DAGBOEK

VAN

LOUIS TRIGARDT

(1836-8)

GUSTAV S. PRELLER

Jan. Roos.

DAGBOEK VAN LOUIS TRIGARDT.

KINDERS VAN DIE VOORSTE VOORTREK.

Louis en Annie Trigardt, jongste oorlewende van Louis Trigardt s'n kinders. Afgeneem te Pietermaritzburg, kort na hul aankoms aldaar uit Delagoabaai.

DAGBOEK VAN LOUIS TRIGARDT

(1836—1838).

MET INLEIDING EN AANTEKENINGE
VAN
GUSTAV S. PRELLER
IN OPDRAG VAN DIE
SUIDAFRIKAANSE AKADEMIE VIR TAAL, LETTERE EN KUNS.

MET KAART EN PORTRETTE.

„HET VOLKSBLAD"-DRUKKERIJ. — Postbus 267. — BLOEMFONTEIN.
1917.

Die Leser Heil!

Dank is ik verskuldig,—en deur mij ook die Akademie—vir belangrijke aanwijsinge en hulp, aan meneer Jerimias J. Trichardt van Middelburg, 'n kleinseun van die auteur, en eweneens aan meneer H. J. Grobler, van Groblersplaats, Louistrichardt, vir kosbare hulp en voorligting. Wat aanbetref besonderhede uit die geskiedenis van die naturellestamme, in die eerste plek aan Sijnweleerw. ds. H. Schloemann, Direkteur van die Berlijnse Sending-genootskap in Transvaal, die, ofskoon onder die grootste moeilikhede arbeidende, nogtans alles gedaan het wat in sijn vermoë was, en sijn veeljarige, intieme kennis van ons naturelle geheel tot mijn beskikking gestel het. Voorts aan eerw. ds. C. Hoffmann, sendeling van die Berlijnse sending-genootskap te Kratzenstein, Houtbosdorp, vir nauwgesette navorsing en welkome voorligting; aan ds. Chr. Endemann, sendeling van die Berlijnse genootskap te Gertrudsburg bij Louistrichardt; aan ds. G. Schwellnus van Lijdenburg, en ds. P. E. Schwellnus van Arcona, Middelburg, albei eweneens van die Berlijnse sendinggenootskap, en aan ds. Gotthardt Westphal van dieselfde genootskap te Khalavha, Soutpansberg.

Aan almaal mijn opregte dank!

G. S. P.

Pretoria, September, 1917.

INHOUDSOPGAAF.

DAGBOEK VAN LOUIS TRIGARDT.

(31 Julie 1836—1 Mei 1838)

INLEIDING.

1. Aanleiding tot die Uitgaaf.

Op voorstel van Dr. F. V. Engelenburg—F. S. Malan werd, gedurende die Sewende Sitting van die Suidafrikaanse Akademie vir Taal, Lettere en Kuns, te Kaapstad, op 23 Desember 1916, besluit aan mij op te draag die uitgaaf van Trigardt s'n Dagboek vir rekening van die Akademie, — 'n taak waarop ik voorbereid was deur 'n jarenlange versameling van allerlei nádere gegéwens.

Een van die redes wat bij dié geleentheid aangevoer werd in belang van die uitgaaf, was die histories wetenskaplike waarde van die Dagboek. En, ofskoon dit nie eigelik tot die taak van die uitgewer behoort, om die nut, hetsij histories als andersins, daarvan vas te stel nie, kan 'n bevestiging van die oorweginge, wat die Akademie tot genoemde opdrag gelei het, en 'n algemene aanduiding van die betékenis van die uitgaaf, seker nie oorbodig geag word nie. Buitendien wil ik dadelik erken, dat 't vir mij als Afrikaner lang nie so maklik is om, — selfs al sou dit naar mijn mening gewéns wees, wat nie die geval is nie, — mij ewe objektief aan hierdie stof

teenoor te stel als wat 't vir iemand anders mag wees.

Die vervaardiger van die Engelenburg-teks, 'n degelik onderlegde nederlandse onderwijser, met besondere historiese bevoegdheid, het bij sijn afskrif die opmerking gemaak :

„Voor de wetenschap is deze tocht (met name die Trigardt-trek) al biezonder onbelangrijk geweest. Slechts 'n enkele opmerking in ál deze bladzijden kan de natuur-onderzoeker of de ethnograaf enige belang inboezemen."

En ongetwijfeld sal menigeen wat hierdie Voortrekker-dagboek in hande krij, onderskrijf wat dáar gesê is. Dit hang daar grotendeels van af welke eise mens vooraf aan die gegéwe stel! — Wie hier die nouwkeurig geboekstaafde waarneminge verwag van 'n wetenskaplik aangelegde natuur-ondersoeker, of van 'n man wat bewustelik naam en leiding gee aan 'n ewenement in onse historie, dié sal 't al aanstonds met die voorgaande eens kan worde. Wie egter wéet hoe ons te doen het slegs met die aantékeninge van 'n praktiese boer, wat aangeleg word als boekhouding van sijn besit, en van die voortbrengsels van die jag, terwijl 't in die tweede plek eers moes dien als tijdkorting, wat geen breë openbaarmaking ooit beoog het nie, dié sal, — sonder sijn verwagtinge ook maar enigsins laag te span, — naar mijn beskeie oordeel, beloon word met bijkomende histories-wetenskaplike uitkomste van 'n heel besondere waarde :

1. Vir die kennis van ons Volk besit ons uit die tijd van die Voortrek geen ander dokument wat hier-

mee te vergelijke is,— die dagelikse aantékeninge van 'n Afrikaner wat die grote, ja grootse in die historie volbreng sonder dit nogtans als bewuste doel voorop te stel, maar tevrede is om 't vanself, als dominante gevolg van sijn handeling voor 'n dag te laat tree uit 'n kroniek van die kleine. Nie alleen sijn ongeëwenaarde trek, van die één kant van ons wêreld-deel naar die ander, maar vooral die menselike trekkerswee, wat — slegs als objektivéring daarvan, onbewus, maar onweerstaanbaar tegelijk, — uit die geduldige dagelikse dinge te voorskijn kom. Die fiere vrijheidsin, wat drijfveer en rigsnoer was van hul beweging, wenk ons hieruit andermaal teë. Hul invrome wêreldbeskouwnig en sieleadel, wat hul in die woestenije van die noorde instaatstel om teenoor die barbaarse natuurstamme hul meerderheid met 'n maklike grasie oral te handhaaf, dié spreek hier andermaal uit, terwijl 't tog nergens elders minder op die voorgrond gestel is nie. Hul rasse-bewustheid, die natuurlike en lig-gedrae supremasie van hul blanke bloed, wat hul instaatstel om onder die moeilikste omstandighede weerstand te bied aan die depriméreude invloede wat die aanraking met sig meebreng van 'n laere natuur-ras nie alleen nie, maar ook van bedorwe vreemde elemente, — dit álles vind mens terug in hierdie kroniek. En ook die bewijs van 'n beskawing wat, hoe rudimentair ook soms die litéraire weergawe daarvan, tagtig jaar gelede hul bekwaam maak om, tengetale van slegs nege weerbare skuts, — wat hul prestige derhalwe onmolik met wapengeweld kan handhaaf, — hul vrijelik te beweeg temidde van talrijke woeste volkstamme.

waar hul 'n heilsame ontsag inboesem en, deur die natuurlike opregtheid van hul gedrag, blijwend die meerderheid van die witman vestig.

2. Vir ons kennis van die inboorling bevolking van Transvaal, vóor die koms van die Voortrek. Wat in hierdie kroniek dienaangaande bijgebreng is, moet 'n tothiertoe bestendigde lesing nie alleen aanvul nie, maar tewens in verskeie belangwekkende besonderhede wijsig. [1]) Dié lesing is die uitgewer dan ook van weinig diens gewees bij sijn ondersoek. Nagenoeg álle gegewens oor die stamme en individue met wie Trigardt in aanraking gekom het, moes bijeengebreng word uit mondelinge oorlewering en die meedelinge van sendelinge. [2]) Rasethau, 'n Bawenda hoofman wat 'n nie onbelangrijke rol in die geskiedenis vervul het, en van wie vaak in die Dagboek gewag gemaak word als Rossetoe, was 'n tothiertoe onbekende grootheid onder die bijnaam van 'Mpofoe. In welk 'n toestand van volkome onderworpenheid aan die Soeloe-tirannie ál die transvaalse inboorling-stamme was, insluitende die Bawenda, Bapedie, Basoetoe en Magwamba, wat later onder 'n weldadige Boere-bestuur aangewas het tot sulke lastige nabure, dit blijk voldoende duidelik uit die gesag wat Trigardt tagtig jaar gelede alleen instaat was om ten aansien van iedereen van hulle te laat

---

[1]) Bedoel word hier vooral 'n *History of the Native Tribes of the Transvaal*, opgestel en uitgegee deur die Trv. Naturellesake Dept., 1905, wat om sijn politieke strekking vooral seer onbetrouwbaar geag moet worde.

[2]) Twee briewe aan die Dept. van Naturellesake van die Unie, om nadere inligting oor verskeie stamme, is heelmaal onbeantwoord geblijf.

gelde. Daar kan derhalwe hoegenaamd geen sprake meer wees, van 'n geweldadige aanhegting van die land van bedoelde naturelle deur die Boere, wat hul, inteëndeel, van 'n wisse algehele uitroeiing beskerm het teen die Soeloes.

3. Vir verskeie seer merkwaardige historiese uitkomste, waartoe in die eerste plek behoort ons nadere kennis van Trigardt s'n eie trek uit die Kaapkolonie naar Soutpansberg, en daarvandaan naar die Coskus, met die roete wat hij gevolg het, en die lot van die Van Rensburg-trek, wat hier tans vir die eerste keer nagenoeg seker vasgestel is. Buitendien verskaf die Dagboek besonderhede oor Trigardt en Pretorius hul soek-togte agter Van Rensburg aan, wat vir ons geskiedenis heelmaal nuw is; van genl. Potgieter s'n besoek aan Trigardt en aan die teenwoordige Rhodesië, waarvan tot hiertoe slegs 'n verwarde denkbeeld bestaan het [1]) van Dingaan s'n uiteinde, wat alsnog in dieselfde onsekerheid gehul was. [2])

4. Vir 'n aankomende nasionale letterkunde ag ik die Dagboek van seer besondere waarde. Nergens elders tog vind mens die treklewe en die invloede daarvan op die Voortrekkers, só afgemaal soos hier, — met 'n voornaamheid, wat 't weer nie vooropstel nie, maar als vanself uit die kroniek laat oprijs. Trigardt s'n trek was betreklik klein en die ander

---

[1]) Vgl. Theal (1834—1854) bl. 97.

[2]) Vgl. J. Y. Gibson, *Story of the Zulus*, 1911, bl. 90. Uitsluitsel hieroor word nou gelewer deur Carolus Trigardt s'n verklaring. Sie Inl. § 12, bl. cxxii.

trekke vér vooruit, sodat dieselfde invloede nie op die Groot Trek sal ingewerk het als in sijn geval nie. Daarenteen was die samestelling van sijn reisgeselskap van besonder interessante aard, en gekenmerk deur die aanwesigheid van figure wat tans ieder opsigself 'n nasionale tiepe daarstel: die napoleontiese hoefsmid Albach, wat met uitlandse maklikheid hom geleen het tot 'n verswaering met die natuur volk, en 'n baster-ras in die lewe geroep het; hul aanraking met die Buyse, gevolg van 'n dergelijke bloed-vermenging weliswaar, maar tog onder ánder omstandighede, en met die portugése basters; en daarteenoor die van hul rasse-suiwerheid so sterk bewuste Afrikaners, — 'n aanwijsing van een van die mees verbijsterende probleme van onse tijd!

Daarnewens die eiesinnige Jan Pretorius, die kortgebonde, opvlieënde Carolus, die vakkundige wa-maker, maar origens aan allerlei menselike feile onderhewige Botha; die egte bijwonertiepe, Strijdom; die voorbeeldige, geduldige oue skoolmeester, Daniel Pfeffer; die manhaftige weduwee Scheepers, — ál hierdie karakters word met artistieke distinksie getéken, sonder opset, maar voortkomende uit die verhaal van hul daelikse doen en late. Trigardt het 't als historiese figuur self swaar te verdure gehad [1]), maar rijs in hierdie dagboek op als man van beskawing en van grote moedigheid, wat volstrek nie ontbloot is van hoë sedelike en godsdienstige beginsels nie. Niemand is instaat om oor die Voortrek of die

---

[1]) Vgl. Theal (1834—1854) bl. 93; *Historical Sketches"*, bl. 267; Cory *The Rise of S. A.*, dl. ii, bl. 461.

mense van die Voortrek te oordeel of te skrijwe sonder kennis van Trigardt en sijn reisgenote.

5. Vir die volkekundige wat hier, — andermaal sonder opset! — bijgebreng is, nopens sede en gebruike, geloof, volksgeneeskunde, jag, handel, ruilwaardes, taal en trek-gewoontes, woningbouw en handwerk, sal die Dagboek altoos 'n waardevolle vraagbaak blijf.

6. Vir ons kennis van suidafrikaanse meteorologiese toestande, wat binne afsienbare tijdsverloop van lewensbelang dreig te worde, lewer die Dagboek kosbare gegewens in Trigardt s'n waarneminge van wind en weer, wat seer gereëld voorkom, en in die aanwesigheid van stromende water en plantegroei waar dit sedert nie meer te sien is nie.

2. Herkoms van die Teks.

Na die dood van die skrijwer te Lourenco Marques in 1838, werd die twee dagboeke deur sijn kinders met hul meegeneem naar Natal; en toen hul dáar, na die huwelik van Piet Trigardt, uitmekaar gegaan is, werd 't verdeel tussen hom en Louis. Laasgenoemde is in besit geblijf van die Tweede Dagboek, terwijl Piet die Eerste, later so gehawende Dagboek in bewaring geneem het. Om een of ander rede het albei seuns die feit van hul besit van die handskrifte geheim gehou, só selfs, dat hul ouere broer, Carolus, nie van die bestaan daarvan geweet het nie vóor 1891, toen op inisiatief van dr. W. J. Leyds te Pretoria die versameling vir die Staatsmuseum aangevang werd, en Louis sijn deel van die Dagboek daar-

voor beskikbaar gestel het. Aan die geheimhouding van hul besit is ongetwijfeld die voortbestaan van die Dagboek te danke. [1])

In gemelde jaar egter, en kort vóor sijn dood, laat Louis aan komdt. Stephanus Trichardt (oudste seun van Carolus) te Middelburg weet, van die bestaan van die waardevolle manuskrip, en dat hij begérig was om 't geplaas te krij in die Nasionale Museum te Pretoria. Aan die pos wou hij dit egter nie toevertrouw nie, en die kommandant moes 't dus kom afhaal, op sijn woonplaas, Schoongezicht, nabij Weenen. Dit is geskied, en begin Junie 1891, nadat Komdt. Trichardt ook enkele ander geraadpleeg had oor die wenselikheid van publikasie, is 't in hande gekom van J. de V. Roos, destijds een van die lede van 'n debatsveréniging, „Jong Zuidafrika", medeweker aan die nuwsblad *Land en Volk* en beriggéwer van verskeie engelse koerante. Die 28e. Sept. 1892 had Roos 'n kopie vervaardig, waarvan in die *Volkstem* 'n meedeling oorgeneem werd uit 'n engelse koerant, *The Transvaal Times*, ten effekte, dat genoemde debatsveréniging deur een van haar lede 'n „werk van onberekenbare waarde" totstand gebreng had in die gedaante van 'n afskrif van Trigardt s'n reisjoernaal, — wat die afskrijwer met be-

---

[1]) Só doeltreffend was die geheimhouding dat, toen hul in Natal aankom, en daar die middelpunt werd van 'n algemene belangstelling hulle, ofskoon nog maar 13 en 20 jaar oud, nog nie hul kosbare besit aan ander ontdek het nie. 'n Verteenwoordiger van die *Zuidafrikaan* ondervraag hulle ook, maar moes aan sijn blad rapporteer: „Met grote moeite zijn wij (deze biezonderheden) te weten gekomen, want niemand hunner had enige aantékening bij zich; alles moesten wij dienvolgens door vragen verkrijgen."—*Zuidafrikaan*, 6 Sept. 1839.

hulp van „twee spieëls met grote moeite nog ontsijfer het"! Gehoop werd, dat die Roos-kopie op koste van die Staat sou gedruk word. [1]) Hoe lang die oorspronkelike teks in besit geblij het van die vervaardiger van die kopie, is nie met sekerheid uit te make nie.

Tothiertoe was sprake slegs van die Tweede Dagboek [2]) maar toen in 1894 in verband met die a.s. opening van die spoorbaan naar Delagoabaai, die geskiedenis van die Trigardt-trek opnuw aan die orde kom, is, deur bemiddeling van J. Bergsma, uit Rustenburg afkomstig, die bestaan ook van die Eerste Dagboek aan die lig gekom. Dié was namelik na 1840 in besit van Piet Trigardt uit Natal verhuis naar Ohrigstad, en dáarvandaan weer naar Rustenburg, waar dié gedeelte van die Trigardt-familie vandaag nog nabij Pilandsberg woon. Uiteindelik kon also, in Desember 1894, albei dagboeke in die Staatsmuseum tot rus kom.

Hier werd 't die volgende jaar, tijdens die spoorweg-feeste, deur dr. F. V. Engelenburg geraadpleeg, en kort daarop onder sijn toesig gekopieer.

Gedurende die tweede Vrijheidsoorlog moes 't, bij die ontruiming van Pretoria deur die republikeinse strijdmagte, verberg word uit vrees voor vernieling, 'n lot waaraan, helaas, sóveel ander waardevolle staatspapiere gedurende die engelse besetting nie ontkom is nie. [3])

Waarskijnlik is dat die twee dele vroeër al in

---

[1]) *Volkstem* 28 Sept. 1892.

[2]) Die Roos-kopie sowel als die Engelenburg-teks is namelik slegs van die Tweede Dagboek.

[3]) Brief van dr. Engelenburg aan Pres. Reitz, *Volkstem* 16 September 1910.

die Staatsmuseum van mekaar af geraak is, en afsonderlik bewaar werd. Die aanwesigheid van die Eerste in die museum, werd aan mij bekend deur 'n etiketjie in die Tweede, wat albei beskrijf als „Zakboekje èn Dagboek van den grootvader van S. P. Trichardt, Goedehoop, Middelburg."

3. *Bestanddele van die Teks.*

a. Eerste Dagboek.—Die Dagboek bestaat uit twee, heelmaal afsonderlike dele, wat in hierdie uitgaaf aangedui word als Eerste en Tweede Dagboek. Die Eerste loop oor die tijdvak van 31 Julie 1836 tot 13 Januarie 1837, en bevat gedurende dié tijd dagelikse aantékeninge, behoudens enkele leemtes, wat veroorsaak werd deur die uitskeure van 'n aantal blaaie, bij die teks nader aangedui. Benewens die aantékeninge, bevat die Eerste Deel allerlei ander memoranda en notisies van vroeëre en latere datum, wat geen deel uitmaak van die dagverhaal nie. Die vroegste van die memoranda dateer van 1830, toen die skrijwer nog in Somerset gewoon het, en betref die verkoop van graan en afgifte in bruikleen van gereedskappe en geld. Die ander bestaan uit 'n afskrif uit die Huisapoteek, oor die gebruik van sekere huismiddel, datums van geboorte, doop en sterfte van kinders, enkele versreëls, aan die Bijbel ontleende spreuke en die s.g. „Toepassing" van Onse Vader.

Die Eerste Dagboek beslaat in geheel 42 ongenummerde bladsije, wat oorspronkelik saamgestel was uit 'n boek van nog slegs 5 vel folio skrijfpapier, (watermerk: W. Brookman, 1826) van goeie

hoedanigheid, deurgesnij en dubbel gevouw.[1]) Die geheel is gevat in 'n stéwige lap donkerbruine met bas gelooide koedoe-leer, waarin 't vasgewerk is met gewone ruw-garen.

Museum nummer : D. Cat 28 en H· Cat. 38.

b. Tweede Dagboek.—Behoudens twee van die Eerste Dagboek uitgeskeurde blaaie, is dit 'n aansluiting bij en voortsetting in meer uitgebreide vorm van die Eerste Dagboek, wat bijna sonder interrupsie van 25 Jan. 1837 loop, tot 1 Mei 1838. Die boek is saamgestel uit vijf boeke folio skrijfpapier, van mindere hoedanigheid als dié van die Eerste, ongelinieer en van engelse fabrikaat, (watermerk : Hall, 1831), wat in die beskrewe vorm nog bestaan uit agtereenvolgens 22, 23, 16, 21 en 14 vel, dubbel gevouw : 192 ongenummerde bladsije. Hieruit blijk, dat dieselfde papier-voorraad in toenemende mate aangespreek werd als gewone skrijfmateriaal vir briewe of passe aan kaffers.

Die boeke papier moet vroeër afsonderlik en als geheel met seil-garen vasgewerk gewees het in 'n lap gelooide oorleer, wat uitwendige tékens draag van beskadiging deur brand en op ander wijse.

Museum nr. :H.A.143.

4. Aard, Doel en Strekking.

Met sekerheid kan aangeneem worde, dat Trigardt sijn aantékeninge in die Eerste Dagboek aangevang het met die begin van sijn verkenningstog

[1]) Inderdaad sal die oorspronkelike boek papier volledig gewees het, namelik uit 24 vel bestaan het ; die ontbrekende is uit die saamgebonde deel in die vorm van uitgeskeurde blaaie verdwijn.

agter Van Rensburg aan, na sijn ontmoeting met genl. Potgieter, terwijl dáarvan die eerste bladsije, soos 't bij die teks aangedui is, verlore geraak is. Daar is hoegenaamd niks om te bewijs dat die auteur vóor die tijd reeds aangevang was met die houe van enige aantékening; inteëndeel, hierdie Eerste Dagboek draag alle uitwendige en ander aanduidinge, dat dit ook die begin was van sijn dagboek-werkdadigheid. Sodat ik ook tot die gevolgtrekking gekom is, dat ons hier te doen het met álles wat deur Trigardt teboekgestel werd.

Onmiddelike aanleiding tot die houe van sijn eerste aantékeninge kan gewees het die rapport wat hij later aan genl. Potgieter sou wou maak. Molik is ook, dat die omstandigheid hoe een van die lede van Potgieter s'n geselskap, namelik Bronkhorst, instaat was om uit sijn dagelikse aantekeninge, [1]), hul rit agter Trigardt en van Rensburg aan, soveel nouwkeuriger aan te dui als wat 't vir Trigardt molik was met betrekking tot sijn trek oor dieselfde veld, hom toen laat besluit het om altans van sijn tog naar die Limpopo ook 'n dergelijke notisie te hou. In die betékenis wat deur albei geheg word aan die afgelegde afstande, bestaat 'n ontwijfelbare ooreenkoms. Na Potgieter s'n vertrek egter, werd dieselfde soort van aantékeninge voortgeset, en selfs die eerste gedeelte daarvan weer oorgeskrijf en enigsins uitgebrei. En hier moet m.i. die derde molike en misskien voornaamste aanleiding sig laat gelde het vir die houe van so'n register, — toen namelik sijn beeste bij

---

[1]) Vgl. bijlaë iii. *infra*.

die honderd beginne doodgaan, toen daar enkele ander, van die kaffers bijkom, en dit noodsakelik werd om 'n soort van rekening koerant aan te leg, van die besit van sijn kinders en van homself. Die eerste aantékeninge daaroor staan nie in onmiddelike verband met die teks nie, en die eerste opgaaf nopens hul „beeste-getal" in die teks is tevinde na die Nuwe jaar, op 5 Januarie 1837, waarna dit met gereëlde tussenpose opgeskrijf word. Dit is 'n oorweging wat verstaan en gebillik sal worde alleen deur diégene wat wéet welke waarde 'n beesboer aan sijn lewende besit heg, hoe dit sijn énigste kapitaal verteenwoordig en nagenoeg iedereen van die 500 stuks grootvee sijn eie naam draag, sodat die eienaar instaat is om, als hom tijd of geleentheid ontbreek om 't te tel, „aan die haar", d.w.s. op die oog, na te gaan of daar enige, en indien so hoeveel, aan die trop mankeer. 'n Ander omstandigheid wat die beeste-rekening van betékenis gemaak het was, dat die vee van die hele Trigardt-famielie, insluitende die van Carolus, deurmekaar geloop het, terwijl die van hul ander reisgenote afsonderlike troepe vorm, sodat 't wenselik was om op die een of ander wijse rekening te hou van wat daar afgaat of bijkom, en dit te plaas aan die debit- of krediet-kant van hetsij die skrijwer self of een van sijn kinders.

'n Verdere praktiese oorweging vir die bijhoue van die dagboek was die opbrengs van die jag, wat in die gedaante van ivoor, huide en dergelijke, ook sijn kommersiële betékenis had.

'n Laaste motief van aansienlike betékenis was die belangstelling en gevolgelike aanmoediging van

sijn vrouw. Dat dit 'n oorweging van belang sal gewees het, kan afgelei word uit die skrijwer s'n omstandige behandeling naderhand, van die kleine aangeleenthede waarin sijn vrouw op een of ander wijse betrokke is of belang in stel. Dié behandeling daal soms af tot in die allernietigste besonderhede van een of ander beuselagtigheid. Dít is m.i. egter die verklaring daarvan : die dagboek werd bijgehou ook met die oog op háar amusement. En, waar bij ontstentenis van ander lektuur behoefte gevoel werd aan iets van dié aard, kan mens begrijp hoe Trigardt s'n kroniek en kritiek, mitsgaders die skampskeute en persiflage waarmee 'n gesonde sin vir humor een en ander deurspek het, tot op grote hoogte ook in dié bebehoefte moes voorsien. Toen op 1 Mei 1838 sijn trouwe wederhelft hom ontval, was hij deur aanhoudende vrekte van hul vee, reeds ontmoedig om die „beestegetal" neer te skrijf, en al sijn eie geesdrif vir die dagboek was opeens totaal uitgedoof.

Ander opset was daar m.i. nie met die houe van die dagverhaal nie; en seker het 't allermins in Trigardt s'n bedoeling gelê, om wat hij opskrijf ooit deur die drukpers openbaar gemaak te sien. Weliswaar rep hij ergens in die Laeveld, nabij Delagoabaai daarvan, hoe een en ander ook bestem sou wees vir die voorligting van „mijn Nasie" [1]) maar dit is nog lang geen aanwijsing dat hij gemeen het dat sijn soms heel intieme opmerkinge algemeen bekend sou worde. Hij vraag 'n kaffer-kapitein om dié s'n naam en, „ik zei dat ik al die kapiteins haar namen in mijn boek

---

[1]) Sie 13 Febr. 1838.

schrijf, om niet te vergeten en aan mijn Natie te zeggen wie van haar goed of sleg is." Wat hij natuurlik kon gedaan het eenvoudig deur raadpleging van sijn aantékeninge.

Die konklusie waartoe ik gekom is met betrekking tot die auteur s'n doel, is derhalwe, dat die Dagboek toevalligerwijse aangeleg werd, nadat hij reeds jarelang aan 't trekke, en die nuwigheid van die treklewe reeds lang daar af was, en aanvankelik met geen ander oogmerk als om instaat te wees aan Potgieter juiste inligting te kan verskaf aangaande afgelegde afstande, veld en bevolking, terwijl eers daarnà ánder bijkomende oorwegings sig voorgedaan het vir 'n voortsetting van die aantékeninge, waarvan die praktiese betékenis van 'n rekening van hul vee en die opbrengs van die jag die swaarste geweeg het, maar langsamerhand vervang deur die belangstelling van sijn vrouw in 'n kroniek van meer intiem-huiselike, soms seer onbeduidende aard.

Die eerste aantékeninge is geskied met potlood, wat toén reeds onbevredigend moes gewees het en nie lang volgehou werd nie, toen, — waarskijnlik weer sijn vrouw, wat sowat die skeikundige onder hulle was, ook in seepkoke en met die toediening van medisijne, — ink gekook het van waboom-blare, en 'n pen versnij het uit 'n pouw- of aasvoëlveer.[1]) Na 30

---

[1]) „Wa-boom" is 'n algemene benaming vir 'n paar soorte van die boom-soort *Protea*, of suikerbos. Gewoonlik is die naam egter beperk tot die *Protea Grandiflora*, Boekenhout, (*Faurea saligna*) behoort tot dieselfde familie; alle *Proteacasië*-blare en bas bevat looisuur, waaruit ink vervaardig kan worde deur dit te kook en ijserroes daarbij te doen. Die meedeling aangaande die gebruik van waboom-ink is afkomstig van Carolus Trigardt s'n seun, Jerimias.

Nov. 1836 werd geen ander skrijf-materiaal meer gebesig nie, selfs nie in vier maande na hul aankoms in Lourenço Marques.

Die aantékeninge werd egter nie gereëld iedere dag bijgehou nie, maar telkens, als daar iets tussenbeie kom, vir eige dae agteruit opgemaak. Op 22 Maart. 1837 is hiervan 'n duidelike bewijs te sien. In die meeste gevalle kan egter aangeneem word, dat een en ander middelik, meestal dieselfde dag nog, opgeskrijf werd.

Oor die algemeen is taal en stijl van die Dagboek nie veel ánders of beter als wat vandaag nog seer algemeen is onder mense van die vorige generasie, wanneer hulle daartoe kom om 'n brief te skrijf of 'n stuk op te stel; hoewel dit misskien 'n weinig digter bij die Nederlands staat, en die auteur s'n woordekeus ook aanmerkelik rijker is. 'n Neiging in die rigting van Afrikaans is onmiskenbaar. — eenmaal gebruik hij selfs die dubbele negatief van die spreektaal, verwaarloos dikwels die vorme van die werkwoord en die uitgange. Opmerkelik is 'n sonderlinge, gewestelike uitspraak van die „e", wat eie is aan die oostelike provinsie van Kaapland, en soos hieruit blijk derhalwe reeds 'n tagtig jaar gelede sig laat gelde het. Dit breng mee dat hij b.v. „tind" i.p.v. „tent" skrijf, „vind" i.p.v. „vent", „ind" i.p.v. „end", „min" i.p.v. „men", — „omtrind", „Novimber", „rim-ketang" en „Rinsburg", ens. Dieselfde eienaardige uitspraak het meermale tengevolge dat hij „osse" skrijf waar „ossie" bedoel word, en dat die w.w. „zetten" (set) om dieselfde rede gereëld „sit" word, en „liggen" omgeset in „leggen", (le), b.v. ik ben gaan leggen!

Sonderling is deurgaans die gebruik van die leestekens: kommas en punte word steeds met mekaar verwar, en i.p.v. 'n komma dikwels 'n puntkomma gebesig.

Herhaaldelik kom 't voor dat 'n letter, lettergreep of ook wel hele woorde abuisief weggelaat is, vooral aan die end van 'n reël of bladsij.

Invloed van vreemde tale, in die eerste plek misskien van die franse, maar ongetwijfeld ook van Duits, is hier en daar merkbaar, selfs in die spelling van sommige klanke, soos „ou" vir ons „oe"-klank, (vgl. „kouijen" vir „koeien", en Souijtpansberg, ens.) Verreweg die meeste naamwoorde word met 'n hoofdletter geskrijf, en ook die vorm van sommige letters, soos die „g" en „a" dui op duitse invloed, terwijl woorde soos „vroegstuk", „schnijden" en „schnoer", ens. onmiskenbaar is. Van engelse invloed het ik bijna geen spoor kon vind nie, behalwe 'n woord als b.v. „gedrest" (uitgedos).

5. *Afskrifte.*

Daar bestaan in geheel drie afskrifte van die oorspronkelike Tweede Dagboek manuskrip:

a. Die Roos-kopie.—Dié werd vervaardig in 1892. Ik het die afskrif enige jare gelede herhaaldelik in hande gehad, en ondanks die lof waarmee daaroor gepraat werd, [1]), kan 't m.i. nouweliks 'n afskrif genoem word. Die afskrijwer is daar namelik op uit-

---

[1]) Vgl. aantk. 1, bl. 5.

gewees om Trigardt te „verbeter". 'n Vergelijking met die teks het aan die lig gebreng, dat 't nie doenlik was om die Roos-kopie weer in ooreenstemming daarmee te breng nie: bijna iedere reël sou moes omgeskrijf word.

b. Eerste Engelenburg-teks.—Terwijl ingesien werd hoe die oorspronkelike binne afsienbare tijdsverloop nie meer goed leesbaar sou wees nie, eensdeels om die bleekheid van die ink, en origens om die broosheid van die papier-soort waarop 't geskrijf is, wat tengevolge het dat aan lig en lug blootgestelde hoeke en kante afbreek, werd besluit om 'n vertrouwbare afskrif daarvan te laat maak solang als 't nog in heelmaal goeie toestand was. Op inisiatief van dr. F. V. Engelenburg, en geheel vir sijn rekening, werd toen, — dit was in die jaar van die Jameson-inval, — 'n tweede handskrif kopie vervaardig, wat d.d. 13 Augustus 1896 gereed gekom het. Dit is die teks wat dr. Engelenburg tijdens die sewende Sitting aan die Suidafrikaanse Akademie geskenk het, en wat die grondslag uitgemaak 't van hierdie uitgaaf.

Dit is 'n besonder nouwkeurige afskrif, wat die oorspronkelike handhaaf tot in die sonderlinge aanwending van leestékens, hoofdletters en die verdéling in alineas. Bij 'n tweede en derde vergelijking met die oorspronkelike, — wat mij behoudens afgebroke hoekies van die papier, nou nog molik was sonder ander hulpmiddel als 'n goeie vergrootglas, — is mij enkele vergissinge en verskrijwinge geblijk, wat ontstaan is hetsij deur 'n onjuiste lesing van die oorspronkelike of deur die weglating van woorde en

sinne. Dit is bij die teenwoordige teks nader aangedui.

c. Tweede Engelenburg teks.—Na die totstandkoming van die Unie, het sig die behoefte laat voel aan 'n afskrif in die suidelike musea, en werd andermaal met mede-werking van dr. Engelenburg 'n afskrif vervaardig,—tans tweevoudig in tikskrif,—van sijn eerste afskrif, sonder vergelijking met die oorspronkelike. Eén eksemplaar daarvan werd geskenk aan die „South African Public Library" te Kaapstad, en die ander aan die openbare Argief aldaar, waar 't tans nog bewaar word.

Van die Eerste Dagboek is die teenwoordige afdruk sover mij bekend, die eerste en énigste kopie. Dit is onder groter moeilikhede vervaardig als dié van die Tweede Dagboek, omdat hier 'n gedeelte van die handskrif in potlood en bijna geheel uitgewis was.

6. *Gebruik van die Afskrifte.*

In die *Pall Mall Gazette*, 'n londense nuwsblad, het gedurende 1892 'n reeks van in Engels vertaalde uittreksels verskijn, wat ontleen is aan die Tweede Dagboek. Omdat hij destijds beriggewer was van enkele engelse koerante, het ik gemeen, dat dit ook die werk van Roos was, maar hij verseker mij dat 't nie so is nie.

Vervolgens werd, in verband met die opening van die spoorweg naar Delagoabaai, in die *Volkstem* van 9 en 11 Julie 1895 fragmente uit dieselfde handskrif opgeneem.

Gedurende Sept. 1910 werd deur Pres. Reitz te Kaapstad 'n meer deurwrogte studie van die Tweede Dagboek gelewer, bijwijse van 'n openbare voorlesing, waarvan die gehele inhoud opgeneem is in die *Volkstem* van 16 en 20 Sept. van dieselfde jaar. Hierdie referaat het uittreksels bevat, en sig origens bepaal tot 'n nadere groepéring en bespreking van die *dramatis personæ* van die reisverhaal aan die hand van Trigardt s'n uitbeelding, terwijl die Dagboek vergelijk word met die bekende engelse Pepy's Diary.

In *The State*, 'n engelse tijdskrif, waarvan aanvankelik ook 'n hollandse vertaling in die lig gegee werd te Kaapstad, geef mej. Sannie Metelerkamp 'n kursoriese oorsig van die inhoud van die Tweede Dagboek. [1])

Eindelik het ook dr. G. M. Theal dieselfde handskrif korteliks verwerk in 'n skets van die twee aanvoerders van die eerste Trek· [2]).

Met uitsondering van die *Volkstem* ekserpte en President Reitz s'n bespreking, is derhalwe al die ander oplettendheid tothiertoe aan die dokument bestee, van engelse kant gewees.

7. *Behandeling van die Teks.*

Die teenwoordige uitgaaf van die teks is, wat aanbetref die Tweede Dagboek, resultaat van 'n seer nouwlettende dubbele vergelijking, — eers van die eerste Engelenburg teks, en vervolgens van die druk-

---

[1]) *The State*, Nrs. 4, 5 en 6, van April, Mei en Junie, 1911.

[2]) Theal, *Willem Adriaan van der Stel, and other Historical Sketches*, Kaapstad, 1913, bl. 253.

proef, — met die oorspronkelike teks. Mijn kopie van die Eerste Dagboek werd eweneens nouwkeurig met de oorspronkelike teks vergelijk.

Bij 'n manipulasie van die teks het ik mij om allerlei m.i. oorwegende redes bepaal bij die betreffende voorskrifte van die Utrechtse Historiese Genootskap. Wat die leser hier in hande het is, m.a.w., 'n letterlike afdruk van die oorspronkelike behoudens:

(a) 'n Deurgaande verandering van die spelling „zij" (zeggen of se) in „zei", en wel om die lesing te vergemakkelik;

(b) verbetering van kennelike skrijffoute in die handskrif, en verwijdering van bij vergissing tweemaal geskrewe woorde, en,

(c) wijsiging van alineas waar nodig, om die samehang van die teks als andersins duideliker te maak.

Met uitsondering van onder (a) vermelde geval, werd volstrek nie gestreef naar 'n normaliséring van taal of spelling nie. Woorde wat blijkbaar deur haastigheid, of om welke ander rede ook, weggelaat werd, is voorsigtig tussen ronde (hakies) aangebreng; lacunes, deur beskadiging van die handskrif ontstaan, —en hierbij is terade gegaan met die toestand van die teks soos 't vandaag is. — is tussen vierkantige [hakies] gevat; en hoofletters soveel als m.i. wenselik was tot die gewone reëls teruggebreng. Wat in die handskrif tussen hakies gevat was, staat afgedruk tussen tweemaal twee strepies: — — aldus, — —. Onsekere lesinge is deur 'n vraagtéken (?) aangedui; te lange of te ingewikkelde volsinne met

'n streep geskei, en die oue interpunksie tot 'n meer rasionéle herlei.

In enkele gevalle het ik 't nodig geoordeel om, inplaas van dit heelmaal weg te laat enkele woorde of sinne in Latijn om te set. Eén rede hiervoor was die begeerte van belangstellende uit die familie, in verband met die omstandigheid dat die skrijwer sijn werk blijkbaar nie vir algemene openbaarmaking bestem had nie; 'n ander omdat bij óns ook vir bronnepublikasies soos hierdie, nog belangstelling verwag word buitekant 'n kleine kring van historisi en wetenskappelik bevoegde beoordeelaars.

Wat insonderheid dié Eerste, hier tans vir die eerstemaal gekopieerde stuk aanbetref, werd daarnaar gestreef om die verskillende aantékeninge buiten verband met die dagverhaal, soveel molik kronologies te orden, sodat 'n daarin voorkomende memorandum selfs moes oorgeplaas word als laaste aantékening van die Tweede Dagboek. Strenge kronologiese ordening is egter om allerlei redes nie uitvoerbaar gewees nie, soos bij die eerste bladsije sal blijk. Gemakshalwe het ik die afskeidende lijntjes van die auteur tussen die dae, behou slegs aan die einde van iedere bladsij.

Bij die annotasie van die teks is twee deur 'n streep van mekaar afgeskeie kategorië van note opgeneem : (a) 'n met letters aangeduide serie wat meedelinge bevat oor die teks, en (b) 'n tweede, met volgnummers gemerkte reeks, wat die teks toelig.

8. *Die Buyse.*

Herhaaldelik word in die Dagboek melding gemaak van onderskeie inboorling stamme, met wie Tri-

gardt in aanraking kom, en ook van die Buyse, en dit wil mij voorkom of enkele nadere gegéwens hier tans nie oorbodig sal wees nie.

Louis Trigardt is waarskijnlik eers na sijn aankoms in Soutpansberg vir die eerste maal in aanraking gekom met die Buyse, met name Doors (of Doris) en Gabriël Buys, wat toen ergens nabij Blouwberg aldaar gewoon het. Van hul vader sal hij sig misskien uit sijn jongelings-jare nog kon herinner, hoe dié 'n veertig jaar tevore een was van die opstands-figure te Graaffreinet, waarin sijn eie vader ook deelgeneem het. Sijn eerste vermelding van die Buyse is op 22 Desember 1836, maar 't blijk dat hul reeds deur Potgieter s'n mense in die nabijheid van Trigardt s'n trek aangetref werd 'n ses maande tevore. [1]) Op gemelde datum egter is hulle, tesame met Trigardt, sijn kinders en Striidom gesamenlik opgetree teen die „kraal die met Rammabooija zijn vee en goed gevlugt was." Na dié tijd kom albei hul name dikwels in die Dagboek voor, en die volgende jaar het Gabriël sig selfs laat vinde daarvoor, om vir Trigardt die reis tevoet naar Delagoabaai af te leg; terwijl Doors, wat inmiddels bij grasie van Rasethau ergens in dié s'n buurte gewoon het, sig na die terugkeer van sijn broer ook bereid verklaar om met Trigardt mee te trek. Hulle is evenwel albei in Soutpansberg agtergeblij, toen Trigardt wegtrek; kort daarna is hul in vijandskap geraak met die Bawenda, waarop hul die wijk geneem het naar Buyskop, nabij die Warmbad.

Die eerste vermelding van hul vader, Coenraad

[1]) Vgl. Verslag van Bronkhorst, bijlaë iii.

Buys, (eigenlik: de Buys [1]) in die kaapse geskiedenis, is enige jare na die eerste engelse anneksasie, toen hij, tesame met nog enkele ander koloniste oor die koloniale grens in Kafferland teruggewijk 't. Dit was na die graaffreinetse opstand ingestort en ook die van Jaarsveld rebellie verijdel was. Hij moet egter vóor dié tijd al deurgedring gewees 't tot in Natal onder die Soeloes, en toen, kort vóor die verset teen die Ned. O. I. Mpij in 1794, binne in die kolonie teruggekeer het. Hij het toen 'n werkdadige aandeel geneem in die opstand van Graaffreinet en Swellendam. Deur sommige historisi word hij gekrediteer met 'n onversoenlike afkeer teen die Engelse, [2]) sodat hij aanstonds, toen hulle in die plek optree van die nederlandse gesagvoerders, meegehelp het om leiding te gee aan die verset teen die Engelse. Tesame met verskeie ander werd hij voëlvrij verklaar, en het sig ag jaar lang in Kafferland opgehou.

In 1803 egter, nadat die Kolonie aan Holland herstel was, werd de Buys deur genl. Janssens beweeg om amnestie te aanvaarde en in die kolonie terug te keer, naar Swellendam s'n distrik, temeer omdat hij in Kafferland grote invloed uitgeoefen het en gevrees werd, dat dit eventueel tot nadeel van die algemene rus en goeie orde sou kon aanwend worde.

De Buys moet oorspronkelik 'n burger gewees 't van Swellendam, 'n man van eerbare huise, enige opvoeding en nie onbemiddel nie; maar vooral 'n persoonlikheid, wat die kuns verstaan het om sig te laat

---

[1]) Tr. self skrijf ook de Buijs, waar hij Gabriël bij die Portugese introduseer. Brief 11 Mei 1837, bl. 91.

[2]) Vgl. Cory, dl. i, en Theal, 1795—1834.

gelde bij Boer en Brit sowel als Bantoe. Gedurende sijn verblijf bij Gaika, had hij om sig versamel en aan sijn invloed onderwerp 'n negetal engelse deserteurs en enkele Afrikaner avonturiers, waarvan somsige naderhand noordwaarts langs die kus deurgedring het. Violente republikein, was hij bowendien begaaf met 'n meeslepende welsprekendheid. „Dieselfde hoedanighede," seg 'n tijdgenoot, [1]) „wat hom in die vergaderinge van die opstandelinge 'n besondere gewig bijgeset het, sijn stoute voorkome en ongewone liggaams-sterkte, sowel als sijn loosheid en krag van oorreding, wat onrustige gemoedere sig so gou eie weet te maak, het hom ook spoedig grote aansien verskaf onder die wilde. Bowenal het hij sig die onbepaalde vertrouwe verwerf van die moeder van die toen nog minderjarige koning Gaika, wat selfs tot 'n soort van egverbindtenis naar die wijse van die Kaffers aangegroei het, en het hij met dié vrouw, wat deur haar rang sowel als haar skranderheid 'n bijkans onbepaalde invloed oor die denkwijse van die nasie had, binne korte tijd in die gesag en mag gedeel van die hele Kaffer-nasie. Die broers van haar oorlede man was daar toen al op uit om haar jonge seun die regering uit die hande te ruk, of hulle met hul aanhang van die hoofstam af te skei; dog, met behulp van Buys, wis die skrandere vrouw om haar swaers te bevredig en tot vrind te hou. 'n Jaar na Buys s'n vlug is die Kaffer inval in die kolonie geskied, en hoeveel aandeel hij daaraan gehad 't, is nie maklik uit te make nie. Dat hij die Kaffers teen

---

[1]) Lichtenstein's *Reizen*, dl. 1, bl. 420.

die Engelse opgehits het, is waarskijnlik; maar dis moeilik om te glo dat die verwoesting van die wonings van koloniste, en die gruwels wat die Kaffers aan sijn voormalige vrinde en makkers gepleeg het, ook maar in die minste deur hom begunstig werd. Veeleer is 't seker, dat hij gedurende die ganse tijd van die oorlog gerus bij die koning geblijf 't; en seker is 't dat sijn aanhang en dié van die jonge koning die minste aandeel geneem het in die onluste. Ja, dis bijna te vermoede dat, indien Buys oor die algemeen, aan die ontstaan van die onheil skuld had, hij slegs dáarom deel daaraan geneem het om namelik die trotse ooms van sijn beskermeling besig te hou, te verwijder en te verswak, en in hul afwesigheid die mag van die jonge koning sékerder te bevestig en te vergroot; want daar het baje ander oorsake tot die ontstaan van die oorlog meegewerk.

So lang als die Engelse aan die Kaap was, het Buys bij die Kaffers geblijf, waar hij op die duur sijn aansien en gesag wis te handhaaf. Genl. Janssens het hom nog daar aangetref toen hij, in Junie 1803, die vrede met Gaika gesluit het. Intussen het sijn gedrag tothiertoe te dubbelsinnig gelijk, en die invloed wat 'n privaat persoon van sijn hoedanigheid en bekwaamheid op 'n talrijke en oorlogsugtige nasie uitoefen, te gevaarlik, dan dat die gesagvoerders hom in die betrekking waarin hij tot die wilde gestaan het, kon sien blijf. Genl. Janssens het derhalwe daarop aangedring, dat hij naar die Kolonie moes terugkeer, en Buys het dit gewilliglik gedaan."

Enkele maande na sijn terugkeer in Swellendam is kommissaris de Mist in sijn nabijheid verbij, naar

die oostelike grens, en lewer sijn lijfarts, Lichtenstein, die volgende beskrijwing van Buys :

„Hij werd bij ons genodig en... die denkbeelde, wat ons die anders vaak vergrotende gerug nopens hierdie sonderlinge mens reeds bij voorbaat ingeboesem had, werd, toen hij binnetree, volkome bevestig. Sijn verbasende lengte, van omtrent sewe voet, die sterk en tewens skoon geproporsionéerde bouw van sijn lede, die bedaarde houding van sijn liggaam, die rustige blik in sijn oog, die hoge voorhoof, sijn ganse gelaat, 'n sekere deftigheid in al sijn bewegìnge, dit álles tesaam, het 'n alleraangenaamste indruk gemaak. So mag mens jou die helde van die aloude wêreld denk, die léwendige beeld van 'n Herkules, die skrik van sijn vijande en die hoop en vertrouwe van sijn vrinde. Wat ons, naar de beskrijwinge wat ons van hom gegee was, nie verwag had om in hom te vinde nie, was 'n sekere beskeidenheid en agterhoudendheid in sijn spreke, mitsgaders 'n sagtheid en vrindelikheid in sijn gehele gelaat en voorkome, waaraan mens volstrek nie kon sien dat die man sovele jare onder die wilde geleef had, en wat nog meer als sijn gesprekke, die vooroordeel wat ons teen hom gekoester had, weggeneem het. Met die grootste bereidwilligheid het hij ons ingelig aangaande die onderwerpe waaroor hij ondervraag werd, maar hij het daarbij sorgvuldig vermij om van homself of van sijn betrekkinge tot die Kaffers te praat. Hierdie ontwijking, vaak van 'n skalkse glimlag versel, waarmee hij die inwendige bewustheid van sijn krag volkome uitdruk, en waarin

duidelik te lése was hoe geensins vrees die oorsaak van sijn agterhoudendheid uitmaak, maar dat hij sig te verhéwe ag om die ijdele nuwsgierigheid van diégene wat hom ondervraag, tenkoste van die waarheid van sijn persoonlike roem te bevredig, het vir ons die man nog belangrijker gemaak, en het ons deelneming misskien tot 'n hogere graad laat klim als wat die verhaal van sijn lotgevalle instaat sou gewees 't om te bewerk· Ons oordeel egter oor sijn karakter het, nadat hij afskeid van ons geneem had, twijfelagtiger gelijk als wat 't was, eerdat ons persoonlik met hom kennis gemaak had, terwijl juis sijn blijkbare sluwheid vir 'n groot deel weer die gunstige indruk uitgewis het wat sijn gelaat en houding op ons gemaak had." [1])

Coenraad de Buys is 'n merkwaaridge uitsondering gewees op die suidafrikaanse reël, dat blanke van hollandse stam geen bloedvermenging met die inboorlinge-rasse destijds gedoog het nie. Terwijl tallose gevalle sou kon aangehaal word uit die vroegste en selfs latere geskiedenis van Suidafrika, waar Engelse hul heelmaal uit eie vrije wil met die naturelle vermaagskap en sodoende 'n gedégenereerde basterras die aansijn geskenk het, en ook ander Europeërs wat Suidafrika nie als vaderland beskouw nie, weinig gewétenswroeging ooit gevoel het teen so'n verswaering, is met uitsondering van Coenraad de Buys geen tweede geval aan te wijse waar 'n Afrikaner van die ouere stam vrijwilliglik dieselfde gedragslijn gevolg het. En als voëlvrij-verklaarde voortvlug-

---

[1]) Lichtenstein's *Reizen*, dl. 1, bl. 424—25.

tige, vir wie s'n gevangenneming, dood of lewendig, £200 uitgeloof was, kan in de Buys s'n geval buitendien geen sprake gewees 't van 'n vrijwillige verslegtering nie. Lichtenstein s'n meedeling oor sijn betrekking tot Gaika s'n moeder, wat later allerweë somaarso oorgeneem werd, kan nie heelmaal sonder twijfel aanvaar word nie, en waarskijnliker is, dat hij bij Gaika geleef het met 'n Soeloe-meid uit sijn vroeëre natalse periode, namelik 'n nig of 'n suster van Silkaats. [1]) Haar het hij in Kafferland laat agterblij, bij sijn terugkeer naar Swellendam in 1803, maar twee van die seuns wat hij bij haar verwek het, namelik Michaël en Dorha, het hij meegeneem, en eersgenoemde werd later te Swellendam gedoop.

De Buys het enige jare in die distrik gewoon, en ondanks die gevolge van sijn omgang met die wilde, daarnaar gestreef om sig opnuw onder 'n beskaafde samelewing te skik, toen die Kaap vir die tweede maal deur Engeland geannekseer werd. Andermaal het hij sig skuldig gemaak aan dade van verset, wat, naar hij alle rede had om te vrees, sijn vijande van die vorige engelse regime weer op sijn hals sou breng. En toen die nuwe regeerders weer van de Buys hoor, had hij sig benoorde Grootrivier, nie vér van Grikwastad af, neergelaat, en dáar 'n bende kleurling volgelinge om hom versamel, wat hij onder aanvoering van 'n Gona-Hotnot, Danster, gebruik om die engelse grens te verontrus en vrijbuiterij te pleeg. [2]) Hij het hier in die suidelike gedeelte van Bekoena-

[1]) C. Hofmeyr, *Twintig Jaar in Zoutpansberg*, J. H. Rose, Kaapstad 1890; bl. 6.

[2]) Cory dl. i, bl. 295; Theal, Hist. Sketches, bl. 270.

land gewoon tot ongeveer 1819, sig opnuw met die inboorlinge verswaer, tans deur 'n Hottentotsmeid tot sig te neem, en die Engelse getrotseer totdat daar telangeleste militaire maatreëls teen hom moes beraam word uit Kaapstad.

„Mijn vader het baje vee gehad," vertel sijn seun, Michaël, [1]) „verskeie perde het altijd opgesaal gestaan. Op 'n dag had mijn moeder of vader 'n Boesmanmeid naar die rivier (Grootrivier) gestuur om water te haal, toen ons haar opeens hoor skreeuw, dat witmense haar agtervolg. Daarop is mijn vader met sijn agterrijer naar die rivier gegaan, en het die mense toegeroep, dat hul moes teruggaan; hij had hul geen kwaad gedaan nie, en sou op hulle skiet, als hul hom verder agtervolg. Die mense is terug, en het ons met rus gelaat." Ongetwijfeld sal de Buys aan sijn bevel om terug te gaan, ook wel die nodige krag bijgeset het, maar hij is in ieder geval onmiddelik daarop met 'n trek van verskeie waens vort, naar die teenwoordige Vrijstaat, tot bij Marok, waar hulle toen weer enige maande geblij het. En terwijl hij sijn vee dáar agterlaat met een van sijn waens, is hijself verder noordwaarts, naar Marico, waar hul later 'n plaas aangeleg het, die water uitgehaal en gesaai het. Hier had de Buys egter weldra moeite met die Bekoeana's oor sijn vee, en is hij nog verder noordwaarts naar Setjelie (Sechelie of „Segeel"), om sijn trek daar agter te laat, en vooruit te gaan naar Kama, — destijds het dié s'n vader, Sekgomo, nog oor die Bamangwato geregeer, — en later sijn trek daarheen aan te haal. Na verloop

[1]) C. Hofmeyr, *Twintig jaar in Zoutpansberg*, bl. 7 *et seqq.*

van enige tijd is hul daar ook weer weg, en langs die Limpopo af, tot op die hoogte van Soutpansberg ongeveer. „Toen is ons moeder siek geword aan die geel koors en gesterf. Mijn vader was seer bedroef oor die dood van mijn moeder, en in sijn droefheid het hij ons meegedeel, dat hij ons dáar sou laat, dat ons nie verder moes gaan nie, en ook nie terugkeer nie. Hij het ons gesê, dat die witmense naderhand dáar sou kom. Die volgende more het ons hom nie weer gesien nie; hij is dié nag weggegaan. Hij het gereëld uit 'n grote Bijbel vir ons voorgelees, en op sijn knieë gebid." [1])

Naderhand is bekend geword, hoe de Buys dáarvandaan naar Sofala gegaan is, waar hij gehuwd is met 'n Goanése, en 'n nuwe Buys-generasie verwek het. In latere jare, toen die „Buys-stam" in Soutpansberg aangegroei was tot 'n aansienlike siele-aantal, het enkele van hulle aanspraak gemaak op allerlei burgerregte, en terwijl Hofmeyr hul hierin teëgegaan het, is hul verstoord op hom geraak, en sou hul op 'n goeie dag, ewenals die Israëliete van ouds, Egypteland verlaat, om weg te trek, en in verbinding te kom met hul portugése familie. Eers sou egter die manne alleen vooruitgaan, om sekerheid te erlang of die portugése Buyse hul wel wou erken en ontvang. Hulle is met waens en osse oor die Limpopo, maar nie te vér daarvandaan het die tsetse die grootste gedeelte van hul trek-vee doodgesteek, en moes hul, noodgedronge, weer terugsukkel naar Soutpansberg. Mara het hul toen die plek genoem! [2]).

---

[1]) Hofmeyr, *ibid.*

[2]) 'n Persoonlike meedéling van mnr. Chris Hofmeyr, L.P.R.

Na die vertrek van hul vader het die kinders geruime tijd aan die Limpopo gewoon, totdat eindelik Michaël, Dorha, Gabriël en Baba teruggekeer is naar Kama, terwijl Doris en Jan, hul jongere halfbroers uit die hottentotse konneksie, getrouw aan die opdrag van hul vader, daar geblij het. Dorha is onderweg naar Kama in 'n kapok storm omgekom, en die drie ander het jarelang onder die Bamangwato te Kolobeng, (Monotho) gewoon. [1]) Jan is na hul vertrek ook aan die koors dood, en Doors naderhand naar Soutpansberg teruggetrek, waar Trigardt hom en Gabriël in 1836 aangetref het. Gabriël had sig namelik enige tijd na hul terugkeer onder die Bamangwato, genoodsaak gesien om daar pad te gee, omdat hul juis in die vlugpad was van die Matabele, en veel oorlas van hulle gehad 't. Hij is toen naar Soutpansberg gegaan, om Doors weer op te soek. Michaël het sig eers na die aankoms van Potgieter s'n trek met sijn verwante in Waterberg herénig.

Die Buyse is tans 'n mestiese stam geword van aansienlike omvang in Soutpansberg, waar hul nog steeds in die nabijheid van die Soutpan verskeie plase bewoon. Doors 'n seun van Doors i, het in 1917 aan die skrijwer nog verskeie meedelinge gedaan uit die tijd van Trigardt s'n trek, wat hij in Soutpansberg bijgewoon het als tienjarige knaap. So wis hij b.v. nog die plek aan te wijs, waar die trek bij sekere geleentheid gestaan het, en herinner sig nog goed die vertrek van die Trigardt's uit Soutpansberg, toen die Buyse onmiddelik in onmin geraak het met Ra-

---

[1]) Baba fungeer in 1836 als tolk aan die hof van Silkaats. Vgl. Harris, *Wild Sports in S. Africa*, bl. 101.

sethau, en dié bij twee geleenthede moes beveg, sodat hul genoodsaak werd om pad te gee naar die suide, waar hul sig te Buyskop neergelaat 't.

Hier werd hul, vóor die aankoms van genl. Potgieter s'n trek, ongeveer 1839, deur 'n Amandébele stam beoorlog en op Buyskop vasgekeer.

Die inboorlinge had grote ontsag vir hul vuurwapens, sodat hul dit nie gewaag het om die kop met geweld te neem nie, wat hul uit hoofde van hul grotere aantal maklik kon gedaan het. Hul dag om die Buyse deur die dors tot oorgawe te dwing. En nadat die belegering geruime tijd geduur had, wis Gabriël dit met 'n oulike kunsgreep geheel te verijdel. Hul watervoorraad was verminder tot die inhoud van 'n enkele lere knapsak, wat nouweliks vir nog 'n dag sou dien. Gabriël neem toen die knapsak, en gaat daarmee op die hoogste punt van die kop uit, waar al die kaffers hom goed kon sien. Hij spreek hul daarvandaan toe : hul was bang om teen die donderwerk van hul geweers uit te kom, en dag misskien dat die beleërde hul water sou opraak; als dit so was kon hul sig maar die moeite bespaar van langer die kop op te pas, want hul had sóveel water dat selfs die Amandébele ook bij húlle kon kom drink. En als bewijs daarvan lig Gabriël meteens hul laaste knapsak met water omhoog, en stort die inhoud voor hul oë op die klippe uit. Die volgende dag was die beleg opgehef, en kon die Buyse afsukkel naar die fontein onder die kop, om hul brandende dors te les!

Gabriël en Doors het albei ook aan Potgieter s'n trek dikwels allerhande vrinde-dienste bewijs; albei het herhaaldelik met kommissies saamgetrek om die

weg te wijs, of hul kinders als veewagters aan die mense verhuur. Uit hoofde van dié dienste werd bij Regeringsbesluit aan die Buyse die reg toegeken om vuurwapens te voer. In die laaste Vrijheidsoorlog het hul andermaal in hoedanigheid van wa-drijwers en veewagters aktief hul aandeel geneem in die verdediging van die Republiek, en werd hul hele stam ook later bij Pietersburg in 'n konsentrasie-kamp saamgehok.

9. Inboorlinge van Transvaal tijdens die koms van die Voortrek.

Merkwaardig is ongetwijfeld die houding te noeme deur Trigardt teenoor die inboorlingstamme ingeneem en gehandhaaf, en tewens 'n welsprekende weerlegging van die beskuldiging hom deur die Engelse op die oostelike kaapse grens tenlaste geleg. Sijn gedragslijn blijf deurgaans dié van hul meerdere in álle opsigte, ook wat aanbetref militaire prestige, ondanks die omstandigheid dat hul eigelik tog maar 'n handjievol blanke was tussen soveel duisende wilde, en al is 't dan ook waar, dat Trigardt in Transvaal verskijn het net kort na 'n Soeloe-opruiming van die kleinere stamme, soos weldra blijk. Toen hij egter op sijn swakste was, namelik toen vier uit de nege „weerbare skuts" van die trek van hom af weg was agter van Rensburg aan, grijp hij, gebruik makende van 'n inwendige stam-vete, die geleentheid aan om die gevaarlikste van sijn nabure, wat hom reeds eenmaal naar die lewe gestaan het, onskadelik te maak. Origens weier hij konsekwent

om sig op énigerlei wijse in te laat met hul stamgeskille. Herhaaldelik stuur een of ander kapitein naar hom toe, om sijn bemiddeling te vraag in 'n stam-rusie, maar hij laat hom nergens ooit daartoe verlei nie. Op die laaste oomblik nog, vóor sijn vertrek uit Soutpansberg, is Rasethau begérig om sijn hulp teen 'n balorige nabuur, Selippe, te verkrij; maar Trigardt voeg hom onduldig toe, of hij dan nie siet, hoe hij moet sukkel met sijn vee, dat hij hom nou met súlke dinge kom lastig val. En 'n afgesant van Mapela reis met hom saam uit Soutpansberg naar die suide met die selfde oogmerke. Ander, wat van nog groter afstande sijn meerderheid erken als heelmaal vanselfsprekend, en sijn intervensie kom inroep, stuur hij ewe onverrigtersake terug met die meedeling misskien, dat hij sijn reisgenote wou raadpleeg, dat hij die kwessie waar 't om gaat eers wou ondersoek, of 'n plan sou maak als die veld beter is of die perde gegroei het.

Die regérende Bawenda stamhoof en verskeie ander is oënskijnlik sijn vrinde, maar „ik vertrouw die een so min als die ander" verklaar hij herhaaldelik; „als hul 'n kans sien om ons vee te roof, of ons om die lewe te breng, sou niemand van hulle dit laat nie." Hij is derhalwe teen álmaal op sijn hoede; bij die geringste argwaan, — toen hom gedurende die verblijf aan Dorenrivier allerlei gerugte deur Doors Buys bereik, — aarsel hij geen oomblik om sijn witmans-prestige kragtig te handhaaf. Hij weier om van Rasethau 'n geskenk te aanvaarde, solang dié nog nie voldaan had aan sijn ooreenkoms nie, en eis van hom sowel als van Masjaoe e.a., dat hul binnen

bepaalde tijd voor hom verskijn en uitvoering gee daaraan, of hij sou dit self gestand doen. Hij is op sijn hoede teen álmaal, drink van niemand bier nie of húlle moet self eers daarvan proef, en waarskuw alle inboorlinge, dat hul sijn laer nie gewapen moet nader nie, en vooral nie in die nag nie. Als daar van hulle bij hom oorblij, dan word sijn tijdelike laerplek, waar hij misskien net enige ure tevore uitgespan het, sijn burg, en hul kom hom vraag nie alleen of hul daar mog slaap nie, maar ook die plek waar hul sal slaap. Steeds egter tree Trigardt teenoor hulle op met die mees molike regskapenheid. Hij aarsel nie om teen homself soms een of ander teboek te stel nie, maar nergens is hier wat aan te wijse waar hij onbillik gewees is in sijn handelwijse teenoor die inboorlinge. Herhaaldelik vermaan hij hul soos kinders, en geef hul verstandige raad.

Net mense wat die inboorling-karakter deurgrond het en die waarde kén wat die kaffers heg aan hul beeste-besit, sal die omslagtige omhaal begrijp of billik, wat Trigardt herhaaldelik maak oor veekwessies. Hijself was ook geheg aan sijn beeste en ken ieder van die 500 bij naam; maar hij het geweet om dié gehegtheid ook van die naturel te laat eerbiedig in iedere geval waar hul inbreuk maak op sijn eiendom, of hij sou dit weldra nie meer kon uitgehou het nie· Mens tref in sijn beskrijwing nergens 'n voorbeeld aan van natuurlike deug bij die inboorlinge, behalwe wat hij hulle inboesem, als hul altemit van sijn verlore vee agter hom aanbreng. Origens is daar dieselfde trouweloosheid, gebrekkige besef van mijn en dijn en afkérigheid van harde werk. Sijn laaste

daad teen die volk van Sokororo lijk allig nog die strengste, maar verloor alle betékenis als mens bedenk in welke toestand hij sig dáar bevind het. Hij is na lang sukkele eindelik die berg oor, en daar word nie slegs van sijn vee geroof op 'n wijse dat hij sig heelmaal goed kan oortuig wie die skuldige is nie, maar hij word ook herhaaldelik in die nag aangeval. Hij neem derhalwe 'n aantal meide en manne gevange, en voer hul met hom saam, onder beding egter, dat hul sijn vee terug gee, of die waarde daarvan, als wanneer hij sijn gevangene weer in vrijheid sal stel. En ofskoon dit nergens uitdruklik geseg word nie, oorweeg hij self eenmaal om die „heleboel" maar te laat loop, toen hij namelik buiten gevaar was; en kan mens aanneem dat hij dit ook inderdaad gedaan het. Toen die kaffers te Sjueniespoort hul vee geroof het, werd dieselfde maatreël tebaat geneem, maar die gevangene later ook weer in vrijheid gestel.

Van die Caledon tot aan Olifantsrivier het Trigardt en van Rensburg deur 'n bijna geheel ontvolkte wereld getrek, wat behalwe wilddiere en hier en daar 'n klompie Boesmans, geen ander lewe gedra 't nie. Die Soeloe-vorste, van Tsjaka af, tesame met die rebelle wat daar later van die hoof-stam afgespring het naar die noorde en noord-weste toe, had weinige jare vóor die Voortrek die noordelike Vrijstaat en die hele teenwoordige Transvaal tot noord van die Limpopo, en 'n gedeelte van die teenwoordige Bekoeanaland, bijna geheel uitgemoor. Wat daar benoorde Vaalrivier van die Bapedie, Bekoeana, Basoetoe (Rooikaffers) en Ba-

wenda oorgeblij het in 1836, het in voortdurende angs geleef van verdere uitroeiing, en hul teruggetrek in die woeste berg-streke, en ongenaakbare skuilhoeke, waar sommige selfs tot kannibalisme verval het. [1]) In die teenwoordige Mozambiek het, evenals die Matabele onder Silkaats gedaan het, 'n ánder teruggolwing van die Soeloes uit Natal onder Manoekosie (Manekos) en Songandaba, die Abagaza, (Kaalkaffers) huisgehou onder die toenmalige Bantoe-inwoners op 'n wijse wat sig nouweliks laat begrijp. [2])

Manoekosie en Songandaba werd deur Tsjaka uitgestuur teen die Swasies, maar had nie veel sukses nie, en is toen, uit vrees vir hul gebieder, tesame afvallig geworde van Tsjaka; hul volk het hul oor die Pongola noordwaarts gevoer, ondgeveer 1830. [3]) Een stam na die ander van die Magwambas, (Knopneuse of Sjangaans) het hul uitgeroei op hul weg naar die noorde, totdat hul op die hoogte was van die Limpopo. Dáar is hul uitmekaar: Songandaba is verder noordwaarts, en het in die mere-land die Angonie-Soeloes gevestig; Manoekosie het die ganse gebied, van Delagoabaai af tot die Zambesie bestrijk uit sijn hoofstad, wat gevestig was op die Monomotapa van die outijd. Vlak vóor die aankoms van die Voortrek-

---

[1]) Dr. Wangemann, *Sud Afrika und seine Bewohner;* Berlin, 1881, Erster Abtl., bl. 22 Vgl. origens F. Rompel, *Gedenkschriften van Paul Kruger*, bl. 29 en G. S. Preller *Baanbrekers;* bl. 13.

[2]) Magwambas van die Laeveld, wat naar Drakensberg gevlug het, werd dáar genoodsaak om teen die berghelling, op kleine terrasse, wat hulle aangeleg het en vandaag nog te sien is, tuin te maak, terwijl hul op en in die berge weer die Swasies en wilde kannibale te dugte had.

[3]) Vgl. dr. Wilhelm Vallentin, *Transvaal, das Land und Seine Urbevolkerung*. Berlijn, 1901, bl. 195.

kers, tussen 1833 en 1834, het hij die Portugése uit Jambana (Inhambane) en selfs uit Lourenço Marques verdrijf. Verskeie van die oorspronkelike Batonga en Magwamba-stamme werd suidwaarts gedring, naar die teenwoordige Transvaal, waar hul weer in botsing gekom het met die hordes van Silkaats. Manoekosie is in 1858 dood, en werd opgevolg deur Oemzila, [1]) die vader van Goengoenhana, wat die Portugese eers in die neëntiger jare op 'n manier onderwerp het aan hul gesag.

Die eerste stamhoof, wat Trigardt op sijn trek naar Soutpansberg teëgekom het, was Sekwatie, aan Olifantsrivier. Dit was 'n Bepedie hoofman van Barolong oorsprong, 'n seun van Toelare, die ongeveer twintig jaar vóor die koms van die Voortrek 'n magtige stamhoof was, en die kleiner stammetjes tot aan Vaalrivier uitgeplunder het, totdat, na die verskijning van die Matabele, húlle op hul beurt uitmekaar geslaan en gedood werd, sodat slegs hier en daar, in die mees ontoegankelike gebergtes van Lijdenburg, 'n kraaltjie oorgeblij het. Gedurende enige jare het hul só voortbestaan, sonder nominale stamhoof, totdat Sekwatie klompies bijmekaar gemaak en daarmee naar Soutpansberg getrek het, waar hij gedurende 'n jaar of wat in aktiewe onvrede geleef het met die Bawenda. Hij is vervolgens weer teruggekeer naar Olifantsrivier, maar het in 1835 dit weer swaar te verdure gehad van die Matabele, en was só verarm dat sijn balorige kinders in latere jare daaraan

---

[1]) Vgl. *History of the Native Tribes of the Transvaal*, van de Naturellesake Dept., 1905, bl. 59, 'n stuk wat origens, weëns sijn sterke politieke strekking, nie erg betrouwbaar is nie.

herinner werd, hoe hul vader, toen Trigardt hom die eerste keer aantref, sijn honger gestil het aan die kreng van 'n dooie jakhals! [1]) Nadat Silkaats uit Magaliesberg verdrijf was deur genl. Potgieter, het Sekwatie met veel beleid en toeleg die oorblijfsels van sijn stam weer verénig, wat later tot ongeveer 30,000 individue aangegroei, onder Sekokoenie, Mápoch en Mampoer die Republiek soveel oorlas besorg het. [2])

Verder noordwaarts is die Voortrekkers in aanraking gekom met kleinere Basoetoe-stamme, (Mantatese of Makatese) soos dié van Malietsie, Zebedela, [3]) Masjaba e.m.a., wat deur die auteur van die Dagboek aangedui word als „Rooikaffers", en geringagtend deur grotere stamme Mahowas genoem werd. Met uitsondering van Malietsie, wat hom deur die vlug en sijn vrindskap met die Bawenda, altoos staande gehou het teen Silkaats, was hul egter seer gering in aantal, arm en onseker van hul bestaan.

Onder die Basoetoe van Soutpansberg leef nog 'n mooie sage, nopens die verskijning onder hulle van die eerste witmense. Bij IJserkop langs, vertel hul, tussen die huidige Potgietersrust en Pietersburg, is die eerste witmense verbij gekom, tot bij Zebedela. Die toenmalige hoofman, Papoe, ofskoon 'n strijdlus-

---

[1]) Vgl. Merensky, Jeppe, Mauch e.a. *De Transvaal Republiek en de Holl. Boeren*, Amsterdam 1876; bl. 60.

[2]) Vgl. A. G. Watermeyer, *Jeppe's Almanac*, 1879, bl. 60.

[3]) Eerw. Hoffmann e.a. deskundige verseker mij, dat die stam van Zebedela, — tijdens Trigardt s'n koms deur Papoe geregeer, — van gemengde Soeloe-herkoms is.

tige man, het sig vrindelik gedraag teenoor hierdie eerste witmense, en wel uithoofde van 'n oue voorspelling, wat 'n siener van sijn volk lang tevore verkondig het. — „Ik sien rooi-miere hierheen trek, wat kleine korwe op hul kop draag. Hul sit op zebras en voer roere in hul hande, wat vuurspuw. Ik sien withuise met hul saamtrek, en osse loop voor die huise. Jij egter, o, koning, sal hulle geen leed doen nie; en dan sal dit jou wel gaan. Hef jij egter die wapens teen hulle op, dan sal hulle jou tegronde rig." En toen Papoe die Boere bij hom sien aankom, met hoede op hul kop, en teperd gesete, met geweers, en agterna hul tent-waens met die osse daarvoor, toén wis hij, dat dit die vervulling was van die profésie; en hij het die Voortrekkers vriendelik ontvang. Daarvandaan is hulle verder noordwaarts. In Strijdpoort werd hul aangeval deur 'n hoofman, Eland genaamd, wat deur die Boere op die vlug gedrijf werd. Verder vórentoe werd die Boere deur 'n ander hoofman gewaarskuw : pasop, wees versigtig, sê hij, kijk, ik hef geen wapen teen julle op nie, maar aan die anderkant van die Witkoppe (dig bij die teenwoordige Pietersburg), woon 'n ander hoofman, en hij sal julle seker aanpak! En toen die Voortrekkers nabij die Witkoppe kom, sien hulle opeens daar 'n skaar van inboorlinge voor hulle. In die waan dat dié van plan was om hulle aan te val, begint die Boere die geveg, en drijf die inboorlinge op die vlug. Dáarvandaan is hulle naar die Soutpan getrek.

Van een en ander is ons uit ánder bronne niks bekend nie, maar onwaarskijnlik klink dié Basoetoelegende nie; en als 't grond van waarheid besit sou

daarin nog 'n ander, waarskijnliker verklaring geleë wees van die benaming: Strijdpoort. [1])

In Soutpansberg is Trigardt vireers in kontak gekom met 'n uitgebreider stam, die Bawenda, wat ewenwel ook die algemene Soeloe-uitdelging van twee kante ondergaan had, en Trigardt maar weinig besorgdheid gebaar het. Rasethau, die „Rossetoe" van die Dagboek, tothiertoe bekend slegs onder 'n bijnaam, 'Mpofoe, was destijds die nominale stamhoof. Die Bawenda is omstreeks A.D. 1700 in Soutpansberg verskijn uit midde-Afrika, en hul oorspronkelike woonplaas was naar alle waarskijnlikheid die Kongo-bekken, waar, volgens verklaring van oue Bawenda, 'n deel van dieselfde stam agtergeblij het, [2]) en blijkens lokale ondersoekinge nou nog 'n taal- en stamverwante ras woon. [3]) In Soutpansberg het hul die Bangonie en ander inboorlingrasse aangetref, wat egter weldra moes wijk voor hul grotere aansien en krijgshaftiger optreë. Die stamhoof wat die Bawenda naar die suide gelei het was Dzembanjeka [4]) wat sijn hoofstad, Dzada, gebouw het aan die Injelele vallei, agter die Soutpansberg

[1]) Hierdie besonderheid is ik te danke aan eerw. C. Hoffmann, van die Berlijnse Sending te Houtbosdorp.

[2]) E. Stubbs, *Hist. Sketch of the Bawenda*, Grahamstad, 1912.

[3]) Johs. Flygare, *De Zoutpansbergen en de Bawenda Natie*; „Volkstem", 1899, bl. 9.

[4]) Oor die leier van die volksverhuising skijn onsekerheid te bestaan. Stubbs vermeld Dzembanjeka, terwijl Flygare en die dept. *"History"* van Toho-en-ndau gewaag, wat, volgens eersgenoemde 'n seun was van Dzembanjeka, vader van Rawéle, en grootvader van Rasethau. Mij wil 't voorkom of dit nie te betwijfele is nie, aangesien dit ondenkbaar is dat Toho-en-ndau, wat dus in 1700 reeds 'n gedugte regeerder was, 'n seun kon hê, Rasethau, (Mpofoe), wat in 1837 nog nie te oud is om die stam te regeer nie.

waar die bouwvalle nog te sien is. Dzembanjeka het al die kleine stammetjes aan sijn gesag onderwerp, en sijn regering uitgestrek vér noord en suid van die bergreeks, waaraan hij sijn hoofstad gevestig het met bouwstene, wat sijn skatpligtige, die Bokalanga, moes aandraag van die Zimbabwe bouwvalle af. [1]) Hij werd opgevolg deur sijn seun, Toho-ea-'ndau, die Leeuwe hoof, van wie die regering 'n goue eeuw was vir die Bawenda. Alle skepsel, tot aan die Zambezie in die noorde, en die Olifantsrivier in die suide was in éen volk onder hom verénig, wat vet geword het in die vrede en beleid van hul koning. Hij het 'n hoge ouderdom bereik, en werd opgevolg deur Rawéle, van wie maar weinig bekend is. Na Rawéle s'n dood werd die land verdeel onder sijn drie seuns: Rasethau, Sjewaas, en Rampoera, terwijl die gebied noord van die Limpopo onder eie stamhoofde weer vrij geword het. Alles het egter goed toegegaan, totdat Sekwatie, die Bapedie hoofman uit die suide, onder Soutpansberg verskijn. Die Bawenda werd verslaan en die berge ingedrijf, maar vandaar uit breng hul die Bapedie uiteindelik 'n gedugte neerlaag toe. Na enige jare van vrede verskijn toen 'n Swazie hoofman, Oemgwanie, met 'n grote leër, wat hul uit die vlakte in die berge, en selfs dáar agtervolg, verdrijf en uitmekaar geslaan het. Meer dan twee jaar woon die veroweraars toen in hul landstreek, totdat plots 'n nog groter Soeloe-leër op die toneel verskijn onder aanvoering van Songandaba, die kollega van Manoekosie, uit die ooste. Die

---

[1]) Flygare, *ibid*, bl. 9.

Swazies werd verjaag, en ook die verstrooide Bawenda had 't gedug te verdure. Die Soeloes het egter nie lang daar geblij nie, of hul is verder vort naar die noorde; en toen kon die Bawenda weer voor die dag kom.[1] Onder die leiding van Rasethau, (Mpofoe) was hul alweer tot kleine stammetjes verénig waar ewenwel die inwendige onénigheid nie ontbreek het nie, toen Trigardt s'n waens op die vlakte onder Soutpansberg uitspan. In die najaar van 1836 maak Rammabooija, 'n jongere broer van Rasethau, op aansporing van afgesante van Manoekosie, 'n aanslag op Trigardt, wat egter met aansienlike verlies aan die kant van die naturelle, afgeweer werd; en kort daarop werd Rammabooija deur Rasethau aangeval en gedood. Trigardt was laasgenoemde later behulpsaam in die verdere onderwerping van Rammabooija s'n volgelinge.[2]

Na Trigardt s'n vertrek is die strijd, wat in Augustus van die vorige jaar reeds gedreig het, en waarbij Rasethau sijn hulp verlang het, uitgebreek. Rasethau het sijn vrouwe en vee bij Malietsie in veiligheid gebreng, en is daarna teruggekeer om sijn ooms, w.o. die Kaalkop van die Dagboek, wat hom naar die lewe gestaan het in samewerking met Selippe, te beoorlog. Later werd Rasethau vergiftig deur een van sijn vrouwe, die moeder van Rammapoelana, wat met behulp van genl· Potgieter stamhoof geword 't. Laasgenoemde het sig vir dié hulp nie besonder dankbaar betoon nie, en die blanke te

---

[1]) Flygare word hier gevolg, hoewel daar aansienlike verskil bestaat met die ander autoriteite.

[2]) Vgl. *Eerste Dagboek*, 19 Des. 1836.

Schoemansdal sóveel sonde en ergernis aangedaan, dat daar 'n kommando teen hom uitgestuur moes worde, waarop hij gevlug is, en opgevolg werd deur Magatoe.

10. LOUIS TRIGARDT.

(*Kaaplandse Periode.*)

Die skrijwer van hierdie Dagboek, Louis Trigardt,[1]) was die jongste uit 'n gesin van vier kinders, en het die eerste lewenslig aanskouw op 10 Augustus 1783, sodat hij tijdens die Trek en die opstelle van sijn Dagboek dus 'n man was van 54 jaar.[2]) Enige maande vóor sijn geboorte, namelik op 13 April, is sijn ouere broer, Carolus Gustavus, nog te Stellenbosch gedoop, maar sijn eie doop het ergens anders plaasgevind, waarskijnlik te Swellendam, terwijl zijn vader enige tijd later naar Uitenhage en vervolgens naar Graafreinet getrek het.

---

[1]) Die afrikaanse stamvader het sijn naam geskrijf: Triegard, wat die rasionéle hollandse spelling lijk. Van sijn kinders daarenteen, staan in die doop- en huweliks-registers van Graaffreinet geskrijf: Tregart en Tregard, ofskoon hierbij wel ook die willekeur van die predikant sal tepas gekom het. Louis die Voortrekker, het 't heel selde anders geskrijf als Trigardt, weshalve ik mij ook aan dié spelling hou. Onder die invloed waarskijnlik van die franse verwante, is in Transvaal éen tak van sijn familie — die kinders namelik van Carolus, — daartoe oorgegaan om Trichardt te skrijf, terwijl 'n ander seun s'n kinders Triegaard en Trigaard gaan skrijf het.

[2]) Louis s'n doopsedel het ik nergens kon lig nie; vgl. egter sijn eie verkl. in die Dagboek op 13 April, bl. 349, en die memorandum van zijn geboortedatum op bl. 369. Nasporinge te Stellenbosch en Graaffreinet is vrugteloos gewees nopens sijn doop of geboorte, en dit kom ook nie voor in de Villiers s'n *Geslachtregister* nie, terwijl 'n familie-register dit vermeld als 9 Maart 1788, wat m.i. geheel onvertrouwbaar is met die oog op sijn eie, aangehaalde aantke.

Toen indertijd in 1895, met die opening van die Delagoabaai spoorweg, die familie-naam en geskiedenis van die Trek bespreek werd ook in die pers van Europa, is uit Suid Frankrijk 'n Louis Trichardt in briefwisseling getree met komdt. (later owerste van die korps Staatsartillerie), Stephanus P. E. Trichardt, 'n kleinseun van die Voortrekker, wat gedurende die eerste Vrijheidsoorlog, met die bestorming van Amajoeba, reeds die aandag op hom getrek het als krijgsman. Die korrespondensie had ten doel om aan die lig te breng hoe, gedurende die begin van die 18e eeuw 'n lid van die familie verhuis is naar Sweden, van wie 'n seun, Carel Gustaaf, als offisier later in diens van die Nederl. Oost Indiese mpij., naar Suidafrika gekom is.[1]) Tegelijk werd oorgeleg 'n goue seëlring met familie wapen, wat tans in besit is van die owerste s'n oudste seun, Carl, sedert die laaste Vrijheidsoorlog woonagtig in Duits Oostafrika. Hieruit sou derhalwe moes blijk, dat die familie uit die sewentiende eeuw Frans was; en naar luid van dieselfde meedelinge sou die Trigardts ook in Frankrijk gedurende dié tijd 'n militaire reputasie van enige betekenis verwerf het.

In ieder geval is die suidafrikaanse stamvader, Carel Gustaaf Trigardt, herkomstig uit Uddevalla, Sweden, en is hij hier op 11 Oktober 1744 gehuwd met Susanna Kuun, 'n dame van duitse oorsprong. Hulle had twee seuns, Jacobus Gustavus, van wie die nasate net uit vier dogters bestaan het, sodat sijn jon-

---

[1]) Die briefwisseling werd tijdens die jongste Vrijheidsoorlog verwoes, en die europese oorlog het 'n ondersoek, wat daar in 1913 aanhangig gemaak werd, verijdel.

gere broer, Carel Johannes, gebore te Stellenbosch in 1753 en gehuwd op 30 November 1777 met Anna Elizabeth Nel, die stamnaam voortgeplant het in Suid-afrika met sijn twee seuns : Carel Gustavus en Louis die Voortrekker, wat nog twee ouere susters gehad 't, Maria Susanna en Susanna Wilhelmina.

Albei seuns van die sweedse stamvader moet reeds vóor die vestiging van die drosamb te Graaff-reinet en die aanleg van die dorp in 1786, in die omtrek gewoon het, en hul naam is nouw verbonde aan die vroegste geskiedenis van die Karroo-dorp, wat inderdaad geag kan worde die bakermat te wees van die Trigardts. Jacobus Gustavus was lid van die eerste Heemraad aldaar, en sijn broer Carel burger-offisier, terwijl hul kinders bijna almaal dáar getrouwd is onder die grens-boere van Bruintjeshoogte en die Suurveld. Op dié wijse is hulle daar verswaer o.a. met Adriaan van Jaarsveld, die aanvoerder later in die s.g. Van Jaarsveld opstand, met die families Schoeman, Hattingh en van Aardt, uit welke laasgenoemde Willem Adriaan gehuwd was met Carolus Gustavus s'n oudste dogter, en Frans Johannes met die tweede-oudste.

In sijn hoedanigheid als burger-offisier naas kommandant van Jaarsveld, het Carel 'n nie onbelangrijke rol vervul in die opstand te Graaffreinet teen die gesagvoerders van die Nederl. Oost Ind. mpij. in 1794—5. Onmiddelike oorsaak daarvan was die handelwijse van 'n hoogs onsimpathieke landdros, Honoratus Maynier, wat seer laks was in sijn houding vooral teenoor die inboorlinge; en later ook geen skrupules gehad 't om sig dadelik in diens te

stel van die nuwe, engelse regime. Sijn voorganger, Mauritz Herman Otto Woeke, ofskoon oud en swak, het nogtans alle tevredenheid verskaf, maar werd in 1792 deur goewerneur Sluysken om weinig gegronde redes herroep en Maynier in sijn plek gestel, wat al onmiddelik aanleiding gegee 't tot misnoege en werkdadige hoewel toentertijd nog vrugtelose verset van die burgers.

Dit was 'n tijd van grote ellende, vooral vir die oostelike grens-boere, want aan die eenkant het die Kaffers onophoudelik inbreuk gemaak op hul regte, hul plase leeggeplunder en selfs die bewoners dikwels om die lewe gebreng; en aan die anderkant het weer die Boesmans uit die noorde hul bijna nooit met rus gelaat nie. Die Nederl. Oost Ind. Mpij. s'n glorie was reeds aan tane, en die Kasteel-autoriteite in Kaapstad het 'n werkeloos afwagtende houding bewaar. Maynier, reeds vanself besonder onwelwillend teenoor die Boere-bevolking en hul regte, moes nog die plunderaars van hul plase met allerlei presentjies paai, inplaas van, soos die burgers begeer het, 'n straf-kommando teen hulle te lei, en die vijand uit die oostelike provinsie te verdrijf. Klagskrifte en allerlei vertoë was vergeefs, en die dinge het te Graaffreinet van kwaad tot erger geloop, totdat op 'n goeie dag in Febr. 1795 „twee burger-offisiere, van Jaarsveld en Trigardt, hulle op die drosamb vervoeg met die meedeling aan Maynier, dat daar 'n aansienlike burgermag aan die tweede drif lê, en dat hul verlang om die landdros in eie persoon hul griewe mee te deel." [1])

---

[1]) Voorl. G. A. Watermeyer, *„De oude geschiedenis van Graaff-*

Die bijeenkoms had plaas voor die drosdij en, nadat van albei kante hartige woorde gewissel was oor die toestand van sake, werd Maynier gevraag om sig sonder enige versuim in te pak naar Kaapstad, terwijl hul beslote was om die openbare saak verder naar eie insigte te bestuur. Met die mees bekwame spoed werd daaraan deur die landdros gevolg gegee, en tegelijk met hom werd ook 'n tweetal heemrade aangesê, om die distrik te ruim.

Hiermee was die oproersvaan opgesteek, ofskoon met 'n weinig tak, en tegemoetkoming van die billike eise van die burgerij, die toestand wat sig welhaas ontplooi het tot die afkondiging van die Republiek van Graaffreinet, nog geredelik tekére was· Carl David Gerotz werd deur die publiek uitgeroep als landdros en Van Jaarsveld tot kommandant, terwijl ook Trigardt als offisier 'n leidende aandeel behou in die verdere afwikkeling van hul verset, tesame met sijn broer, die heemraadslid.

Na Maynier s'n aankoms te Kaapstad werd regter de Wet afgevaardig met 'n opdrag om die saak inderminne te skik, ongeveer op die wijse soos Kaapstad gewend was om die kaffer-kwessies te skik. Sijn besoek het 'n week of ses geduur, maar nie veel saaks opgelewer nie; en toen hij nog weier om gevolg te gee aan 'n uitnodiging van die publiek, om sig *de visu* te oortuig van die verwoesting deur die kaffers in die Suurveld aangerig, was opéens alle vertrouwe

---

reinet", waarvan mij 'n vertaling bekend is soos 't voorkom in „*Het Volksblad*", d.d. 6 Aug. 1861. Van Trigardt word dáar gewaag als Jan Carel, maar daar bestaat geen twijfel hoegenaamd, dat die bedoelde Carel Johannes Trigardt was, vader van die Voortrekker.

in sijn sending op 'n end. 'n Gewapende mag onder aanvoering van Van Jaarsveld en Trigardt het hul opwagting bij kommissaris de Wet gemaak, en hom uitgenodig om met sijn gevolg dadelik die distrik te ruim. Toen hieraan voldaan was, werd onmiddelik stappe geneem om 'n eie volksregering in die lewe te roep, hoewel die tijding wat hul tóen juis bereik, van die verskijning van 'n britse vloot aan die Kaap, weer verslappend teruggewerk het teen hul optreë. Hul het ewenwel aanstonds die „Nasionale Vergadering" afgekondig, wat ten doel had om aan die bewoners meer seggenskap te besorg in die bestuur van openbare aangeleenthede, en inderdaad 'n dowwe afskaduwing was van die omwenteling in Nederland. Te Swellendam, 'n naburige distrik, het kort daarop ontstaan die „Nasionale Konvensie", 'n rewolusionaire beweging van dieselfde aard. Aan landdros en heemrade te Graaffreinet werd twee burgerrade toegevoeg, in die persone van kommandant Van Jaarsveld en Carel Trigardt; en alle plaselike gesagvoerders, insluitende ds. Manger, moes erken dat hul álle gesag ontleen aan die „Nasionale Vergadering", of hul kon padgee. Sodoende werd 't molik om ook burgerlik die eerste huwelik te Graaffreinet te voltrek, sonder dat die partije daartoe die reis naar Kaapstad hoef te doen, wat tothiertoe reel was.

Die opstand het, toen 't eenmaal aangevang was, snel om sig heen gegrijp aan Bruintjeshoogte, die Swartberge, Sneeuwberge en Roggeveld; en dit het sig weldra laat aansien, dat die twee distrikte met nog ander hul geheel sou gaan afskei van die orige, als ondertussen die algemene toestande maar geblij

het soos 't was. In Junie 1795 egter, verskijn daar plots 'n engelese vloot in Simonsbaai voor anker, om die kolonie, soos 't dan geheet 't, in „bewaring" te neem vir die prins van Oranje, teen 'n molike franse aanslag. Menigeen onder die „beter-gesinde",—só verklaar een van die mees gesaghebbende tijdgenote, en met „betergesinde" word dan bedoel lojale aan die kompenies-regime, — het die voorwendsels van die Engelse ook eerlik geglo. Vandaar dus 'n dubbel-beslis-afkeer van bijkans álle bewoners van die platteland, lojale sowel als rebelle, toen weldra die ware oogmerke van die engelse verowering duidelik werd. Terwijl in die begin die meeste inwoners geneig was om hul goedskiks daarbij neer te leg, omdat die kolonie tog weer moes „teruggegee" word aan sijn regmatige eienaars, was tóen die oorgrote meerderheid van die bevolking klaar om hul werkdadiglik te verset. Maar dit was te laat! Die Engelse had hul goed en wel te Kaapstad genestel, en was besig om die burgerij onder 'n eed van trouw te breng! Owerste Gordon, wat die kapitulasie ondertéken het, het toen hom die wáre oogmerke van die Engelse duidelik werd, sijn eie lewe geneem [1])

---

[1]) H. Lichtenstein, *Reizen in 't Zuidel. ged. van Afrika*, 1803—6; (Holl. vert. van W. Goede) Dordrecht 1813, dl. i, bl. 6, 7 en 8. „Toen de Engelsen in 1795 de Kaap veroverden, bevond zich de kolonie in 'n zonderlinge staat van inwendige verwarring en regéringloosheid, die het snel en licht gelukken van de vijandelike aanval niet weinig begunstigde." Daarbij het gekom, „dat men de Engelsen als verdedigers van het huis van Oranje beschouwde," en „dit gevoelen was bij de aanval der Engelsen zó algemeen, dat het zelfs als een *hoofdoorzaak* ertoe medewerkte om spoedig de kapitulatie te sluiten. De overste Gordon, (Luitenant kolonel Robert Jacob Gordon, kommandant van die Nederlandse kaapse garnisoen) die dezelve sloot, was een verklaard aanhanger van het huis van Oranje. Weinige dagen

Nietteenstaande hul weldadige voorwendsel, het selfs in die begin al die verskijning van die britse vloot bij die bevolking 'n seer sonderlinge gemoedsstemming teweeggebreng. Twee uitgestrekte distrikte verkeer in werkdadige opstand, grotendeels teen die Kompenies-bestuur, maar gedeeltelik ongetwijfeld ook in simpatie met die rewolusie in die Moederland. Hulle was Suidafrikaners in die allereerste plek, en het hul als republikeine gevoel wat aanbetref hul bestuursvorm. Die orige van die bevolking is verdeel tussen passief Oranje-gesinde, ambtenare en verteenwoordigers van die Ned. O. I. mpij., wat als sodanig vrij onverskillig staan met opsig tot die omwenteling in Nederland, en aktief Oranje-gesinde. Daar verskijn toen die Engelse, om almaal gesamelik in liefderijke „beskerming" te neem teen die gemeenskappelike vijand: Frankrijk! Die inwoners hul laaste tijding uit Europa was nog van die vorige jaar; en die Engelse sorg daarvoor, dat hul heelmaal in die duistere blijf met betrekking tot die omstandigheid, hoe onderwijl Nederland deur Frankrijk erken was als 'n onafhankelike Republiek, en bij proklamasie van die Stategeneraal iedereen ontslaan was van gehoorsaamheid aan die prins van Oranje. Hul verkeer derhalwe in die waan, dat Nederland deur Frankrijk verower was, na die geslaagde inval van 1794, sodat hul te kiese had tussen franse oorheer-

---

daarna leide deze, voor 't overige brave man, door zichzelf om 't leven te brengen, de opelike belijdenis af, dat hij zich maar al te zeer vergist had!" Behalwe Trigardt, van wie die Oranje-gesindheid ook enigsins mag blijk uit sijn „Toepassing" op Onze Vader, (Bijlage i, *infra*), was ook die Schoemans en van Aardts aanhangers van die Nederl. Koningshuis.

sing en engelse „beskerming" vir die nederlandse Oranje-huis. Aan die Kaap het hul sig, begrijpelikerwijs, amper graag neergeleg bij laasgenoemde. In Graafreinet en Swellendam egter het die mense, — wat eweneens volkome begrijpelik is, — besluit om hul te verset ook teen Engelse. Hul eie verset is gerig in die eerste plek teen die wanbestuur van die Kasteel-regime; en afskoon hul aksie 'n voortvloeisel is van die gebeurtenisse in Europa, boesem die rigtings en gesindhede aldáar hulle slegs op 'n afstand enige belangstelling in. Terwijl sommige van die opstandelinge in Graaffreinet dus kokardes van die Bataafse republiek op hul baatje draag, laat die Burger-offisier Trigardt hom met 'n Oranje-roset op straat sien. Geen wonder derhalwe, dat die Afrikaners van die twee opstandige distrikte maar weinig oorhaasting aan die dag geleg het om hulle, op las van die Kasteel-autoriteite, met wie hul in onvrede verkeer, op die Engelse te werp; en dat die „lojale", wat onder die valse indruk verkeer, dat hul die beskermlinge is van die weldadige Engelse, ewemin bereid was om die Engelse naar die keel te vlieg!

Gedurende geruime tijd na sijn welgeslaagde staatsgreep, waardeur hij sig die besit van die Kaap verseker had, het die engelse generaal Craig, onder hierdie toestande sijn hande veels te vol gehad in Kaapstad, om aandag te bestee aan die Republikeine van Graaffreinet en Swellendam. Nietteënstaande die voorgewende „beskerming", — wat hul nog steeds volgehou het! — werd tog maar van die inwoners 'n eed van trouw aan die britse Rijk afgevorder, 'n daad wat, als hul voorgewe opreg was, heeltemaal

ongeoorloof sou gewees het. In Kaapstad en omgewing werd die eed met weinig teëstribbeling afgeleg, maar die Republikeine het hul promptelik daarteen verset.

En so het die toestand voortgeduur tot in 1796, wijl die binneland eigenlik maar weinig geweet het van die omkeer te Kaapstad. Die republieke sou weldra nauwere aaneensluiting soek bij mekaar, en het vir die owerige hul gang gegaan. Egter nie sonder kleine skokke nie: „Vooral op die gekombineerde vergaderinge te Graaffreinet, waaraan die burgeroffisiere deelgeneem het, het 't soms heftig toegegaan. O.a. had van Jaarsveld steeds een of ander voorstel, om 'n kommando teen die kaffers in die veld te breng. En eenmaal is 't hierin só vér gegaan, dat twee van die aanwesige, Gerotz en Trigardt, hul degens afgeleg het, en verklaar, dat als van Jaarsveld s'n voorstel deurgaan, hulle terstond hul ontslag sou neem. [1])

Sodra die Engelse hul egter vaster op hul voete gevoel het te Kaapstad, en instaat was om aandag te wij aan die sake van die binneland, werd sekere Bresler naar Graaffreinet afgevaardig als landdros. Niemand was egter daarvoor te vinde om die eed van trouw aan die nuwe regering af te leg nie; en die britse vlag wat Bresler voor die drosdij laat hijs het, werd onder grote opgewondenheid deur die publiek weer neerhaal. Die leiers van die opstand verander

---

[1]) [illegible]a ermeyer-voorlesing, *ibid.* — Lichtenstein vertel van die Graafreinetters: „zij liepen, gelijk al de overige kolonisten van deze streek, in korte wambuizen en lange broeken, maar droegen elk 'n degen of sabel op zijde". *Reizen* (Holl. vert.) dl. 2 bl. 269.

toen ook hul houding, en inplaas van afvalligheid te verkondig van die Moederland, was 't, inteendeel onder die veranderde omstandighede, juis gehegtheid aan die Moederland wat hul noop om te volhard in hul verset teen die Engelse. Nie meer die Kompeniesbestuur nie, maar die Engelse was hul teë-partij. Uit vijande van die ouwe orde van sake, is hul dus, en volkome begrijpelik, verander in vijande van die allernuwste.[1]) Van Jaarsveld, in die begin die voornaamste voorstander van die republikeinse idee, verklaar sig toen daarvoor om vir hul verset teen die Engelse steun te soek bij die Stategeneraal van Nederland. Aanvankelik het Trigardt hom hierteen verset, en selfs die raad verlaat; maar later is hij tot ander insigte gekom, en toen het 't 'n tijdlang werkelik gelijk of die opstand teen die Engelse algemeen sou gaan worde. Genl. Craig wis egter ondertussen die reddingsvloot onder Skout-bij-nag Lukas, met enige duisende Hollanders aan boord, in Saldanhabaai onskadelik te maak, en ook ánder hulpmiddele vir die opstandelinge uit Batavia, in beslag te neem langs die suidkus. Die „beskermings"-voorwendsel werd dus losgelaat, en onbeskaamde aanhegting die drijfveer van hul handeling. Die inboorlinge-toestand het binnelands dreigender verhoudinge aangeneem, en, na 'n twee-jarige republikeinse interregnum werd uiteindelik Bresler met 'n dragonder en pandoere regiment ge-installeer als eerste engelse landdros van Graafreinet.

Verskeie koloniste het na die instorting van hul

---

[1]) Lichtenstein's *Reizen*, (Holl. vert.) dl. 2 bl. 279.

verset, en toen hul haas gedwonge sou worde om die eed van trouw aan Engeland af te leg, uitgewijk oor die grens, naar die ontoegankelike streke oos van van Visrivier. En daaronder was ook burger-offisier Carel Johannes Trigardt met sijn twee seuns. Hulle werd bevole om terug te keer binne die koloniale grense; en toen dit nie wou help nie, voëlvrij verklaar, „terwijl die Engelse selfs om hul lewe in onderhandeling getree is met die kaffers". [1]) Trigardt het daar egter gewoon tot na die herstel van die kolonie in 1803 aan Nederland, en is toen naar Bruintjeshoogte teruggekeer, waar hij oorlede is.

Sijn seun Louis, die auteur van hierdie Dagboek, het sijn ganse jeug deurgemaak in die woelige omgewing van Graaffreinet waar hij ook sijn skoolse opleiding ontvang het. Dié was nou wel nie van lange duur nie, en werd vaak onderbreek deur die onstuimigheid van die grenslewe, maar dat 't ruim so goed was als in dié tijd aan die beste tebeurt geval het, blijk voldoende uit die werk wat hij nagelaat het.

D.d. 4 Nov. 1810, toen hij derhalwe al 27 jaar oud was, is Louis te Graafreinet in die huwelik getree met Martha Elizabeth Susanna Bouwer, 'n jonge dame uit die naburige Uitenhage, en ruim twaalf jaar jonger als hijself. 'n Dogter van Petrus Frederik Bouwer en Regina Dorothea van den Bank, was sij 'n kleindogter van Jan Lodewijk Bauer van Hessen-Cassel, Duitsland, welke laasgenoemde

---

[1]) Lichtenstein, *ibid*, dl. ii, bl. 283.

gebore is op 24 Januarie 1796. [1]) Hulle huwelik werd geseën met verskeie kinders, waarvan egter die meeste jong dood is, en net vier die trek oorleef het:

1. Carolus Johannes, die oudste, werd gebore 3 September 1811 te Bruintjeshoogte, en is net kort vóor hulle uittog in 1835 gehuwd met Cornelia Bouwer. Uit die eg is twee kindertjes gebore, wat egter albei tesame met hul moeder, oorlede is in Lorenço Marques. In 1840 is Carolus te Pietermaritzburg hertrouwd met Zacharija Geertruida Erasmus, 'n dogter van die Voortrekker-kommandant S. P. Erasmus, uit welke egverbintenis 'n aansienlike kroos verwek werd, waarvan die meeste tans nog in lewe. Carolus is oorlede te Middelburg, Trv. op 25 April 1901, en sijn tweede egtgenote op 20 Mei d.a.v.

2. Regina Dorothea Maria, gedoop te Graaffreinet op 25 April 1816, en op ag jarige leeftijd oorlede.

3. Petrus Frederik, die „Pieta" van die Dagboek, gebore 30 Oktober 1819. Na 1840 in Natal gehuwd, en in 1860 oorlede op die plaas Spitskop, distr. Rustenburg, waar sijn kinders tans nog woon.

4. Louis Gustavus, gebore 10 November 1826, later in Natal gehuwd, en oorlede te Pietermaritzburg op 5 Junie 1891.

5. 'n Dogter, dieselfde dag oorlede, gebore 19 Febr., 1829, op die plaas de Plat, Somerset Oos.

6. Jerimias Josias, gebore 26 Februarie 1830,

[1]) Die aantk. in die graaffreinetse huweliks-register lui: Getrouwd te Graaffreinet, 4 Nov. 1810, Lodewikus Tregart met Martha Elizabeth Bouwer, beiden van Uitenhage; en uit die verhollandsing van sijn naam blijk andermaal die stemming van hul tijd en omgewing.

aan die oostelike grens, en te Delagoabaai oorlede in 1838.

7. Anna Elizabeth, geb. 28 November 1832. Sij is later naar Natal, en vandaar vir haar opvoeding teruggekeer naar die Kaapkolonie, waar sij, te Somerset gehuwd is met Gideon de Klerk, later ook in Transvaal woonagtig. Oorl. 18 Junie 1902.

8. 'n Tweeling, kort daarop oorlede, geb. Soutpansberg, 2 Oktobr 1836.

9. 'n Dogter, enige weke later oorlede; geb. Soutpansberg, 2 Augustus 1837.

Louis Trigardt had sig, blijkens die aantékening bij sijn huwelik, 'n tijdlang tevore neergelaat ergens in die distr· Uitenhage, maar moet kort daarop verhuis wees naar die lenings-plaas Bosberg, waarop later Somerset Oos uitgeleg werd. Dáar het hij in ieder geval gewoon vier jaar na sijn huwelik, namelik in 1814, toen dié plaas onteien werd als proef-boerderij vir 'n amerikaanse deskundige, wat proewe sou neem met tabak. „Trigardt had die plaas reeds aanmerkelik ontwikkel, — wat misskien juis die rede was waarom dié plaas uitgesoek werd! Daar het 6,000 tabaks-plante gestaan, wat weelderig gegroei het; twee groentetuine was wel voorsien van allerlei nuttige moeskruid, en ongeveer dertig wavragte met pampoene." [1]) Die plaas werd onteien vir Rds. 2,200 (£165), en Trigardt het toen verhuis naar De Plat [2]), 'n plaas aan Visrivier geleë, ongeveer 'n uur te perd van die historiese Slagtersnek.

---

[1]) Cory, dl. i, bl. 289.

[2]) Op die meeste moderne kaarte is die plaas aangedui als De Plaat.

Hier het hij jarelang, tot aan sijn vertrek uit die Kolonie, gewoon en gewerk, voorsover als die onrustige grens-toestande dit toegelaat het. Of hij tijdens die Slagtersnek-opstand, betreklik kort na sijn verhuising van Bosberg, op de Plat in die nabijheid van Bezuidenhout s'n bijeenkomste, gewoon het, of misskien oor die grens of terug naar die westelike provinsie gereis was, kan nie met sekerheid vasgestel word nie. Waarskijnlik is dat hij die treurspel, of altans die slotbedrijf van nabij bijgewoon het. Sijn naam word nergens in die bekende stukke genoem nie. Enige tijd daarna is hij aangestel als veldkornet van wijk Smaldeel, Somerset Oos, 'n betrekking wat hij geruime tijd waargeneem het in 'n strewe om die tergende lot van die grens-bewoners meer dragelik te help maak. [1]) Dat hij nie ongevoelig was vir die wantoestande wat mede aanleiding gegee het tot die rebellie, dit blijk voldoende uit sijn eie trek naderhand, en die verklaring wat hij daarvan afgeleg het in Delagoabaai. [2]) Tog wis hij onder dit alles voldoende selfbeheersing te betrag, om sig nie te laat verlei tot die wanhoopsdaad wat aan vijf Afrikaners uit die beste families die dood gekos het aan die galg, en nagewerk het in die geskiedenis van Suidafrika tot op die huidige dag.

In hierdie tijd en gedurende verskeie jare daarna, toen sijn oudste seun Carolus al 'n opgeskote jonge was, het hul sig geheel en al toegeleg op die boerderijbedrijf, waarvan hul ook 'n sukses gemaak het, aangesien hul heelmaal welvarend was toen hul

---

[1]) Verkl. Carolus Trigardt. Staatsarg. R.95/94.

[2]) Vgl. 13 April, 1838, bl. 347.

die kolonie verlaat. Naderhand het Trigardt nog 'n plaas bijgekoop, wat nodig was vir sij vee, en een van die twee het hij bij sijn trek somaarso laat lê. Drie agtereenvolgende kaffer-oorloë moes hul hier oor hulle laat heengaan, en al die onophoudelike onrus verduur van kleinere kafferstrooptogte sedert 1811. Of Trigardt deelgeneem het aan die kommando's wat daar onder Stockenström e.a. op die been gebreng werd, en indien so in welke hoedanigheid, kan nie met enige sekerheid gesê word nie.

Nie vóor die einde van die tweede jare verrel van die neëntiende eeuw, het Trigardt daaraan beginne denk, om sig geheel en al te onttrek aan die benarde toestande waaronder hulle moes leef· Carl Trigardt verklaar, dat éen van die aanleidende oorsake daartoe was, die gedwonge gebruik van die engelse taal, 'n ergerlikheid wat in 1827 onder goewerneur Somerset ingevoer werd; en die gelijkstelling van die Hottentotte en ander gekleurdes, onder die 50e. Ord. van 1828. In die argief te Grahamsstad berus 'n brief van sijn vader, waarin hij 'n beroep doet op die staats-kommissie insake slawe-regulasies, om hom tehulp te kom in 'n aldaar genoemde geval, en waaruit wil blijk of hij, wat aanbetref die slawe, aanvankelik geneig was om sig te versoen met die a.s. nuwe toestand van sake. [1])

In 1829 reeds stuur hij die 18-jarige Carl met al

---

[1]) D.d. Bosjesmansrivier, 25 Nov. 1823. Trigardt s'n eie uiteensetting van die redes wat hom genoop het om te trek, is te vinde in sijn verklaring aan die Portugese, d.d. 13 April 1838: (1) rennewasie van die grens deur die kaffers, (2) slawe-bevrijding en (3) soldaatmake van die Afrikaner.

sijn vee oor die oostelike grens van die Kaapkolonie, Kafferland in, en dié jaar word deur Carl beskouw als die jaartal van hul trek, — wat in zijn geval ongetwijfeld reg is, terwijl hij na die tijd slegs vir sijn huwelik binnen die kaapse grense teruggekeer is; maar hoewel sijn vader sig herhaaldelik naar hom toe begeef het, is sijn ouers eers veel later weggetrek. [1]) Carl had onder sijn opsig 1,300 beeste, 8,000 skape en 33 perde, en is daarmee getrek tot aan die Swart Kei ergens. Nadat hij daar enige tijd geboer had, het hij 12,000 morge grond gehuur van Hintza, aan die Wit Kei, in die onmiddelike nabijheid van die Tsomo-berg. Eers in 1833, nadat Trigardt sijn sake in die kolonie afgedaan had, het hij sig met sijn familie bij sijn seun vervoeg. En „hier sou die familie sig vermoedelik vir altijd gevestig het, als 't nie was dat in April 1835 Hintza in oorlog geraak het met die Engelse. [2])

In die engelse lesing van die geskiedenis, is Louis Trigardt met weinig reg ten laste geleg, dat hij 'n man was van opvlieënde natuur wat, terwijl hij onder engelse bestuur sijn slawe goed behandel het, anderkant die grens opeens 'n „harde taakmeester geword 't." [3]) Dit is geskied op grond enkel van die verklaring van 'n weggelope Boesman! En alles daarenteen wat met enige historiese vertrouwbaarheid bekend is van die skrijwer van hierdie Dagboek,

---

[1]) Volgens C. Trigardt s'n Verkl. : 1832, maar in Julie 1833 was sijn vader nog aan die Caga in Somerset. Vgl. aantk. bl. 5, nopens die doop van sijn dogter Anna.

[2]) Verkl. C. Trigardt, Staatsarg. R95/94.

[3]) Vgl. b v Cory, dl. ii, bl. 461.

is 'n logenstraffing daarvan. Volgens 'n verklaring van die Siviele kommissaris van Albanië d.d· 12 Sept. 1834, was te Grahamstad enige dae tevore aangekom 'n Boesman slaaf met die naam van Phyllis, voorheen die eiendom van Louis Trigardt, „'n boer wat die Kolonie onlangs verlaat het, en tans woonagtig is aan die Wit Kei in Kafferland." Phyllis sou weggeloop het weëns „mishandeling". Sijn meester was enige maande tevore daarheen weggetrek, en daar woon ongeveer dertig ander boere-gesinne in dieselfde omgewing bijmekaar, w.o. Adriaan, Hans, [1]) Robert en Gert de Lange, Frans van Aardt [2]) Hans van der Merwe en Sijbrand van Dijk. 'n Vijftiental slawe, wat dié mense bij hulle had, was almaal gedros, net soos die deponent. „Mijn meester het mij baje geslaan", verseker Phyllis, „nadat hij uit die Kolonie uit is. Hij het gesê, dat ik nie moes denk, dat ik nog onder die Engelse was nie, en dat hij énige Hotnot of Engelsman sou doodskiet wat nabij hom kom." [3]) Op grond hiervan werd Trigardt geag „instaat te wees om saam te span met die Kaffers teen die Engelse," en het kol. Harry Smith later, nadat die sesde kaffer-oorlog be-eindig was, 'n beloning uitgeloof van 500 beeste vir Trigardt s'n gevangeneming, dood of lewendig. [4])

Selde gebeur dit, dat 'n historiese persoonlikheid met minder rede veroordeel word dan in hierdie

---

[1]) Die latere komdt. Hans de Lange, („Hans Dons").

[2]) 'n Swaer van Trigardt, gehuwd met 'n ouere suster.

[3]) *D'Urban Papers*, S. A. Bibliotheek, Kaapstad; — 575, C59 bl. 25 *et seqq*.

[4]) Theal, 1834—54, bl. 93.

geval geskied is. Trigardt s'n ganse Dagboek, — waaruit blijk hoe hij meermale agter in Soutpansberg, sijn reisgenote berispe oor hardhandige behandeling van hul skepsels, — getuig daarheen, daargelate nog die omstandigheid, dat dit die verklaring is slegs van 'n gedroste Boesman, volkome vertrouwd met die voorliefde waarmee sijn toehoorders sou luister naar énige getuienis teen die verwenste Boere.

Deur 'n tolk oorgebreng, en nouwkeurig opgetéken, het dieselfde wegloper nog die volgende aan die man gebreng: Trigardt was daar aan die Kei in besit van nie minder dan drie vaatjies kruit, — twee kleintjes en éen grote, — wat hij gekoop het bij Wright s'n winkel in Grahamsstad. Deponent het die vaatjies self naar die wa-toe gedraag bij die winkel; sijn meester het 't in sakke toegedraai, en self op die wa geplaas. Sijn meester het aan hom gesê, dat 't 'n soort van koren was; eers toen 'n duig van een van die vate breek aan die Kei, het hij kon sien dat 't kruit was! Vir enige maande was 'n smous met die naam van McDonald ook daar gewees, om goed te verkoop; en toen hij weg is het Trigardt gesê, dat dit die laaste Engelsman sou wees wat daar mog kom; hij sou hulle en die Hottentotte almaal doodskiet. McDonald het gesê, dat hij oor twee maande kruit sou breng, en dat hij daartoe 'n valse buik aan sijn wa sou set. [1]) Sijn meester het aan hom gesê, dat hij

---

[1]) Selfs die naïviteit hiervan in verband met die onmiddelik voorafgaande skijn niemand genoop te hê, om Phyllis s'n verkl. in tijfel te trek nie; ewemin als sijn verkl. dat die vijftien slawe van Tsomo af weggeloop het, terwijl, soos weldra blijk, hulle daar weggehaal werd deur kapt. Armstrong!

en die ander Boere nie van plan was om naar die Kolonie terug te keer nie, en dat hul sou voortgaan in die rigting van Natal." [1])

Toen hierdie verklaring gedaan werd, was Retief en Maritz hul voorbereidende maatreëls vir die Groot Trek reeds gedeeltelik ten uitvoer geleg· Een van 'n drietal op húlle inisiatief uitgesonde kommissis van ondersoek, namelik die s.g. Uijs-kommissie, naar Natal, was toen al heen en weerom bij Trigardt verbijgekom [2]) Meer dan waarskijnlik is dan ook, dat Trigardt s'n beweging uit Somerset oor die grens, in nouwe verband gestaan het met die algemene Trek-planne; en dat later, toen na die terugkeer van die Uijs-kommissie, die beraamde algemene uittog te lang op sig laat wag het naar sijn sin, hij uiteindelik besluit het om maar solang 'n end vort te gaan, terwijl sijn voëlvrij-verklaring hom genoop het om pad te gee, oor die noordelike grens.

Vóor sijn vertrek egter van die Tsomo af, is kapt. Armstrong met 'n afdeling Pandoere op hulle afgestuur, om hulle slawe af te neem, aangesien 't teen die wet was om slawe oor die grens te voer, waar hulle buitekant die koloniale regsgebied was. Molik is dat Trigardt in volkome onwetendheid verkeer het van hierdie besondere wetsbepaling, temeer daar die

---

[1]) *D'Urban Papers, ibid.*

[2]) Vgl. Verkl. van Willem Jurgen Pretorius, Bird's *Annals*, dl. 1, bl. 230; verkl. Dirk Uijs, Staatsarg. R95/94, en *Vs.* 21 Jan. 1916. Toen Trigardt later in Soutpansberg verneem, dat daar Afrikaners in Natal was, dag hij dadelik aan Moolman, een van die lede van hierdie kommissie.

betreffende proklamasies enkel in Engels uitgevaardig werd, want dit blijk ook, dat hij sijn slawe sonder enige teëstribbeling afgegee het aan die soldate. Van die 14 slawe wat Armstrong triomfantelik teruggevoer het onder die „beskerming" van die koloniale wet in, het 10 aan Trigardt behoort, 1 aan Frans van Aardt, 1 aan Stephanus de Beer en 'n ander aan P. J. Jordaan. [1]) In welk 'n toestand dit die arme vee-boere egter sal geplaas het, kan mens jou voorstel; Armstrong was self oor hul lot begaan, en verklaar, „dat mens veel toegeeflikheid met die Boere mag gebruik, aangesien hul grote kudde vee besit, en genoodsaak was om te trek weëns die droogte." [2]) Wat vir uitkoms was daar vir hulle? Aan die koloniale kant van die grens gedraag die Hottentotte hulle als gelijke van die witman, en word hul onophoudelik verontrus en uitgeplunder deur stropers en struikrowers, terwijl hul slawe nog bowendien onder ergerlike bepalinge vrij gemaak werd. Weinig wonder, dat baje van hulle die voorkeur daaraan gegee het om met ál wat hul besit liewer onder die Kaffers in te trek! Net 'n paar weke na hierdie gebeurtenisse, einde 1834, werd daar weer 'n inval gedaan oor die oostelike grens, en met die aanvang van 1835 was die sesde Kaffer-oorlog afgekondig, toen ongeveer 20,000 gewapende inboorlinge hulle op die oostelike grens-boere stort, en álles voor hulle verwoes tot vér binne die grense.

Carl Trigardt s'n huurkontrak van die grond,

---

[1]) Kol. Arg. Kaapstad, dl. 735. Vgl. ook *D'Urban Papers*, bl. 29.
[2]) Kol. Arg. dl. 736.

waarop hulle staan, was vir 99 jaar; Hintza, wat hom neutraal gehou het in die oorlog, was hulle vrindelik gesind, maar daar was onder die omstandighede tog niks anders te doen als om te sorg dat hulle heelmaal tussen die Kaffers uitkom. En in April 1835, toen Hintza ook in die oorlog betrokke raak, vat Trigardt koers, langs die Swart Kei op, Grootrivier- en grens-toe. [1])

D.d. 21 Aug. daaraanvolgende, toen derhalwe die vijandelikhede met die Kaffers net ses dae be-eindig was, word deur die wd. Goewernements-sekr. uit Grahamsstad onder strikte geheimhouding aan die Siviele-kommissaris te Somerset inligting gevraag, namens sir Benjamin D'Urban, oor Louis Trigardt :— „of hij of énige persoon met die voorman van „Louis" enige gesag het oor die mense in sijn omgéwing." [2]) Hieruit blijk duidelik, dat die inligting gevraag werd ingevolge kaffer-informasie van een of ander aard. [3]) Maar kort daarop word dit ook bevestig deur kol. Smith : 'n onder-kapt. met die naam van Tjalie het dan verklaar, dat Trigardt die kaffers sou aangehits het om die oorlog teen die Engelse voort te set ! En op grond van dié verwronge kaffer-verklaring roep Smith uit : "that villain of a Boer (Tri-

---

[1]) Verkl. C. Trigardt, *ibid.*

[2]) *D'Urban Papers*, bl. 38.

[3]) Buitendien moet die informasie op een of ander wijse verwronge gewees het, terwijl bekend is dat die inboorlinge die naam nooit anders gebruik als „Lewies". Volgens 'n meedeling van Eerw. P. Schwellnus praat 'n enkele van die ou Bapedie nou nog van „Lewiesie." „Louis" sal dus hier wel 'n suggestie gewees 't!

gardt) is notorious, as well as his family I understand, for their hereditary animosity towards the British." [1]) Met ander woorde, hij is wel instaat tot iets van dié aard!

Begin Sept., toen Trigardt dus al vergéte oor Grootrivier was, werd die ondersoekinge naar sijn verblijfplaas en invloed oor sijn bure ijweriger, maar nog geheimsinniger voortgeset. Die 4e. laat sir Benjamin aan die Siviele-kommrs. van Somerset skrijf, om 'n gedétailleerde opgaaf van die Boere-gesinne wat oor die grens aan Stormberg en Kraairivier woon, en van die ammunisie wat hul bij hul het. Verder word las gegee dat 'n klompie mense uit Somerset, wat aan 't trekke was, moes omgekeer word onder die bepalinge van die Krijgswet. Daar moes toen reeds 160 families oor die grens gewees 't. [2]) En enige dae later antwoord kommissaris Ziervogel, bij oorlegging van die gevraagde naamlijs, dat hij geen man kon aantref met die naam van „Louis" nie; aan die veldkornette was egter las gegee, om niemand meer oor die grense te laat trek nie, en nouwkeurige lijste op te maak van dié wat reeds weg was. [3]) Ondertussen had die veldkornet van Brakrivier nader ondersoek ingestel, en kon hij rapporteer hoe Tri-

---

[1]) *D'Urban Papers,* bl. 35. (Die vaebond van 'n Boer is berug sowel als sijn familie, soos ik verstaan, weëns hul ingebore haat teen die Engelse.")

[2]) *D'Urban Papers,* bl. 36—7. Die opdrag is gedateer : Grahamsstad, 4 Sept. 1835.

[3]) *D'Urban Papers,* bl. 38; d.d. Somerset, 9 Sept. 1835.

gardt oor die grens van sijn wijk gegaan was nog vóórdat hij instruksies had om dit te belet. [1])

Kol. Smith het sijn eie naspeuring egter volgehou. Die vrede was al lang gesluit toen hij heimelik kaffer-spioene op Trigardt s'n spoor set, wat tegelijkertijd inligting moes inwin oor die verblijfplek van 'n Xosa-kapitein, Oemjaloese (Eng: Jalusa). Laasgenoemde had volgens die ander kaffers twee stamhoofde, Gaika en Ganje, beroof van 'n aantal vee, was daarop naar Hintza gevlug en sou later Krelie (Hintza s'n seun en opvolger), ook van vee beroof het, en toen oor Grootrivier gevlug wees. Op dié wijse werd deur Smith die naam van Trigardt verbind met dié van die voortvlugtige Oemjaloese, terwijl die wandade waarvan laasgenoemde deur sijn rasgenote betig werd bedrijf is nadat Trigardt al lang oor die kaapse grens in die teenwoordige Vrijstaat was. Die gees waarin die gramstorige Smith sijn ondersoek gedaan het, blijk origens uit sijn vertrouwelike verslag aan sir Benjamin D'Urban:

Die kaffer-spioene moes, als hul Trigardt aantref, voorgee, dat hul bij hom wou aansluit teen die Engelse. Sommige van die kaffers van Oemjaloese het hul aangetref ergens aan Grootriveir, en dáar het hul ook Boere gesien, wat besig was om die rivier oor te trek. Die énigste naam egter van 'n Boer, wat hul kon meebreng, was die van Stephanus! In gesprek met die Boere aan Grootrivier sou hulle aan die spioene gevraag het, om sig bij húlle aan te sluit, terwijl Oemjaloese s'n kaffers geweier het om met

---

[1]) *D'Urban Papers,* bl. 49; Somerset, 30 Sept. 1835. Die bedoelde instr. sal wel dié gewees het van 4 Sept. t.v.

hulle saam naar kol. Smith terug te keer. Dié Boere sou wijers beduie het, dat hul agter Oemjaloese aangaan, wat met Trigardt vooruit is, en dat dié twee saam oor hulle kapteins sou wees! [1])

Dit is nou die getuienis hierdie, uit krag waarvan die geskiedenis meedeel, dat Trigardt gemene saak gemaak het met 'n struikrower![2]) Trigardt het, sover ons tans weet, vóor die uitbreke van die oorlog, of in ieder geval heel in die begin daarvan, einde 1834, ook vir sijn eie veiligheid padgegee onder die Kaffers uit. In November was hij aan Bamboesberg, heelmaal noord van die verstoorde oorlogsgebied; en die 7e. van dieselfde maand was hij blijkbaar reeds in kontak met van Rensburg, wat oorkant Grootrivier bij hom gekom is. Buitendien berus die ganse legende van sijn samesijn met Oemjaloese op 'n lose kaffer-bewering, wat deur die violente Smith op skrif gestel word, en waarvoor geen ander bewijs hoegenaamd bestaat nie. En hoe onbetrouwbaar die verklaring is,—afgesien heelmaal van die twijfelagtige bron,—blijk nog hieruit, dat dieselfde spioene daar oorkant die kaapse grens aan die Boere sou bedui het, hoe danig "goed die Engelse hulle regeer," en hoe "sleg" diéselfde Boere is! Die onmenskundige Smith moet so 'n verklaring egter strélend in die ore geklink het, en dat sijn deponente dit goed geweet het kan mens gerus maar aanneem. Die engelse krijgs-owerste s'n oorpeinsing van die toestand, wat hij op skrif stel als voorligting vir sir Benjamin, laat

[1]) *D'Urban Papers,* bl. 100—4. Die stuk is gedateer: Kingwilliamstown, 6 Maart, 1836.

[2]) Theal, *"Historical Sketches"*, bl. 269.

sig dan ook volkome begrijp. "Hulle is rijk" skrijf hij, "maar wat 'n ontevrede vaebonde is die Boere tog eigelik! Daar moet kragtige maatreëls geneem word om hulle sonder ammunisie te hou. Nie dat daar iets vijandigs van hulle te dugte is nie, maar dit sou die vuilgoed ("scoundrels"), wat van die jag leef, ongemak veroorsaak." [1]) Só lui die vertrouwelike opinie van die hoogste engelse bewindvoerders oor die Boere! En verder in dieselfde stuk: "Daar moet kragtige maatreëls geneem word met betrekking tot die kruit van die "rascally traitors of Boers. *Le jeu ne vaut pas la peine*, of ons sou, met ons nuwe onderdane (nml. die Kaffers onder Macomo en Tjalie) en nog 'n ánder mag, wat Vadana en Krelie van agter teen hulle sou kan aanvoer, hulle weldra kan uitroei."

En in 'n postskriptum nog dit: "Van kommissaris Palmer, wat hier aangekom is, verneem ik somaarso, in 'n gesprek,—want ik het die Boere-affaire geheim gehou,—dat die Boere sedert enige tijd alles behalwe harde geld geweier het (in betaling vir wat hul verkoop), dat hul tot 23s· vir 'n pond betaal het, en Grahamsstad letterlik leeggetap het van alle metale munt, sodat hul emigrasie 'n diepe en weloorwoë skema moet wees."

Welseker was 't 'n weloorwoë onderneming! En die rede, waarom hul gedwonge was om 't geheim te hou, blijk voldoende duidelik uit maatreëls soos dié waarvan Smith aan die anderkant 'n ewe diepe mysterie gemaak het,—daargelate nog die openbare en

---

[1]) *D'Urban Papers", ibid.*

ander maatreëls wat uit Kaapstad teen hulle beweging aangewend werd.

Onbewus van al hierdie intriges teen hom, vervolg Trigardt sijn weg. Toen die Uijs-kommissie einde 1834 uit Natal terugkeer, was hij reeds weggetrek van die Tsomo-berg af, langs die Swart Kei op, tot aan die Bamboesberge, waar hulle op hul terugreis naar die Kolonie ook met hom in aanraking gekom is. Want terwijl die oorlog toen op die grens uitgebreek was, het Hintza die kommissie deur sijn seun Krelie laat eskorteer, noord van die Stormbergreeks om. [1])

Hier in die buurte ergens is Trigardt ook in aanraking gekom met Hans van Rensburg en die mense wat later sijn en van Rensburg s'n trekke uitgemaak het, hoewel dit vas-staat, dat die van Rensburgers nog vóor die Trigardts verder koers gevat het, grenstoe. Kort na die vertrek van die Uijs-kommissie moet egter ook Trigardt en sijn mense verder noordwaarts getrek het; en vóor Januarie van 1835 nog is hul Grootrivier deur op 'n punt digbij waar Kraairivier inloop, nie vér van die teenwoordige Bethulie af. [2])

11. *Die Van Rensburg Trek.*

Algemeen werd tothiertoe aangeneem, dat Trigardt en van Rensburg saam en gelijk getrek het,

---

[1]) Verkl. D. Uijs, Staatsarg. 95/94 en *Volkstem* 21 Jan. 1916.

[2]) Verkl. C. Trigardt, *ibid.*

dat 't inderdaad één en dieselfde trek was, wat eers later uitmekaar geraak het. Daar is egter niks tevinde wat so'n opvatting regverdig, terwijl, inteendeel, alle voorhande dokumente, met name die Dagboek, Carl. Trigardt s'n verklaring en die uiteensetting in die *Missionsberichte*, [1]) daarop wijs, hoe dit in vele opsigte twee heelmaal afsonderlike reisgeselskappe was, wat wel dieselfde doel nagestreef het, in hul noordwaartse voortskrijding voeling bewaar het met mekaar, en vooral bij die deurtrekke van vijandelike gebied, soos dié van Silkaats, noord van Vaalrivier, geruime tijd digbij mekaar geblij het, maar onder gewone omstandighede soms veel meer dan 'n dagreis van mekaar verwijder was. [2])

Die reisgeselskap waarvan Johannes Hendrik Janse van Rensburg, bijgenaamd "Lang Hans," die aanvoerder was, het aanvankelik, ewenals Trigardt s'n, 'n afwagtende houding aangeneem in die suide van die teenwoordige Vrijstaat; maar terwijl laasgenoemde dit volgehou het totdat hij van Potgieter e.a. wis, hoe hul bijna onmiddelik sou volg, is van Rensburg enige maande vóor Trigardt naderhand aangetrek tot aan Sandrivier, en vervolgens tot aan Vaalrivier, vóordat Trigardt nog van die Caledon af weg is. Dit was teen die einde van 1835. Ondertussen werd ook nog enige verkenningstogte onderneem, in die rigting van Bekoeanaland, wat die trekpad was van verskeie engelse jagters en geweer-smokkelaars; sodat toen Trigardt eindelik in Februarie

[1]) Bijlae ii, *infra*.
[2]) Verkl. C. Trigardt, *ibid*.

1836 hom deur die Vrijstaat noordwaarts beweeg, [1]) hul die wereld vórentoe nie heelmaal onbekend was nie.

Aan Vaalrivier, namelik op die punt waar Elandsspruit inloop, is die twee trekke toen weer bijmekaar gekom, [2]) en begin April staan hulle digbij mekaar teenoor Suikerbosrand. Op hierdie punt eers sou hulle, naar luid van sommige oorkonde, die besluit geneem het om, inplaas van naar Natal, liewer vérder noordwaarts te trek. Of beter, hul is net so lang langs die ongenaakbare Drakensberg-reeks opgetrek, om te soek naar 'n plek waar hul sou kon oorgaan, Natal in, totdat hul uiteindelik tot die ontdekking kom, dat hul veels te vér noord was. [3]) Als Trigardt egter Natal-toe wou getrek het, dan sou hij dit kon gedaan 't deur Kafferland, met die weg wat die Uijs-kommissie gevolg het. Van hulle had hij verneem, hoe Natal reeds op 'n manier deur enige Engelse bewoon werd, en inplaas van toevallig, was dus hul beweging naar die noorde, om in verbinding te kom met die Portugése, volkome doelbewus en voorbedag. [4]) Potgieter het hul enige maande later ook nie in Natal gaan soek nie, maar is reguit naar Soutpansberg gegaan.

Op 'n dergelijke wanbegrip berus die verklaring dat hulle einde Mei 1836 ergens aan die Nijl-rivier

---

[1]) Vgl. verkl. in *Zuidafrikaan*, 6 Sept. 1839.

[2]) Verkl. C. Trigardt, *ibid.*

[3]) Harris, *Wild Sports in S. A.*, bl. 289, en die *Berliner Missionsberichte*, Bijlae ii, *infra.*

[4]) „Daarop heb ik gezeg", verklaar Tr. aan die Portugese, na 'n opsomming van sijn trek-redes, „dat ik na de *Portugese kuste* gaan zal." — Sie bl. 347, 13 Apr. 1838.

gestaan het. [1]) Deur die voortvlugtige Bakoeanas ingelig oor die aanwesigheid van grote Matabele krale reg voor hulle, langs Magaliesberg, waar teenwoordig Pretoria gebouw is, het Trigardt en van Rensburg hul trekke bijmekaar gebreng, en is hulle van Vaalrivier af heelmaal ooswaarts weggeslinger,

---

[1]) *Het Ned. Zuidafr. Tijdschrift,* dl. xiii, 1836, kroniek Julie—Aug., waar meegedeel word hoe 'n engelse smous, Robert Scoon, in Julie 1836 te Grahamsstad teruggekeer van 'n „lange reis ten Oosten", Trigardt aangetref het „op 'n afstand van 6 uren rijdens van de oorsprong van de Vaalrivier, aan 'n grote rivier welke hun voortgang belet had, tussen het land van Moselekatse en Port Natal... Zij hadden langs die rivier reeds 5 dagen gereisd zonder een plaats te vinden alwaar dezelve doorwaadbaar was. Scoon is van oordeel dat zij dezelve zonder vlot niet kunnen overtrokken. Hij had met die Boeren enige woorden gewisseld, doch deze waren zeer achterhoudend in hunne manieren, spraken met grote bitterheid omtrent de behandeling, door hen van het engelse Goevernement ontvangen, en gaven hun vast voornemen te kennen om nimmer over de koloniese grensscheiding terug te komen. Zij hadden bij zich 30 wagens, grote kudden groot- of hoornvee, en vele paarden."

Uit Harris s'n beskrijwing egter, wat blijkbaar ook aan 'n persoonlike mededeling van Scoon ontleen is, (bl. 188 en 289 als aangehaal) blijk duidelik, dat Scoon in aanraking gekom het enkel met 'n "exploring party" van Trigardt s'n trek onder sekere Bronkhorst (eigelik dus van Van Rensburg s'n trek), terwijl die rivier waaraan hul gekampeer was 'n sij-rivier is van die Limpopo, namelik... Olifantsrivier. Die verwarring (vgl. o.a. Theal, 1834—54, bl. 93, en *Hist. Sketches,* 1913, bl. 269) is ontstaan slegs deur 'n onnouwkeurige lesing van Scoon s'n relaas in die *Z. A. Tijdschrift* : terwijl die rivier wat hij beskrijf als só langsaam vloeiende, dat hij nouweliks die rigting van die stroom kon ontdek, waaraan hij Bronkhorst s'n verkennings-geselskap ontmoet het, natuurlik Nijlstroom was, moet hij sijn informasie oor die eigelike trek slegs van dié mense ontvang het, want Trigardt was ure teperd daarvandaan verwijder aan Olifantsrivier. Vandaar ook dat Scoon s'n opgaaf van die waens geag moet worde verkeerd te wees. Trigardt tog, van wie die trek uit eweveel mense bestaan het als die van Van Rensburg, had maar nege waens, en van Van Rensburg verseker Trigardt uitdruklik, dat hulle ook net nege waens gehad het; sie bl. 347. Die aanduiding van hul staanplek in Mei 1836, soos 't voorkom op die kaart bij Harris, is derhalwe ook onbetrouwbaar.

om die Soeloes te ontwijk, en op die Hoëveld langs, aan Olifantsrivier te kom. Met versnelde pas is hulle vervolgens al langs Olifantsrivier af, ewe wes van die teenwoordige Middelburg virbij, deur Trigardtspoort [1]) en verder af met die rivier, tot waar hij, oos van die teenwoordige Nijlstroom, heelmaal in westelike rigting wegdraai, deur Drakensberg. Op dié wijse was hulle ongemerk heelmaal agter die Soeloes gekom. [2])

Hulle is Strijdpoort deur, en daarvandaan is van Rensburg vooruit naar die Soutpan, (Soutpansberg). Trigardt noch van Rensburg het enige denkbeeld gehad van die afstand waarop hul toen nog verwijder was van die afrikaanse ooskus; en, terwijl van Rensburg daarvoor was om sonder enige versuim vérder deur te trek, het Trigardt gemeen, dat 't beter was om te wag op die agterste mense onder Potgieter, van wie hij reeds wis hoe hul in aantog was. Dit was 'n ménings-verskil, soos met dergelijke onderneminge sig meermale voordoen, en mens moet allermins gaan denk aan onénigheid, soos 't dikwels voorgestel word.

---

[1]) Trichardtspoort, nr. 416, geleë aan Wilgerivier, digbij Rhenosterkop, Middelb. distr. Vgl. du Toit *Gesk. v. o. Land*, bl. 126, waar melding gemaak word van 'n boom aldaar, waarop die datum: 17 Maart 1837. Dit moet wees: 1836. Toen skrijwer hiervan dit in 1900 gelees het, was die laaste paar sijfers van die jaartal deur vergroeiing nouweliks uit te make.

[2]) Daar bestaat 'n familie-legende, dat Trigardt Silkaats ergens op die Hoëveld besoek het, en van hom verlof verkrij het om te trek; maar dit berus misskien op 'n vergissing ten aansien van Soboeza, die swazie-stamhoof, terwijl Silkaats in die tijd wat Trigardt hier was, namelik Febr. 1836, te Mosega in Marico gewoon het. — *Missionary Herald,* Vol. xxxiii, bl. 37—8.

Daar bestaat niks om iets van dié aard te bevestig. [1]) Dit blijk egter, dat van Rensburg en sijn mense van Strijdpoort weer op die gewone wijse vooruit is; en dit was die laaste wat Trigardt ooit van hulle gesien het. Hij het nog enige tijd daar versuim, om genl. Potgieter nie te vér vooruit te wees nie, en is toen langsaam op van Rensburg s'n wa-spoor verder noordwaarts, langs Houtrivier af, tot aan die Soutpan.

Toen hulle dáar aankom, was van Rensburg egter reeds weg, in oostelike rigting langs Soutpansberg naar die Klein Spelonke; en een van die redes van sijn vertrek was waarskijnlik dieselfde onbekende siekte onder sijn beeste, wat ook Trigardt bij die Soutpan oorval en genoodsaak het om in dieselfde rigting, maar suid van die bergreeks weg te trek. [2]) Trigardt is van die Soutpan af naar Dorenrivier, in die onmiddelike omgéwing waarvan destijds gewoon het die Bawenda-stamhoof Rammabooija; en dáar is Potgieter einde Junie bij hulle aangekom.

Van Rensburg s'n trek het bestaan net soos die ander, uit nege waens, nege gesinne, tesame 49 blanke, namelik Johannes van Rensburg met sijn vrouw en vier kinders; Sijbrand Bronkhorst met vrouw en ses

---

[1]) Strijdpoort, hul skeidingspunt, waaruit die „strijd" of rusie gewoonlik afgelei word, het sijn naam gekrij eers van genl. Potgieter s'n mense, na die ontsettende ramp wat die Van Rensburg trek oorval het. Trigardt self noem die naam nooit, ken die poort nie eens bij 'n besondere naam nie, anders dan „de poort bij Sekwatie", en lange tijd was 't ook bekend als Zebedelaspoort. Vgl. aantk. 1, bl. L. *supra*.

[2]) Vgl. Eerste Dagboek, 21 Sept. 1836, en Tweede, 24 Febr. 1838: „zag wij verscheide osse en beeste die siek was omtrent zoals de beeste aan de Soutpan is geweest... die ziekte (heeft) ons tot twee à driemaal veel schade aangedaan."

kinders; Gijsbert Bronkhorst met vrouw en één kind; Jacobus de Wet en egtgenote, Gijsbert Bronkhorst Jr. en egtgenote, Frederik van Wijk met vrouw en twee kinders, Hendrik Croucamp met vrouw en drie kinders, Petrus Viljoen met vrouw en ses kinders, Nicolaas Prinsloo [1]) met vrouw en agt kinders en Marthinus Prinsloo, 'n vrijgesel. [2])

Gedurende die tweede helfte van Junie is van Rensburg van die Soutpan af weg in oostelike rigting, noord van die Soutpansberg-reeks af, totdat hij, ongeveer drie weke na sijn vertrek vandaar, aan die Limpopo gekom het. Die trek is vervolgens langs die linker oewer van die Limpopo af, tot kort bokant die samevloeiing met die Olifantsrivier. En hier werd hul begin Julie, oorval deur 'n Soeloe-kommando van Manoekosie, en, op hul staanplek tussen die twee riviere om die lewe gebreng, na 'n wanhopige strijd, wat die ganse nag deur geduur het tot die ogtend, toen hul ammunisie uitgeput was, en man, vrouw en kind geval het onder dieselfde Soeloe-asgaai wat sewe maande later ook die natalse Voortrek tot staan sou breng. [3])

Drie dae na Potgieter s'n aankoms bij sijn trek, is

---

[1]) Bijgenaamd „Klaas Nieuwveld"; vgl. verkl. L. de Klerk, *Volkstem.*

[2]) Vgl. *Zuidafrikaan,* 6 Sept. 1839. In die pers is later verskeie herdrukke daarvan verskijn, egter weëns drukfoute seer onbetrouwbaar; o.a. in die *Oudtshoorn Ct.,* en *Natal Afrikaner.* Aan Sandrivier is een van v. R. s'n mense op die jag verongeluk, en, volgens 'n Bawenda-verkl. aan J. H. Grobler in 1860 gedaan, begrawe op Bon Esperance 840. Die onbekende is van die perd geval op 'n olifants-jag, en het sijn nek gebreek.

[3]) Vgl. die drietal afskrifte van Trigardt s'n briewe aan die Portugese, in die tweede Dagboek, blse. 45, 65 en 90.

Trigardt met sijn seun Carl en drie van eersgenoemde s'n mense, wat familie bij van Rensburg s'n trek had, namelik Bronkhorst, Robbertse en Swanepoel, teperd op van Rensburg s'n trekspoor die Spelonke in. [1]) Hij het gevorder tot ongeveer drie uur te perd van die plek af waar die trek verongeluk het, en oornag daar in die stad van 'n Magwamba stamhoof. Hier siet hij 'n spieëlglas en 'n vérkijker bij die naturelle, wat hulle herken als die eiendom van Van Rensburg, maar waarvan hom vertel word, dat 't geruil is van kaffers aan dié anderkant van die Limpopo. Verder verneem hij van witmense, wat anderkant die Limpopo deur die inlanders om die lewe gebreng is. Hij trek vervolgens die Limpopo deur, en kom bij 'n ander Magwamba-stamhoof aan, wat hulle vrindelik ontvang, en meedeel, dat Van Rensburg s'n trek bij hulle virbij is. [2])

Inderdaad was hulle hier egter aangeland temidde van dieselfde kaffers wat, tesame met die Soeloes, verantwoordelik was vir van Rensburg s'n moord! En toen een van hul metgeselle die volgende ogtend vroeg opstaat, was hij verbaas om die hele omgewing vol kaffers te sien; en hij luister toevallig 'n gesprek af van die kaptein met sijn onderhorige, dat 't die beste was om die blanke daar in hul stad ook van kant te maak, anders sou daar net meer van hulle kom, om die dood van van Rensburg te wreek! 'n Oomblik s'n beraadslaging was voldoende om Trigardt te laat besluit wat hulle te doen staat; en toen

---

[1]) Vgl. verkl. C. Trigardt volgens kapt. Heinrich du Toit, *Onze Ct.*, 27 Julie 1896.

[2] Hier word die verhaal gevolg wat te vinde is in Bijlae ii. Dáar word die betreffende 'n Mathleka-stam genoem, wat egter dieselfde is als die Magwamba.

hulle kort daarop deur die kaptein gevraag werd of hulle van plan was om vérder agter van Rensburg aan te gaan of daar om te draai, terwijl hul hom tog nie meer sou inhaal nie, antwoord Trigardt ewe bedaard : „Ja, ons moet hom opsoek, maar nie vandaag nie. Ons wil eers terugkeer, om ons waens en vee aan te haal, tot hier bij jou; hier sal ons dit laat staan, en dan sal ons die man gaan soek." — „En wanneer sal jij dan weer hier wees?" vraag die Magwamba. — „Oormore", was die antwoord.

Trigardt had die roofsugtige kaffer uitoorlê, en deur sijn teenwoordigheid van gees van hul vijf die lewe gered. Hul krij padwijsers terug, naar Soutpansberg; — en dit was laaste sien van Trigardt.

Die 18e. Augustus d.a.v., slegs twee dae na Trigardt s'n terugkeer, is Jan Pretorius, Gert Scheepers, Hendrik Botha en Izaak Albach met hul hele trek op Van Rensburg s'n spoor die Spelonke in. Hulle het derhalwe blijkbaar gemeen, dat die terugvinding van enkele voorwerpe, wat behoor het aan mense van van Rensburg s'n trek, nog geen bewijs lewer van hul dood nie; [1]) en dat 'n groter geselskap als Trigardt s'n verkenning instaat sou wees om die inboorlinge meer ontsag in te boesem, en veilig deur te kom. Pretorius is deurgedring, dertig skofte in oostelike rigting, tot bij 'n Magwamba-stamhoof met die naam van Sagana, tussen die Limpopo en die Olifantsrivier woonagtig, waar hul meegedeel werd hoe van Rensburg s'n mense „almaal vermoor is, op

[1]) Met kwalik verhole leedvermaak merk ook Trigardt later teen Pretorius op, „dat 't goed is wat die mense weggegee 't, of verruil het vir iets gerings"! — Dagbk. 29 en 30 Mei, 1837.

oue Hans van Rensburg na, die uit sou wees met 'n perd." [1]) Sagana het voorgegee, dat die moord gepleeg was deur 'n ánder stam; maar Pretorius is van hom af weg met die afskuwelike gedagte, dat hij in Sagana s'n strooihuis die gehuil verneem het van blanke kinders, en ook nog ander aanwijsinge aangetref het, wat hom laat denk, dat die moord dáar in die omgewing gepleeg werd.

Na Pretorius s'n terugker in Soutpansberg, Februarie d.a.v., praat ook Trigardt nog van die van Rensburgers als die "voorste" mense, waaruit dus blijk, dat hulle, die twee togte nieteenstaande, nog nie die oortuiging erlang had, dat die trek heelmaal verongeluk was nie. [2]) In oorleg met die bevriende Bawenda, werd toen kaffers uitgestuur, om nadere inligting in te win; en in Maart is hulle teruggekeer in Soutpansberg met 'n berig, wat die ontsettende waarheid eindelik duidelik maak. Sagana laat hulle namelik weet, dat die moord gepleeg werd deur Blootfkaffers (Soeloes), en, dat die waens met die goed van die mense daarop toen nog daar staan, nie vér van sijn stad af. Die Soeloes sou die trek in die nag aangeval het, en, nadat van Rensburg en sijn mense die aanvalle weerstaan had tot die volgende ogtend, is hulle ammunisie opgeraak, en werd hul deur die vierde aanval oorweldig. 'n Indoena van Sagana, wat hij meegestuur had om die berig oor te breng, gee voor, dat hij bevrees is om Trigardt te sien, en laasgenoemde vat dáaruit, soals

---

[1]) Vgl. brief van Pretorius aan Trigardt, 2e Dagbk., 25 Januarie, 1837, bl. 30.

[2]) Vgl. Dagbk. 28 Febr. 1837.

later blijk heelmaal tereg, die argwaan op, dat die Magwamba ook nie onskuldig was aan die daad nie. 'n Latere verhoor van die afgevaardigde breng egter nie veel meer aan die lig nie, behalwe dat Sagana van Rensburg sou gewaarskuw het, om op sijn hoede te wees, wijl hul 'n kommando Blootkaffers in die omgewing gesien had. Aan die Limpopo sou hul seekoeie geskiet 't, en werd hul andermaal gewaarskuw, om daar te blij en nie verder te trek nie; maar van Rensburg het die wild aan die Magwambas gegee, en is verder gegaan. Dié nag het die Magwambas skote gehoor, tot teen die dag, toen hul kruit opgeraak het. Daar was niemand uitgekom nie, en die waens sou toen ook nog netso onaangeroer daar staan. Naar alle waarskijnlikheid was hierdie laaste meedeling bedoel als 'n strik vir Trigardt, want hoewel na die tijd kaffers uitgestuur werd om die geweers van die mense te haal, is hulle nooit tereg gekom nie, en hij besluit dan ook wijselik om sig nie daaraan te waag nie.

Die plek waar, volgens die Magwamba, die waens van van Rensburg s'n trek staan, was maar ses dae tevoet oos van Soutpansberg, en die 30e. Mei is vijf van die Bawenda met drie Magwambas (Knopneuse) bij Trigardt terug, sonder nogtans 'n énkele geweer mee te breng. Daarenteen had hul als bewijs van die moord meegebreng dieselfde spieël wat Trigardt reeds onder hulle gesien had, 'n lijfgespe, 'n verslete vuurslag en die vérkijker van van Rensburg. Trigardt skijn tans vir meer als diplomatieke doeleindes aan te neem, dat die naturelle hom met allerlei "blauwe blommetjes" voorkom, en hij weier

om genoemde voorwerpe te aanvaarde als bewijs van die moord, wat trouwens Pretorius en die ander vroeër reeds gedaan had. Aan die Knopneuse verklaar hij, "dat dit goed is wat die mense weggegee of verruil het vir iets gerings," en om krag bij te set aan sijn opvatting, gee hij hulle die voorwerpe terug. [1])

In Augustus 1837 kom Gabriël Buys uit Lourenço Marques terug, en bevestig uit berigte wat hij van die Magwambas ingewin het, die moord op van Rensburg s'n trek, wat nie plaasgevind 't dan nadat talrijke van die aanvallers in die sand gebijt had. [2]) In Lourenço Marques verneem hij egter, hoe Sagana medepligtig was aan die daad. Uit 'n latere aanmerking van Trigardt blijk, dat hij heelmaal onder die indruk verkeer, dat Sagana s'n Knopneuse mede skuldig is aan die moord. [3]).

Twaalf jaar na die gebeurtenis, namelik in Mei 1848, is uit Ohrigstad 'n ekspedisie te perd, met die doel om 'n trekpad te soek naar Jambana (Inhambane), bestaande uit David Joubert, S. W. Burger, David Joubert Jr. en Doors Buys. Drie uur te perd wes van die Limpopo is hul in aanraking gekom met 'n Abagaza (Soeloe) kaptein, Oemzamaan, wat verklaar dat sijn vader aanvoerder was van die Soeloeimpie wat die trek uitgemoor het. Van Rensburg was eers bij 'n Magwamba-hoofman, Malitel, aangekom; en nadat hij daar enige dae versuim had aan die Lim-

---

[1]) Vgl. Dagboek 29 en 30 Mei, 1837. Deur genoemde gedragslijn sou die inboorlinge tewens onder die indruk gebreng word, dat daar geen verdenking teen hulle bestaat nie.

[2]) Vgl. Dagbk. 6 Aug. 1837.

[3]) Vgl. Dagbk. 3 Sept. 1837.

popo, werd hij onverwags deur die Soeloes aangeval. Die teëstand was egter van dié aard, dat die Soeloes uiteindelik genoodsaak werd om 'n lis te gebruik, waardeur die verdedigers van die laer van mekaar afgeskei werd. Die waens het namelik uitmekaar gestaan, net soos gewoonlik uitgespan word, en nie in 'n laer nie; en, nadat hul verskeie vergeefse aanvalle daarop beproef had, het hul die mense hul beeste bijmekaar gekeer en tussen die waens ingedrijf, dáaragter het die Soeloes ingesluip, en op dié wijse die mense klompiesgewijs geisoleer en afgemaak. Ongeveer dertig Soeloes het daar die lewe gelaat, en die aanvoerder het jarelang 'n wond aan sijn been gedraag. Die lijke werd op die waens gewerp, en alles aan brand gesteek. Tijdens die besoek van die ekspedisie het daar nog van die wa-bande op die plek gelê, wat nie so geredelik versmee kon worde deur die inboorlinge. Twee geweers werd aan hulle uitgelewer; op die kolf van die een was die naam J. H. J. van Rensburg met ivoor ingeleg, en op dié van die ander die naam N. Prinsloo. Die geweers werd na hul terugkeer te Ohrigstad aan die Regering oorhandig, en ingevolge Uitvoerende Raadsbesluit naderhand teruggegee aan verwante. Die kommissie het die indruk behou, dat niemand dit met die lewe daar af gebreng het nie. [1])

Soos ewenwel lig te begrijpe is, het die geheimsinnigheid waarin die lot van die ongelukkige trek gehul was, lange tijd die belangstelling gaande gehou; vooral die meedeling van Pretorius, dat hij kin-

---

[1]) Verkl. Schalk Willem Burger Sr., van Driekop, Dalmanutha. Vgl. verkl. L. C. de Klerk, *Volkstem*.

ders hoor huil het in Sagana s'n strooihuise, wat die „agterste mense” mondeling bereik het deur die oorlewende van Trigardt s'n trek, het aanleiding gegee tot die vermoede, dat enkele die slagting oorleef het. In die vijftiger jare is ander mense op die plek gewees, en van hulle is die verklaring, dat die moord plaasgevind 't in die onmiddelike nabijheid van 'n reuse kremetart-boom (boabab) tussen die twee strome, digbij die Limpopo, en hoe inboorlinge hul toen nog bij die boom 'n sloot gewijs het, wat gedurende die verskriklike nag gegraaf werd deur sommige van die mense. [1])

In Sept. 1867, dus dertig jaar na die moord, werd van Regerings-weë bekendgemaak 'n brief van die landdros van Lijdenburg, d.d. 21 Aug., waarin 'n oproep om hulp vir die opvoeding van 'n „witmens wat, volgens opgawe van die kaffers sedert sijn tweede jaar, eers onder die Knopneuse en later onder die Kaalkaffers tereggekom het. Sijn kaffernaam was Sjaka, en volgens kaffer-verklarings moes hij een van die oorlewende wees van die van Rensburg trek. 'n Oorlamse meid was met hom uitgevlug.” Oemswaas, die Swazie-kaptein, had altoos vir hom laat sorg; hij had toen 'n vrouw en twee kinders; hij sowel als hulle „lijk in hul doen en late geheel op Kaalkaffers, maar hul uiterlik is dié van witmense: blonde haar en lig-grijse oë”. Hulle werd oorhandig aan 'n duitse sendeling, eerw. Nachtigal. [2]) Aan die vermoede eg-

---

[1]) Verkl. Christoffel Gerhardus Snijman, van Rietvlei, Krugersdorp.

[2]) *Staatscourant*, 4 Sept. 1867, nr. 215, bl. i.

ter, dat hul nakomelinge kon wees van blanke, werd 'n einde gemaak deur die ondersoek en verklaring van landdros W. H. Neethling: „hulle is geen europeane of kaukassiërs nie, maar albino's van negerras. 'n Derde kind werd te Lijdenburg gebore. Die man was op leeftijd, maar die vrouw skat ik tussen die 27 en 28 jaar. Toen die gerug versprei werd van die teruggevonde blanke, het ik mij gehaas om hul self te sien, en bevind dat hul albino's was, — seer blank, maar van neger-tiepe, met die onontwikkelde neusbeen en kroes hare. Hulle is van Kosie-baai afkomstig, en werd weer daarheen teruggestuur. Hulle werd van staatsweë gehaal, op gerugte." [1])

Dit het ewenwel nog geen einde gemaak aan die hoop en vrees van nabestaande e.a. In 1898 werd uit Humpata 'n verklaring rugbaar, hoe ergens in midde-Afrika 'n klompie mense aangetref werd deur Boere jagers uit Angola, wat afstammelinge moes wees van mense, wat die moord in 1836, ontloop het. [2]) En selfs onlangs nog werd aan die oue gerug uit Angola nuwe lewe ingeblaas deur 'n meedeling, dat in die binnelande van Afrika enige duisende Afrika-

---

[1]) Pres. F. W. Reitz, *Volkstem*, 16 Sept. 1910.

[2]) Die *Voortrekker*, Krugersdorp, (destijds onder redaksie van genl. Ben Viljoen, van wie 'n verwant, Petrus Viljoen, tot die trek behoort 't; en oorgeneem deur die *Express*, (Bloemfontein) :—Door vk. Visser is uit Humpata bericht ontvangen, dat enige boeren van Mossamedes de van Rensburg-trekkers gevonden hebben. Deze boeren gingen enige honderde mijlen vér van Humpata het land bezien, en tot hun verbazing kwamen zij op blanken uit. Het gevolg van hun onbeschaafde omgeving is, dat de trekkers bijkans geen taal meer hebben dan 'n verbastering van Afrikaans met Kaffers, dat zij spreken. Ook gaan zij gekleed in wildsvellen; huisraad, enz. zijn bijkans niet bij hen te vinden, en zij pikken hunne landen om met door hen gemaakte pikken."

ners rondswerf, wat op die osse-waens gebore en groot-geword het, en so langsamerhand 'n taal praat wat verband hou tussen Hollands, Portugees en Engels. [1])

Met die oog egter op die inligtinge van Trigardt, wat hier tans openbaar gemaak word, en die bevestigende verklaringe van Burger, Carl Trigardt en Snijman, kan daar geen redelike twijfel meer bestaan, dat die ongelukkige trek begin Julie 1836, digbij die samevloeiing van die Limpopo en Olifantsriviere, tot die laaste-éen om die lewe gebreng werd deur 'n Soeloe-impie van Manoekosie, met behulp van die Magwambas.

Dat daar intussen in midde-Afrika, in die Kongo-gebied en die noordelike gedeelte van Barotseland (die teenwoordige N.W. Rhodesië), 'n aansienlike, seer verspreide aantal blanke nomade woon, van wie die voor-ouers uit Hollands-sprekende Suidafrikaners stam, skijn bowe twijfel verhewe te wees. Maar dié mense is als individue of in heel kleine groepies ongemerk uit die suide opgetrek, en nie vóor die late veertiger jare nie. [2])

12. LOUIS TRIGARDT.
(*Transvaal*).

Trigardt s'n trek het aanvankelik bestaan enkel uit dié van homself en sijn kinders, met hul onderwijser, Daniel Pfeffer en misskien een of meer van

---

[1]) *Die Brandwag*, 1 Jan. 1916.

[2]) Aan die uitgewer is tenminste geen sentraal-Afrika reisiger vóór 1870 bekend wat gewag maak van die aanwesigheid van blanke nie.

die bijwoners, soos Albach. Die van Aardts, de Langes, van der Merwe en van Dijk, wat hul 'n tijdlang oor die koloniale grens in sijn nabijheid opgehou het, is naar alle waarskijnlikheid met die uitbreke van die kaffer-oorlog weer binnen die kolonie teruggekeer. [1]) Aan Grootrivier egter is Trigardt s'n trek versterk met Nicolaas Prinsloo, — wat sig later weer vervoeg het bij die van Rensburgers, — Jan Pretorius, Hendrik Botha en Gert Scheepers, [2]) en nog later, misskien aan Vaalrivier eers, het Hans Strijdom, wat eigelik behoort het tot van Rensburg s'n trek, sig ook bij hom vervoeg.

Vir die orige is die samestelling van die trek eienaardig, selfs sonderling te noeme. Ofskoon die auteur met uitsondering van Pretorius, van ál sijn mannelike reisgenote als „oud" gewaag, soms ook wel in skerts, waar hij Albach b.v. aandui als 'n „oud en afgeleefde man", was inderdaad alleen die oue onderwijser, Daniel Pfeffer, 'n bejaarde man, wat in sijn 78e. jaar in Lourenço Marques oorlede is. Botha b.v., was nog maar 39 jaar oud toen hij dood is in Delagoabaai. [3]) Naas Carolus was hij eigelik die wamaker van die trek, van wie mens origens geen ander indruk behou als dat hij, in vergelijking met die ander — wat intussen geen van alle eigelik als

---

[1]) Cory, dl. ii, bl. 462. D.d. Sept. 1835 werd daartoe van regerings-weë 'n oproep gedaan; maar in Nov. 1834 werd al uit naam van 'n aantal "Dutch farmers" uit dieselfde omgewing, nml. die Butterworth sending stasie, deur 'n sendeling verneem of hulle wel ongestraf binnen die grense mog terugkeer, terwijl hulle onder die indruk was dat niks minder als deportasie hulle wag.

[2]) Verkl. C. Trigardt, *ibid.*

[3]) Vgl. egter aantk. op bl. 365.

skuts uitgeblink het nie, — maar 'n swakke, of ongelukkige wildskut moes gewees 't met wie Trigardt onophoudelik die draak steek. Jan Pretorius was ook nog 'n betreklik jonge man, maar van meer gesete hoedanigheid als enige van die ander, iemand buitendien van korselige aard, wat in die twee jaar van Trigardt s'n aantékeninge drie-maal dreig om „sijn eie koers" in te slaan. Gert Scheepers is oorlede op die tog agter van Rensburg aan. Strijdom is 'n ongeletterde van die bijwoner-tiepe, van wie die vrouw in Soutpansberg oorlede is.

En eindelik was daar Izaak Albach, wat die „uitlander" element verskaf het, iemand waarskijnlik van die frans-duitse grens, wat egter in Napoleon s'n leërs gedien het en homself voorgedaan als Fransman. Met sijn basterd-familie het hij 'n faktor in die trek gebreng wat onophoudelik aanleiding gee tot onderlinge onaangenaamheid, nieteenstaande sijn meid en hul vier kinders hul als gevolg van 'n stilswijgende ooreenkoms, heelmaal eenkant hou. Hulle veroorsaak krakele nie alleen onder die blanke nie, maar word ook verantwoordelik gehou daarvoor, dat Albach sijn Boesmans hardhandig behandel. Wanneer 't nodig is om hulle bepaaldelik aan te dui, dan doet Trichardt dit als „Albach s'n basters", en in sijn opgaaf aan die Portugése, word hul afgeskei van die Kristene, en onderaan die „vier basterd kinders van Albach" genoem, terwijl die vader self dit weleens oor sijn „volk" het, wanneer hij hulle bedoel. Ofskoon daar derhalwe selfs onder die beswaarlike omstandighede van die trek, waarop mense teen wil en dank in mekaar s'n geselskap gewerp word, 'n soort

van maatskaplike ostrasisme gehandhaaf werd, en daardeur die weldadige afkeuring tekenne gegee word, wat gesonde witmense altijd vir so'n onnatuurlike vermaagskapping moet voel, het dit nogtans nie belet dat hul aanwesigheid en status meermale oorsaak is van minder stigtelike tonéle. Vir Trigardt, wat nogal van 'n grappie gehou het, moes Albach sowat die rol van hofnar vervul, en sijn eienaardige spreekwijse word herhaaldelik in die Dagboek nageboots.

Die merkwaardigste figuur onder die ouere vrouwe van die trek, is die weduwe Antje Scheepers, wat na die dood van haar man te sorge het vir 'n negetal kinders, en vir haar wa en vee, sonder die beskikking te hê oor enige skepsels. Die manne bewaar deurgaans 'n weldadige ridderlikheid jeens haar; maar 't blijk ook hoe sij vir die orige self heelmaal goed instaat is om die tug te handhaaf nie alleen nie, maar ook ander nog te help en haar kinders op skool te hou. Sij was 't wat die Pretorius-trek in die Laeveld van 'n wisse ramp gered 't, toen sij heimelik 'n Boesman meidje met 'n brief aan Trigardt stuur, om hulp te vraag. [1]) En toen later op Drakensberg die manne van die trek reeds daaraan wanhoop om 'n weg te vinde, en beraadslaag oor die molikheid om hul waens maar in die steek te laat, was 't weer sij wat, te same met enige ander vrouwe, — Breggie Pretorius met Martha en Cornelia Trigardt, — 'n begaanbare pad ontdek het. Sij is een van die weinige volwassene gewees wat die dodelike moeras-

---

[1]) Vgl. Eerste Dagbk. 13 Des., en verkl. C. Trigardt.

koors van Delagoabaai getrotseer het en in Natal teruggekeer is.

Daniel Pfeffer s'n pupille het bestaan uit 21 kinders onder die 16 jaar, maar sijn lesse werd af en toe ook bijgewoon deur meer bejaarde, soos Breggie Pretorius, Jan s'n wederhelf, wat self twee kinders in die skool had, Hendriena Botha, e.a.

Bowe die skoolgaande leeftijd was daar 'n element van jongere mense, soos Piet Trigardt, Cornelis Scheepers, Willem Strijdom, Hendriena Botha, Hannie Scheepers, Saartje Strijdom e.a.

Danster, Adonis, Rhenosterarm, Gert (Boesman), Katos, Keiser, Windvool, April, Poemlana en Ou-Jong is die name van vee-wagters en ander bediendes.

Die 31e. Julie 1836 téken Trigardt in sijn Eerste Dagboek met potlood aan:

„Van Matebies kraal getrokken, 5½ uur terug, tot een valei."

Dit is die eerste notisie wat in die Dagboek oorgeblij het; dáarmee vang die gereelde aantékeninge aan, wat amper twee jaar lang volgehou werd. Hij was hier op sijn terugweg van die Limpopo af, waar hij ternouwernood aan dieselfde lot als die van Rensburgers ontkom het, naar sijn eie trek aan Dorenrivier, en dus ergens in die Groot Spelonke. Vermoedelik had hij die Magwamba-gidse hier nog bij hom, en was die terugtog 'n beweging om hulle kwijt te raak vóordat hij in die onmiddelike nabijheid sou kon van stamme wat weet wáar sijn trek staat. Hij is suidwaarts tot weer aan Olifantsrivier, en die

16e. Augustus d.a.v. was hij weer bij sijn trek terug.

Tegelijk met Trigardt s'n vertrek naar die Ooste, was Potgieter met Charl Cilliers e.a. van sijn geselskap wes van Sandrivierpoort òm Soutpansberg gegaan, met hul twee perdewaens, en deur die Limpopo, tot ongeveer 80 mijl noord daarvandaan, nie vér van die Zimbabwe-bouwvalle af nie. Dáar het hul 'n Portugése handels-stasie aangetref, en kon Potgieter sig met die oog op 'n nedersetting aan Soutpansberg vergewis van die molikheid om 'n blijwende verbinding met die Ooskus daar te stel. [1]) Die dag na Trigardt s'n terugkeer, nml. die 17e. Augustus, is Potgieter en sijn mense suidwaarts terug, naar die trekke wat hul aan Sandrivier in die huidige Vrijstaat agtergelaat 't.

Die twee voormanne hul afspraak met mekaar was, dat Trigardt in Soutpansberg die koms van die ander trekke sou afwag, en inmiddels probeer om sekerheid te erlang aangaande die van Rensburgers, wat, soos hulle gemeen het, misskien reeds langs die Ooskus aangekom was. [2]) Hulle sou mekaar egter nie weer sien nie. Toen Potgieter aan Vaalrivier kom, werd hul daar verskrik deur Silkaats s'n eerste moorde onder die voorste mense van sijn trek. Daarop is gevolg die slag bij Vegkop en die eerste kommandes teen Silkaats in Januarie en November 1837. En toen Potgieter in die begin van 1838 weer daaraan kon denk om met Trigardt in verbinding te kom,

---

[1]) Vgl. Bronkhorst s'n verhaal, Bijlae iii *infra*. Potgieter het uiteindelik, na sijn ontruiming van Ohrigstad, ook uitvoering gegee aan die denkbeeld, in Schoemansdal 'n welvarende nedersetting gestig met handels-verbinding noordwaarts, en dáar is hij ook, in 1853, begrawe.

[2]) Verkl. J. J. C. Potgieter.

werd sijn hulp ingeroep om die Soeloe-moorde aan Blauwkrans en Boesmanrivier in Natal te help bestraf. Twee dae na die ongelukkige slag van Italenie, namelik op 13 April, toen Potgieter en Uijs hul mense, ontmoedig en uitgeput, terugkeer in Maritz s'n laers aan die Klein Toegela, begroet Trigardt die Portugése in Lourenço Marques.

Trigardt s'n trek-planne het gedurende meer dan 'n jaar-lang nouwe verband gehou met dié van die „agterste mense", in sover als daarmee verstaan word die trek van Potgieter, want met hom was Trigardt 't blijkbaar eens oor die wenselikheid van 'n nedersetting vér buitekant die engelse grense, en 'n handelsverbinding met die Ooskus. Lang na Potgieter s'n vertrek, namelik in Februarie 1837, toen Pretorius van sijn vrugtelose tog agter van Rensburg aan, weer bij hom terugkeer, spreek Trigardt nog van die „agterste" en „voorste" mense in 'n begeerte om in hul eie beweging die kontak met die ander nie te verloor nie. En eers nadat hij meer dan 'n jaarlang vergeefs in Soutpansberg gewag het op tijding van die een of anderkant, besluit hij eindelik om koers te vat naar Delagoabaai. Vóor Mei 1837, toen hom namelik deur 'n Magwamba-smous, Waai-Waai, die aanbod gedaan werd om handels-voorrade uit Delagoabaai te haal, het hij nog nie daaraan gedag om self soheentoe te trek nie. Hij had toen meer sekerheid erlang nopens die lot van die Rensburgers, en d.d. 11 Mei skrijf hij aan die Portugése : „Nu verstaan (wij) van de natie aan de grote Rivier, dat de mensen alle vermoord ben door een natie die men Blootkaffers noemt. En (daar ik) nu groot gevaar

ziet om bij Ued. te kunne komen, (en) daar (terwijl) wij groot gebrek lij aan klerasie goedere en ammunisie, om ons te verdedigen tegen zulke aanslagen, nu is ons verzoek," ens.

Die dag na Potgieter s'n vertrek verlaat Jan Pretorius, Hendrik Botha, Gert Scheepers en Izaak Albach hom met hul families, waens en vee; sodat Trigardt toen heelmaal alleen in Soutpansberg agterblijf, namelik Louis en Carolus Trigardt met Hans Strijdom en hulle families, en die oue Daniel Pfeffer. Dié verswakking van hul toestand het aan die Bawenda die geleentheid verskaf waarop hul misskien langal gewag het, en kort nadat die ander weg was val Rammabooija hul kleine laar gedurende die nag aan. Deur hul eie kaffers van die molikheid daarvan ingelig, was die paar manne ewenwel instaat om die aanval met aansienlike verliese af te slaan, en werd 't hulle eers naderhand duidelik hoe daar onder hulle aanvallers twee Soeloes van Manoekosie hul bevind het, sodat naar alle waarskijnlikheid die Bawenda deur die Abagaza daartoe aangehits was. [1])

Enkele dae na die aanval verlaat Trigardt die omgéwing van Rammabooija aan Dorenrivier, waar hul tothiertoe gestaan het, en trek in westelike rigting naar die vlakte, om te gaan staan aan die dusgenoemde Brakspruit, in die omgéwing van die teenwoordige spoorweg-stasie. En hier het Trigardt hom ingerig op 'n lange verblijf, blijkbaar om te wag op die koms van Potgieter. In Desember d.a.v. egter,

---

[1]) Verkl. C. Trigardt, *ibid, op cit bl.* lxvii.

vat Rasethau, 'n broer van Rammabooija, wat blijkbaar steeds die vrind geblij het van die blanke, die plan op, om sijn broer onskadelik te maak; en mens is weinig verwonder om die blanke met die Buyse te sien deelneem aan 'n maatreël wat hulle sou bevrij van 'n voortdurende bedreiging, soos Trigardt dit getrouw uiteenset. [1]) „Die gevegt (wat plaasgevind 't onder aan Dorenrivier) geeft groot gerugt maar weinig wol. Inplaats dat, zoals ik dag, van weerzijden geen man zoude overblijven, — wat mij niet schelen kon, — was er twee gesneuveld." Rammabooija was egter opgeruim, en daarna kon die blanke hul aan meer vreedsame werksaamhede wij.

Hul had geen tente nie, en daarom moes daar, ook met die oog op die naderende somer-maande, tijdelike hartbeeshuisies opgerig word. 'n Eerste en tijdeliker gedaante van beskutting was die skerm, wat aangebreng word op 'n plek waar hul slegs enige dae staan, en bedoel was om wind en reën af te keer van die vuurmaakplek of slaapplek. Meestal word 't halfmaansgewijse vervaardig met enige stake in die grond, waarteen gras aangedek word. 'n Meer blijwende vorm was die hartebeeshuis, soos die Trigardts aan Caledonsrivier, die Brakspruit, die Rietvlei en later ook weer langs Dorenrivier neergeset 't. Die huis werd eers op 'n daartoe uitgekose plek „afgetéken", d.i. die grondplan neergeleg, die hoek- en ander gate vir die pale afgesteek in die vorm van 'n langwerpige vierkant. Als die pale ingeplant is, kom daar 'n hoekdak-timmerasie op, terwijl die géwels soms s.g.

---

[1]) Eerste Dagb. 19 Desember 1836.

„wolwe-endte" krij, d.i. van die hoeke af skuins teen die nok uitloop, en deel uitmaak van die dak; meestal word 't egter soos die gewone géwel, regop onder die dak gedek. Die openinge tussen die pale word met latte opgevul, soms ook met klei of riet, soos in hierdie geval, waar hul nabij 'n grote rietvlei staan, en vervolgens met klei dig gepleister. 'n Derde vorm van woningbouw tijdens die trek was die rondawel, waarvan later een opgerig werd langs Dorenrivier. Dit is die bekende sirkel-vormige huis met ronde dak. Hier sowel als langs die Rietvlei later, en ook aan Dorenrivier, werd dadelik 'n afsonderlike „skoolhuis" opgerig vir die oue Pfeffer s'n troepie; en 'n smidswinkel neergeset, waarin onophoudelik „gekalevater" werd aan een of ander, maar meestal aan die wielbande en wa-wiele.

Terwijl hul aan die Brakspruit staan, werd lang en ijweriglik gewerk aan die uithale van 'n watervoor, uit die later also genoemde Dorpsrivier, met die oog op die aanleg van landerije, terwijl hul ook op die berg, aan die noorde-kant van die vlei, gesaai en geplant het.

Begin Oktober werd alhier die Trigardt-gesin vermeerder met tweeling-seuns, wat egter kort daarop oorlede is; en twee gedroste, — of soos die auteur die eienaardig sê — geskappeerde meide, Doortje en Feitje, werd van die leeuw verskeur.

Pretorius en die ander is in oostelike rigting die Klein Spelonke af, en dáarvandaan nog dertig skofte vérder, wat ook húlle ergens in die nabijheid van die Limpopo moes gebreng 't, als hul dié rivier namelik

nie oorgegaan het nie. Die jaargetij was egter ongunstig, en, vóordat hul sig nog eigelik kon oortuig van die lot van die „voorste mense", oorval die koors hulle en die tsetse-vlieë rig sware verwoestinge aan onder hulle trekdiere, sodat hul naderhand nouweliks nog verder kon. „Die manne was te beskaam om hul nood kenbaar te maak en Trigardt om hulp te vraag, dewijl hij hul ernstig gewaarskuw had om nie te trek nie," verklaar Carolus Trigardt; en toen 't blijk dat hul naderhand nie meer voor of agter uit kon vorder nie, stuur die vrouw van Gert Scheepers heimelik haar Boesmanmeidje met 'n brief terug aan Trigardt, om hul beklagenswaardige toestand aan hom bekend te maak, en om hulp te vraag. Ondertussen moet hul, nog vóor die afsending van die meid, tot die besluit gekom 't, dat 't nie sou gaan om vérder te trek nie, en was hul weer langsaam aan terugsukkele naar Soutpansberg. Toen die tijding Trigardt bereik, het hij hul enige kaffers van die Bawenda toegestuur om hul te help, en later ook 'n paar spanne verse osse. [1])

Die 1e. Maart 1837 was hul weer herénig, met uitsondering van Gert Scheepers, die met hul terugkére, in die Laeveld aan die koors dood is. Hul trek toen gesamelik naar 'n lap dorens aan die Rietvlei geleë, ongeveer 'n kwartier onderkant die Brakspruit, waar die Trigardts tothiertoe gestaan het. Dit is derhalwe 'n punt aan die teenwoordige Dorpsrivier, kort onderkant die huidige Louistrichardt, naar alle

---

[1]) Vgl. 13 Jan., Eerste Dagb., en 25 Jan. 1837 eerste aantk. in tweede Dagboek. Die kaffers was toen alweer terug met die aangeh. brief van Pretorius en 'n versoek om osse.

waarskijnlikheid egter tussen die Berg en die rivier, omdat hul later, toen hul naar Dorenrivier verset, oor die rivier moes gaan. [1]) Ook hier werd weer nuwe hartbeeshuisies gebouw, en 'n skoollokaal opgerig, terwijl blijkbaar almaal nog 'n afwagtende houding bewaar.

Onderwijl krij Trigardt geleentheid met teruggaande Magwambas naar Lourenço Marques; en hij skrijf, d.d. 7 Maart, 'n brief aan die Portugése, blijkbaar enkel met die oog op handels-betrekkinge, aangesien hul toen reeds groot gebrek lij aan allerlei klerasie-goed. Die 10e. April werd 'n tweede dergelijke brief afgestuur, misskien vir die geval, dat die eerste nie bestel werd nie; en die 11de. Mei, toen daar meer van die Magwamba-smouse uit Delagoabaai bij hulle uitgekom was, en één van hulle sig bereid verklaar om die pad naar Delagoabaai te wijs, bied Gabriël Buys aan om te gaan, en werd Trigardt s'n derde brief, — van dieselfde inhoud als die beie eerste, — afgestuur. Dit was die eerste winter wat hul hier deurbreng, en die gewoonte van die Magwambas was om gedurende dié jaargetij van die kus af oor die Laëveld hierheen te trek met hul ruilware, sodat die agtereenvolgende briewe van Trigardt geen verwondering hoef te wek nie.

Hier, aan die Rietvlei, is die 12e. Maart een van die kinders van die weduwee Scheepers, wat in die Laeveld die koors gekrij het, daaraan dood, en die 21e. April ook die egtgenote van Hans Strijdom. Met die intreë van die winter het hul vee beginne

---

[1]) Vgl. Tweede Dagbk., 31 Mei 1837.

lij, en moes hul uitsien naar geskikter weiveld. D.d. 31 Mei sien mens hulle dan ook wegtrek van die Rietvlei af, die rivier deur, naar die vlakte toe; en begin Junie gaan hul weer ergens aan Dorenrivier staan, bij 'n fontein, ongeveer waar teenwoordig die wa-pad deurgaat. Ook hier word opnuw huisies gebouw, en 'n groter skoolvertrek vir oue Daniel s'n leerlinge neergeset, sodat dié kinders wat aan die Rietvlei weëns gebrek aan plaasruimte, nie kon skoolgaan nie, ook opgeneem word. Niemand denk nog aan wegtrekke nie.

Hoewel hul moeite het met die vee, gaan hier enige maande rustig verbij aan Dorenrivier. Terwijl die laartje onder aan die rivier blijf staan, verleg hul die vee boontoe, waar die grillige kronkelinge van Dorenrivier en die diepe holtes uitstekende weiveld verskaf. Bij die laer word onophoudelik in die smidswinkel gewerk, vooral aan die korte, of ook wel rekke van wa-bande, die make van nawe en speke of gereedskap, en 't blijk dat hulle instaat is, hoe gebrekkig ook die werktuie, om 'n wa-wiel „van die grond af" klaar te maak. Daar word gelooi en rieme gebrei, en die vrouwe brand eers as om loog te kook, en maak dan seep met die vet wat hul vee of die jag verskaf.

Eindelik, aanvang Augustus 1837, is Gabriël Buys, na 'n afwesigheid van drie maande, bij Trigardt terug, en hij breng met sig mee twee Portugése soldate, wat die kommandant van die fort gestuur het „om met ons te komen". Hul kon Trigardt s'n hollandse brief daar nie lees nie, en moes deur Gabriël verstaan het, dat hij van plan was om sóheen-

toe te trek. Trigardt antwoord daarop ook, — en dit is die eerste aanwijsing van 'n plan van dié aard, — „dat het mijn méning is", om namelik naar die „fort" toe te trek. Aan een van die soldate seg hij, „als hij veiligheid zag voor mijn, ik alsdan trekken zal." Die volgende dag egter, nadat hij ook die ander mense van sijn trek geraadpleeg had, voel hij bedenkinge teen die trek; en hij laat aan die soldate beduie dat, aangesien die veld voor afgebrand is, hij nie dadelik kon trek nie, en dat 't dus vir hulle te lang sou duur om daarop te wag. Hij was voornemens om eers alleen naar Delagoabaai te gaan, „om te zien hoe de veld is, en hoe na ik met mijn vee bij de stad blijven ken." Hoe ánders was die verloop van sijn trek-geskiedenis geword, als hij uitvoering gegee had aan hierdie plan! Ondanks sijn uiterlike onbekommerdheid egter, kon die tijding van die voorste trek s'n lot nie nalaat om 'n seer diepe indruk op hùlle almaal te maak. In dié rigting wag hul derhalwe die Blootkaffer gevaar; en onmiddelik suid van hulle lê Silkaats s'n skrale. Van Potgieter hoor hul geen taal of tijding nie. En selfs waar hulle was had die inboorlinge, op aanstoke van die oostelike Soeloes, hulle ook reeds bedreig. Vir 'n oorrompeling skijn hij nooit gevrees te hê nie, maar hulle ammunisie-voorraad was verminder tot iets meer dan 'n volle vaatje kruit, en lood was só skaars, dat hul tin en koper smelt om koeëls te giet. Bij 'n belegering sou die sewe „weerbare manne" dit dus ewemin kon volhou als die manne van die voorste trek dit kon doen. Van die afstand naar die ooskus had hij slegs 'n vage denkbeeld. Op 1 Mei tevore teken hij in sijn Dagboek in

Soutpansberg aan: „de wolke kwam aan de seekant op.” Hoever die see van hulle verwijder was, wis hij nie. Die land daartussen was 'n *terra incognita*, wat tothiertoe bereis werd enkel deur Magwamba-smouse, en ook húlle opgawe van die afstand is verskillend en misleidend.

Ondertussen was partij mense vóor Gabriël s'n terugkeer reeds opgetrek van die laerplek naar die boonste leplek van die vee, en 'n paar dae later verset Trigardt die hele trek sóheentoe, terwijl op die 18e. hij en Pretorius, sonder nadere aanduiding van hul plan, rij om „pad te soek na die poort van Sekwatie (Strijdpoort) daar wij afgekomen ben.” En op dié verkenning téken Trigardt, weer sonder nadere motivéring aan, „nam wij ons voor om te trekken.” Dit is dan ook naar alle waarskijnlikheid hul besluit gewees hierdie, om sonder verdere voorafgaande verkenning, hul hele trek naar die baai te voer, en te reken op die terrein-kennis van die soldate om 'n pad te vinde. Bij die laer teruggekeer, neem hul die soldate nogeens in verhoor, en verneem hulle hoe „ses dae anderkant Dingaan” blanke woon, waarvan hulle „bemerk dat het Afrikaners moet wezen.” Dit is waarskijnlik beslissend. 'n Jaar wag Trigardt toen al op tijding van Potgieter, en die konklusie waartoe hul sal gekom het was ongetwijfeld, dat Potgieter Natal-toe getrek het.

Aanvankelik is 't hul bedoeling om reg oos, bij Masjaoe (Massouw) langs af te trek, maar nadat hul die kaffers uitgehoor het, besluit Trigardt dat hul diékant weer in die vlieë sou kom, net soos Pretorius tevore, en hul sou derhalwe bij Sekwatie omgaan. Hij

roep sijn volk bijmekaar, en deel hulle sijn planne mee, „en zij beloof mijn te volgen wàar ik gaan wil" Nouweliks 'n maand later sou hij ewenwel „zonder 'n swarte haar" wees!

D.d. 23 Augustus verlaat hul die oue staanplek, en stuur hul koers amper heelmaal wes, om later op te trek langs Sandrivier, wat hul die 26e. op die teenwoordige Bonne Esperance 480, bereik. Hier moes gedurende 'n dag of ses halt gehou word terwijl een van die waens s'n voorwiele gemaak werd; en hier werd tewens, op die 29e. Augustus, die jongste kindje van Trigardt begrawe, wat toen maar 28 dae oud was.

Hul trek vervolgens al langs Sandrivier op tot waar hul, ongeveer op die teenwoordige Palmietkuil benoorde Pietersburg, weer in hul ou wa-spoor van die vorige jaar kom, en slaan hiervandaan links af, tot binnen maklike bereik van Drakensberg, wat die auteur naar die rivier Baloelasberg noem. Hul ondersoek verskeie poorte, en trek vervolgens amper ongemerk deur Sjueniespoort, en verder tot aan Olifantsrivier, wat hul op die 2e Oktober bereik. In die omgéwing van die berg val voor en na hul vee in vanggate, en hul attrapeer kaffers wat 't in die gate doodsteek, wat aanleiding gee tot 'n agtervolging, en die terugname van enkele stukke. Aan 'n uiteensetting hiervan word bladsije van die Dagboek gewij, nie om die betékenis van die gebeurtenis nie, maar die waarde wat hul aan hul vee heg, en die beduidenis van 'n bestraffing van enige vergrijp dáaraan.

Trigardt moet, nadat hul Drakensberg deur was,

gemeen het dat hul sonder veel ongemak langs Olifantsrivier sou kon aftrek, op dieselfde wijse als hul vroeër afgekom was van die Hoëveld, tot onder die berge in die Laëveld; en hoewel Sekwatie hom waarskuw, dat die berge ontoegankelik is vir sijn waens, vertrouw hij die kaffers nie, dewijl hul hom aanraai om terug te keer en bij Masjaoe om te rij, wat hom in die buurte moes breng van die stamme onder wie van Rensburg verval het. Hij trek derhalwe langs die rivier af, en was weldra in die grootste moeilikhede gewikkel. Nadat hul die eerste hindernisse oorwin had, gaat hij die rivier deur en draai regs, teen die uitlopers van Steenkampsberg op, tot aan die teenwoordige Steelpoort-rivier; verder langs dié stroom af, tot weer aan Olifantsrivier. Hiervandaan gaan hulle die rivier, weëns die ontsettende terrein-moelikhede, telkens deur en deur; en, nadat dit tot dertien maal toe geskied was, raak hul die 3e. November in die vlieë, en 't lijk of hul geen trek vórentoe meer sou kom nie, só vas lê die berge aanmekaar, waar die rivier deurloop. Hul trek dus 'n skof terug, en verken gedurende enige dae die pad vórentoe, maar die hindernisse skijn hul só onoorkomelik toe, dat hul reeds daaraan denk om die waens maar te laat staan en tevoet die reis verder voort te set, wat begrijpelikerwijse erg teen die sin was vooral van die vrouwe. Nadat hul die berg weer nouwkeurig opgeneem het, besluit Trigardt, dat hul 'n pad moes maak en die berg oortrek. Na die eerste dag s'n werk blijk dit egter so'n reuse-taak dat die manne amper daarvoor terugdeins, en weer beginne praat daaroor om die waens maar in die steek te laat, ter-

wijl die vee aan vrekke is en sware teëspoed hul in die aangesig staar.

„Ons vrouwe was onvergenoeg", téken Trigardt die 9e. November aan, „dat wij de werk staan liet, want zij was verblijd te horen dat wij een pad kon maken, dat wij de wagens niet hoef te laten staan." En hul gaan derhalwe weer aan die pad-make. Sware reens en voortdurende mistige weer bemoeilik die werk, maar na ongehoorde inspanning had hulle, — twee maande en agttien dae, nadat hul aangevang was met die pad, — ál hul waens en vee behoue aan die oostekant van Drakensberg, in die Laeveld. [1]) Die punt wat hul hier bereik aan Olifantsrivier is waar die latere Voortrekker-pad van Ohrigstad naar Schoemansdal die berg afgaat. Carl Trigardt het later van dié weergalose oortog vertel: „die moeilikhede wat daaraan verbonde was, is skier onbeskrijflik. Met 18 osse voor 'n wa, is 't ons geluk om eindelik bo op die berg te kom, maar hier het die moeilikhede eers beginne. Die gebergte is aan die seekant só steil en onbegaanbaar, dat dáar met wa en osse af te kom onmolik gelijk het. Op drie plekke langs die berg was 't te skuins om 'n wa oor te laat, en moes vir die wiele aan die bokant 'n voortje uitgegraaf word. Bij die afgane van 'n steilte werd die agterwiele uitgetrek en op 'n slee agter die wa vasgemaak, en die agter-as met houte teen afslijting beskerm. Die sterte van die agterosse werd aan die arms van die voor-as gebind,

---

[1]) Trigardt reken (25 Jan. 1838) twee maande en tien dae, maar dit is gereken van die „eerste hoogte" teen die berg, terwijl hul die 8e Nov. aangevang is met die pad en eers die 25e Jan. d.a.v. die laaste waens anderkant onder had.

en van die naas-agter osse aan die oogbout van die disselboom, wijl die osse anders gevaar loop om te val." [1])

In die Dagboek kijk mens vergeefs naar 'n klag oor al die verdriet en ellende. Die mense word soms kregelig en kortgebonde, en haal allerlei kleinlikhede teen mekaar uit, maar hul denk aan niks anders als die taak voor hulle. Is eenmaal almaal veilig onder die berg met goed en hawe, dan slaak die aanvoerder 'n sug van verligting: „het was voor ons de blijste dag dat wij gehad had in alle onze tegenspoed." [2]

Bo-op die berg het Pretorius gemeen, dat die afslepe van die waens te veel besware sou oplewer, en het sijne toen op 'n geskikte plek uitmekaar geneem, en stuk vir stuk die berg afgedraag!

Onder die berg het hulle van meetaan moeite met die inboorlinge, wat hul beeste steel, en snags herhaalde aanvalle doen op hul laertje. Om hierteen beter bestand te wees, trek hul die waens nou weer iedere aand in 'n kring, en staan die manne wag. Hul trek Olifantsrivier hier naar die noorde deur, en, nadat oorkant enige daelang gekalevater was aan waens en trekgoed, gaan hul die rivier langs die linkeroever af, tot ongeveer waar nou die Selatie-spoor oorgaat. Hier trek hul die rivier weer deur naar die suidekant; en, deur bevriende inboorlinge geholpe, trek hul gedurende Februarie en Maart-maand, — die ongesondste maande van die jaar, — dwars deur die Laeveld en oor die Rooirand of Lebombo-reeks.

---

[1]) Verkl. C. Trigardt, *ibid.*

[2]) 25 Jan. 1838.

Daarvandaan slaan hul regs weg, en bereik die Komate, waar hul 'n portugése offisier uit die fort tegemoet gestuur werd. Hul vee was na die weergalose tog, en deur die koue op Drakensberg erg verswak, en blijf streep-streep staan so vér als hul trek, sodat hul naderhand moes sukkel om met die waens oorweg te kom. Daarom word die ivoor en sware goed hiervandaan ook met 'n boot langs die rivier af gestuur, en met die waens langsaam aangesukkel.

Snel loop hiervandaan die tragedie van die Trigardt trek end toe. Twee waens laat hij agterblij, om later aan te haal; en om 3 uur in die agtermiddag van die 13e. April, na 'n trek dus van ag maande uit Soutpansberg, kom hul met sewe waens te Lourenço Marques aan, destijds slegs 'n aarde fortje op 'n sand-rug aan die strand, waar sedert die kaai aangeleg werd, en met hoogtij bijna geheel van die vasteland afgesnij en gedeeltelik omgéwe van 'n blijwende giftige moeras.

„Wij deed verscheide schoten met onze geweers", vertel Trigardt van die gebruikelike blije Afrikaner-saluut bij hul aankoms, „......maar wierd niet beantwoord." Hul was wel nog in Suidafrika, maar baje vérder als hul dag van die Afrikaners verwijder wat dié insetting in die lewe geroep had! Bitterder teleurstelling sou egter weldra volg. Die kommandant wat hul die twee soldate tegemoet gestuur had, was sinds enige tijd oorlede, en in sijn plek 'n ánder, kapitein Antonio Gamitto, 'n ondergeskikte in funksie, wat self nie baje te bevéle had nie. [1]) Die

---

[1]) Hierdie offisier was ewenwel 'n man van sekere suidafrikaanse be-

Portugése was blijkbaar onder die indruk, dat Trigardt dit op hul fort kon gemunt hê; en, toen hul dieselfde middag hul opwagting bij die kommandant maak, werd hul wel heel welwillend ontvang en begroet, maar...... hul geweers moes hul die laaste-een afgee. Die geweers, waarop hul só vas gereken het in al die swerf-jare van moeite en gevaar, moes in die fort opgeberg word. Vir 'n oomblik denk Trigardt daaraan, om dan maar liewer weer die wildernisse in te gaan; en Carl, 'n jonge man van 28, gaat aan huile. Later egter werd die aanvankelike teleurstelling deur veel liefdadigheid versag.

Vier dae na hul aankoms word Trigardt s'n vrouw, drie kinders en Daniel Pfeffer tegelijk siek aan die koors; en die 21e. April, 'n week na hul aankoms, is die goedige, stille ou Voortrekker-onderwijser oorlede. Die 25e. is Catrina, een van die dogters van Albach, dood. Die 29e het „ouwe Botha dit afgeleg." En die 1e. Mei snik die koene voorste Voortrekker dit uit, aan die sterf-bed van sijn trouwe trekgesellin.

Met 'n kreet van smart slaat hij dáar sijn Dagboek dig, om nooit weer na die tijd sijn hand op papier te set nie, als drie maande later, toen hij, alleen

---

tékenis. In 1825 het hij, op 19-jarige leeftijd, Lissabon verlaat, waar hij kadet was in 'n infanterie-regiment, en die daaropvolgende 17 jaar in die provinsie Mozambiek deurgebreng, waar hij verskillende ambtelike funksies beklee het. Gedurende 1831 en 1832 het hij, als onderbevelhebber, deelgeneem aan die ekspedisie in die Zambesie-gebied. In die voorjaar van 1841 was hij in die stad Mozambiek, vanwaar hij die volgende jaar naar Portugal teruggekeer is. Op die laaste dag van 1853 seil hij opnuw die Taag-mond uit, tans als majoor, Goewerneur van Tete, in die agterland van Killimane. — Vgl. *O Muata Cazembe,* van A. C. P. Gamitto, Lissabon, 1854.

temidde van die dood en verderf, sig sijn verjaardag herinner. En wat daar verder van die ontknoping van die Voortrekker-drama bekend is, dit moet oral vandaan, uit ánder bronne aangelas en gepas word.

Trigardt was egter nie die man daarnaar, om in Lourenço Marques werkeloos te blijf sit, terwijl sijn mense die een na die ander onder die aarde geleg werd; en toen hij wis hoe mede-Afrikaners hul te Port Natal neergelaat had, het hij heimelik 'n kafferbode langs die kus afgestuur met 'n brief, om dáarvandaan hulp oorsee te soek. [1]) Dié beroep op sijn eie mense sou nie vergeefs wees nie, maar daar moes nog 'n jaar van vreeslike verdriet vir hulle verbijgaan, eer die verlangde hulp sou opdaag. En vir hóm sou dit, helaas, te laat kom.

Kort na die dood van Trigardt s'n egtgenote is ook die vrouw van Carl oorlede met een van haar seuntjes. Hans Strijdom, Izaak Albach, Jan Pretorius en éen van sijn kinders is mekaar ras opgevolg in die graf, dáar onder die wije ou wilde vije-boom, bokant die fort, teen die bult, waar teenswoordig die stad gebouw is. Hulle is mekaar dáar met verpletterende snelheid opgevolg binnen die veertien dae, wat daar verloop is na die dood van Pfeffer.

Ongeveer die 8e. Mei 1838 werd Delagoabaai aangedaan deur 'n engelse skoener, die "Comet" met bestemming naar Algoa-baai. Hier was 'n skone geleentheid om weg te kom! Maar die kaptein wou Port Natal nie aandoen nie. 'n Engelse predikant

---

[1]) Vgl. verslag uit die *Berliner Missionsberichte*, bijlae ii, *infra*. Die geheimsinnigheid waarmee sijn boodskap moes gaan, het begrijpelikerwijse verband gehou met die argwaan van die Portugése.

aan boord, eerw. Frances Owen, het die volgende besonderhede bekend gemaak van die toestand van die Trigardts, nadat hij weer in Kaapland teruggekeer was :

„Te Delagoabaai het ons die ongelukkige oorlewende aangetref van Trigardt s'n geselskap. Slegs twee manne, Trigardt en sijn seun, oorleef nog die ellende van oorlog en die verwoestinge van die klimaat. Daar leef ook nog enkele weduwees en kinders, maar álmaal, met uitsondering van Trigardt en sijn seun, is deur die koors aangetas, wat 'n gevolg is van die klimaat. Vele is reeds daardeur afgemaai; en in die korte tijd van drie weke, wat die "Comet" hier in die baai gelê het, is daar drie siele die eeuwigheid ingegaan. Ongeveer 'n week vóor onse aankoms is die vrouw van Louis Trigardt oorlede, en ik het naas haar begrawe die vrouw van die seun. Toen ons uitseil was bijna die laaste-een siek, sonder énige hoop op die mens, terwijl daar niemand aan die baai is wat énige kennis besit van medisijne. Die Portugése behandel hulle seer vrindelik : hul het 'n eskorte gestuur om hul naar die dorp te gelei, alwaar woninge vrijelik geopen werd vir hulle huisvesting...... Trigardt, die seun, was begérig om sig te verénig met met sijn landgenote, (in Natal) en met hul saam te veg. [1]) Hij sou dan ook skeep gegaan het naar Port Natal, als die kaptein dié plek wou aandoen."

En met die vrome versugting van Owen : „mens sou denk dat al dié beskikkinge van die Voorsienigheid hul met bittere spijt moet vervul oor hul onge-

---

[1]) Die "Comet" het hul waarskijnlik die treurige afloop kon vermelde van die Uijs-Potgieter kommande teen Dingaan, van April 1838.

lukkige en verkeerde handelwijse!" lig die "Comet" sijn anker, om hul só aan hul lot oor te laat, en vlak bij die Voortrekkers van Natal verbij te seil, sonder daar 'n woord van te rep! [1])

Owen verklaar eweneens, dat hul geen vee meer had nie; en als hij hieromtrent goed ingelig was, dan blijk dáaruit, hoe die grootste gedeelte van hul veebesit binnen die eerste paar weke van hul verblijf te Lourenço Marques dood is. Die laaste opgaaf wat Trigardt dienaangaande doet is tevinde op die 26e. Maart, agtien dae vóordat hul die fort bereik, en tóen had hij en die kinders nog 457 beeste, behalwe die skape waar hij niks van sê nie. Drie dae tevore egter, was die getal nog 479, terwijl die ander tesame iets oor die 100 stuks had, en die skape globaal 3,000 bedraag het. Einde Maart was die beeste egter vinnig aan doodgaan van die bos-siekte, en het daar ook baje van maerte agtergeblij. Die 17e. April, 'n paar weke vóor die aankoms van die "Comet", het Trigardt uit die baai nog 268 „van die beste" weggestuur, naar 'n staanplek ergens aan die Komate, waar tijdens hul aankoms twee van die waens agtergelaat werd.

Toen, kort na die vertrek van die "Comet", en toen ook sijn énigste kind hom ontvalle was, 'n portugése kusvaarder met bestemming Mozambiek, in Delagoabaai seilree werd, skeep Carl Trigardt sig op versoek van sijn vader daarop in. Hij neem 'n hoeveelheid negosie-ware saam, en sou van Mozambiek en ander plekke langs die oos-kus landin gaan, om te sien of daar nie 'n ander woonplek vir hulle tevinde

---

[1]) *"Extr. from the Correspondence of the rev. Mr. Frances Owen", Zuidafrikaan,* 13 Julie 1838.

was nie. Die „Strella de Mouw" is teen die begin van Julie uitgevaar. [1]) Van Jambana is Carl met sijn handelsware en 'n aantal draag-kaffers landin gegaan, en drie maande lang weggeblijf, toen hij weer verder langs die kus op is naar Sofala, en dáarvandaan weer naar die binneland vir twee maande, tot aan die Zimbabwe bouwvalle. Van Killimane trek hij andermaal die binneland in, tot aan die mere; en langs die Zambesie op, tot bij die waterval, om Barotseland te ondersoek. Aan die kus teruggekeer, nadat hij dus die vermaarde waterval besoek het ruim twintig jaar vóor dr. Linvingstone s'n „ontdekking" daarvan, set hij die see-reis voort, tot Mozambiek. [2]) Sijn negosie was uitgeput, en op 'n besoek aan die „hinterland" bemerk hij al spoedig dat die streek weinig geskik is vir 'n nedersetting. Nadat hij te Mozambiek enige tijd gewag had vir 'n ander geleentheid, is hij verder langs die ooskus op naar Zanzibar, naar die kus van Abyssinnië, om kaap Guardafui en naar

---

[1]) In kapt. H. du Toit s'n verslag van Carl Trigardt s'n reis, — 'n kort oorsig nml. in *Onze Courant*, Graaffreinet, 27 Julie 1896, — staat „Manu Stella". Van Mozambiek moes (op die heen of terugreis) Trigardt egter 'n ander skip neem, dewijl die eerste vandaar naar Goa, op die indiese kus gevaar is; en dis molik dat mens hier te doen het met 'n verwarring van die name. In kapt. Du Toit s'n korte lesing word ook geen melding gemaak van die reis noord van Mozambiek nie; maar in 'n brief aan die uitgewer, d.d. Lichtenburg, 13 Junie 1917, skrijf hij : „ofskoon ik bij ons gesprekke in Middelburg altoos 'n atlas bijderhand had, staat 't mij nog goed voor, hoe in die opvatting van die oue heer, die ganse ooskus van Afrika, noord van Delagoabaai op, „Mozambiek" was, en hoe hij ook gewag gemaak het van kaap Guardafui en Babelmandeb. Of die versuim om dit te vermelde aan mij gelê het, dan wel aan die redakteur van *Onze Ct.* kan ik mij nie meer herinner nie."

[2]) Vgl. origens *De Delagoabaai Spoorweg, bl.* 8-9; dr. F. V. Engelenburg; Volkstem-drukkerij, 1894.

Jibuti, 'n plek op die afrikaanse kus teenoor Aden. Dáarvandaan is hij na verloop van enige tijd weer teruggekeer naar Delagoabaai, waar hij begin 1840 aankom, na 'n afwesigheid van bijna twee jaar.

Daar was niemand meer van die mense met wie hij sedert 1835 uit die Kolonie saamgereis het nie; en op die kleine Afrikaner-kerkhoffie, daar om die breë wilde vije-boom, rus behalwe sijn moeder, vrouw en kinders, nou ook sijn vader vir altijd uit.

Die onversaagde Voortrekker had 't uiteindelik ook afgeleg, toen daar nog net 'n paar vrouwe en 'n klompie weeskinders oor was om sijn graf te grawe. Die 10e. Augustus 1838, sijn verjaardag, toen Carl ongeveer 'n maand weg was en hij diep besorg uitsien naar tijding uit Natal, maak hij 'n laaste aantékening op 'n half-beskrewe vel van die eerste Dagboek, in dieselfde rustig gevormde letter, met dieselfde waboom ink, waarmee hij die hele Dagboek geskrijf het: „had ik een stille verjaardag, doch zal daaraan gedinken." Vóor die einde nog van dieselfde jaar, werd hij ter ruste geleg naas sijn egtgenote en die manne wat saam met hom hul laaste Trek volbreng had.

Gedurende Februarie 1839 eers, bijna 'n jaar na hul aankoms in Delagoabaai, had die tijding van hul ellende Andries Pretorius te Pietermaritzburg bereik, en werd daar onmiddelik aanstaltes gemaak om hul af te haal. [1]) Daar was egter allerlei skeepsmoeilikhede te oorwinne; die Boere-hawe werd nog

[1]) Of Trigardt s'n boodskapper ooit tereggekom is, is nie bekend nie; vermoedelik was Owen s'n meedeling in die *Zuidafrikaan* die eerste berig wat hul van die trek s'n toestand bereik het.

maar skaars besoek van die kleine réderij. Eers werd die skoener "Louisa" gecharter om onmiddelik uit te vaar, want dié boot sou dan reeds begin April weer teruggewees 't; [1]) maar daar moet een of ander hinder tussenbeie gekom 't, en hul moes wag op terugkeer van die „Mazeppa", kapt. Tait, wat toen naar Kaapstad was. Die 25ste Junie kon hierdie vaartuig eers naar Delagoabaai vertrek [2]) en die 19e. Julie d.a.v. is die oorléwende van die Trigardt-trek veilig in Port Natal aan wal gestap :

„Alles was bekommering, verlange en nuwsgierigheid", skrijf 'n ooggetuie van die aankoms, „baje het op hul perde gespring, en so skielik molik naar die hawe-plaas gejaag; ander het weer van die bote gebruik gemaak om hul landsliede, hul langvermiste landsliede weer te sien en te omhels. — Maar hoe werd die vreugde verbitter, hoe die mensliewende hart geroer, toen hul verneem dat van álmaal wat naar Delagoabaai gegaan was, slegs 26, waarvan die meeste kinders was, op die skip hulle bevind. Die oorgeblewene sien daar almaal seer erbarmelik uit, bleek, uitgeteer en sieklik." [3])

Die 25 oorlewende (Carl was die 26e), het bestaan uit :

Antje Scheepers, weduwee met éen dogter en 4 seuns;

Antje Botha, weduwee met 2 dogters en 3 seuns;

Breggie Pretorius, weduwee met twee seuns;

---

[1]) *Zuidafrikaan*, 26 April, 1839.
[2]) *Zuidafrikaan*, 15 Julie 1839.
[3]) *Zuidafrikaan*, 6 Sept. 1839.

Willem Strijdom, 'n jongeman met 2 broers en 2 kleine susters;

Piet en Louis Trigardt met hul suster Annie; en Louw en Izaak Albach Jr. [1])

D.d. 15 Januarie 1840 is genl. Andries Pretorius, ingevolge opdrag van die Volksraad te Pietermaritzburg, op sijn derde kommando teen Dingaan uitgetrek; en werd die Soeloe-koning veertien dae later aan die Makonko-koppe, ongeveer tien mijl suid van die Pongola, 'n beslissende neerlaag toegebreng in samewerking met Panda; en die 8e. Febr., toen Pretorius s'n kommando op die wal van die Pongola staan werd hom meegedeel hoe Dingaan met 'n gevolg van nie meer dan 100 man, enige dae tevore verder noordwaarts gevlug was. Die oorlog was daarmee feitelik be-eindig, en verdere agtervolging deur sijn mense in die ongesonde landstreek noord van die Pongola, het genl. Pretorius nutteloos geag. Daarom werd dit toevertrouw aan Soboeza, 'n bevriende Swazie-kaptein, en Panda ge-installeer als opperhoof van die Soeloes en vasal van die Republiek. [2])

Carl Trigardt was nie lang in Delagoabaai teruggekeer nie, of die gerug van hierdie krijgsverrigtinge was tot dáar deurgedring, tegelijk met die verontrustende tijding, dat die vlugtende Soeloes, ewenals dié van Manoekosie en Songandaba ses jaar vroeër, op Lourenço Marques in aantog was! Met 18 man werd toen Carl Trigardt in 'n roei-skuit langs

---

[1]) *Ibid.*

[2]) P. Stuart, *De Holl. Afrikanen en hun Republiek,* Dagverhaal v. d. Derde kommande, bl. 112.

die Mapoeta op verkenning uitgestuur. Twee dae lang is hij met dié rivier op, tot ongeveer waar die Pongola inloop, en dáar ontskeep hij hom op 'n eiland in die stroom, terwijl hij reg daarteenoor, aan die westelike rivier-oever, met die leër van die Swazie-opperhoof, Soboeza, in verbinding kom, wat die vlugtende Soeloes hier inwag. Nadat hij 'n dag of wat daar versuim had, werd hom ook gemeld, dat die Soeloes werkelik in aantog was. Kort bokant die eiland was 'n drif, waar hul kon deurtrek, en net aan die oorkant van die Pongola leër Dingaan en sijn Soeloes hul, om die nag daar deur te breng. Hier werd hij deur Soboeza in die vroegte van die volgende ogtend oorrompel en gedood; en 'n half-uur daarna was Trigardt ooggetuie van die uiteinde van hierdie skrik van die natalse Voortrek. [1])

Hij is daarop terug naar Lourenço Marques, en enige weke later besluit hij om oorland terug te keer naar sijn landgenote en oorlewende familie in Natal. Voorsien van 'n paspoort van die kommandant, [2]) en

---

[1]) Carl Trigardt s'n Verkl., Staatsarg. R95/94, word hier bijna woordelik gevolg. In besonderhede is 't te vergelijke met die relaas van Philippus Jeremias Coetzer, wat aanbetref Dingaan s'n dood, Odé, Staatsarg. R.95/94, C. Nr. 3.

[2]) „*La Semaine*" (franse Suppl.van die *Volkstem*), 31 Julie 1897, en *Volkstem* id. van die volgende inhoud, waarvan die oorspronkelike in die Staatsmuseum te Pretoria berus :—

Antonio Candido Pedroso Gamitto, Capitao adido ao Estado major da Provincia de Mozambique, e Governador e Capitao Mor de Lourenco Marques e seos Districtos. Por Sua Majesdade Fidelissima que Deus guarde, etc. etc. etc.

Faco saber que d'aqui parte por terra para a Cabo Natal (guiado pelo natural Nandina) Carolos Joao Trigardt, subdite Hollandes, aqual vai por assim ter requirido, e para que nemguem lhe ponha embaraco lhe passa apresente guia, aqual vai assignada por mim, e sellada

gevolg deur ag kaffers met pak-osse, is hij deur Soeloeland, langs die kus af naar Natal, waar hij na 18 dae, bo langs die Oemwotie, bij die kampement aankom van Willem Adolf Landman, 'n broer van die bekende kommandant, Karel Landman.

„Op 'n dag toen groot-vader naar Durban-toe was", — só vertel 'n kleindogter, — „sien ons opeens, tot ons grote ontsteltenis 'n klomp Soeloe-kaffers met pak-osse aankom. Hul lei die osse aan die neus, wat ons nog nie tevore gesien had nie. Ons werd egter gerusgestel deur die aanwesigheid bij hulle van 'n witman, wat te perd vooruit rij; en toen hul nader kom, sien ons, dat 't die lang verlore oom Carl Trigardt was, — uitgeteer van die dysenterie en koper-geel van die koors, wat hom al só dikwels aangetas had! Die kaffers bij hom was 'n paar Soeloe-wegwijsers, Knopneuse en Masbiekers, wat vlieg om sijn gering-

---

com sello das Armas Nacionaes da Coroa de Portugal.

.Dada na Bahia de Lourenco Marques 27 de Abril de 1840.

Antonio Candido Pedroso Gamitto

Governador e Cap. Mor.

Registrado fol. 2 do compte livro L.M. 27 de Abril de 1840

A. C. P. Gamitto.

Wat vertaal, als volg lui :

Antonio Candido Pedroso Gamitto, kaptein gedétasjeer bij die Etat Major van die Provinsie Mozambiek, en Goewerneur en Naturellekommissaris van Lourenço Marques, Delagoabaai en distrikte, voor Sijne Getrouwe Majesteit, wie God behoede, ens. ens. ens. — — Laat weet, dat van hier oorland vertrek naar Kaap Natal (begelei deur die naturel Nandina) Carolus Johan Trigardt, Hollandse onderdaan, dat gevraag werd, en opdat niemand hom lastig sal val nie, geef ik hierdie pas, deur mij geteken en geseël, met die seël van die nasionale wapen van die kroon van Portugal. Gegee aan die baai van Lourenco Marques, 27 April 1840.

Antonio Candido Pedroso Gamitto,

Goew. en Naturelle Koms.

Geregistreer, bl. 2 van die betreffende boek, L.M. 27 April 1840.

A. C. P. Gamitto.

ste bevele uit te voer. Veertien dae het hij bij die Landmans geblij, om uit te rus en sterker te word. Hij had allerlei aardighede uit die Ooste meegebreng, soos fijn porseleine koppies en pierings, ens." [1])

Die Voorste Voortrek was volbreng!

Na sijn huwelik in 1841 te Pietermaritzburg, is Carl Trigardt met 'n vrag negosie naar Winburg, en tref daar 'n kommissie aan, onder leiding van landdros Vermeulen, wat in opdrag had om 'n handelsweg te soek naar die oostelike hawe, en hij is met dié kommissie saamgegaan, om die weg te wijs, en tegelijk als tolk te dien. Die kommissie is egter nie verder gekom als Olifantsrivier nie, wat só vol was, dat hul veertien dae tevergeefs voor die drif gelê 't en toen onverrigtersake weer terug is naar die Vrijstaat. Die jaar daarop werd hij deur ander omstandighede verhinder, om met die kommissie onder genl. A. H. Potgieter mee te gaan, wat die baai bereik het, en 'n traktaat van vrede, vrindskap en handel totstand gebreng het met die Portugése nie alleen nie, maar ook 'n geskikte trekpad gesoek het. Andries-Ohrigstad werd aangeleg, en Carl Trigardt het sig te Branddraai aan Ohrigstadsrivier, neergelaat. Kort daarop is hij aan die hoof van 'n vérdere kommissie naar Delagoabaai, wat die pad bepaal het wat jarelang als hoof-weg gedien het tussen die Republiek en Lourenço Marques. Dieselfde kommissie het die Portugése goewerneur, J. C. d'Andrade, naar Ohrigstad gebreng, alwaar in oorleg met die Volks-

---

[1]) Verkl. van mevr. die weduwee Fick, (geb. Landman), de Post, Alexandrië, K.P., d.d. 26 Mei 1916.

raad, maar op inisiatief van Trigardt, die Lebombo-grens-regeling bereik werd, wat in 1868 aanleiding gegee het tot Pretorius s'n proklamasie van die Mapoeta oevers, tot aan die see. [1])

Nadat hij 'n jaar of drie op Branddraai gewoon had, werd Ohrigstad wegens die ongesondheid van die streek, ontruim, en is ook Trigardt weer weggetrek naar Rozenkrans, 'n besonder mooie woonplaas, hoger op aan Ohrigstadsrivier, wat hij gedurende die volgende twintig jaar herskep het in 'n ware lushof. Om sig egter op die skaap- en perde-boerderij toe te leg, is hij vervolgens verhuis naar Goedehoop, nabij Trichardtsfontein, wat hij in 1870 aangeleg het.

Toen in 1895 uiteindelik die Republiek sijn eie spoorbaan open tussen Pretoria en Lourenço Marques, het Carl Trigardt ook 'n laaste besoek gebreng aan die toneel van hul ellende van sewen-en-vijftig jaar tevore. D.d. 26 Junie 1895 is hij daar aangekom met sijn kinders, w.o. Lt. kol. S. P. E. Trigardt, en het hij hulle die begraafplaats aangewijs, waar die Voortrekker-leier en sijn manne begrawe lê. [2]) Van die grafte self was niks meer te sien nie, maar die rooie sandsteen, waarmee dit opgemaak was, het nog onder die vije-boom die plek aangedui. Nadat hul dit teruggevind had, werd deur Carl, onder aanbie-

---

[1]) D.d. Pretoria, 29 April 1868. Die oostelike grens van die Republiek werd tegelijk vasgestel met 'n regte lijn van die Ngamie-meer naar die Langeberg-reeks, soos 't aangetoon is op bijgaande kaart.

[2]) Die plek is geleë teen die bult bokant die stad, ongeveer 70 tree verwijder van 'n bestaande oue begraafplaas. Destijds was in die nabijheid nog sigbaar die fontein, waarbij hul gestaan het. Vgl. brief Lt. kol. Trigardt, *Volkstem*, 15 Julie 1895.

ding van sijn paspoort van 1840, aansoek gedaan om oordrag van die kleine Afrikaner heiligdom op sijn naam, opdat daarvoor gesorg kon worde. Sijn oue portugése paspoort het hom die vrindskap en hulp verseker van die toenmalige Goewerneur, wat sijn versoek aanstonds aan die stadsraad self voorgeleg het. [1])

Te Goedehoop op die Hoëveld is Carl en sijn jongste broer, Louis, tot aansienlike welvaart geraak; en in 1896, nadat die meeste kinders al opgegroei was, is hij en sijn egtgenote op Middelburg gaan woon, waar hulle albei in 1901, tijdens die tweede Vrijheidsoorlog, in geseënde ouderdom oorlede is.

Die voorste Voortrek is volbreng!

Dis slegs 'n Verkenning gewees, vir die Afrikaner, — van die Vrijheid en die See. 'n Verkenning egter, net soos dié van Piet Retief, wat nie vrugteloos is nie. Andries Pretorius was die geseënde werktuig van die Geskiedenis, om te volvoer wat Retief aangevoor 't, en in die jare van druk en vervolging daar-

---

[1]) Uit die verhandelinge van die Camera Municipal van Lourenco Marques, d.d. 27 Junie 1895 blijk, dat die grond destijds partikuliere eiendom was van 'n engelse onderdaan met die naam van Harper, en geval het onder die Staat, sodat die stadsraad geen besluit kon neem nie :

Foi presente um requirimento de Carolus Johamen Trichard, pedindo para lhe ser concedido um terre no onde em 1840 foi sepultada sua mulher, afim de n'elle levantar um pequeno mausoleu. Depacho :— Requira ao Exmo. Governador do Districto visto o terreno ser do Estado e pertencer ao espolio do subdito inglez Harper.

In 1895 werd deur dr. Engelenburg en later ook deur mij 'n verdere ondersoek ingestel, en is geblijk, dat die plek tans 'n gebouw draag, wat tot woonhuis dien. Die Prov. bestuur skijn geen besluit ooit geneem te hê nie.

na, die nasie te staal vir sijn eie, vrije Bestemming. Die afstands-akte van Natal het Retief met sijn bloed beseël, en met die bloed van sewentig uitgelese manne, wat daar saam met hom geval het; en die manne, vrouwe en kinders van Weenen het 't bekragtig, en 'n onvernietigbare reg gevestig vir Afrikaner. Dáarop het Pretorius die Republiek gestig, op grondveste wat eerlik is en onvergankelik, — omdat 't eerlik is.

Andries Hendrik Potgieter het op Louis Trigardt s'n wa-spoor getrek, en op dieselfde onvergankelike grondslae van eer en reg andermaal die Republiek opgerig. En dié wat na hom gekom het, het 't groot gemaak en sterk, nie juis omdat hulle dit individueel só gewou het nie, maar omdat dit die intuïsie, die besieling en die lewensdrang is van die Nasie; en dewijl alleen dít gedij en geseën word met vrugbaarheid, wat wortelskiet in die grafte van dié wat voorafgegaan het, en opreik naar dieselfde grootse vrijheids-ideaal.

Die vóorste Voortrekkers is die wildernis ingegaan, om die Vrijheid te soek en die See. Hans van Rensburg s'n ongelukkige trek had tot eind-bestemming die oseaan; en die 49 manne, vrouwe en kinders wat daar aan die Limpopo-boorde geval het onder die Soeloe-asgaai, was die eerste dúre offer wat die Boere Nasie gebreng het aan 'n ingeskape vrijheidsdrang. Trigardt s'n trek en ál die mense-wee, wat uit hierdie Dagboek soos 'n seëning oor die nageslag saggies snik, was aangeleg op éenselfde hoge nasionale Bestemming. Aan die wilde Magwamba-stamme op sijn trek-pad het hij briewe áfgegee, gerig aan „mijn

Nasie, die nà mij komen sal", om hul voor te lig op die lijdensweg van 'n Volk. Die vergéte graf, daar aan die indiese oseaan van Pretorius, Pfeffer, Trigardt, Strijdom, Botha, Albach, — dit is 'n laaste ligtoren op dieselfde onvermijdelike lijdensweg. Genl. Potgieter s'n tog naar die noorde was 'n soeke naar die vrije See, nadat hij die land aanskouw had waar hul vrij sou wees. Carl Trigardt s'n sending, langs die ooskus op, naar Abysinnië, — wat was 't ánders als 'n verkenning van dieselfde Vrijheid?

Agtervolging, stap vir stap, en onderdrukking van die een geslag op die ander, is álmaal s'n loon gewees, dis wáar. Maar wat maak dit? — Is deur die aanhegting van Natal dan misskien die ink verslaan op Retief s'n traktaat? Is dáardeur die verdrag 'n „vodje papier" geword? Is Vegkop in die Vrijstaat en Bloedrivier in Natal altemit verniet gelewer, en Mosega s'n oorwinning ongedaan gemaak omdat die land, wat dáar gewin werd, tot tweemaal toe weer met geweld afgeneem is?

Wat 'n jammerlike geskiedenis-opvatting moet 't wees, wat 'n treurige besef van dié onveranderlike historiese gods-reg, wat dít só denk!—Niks,—daar is niks verlore gegaan nie, niks vir niks gebeur nie; niks aan hul werk af- of toegedaan deur wat later buiten hulle om geskied is. Want dis geen ijdele illusie gewees, dié vrijheids-drang, wat dit ingegee het nie! Inteëndeel, dis die énigste en állesbeheersende drijfveer van álle nasionale strewe, álle inspanning, álle opoffering. En solang dit beliggaam was in die nasionale bestuursvorm wat hul self ontwerp en in die wereld gebreng het onder die barensweë van 'n

nasie, sólang was daar voortduring, kontinuïteit in die nasionale strewe. Wat daarop gevolg het is geen vernietiging van die voorafgaande nie, geen verijdeling van die verlede nie. Dit is uiterlik 'n geweldadige verskuiwing van historiese aardlae, soos die geologie mens aanwijs, waar die druk van buitengewone dinge ingewerk het op die éwige oer-vorme van die aarde. Illusionair en bedrieglik is enkel dit, dat sodanige gewelddadige verskuiwing voortdurend is of algemeen. Geskiedenis en tradisie van die Afrikaner lê reguit en eerlik uitgestrek in sijn verleë, agter; en dit is ál wat standhou. Al die ander is ijdel en vergeefs.

Hier is 'n valse illusie : — 'n nasie sonder tradisionéle instellinge, sonder geskiedenis, sonder liggaam, wat belas is met die sorg vir die voortduring van die nasionale bewussijn! Dit is geen nasie nie, — — 'n nasie wat gebouw moet wees op die erbarmelike beginsel, dat die een generasie die volegnde geen verpligting opleg nie, sodat daar geen énkele band is tussen dooie en lewende nie, geen énkele sekerheid vir die toekoms nie!

'n Algemene drang was 't, van 'n Nasie naar die Vrijheid en die See. — Toen President Pretorius, na die portugése verdrag van Ohrigstad, die Mapoeta-oevers tot aan die see transvaalse grondgbied verklaar, toen was 't slegs die McMahon-arbitrasie, wat die Engelse belet het om beslag te lê op Delagoabaai. Die anneksasie van 1877 was gevolg van President Burgers s'n maatreëls om die verbinding met die see, waar die eerste Voortrekkers naar gestreef het, in werklikheid te laat oorgaan. 'n Berg verroeste spoor-

stawe in Lourenço Marques is jarelang die simbool gewees van wat dié engelse anneksasie eigelik betéken het. En toen dieselfde spoorweg-verbinding onder President Kruger eindelik in vervulling sou gaan, het dit gebeur......slegs nadat Duitsland met 'n paar oorlogskepe in Delagoabaai laat sien 't aan die intrigante te Kaapstad en elders, hoe te Berlijn begeer werd dat die nasionale transvaalse spoorbaan ge-eerbiedig sou worde.

En Trigardt, vader en seun, het in dié nasionale drang 'n belangrijke rol vervul. Carl s'n besondere kennis van die lande en volkstamme, wat aan twee kante die Voortrekker-staat omring het, is in latere jare van grote waarde gewees in die ontworsteling van land en volk aan die knellende kommersiele kétene waarin die engelse diplomasie gedreig het om hul vas te klink. Hij het 'n belangrijke aandeel geneem in die vestiging van 'n vrije handelsweg naar die see, en die verwesenliking beleef van die spoorbaan, wat in die woorde van President Kruger, „deur die oseaan ons náder breng aan álle vrije moondhede van die aarde." [1])

---

[1]) Pres. Kruger, bij die opening van die Delagoabaai spoorweg.— *Volkstem*, 12 Julie 1895.

EERSTE EN TWEEDE DAGBOEK.

EERSTE DAGBOEK.

(Bl. 1.[a]) Korte Onderregting van de uitwerking en gebruik der Medicijnen, dewelke in het Weeshuis tot Halle in het Maagdenbursche te bekomen zijn.

Essentia dulcis.—De essentia dulcis is een versterkende artzenij; verhelpt en vermeerdert de levenskragten, vervrolijkt de Natuur en maaktze wakker; derhalve men dezelve met dit oogmerk in alle ziektens, zonder onderscheid als een algemeen geneesmiddel kan gebruiken; terwijl bij alle ziektens de versterkende middelen eensdeels nut- anderdeels nodig zijn, voornamentlijk zodanige die van de andere kant bij de een of andere ziekte geen nadeel kunnen verwekken; hetwelk men van deze medicijn nooit heeft te vresen.

De omschrijving van de essentia dulcis, voor wien

---

[a]) Die handskrif bestaat uit 'n aantal blaaie „folio" papier wat dubbel gevouw is, en waarvan enkele blijkbaar verskeie jare te vore beskrijf werd. Hierdie „Korte Onderregting",—blijkbaar uit die medisijne-trommel—vang aan op die eerste bladsij, maar is daar nie voltooi nie, kom op die tweede weer voor, en word op die derde herhaal en voortgeset sover als 't hier gaat, tot op bl. 4. Daartussen, en soms daaroorheen : ander, nader aangeduide aantékeninge.

zij dienstig is. Daarom is deze artzenij voornamentlijk dienstig voor oude lieden, en die zich kragteloos bevinden : want men heeft ondervonden, dat het dikwels herhaalde gebruik van deze Essens, diergelijke menschen gesterk en behouden heeft. Ook is ze aan degeene van groote baat, dewelke door zware ziektens zo ontkragt zijn dat ze nouwelijks : [1]).

Bl. 1.) *Bamboesberg, den 30 Novimber ....* [a]) [2]).

(Bl. 2.) Carolus Johannes Trigardt. [b])
Petrus Frederijk Trigardt.
Louis Trigardt.
Jeremias Trigardt

(Bl. 3.) Contrarie den regel van drien, omdat men in die regel de voorste met de middelste multipliceert, en met de achterste divideert. [c]) [3]).

---

[a]) Behalwe hierdie aantk. bevat die eerste bls. allerlei berkeninge in ink en potlood, 'n kleine opgaaf van gereedskappe en enkele proewe in skoonskrif.

[b]) Dwarsoor die ander aantékeninge op dieselfde bl., in 'n meer gevormde vrouwehandskrif, maar blijkbaar uit dieselfde tijd : hierdie naamlijs. Daarbenewens op dieselfde bl. 'n herhaling van die „Korte Onderregting", en verskeie berekeneinge van die beeste-aantal, ens.

[c]) Behalwe hierdie aantk. bevat die bl. 'n herhaling van die „Korte Onderregting", misskien meer bepaald als oefening in skoonskrif, en enige kleine berekeninge.

---

[1]) Die sorgvuldig oorgeskrewe „aanwijsing" eindig hier met 'n :

[2]) Die jaartal is onleesbaar, waarskijnlik egter : 1834. Bamboesberg behoort tot die Stormberg reeks in die teënwoordige Tarka distr.

[3]) Die aantk. staat nie in verband met enige berekening nie, maar werd blijkbaar slegs als memorandum neergeskrijf.

(Bl. 4. [a]) Schoonheid is ijdelheid, en bevallig-
heid is bedrog..[1])

Een wijze zoon verblijd zijne vader, maar een dwaas is zijne Moeder's droefheid. [2])

Neemt de tugd uws vaders aan, en
veragt de liefde uwer moeder nie. [3])

(Bl. 5. [b]) Clat boek van L. Trigardt voor het jaar 1830, van de Maand Junij.

Junij 6de. C. Meyer 4 mud garst, @ 5rd per mud . . . . .Rd. 20.

: C. Meyer, geleend 2 mud en 4 emmers garst.

1831.

Maart 31. C. Meyer geleend 40 speykers, groot 2½ duim.

Aan een stil en stadig wesen, ken een eider met

---

[a]) Hierdie bladsij is grotendeels gevul met allerlei skrif-proewe, en wat daar leesbaars op voorkom is van verskillende datum : die eerste (slot van die „Korte Onderregting") is met swarte ink van die gewone soort geskrif, toen die auteur misskien nog in Somerset distr. was; die laaste aantk. met waboomink, toen hij altemit al in Soutpansberg was.

[b]) Vgl. a) bl. 1. Met die vouwe van die papier is hier tereggekom wat bedoel was als eerste bl., en van ouëre datum is als die ander aantk. op dieselfde bl., w.o. ook in potlood.

---

[1]) Vgl. Spr. 31 :30.
[2]) Spr. 10 :1.
[3]) Vgl. Spr. 1 :8.

vermaak zedigheid en wijsheid lesen, o, het is een schoone zaak.

Beeste [a])	247.
;	232.
Schapen in generaal	3324.

(Bl. 6. [b]) *1831, Maart, 23* de vrouw van Jan de Lange, aan kontant geleend Rd. 10.

1834, [c]) *Novimber 7,* afgegeven voor rekening van Johannes Rinsburgh, 23½lb. tabak voor een os tegen 24 Rds.

9 lb. aan van Wijk

(Bl. 42. [d]) Op den *19de Febriarij* is gebooren onze dogtertje, en dezelfde dag overleden op de plaats gen : de Plat.

1830 den 26 Febriarij is geboorren J. J. Trigardt, op de plaats gen : de Plat, en gedoop den 15 October

---

[a]) Hierdie memoranda is in potlood, en van latere datum als die aanhef : Clatboek, ens.

[b]) Bevat behalwe die aangehaalde verskeie oefeninge in skoonskrif.

[c]) In potlood-skrif, tot aan die laatste aantk. op hierdie bl. Op die volgende pagina volg die gereëlde potlood-aantékeninge van die Dagboek, maar kronologies word hier eers die aantékeninge op die laaste bl. opgeneem.

[d]) Die volgende kom voor op die laaste bl. van hierdie boek. Die hele bl. is blijkbaar geheel van die hand van L. Trigardt, ofskoon die eerste aantékeninge in grote, rustig-gevormde letter gevat is en die laaste met seer kleine letters geskrijf : die eerste misskien met 'n metale pen, die laaste met 'n veer.

in het zelfde jaar op de plaats van J. D. Nel, aan Caga, [1]) door de Eer waarde heer Georg Morgen. [2])

1832 den 28ste Novimber is gebooren Anna Elisabeth Trigardt in gedoopt den *26ste Julij 1833* op de plaats van de veld ct. P. R. Erasmus aan Caga, door de Eerwaarde Heer Georg Morgen.

1836 den 2de October, op Sondag morgen met breken van de dag, is mijn vrouw bevallen van twee zoons waarvan de eene de zelfde dag is overleeden en de andere de andere dag. [3])

1835 [4]) [a]) *den 31 Julij* van Matebies kraal [5]) getrokken 5½ uur terug tot een valij.

---

[a]) Hierdie aantk. kom voor op bl. 7, is in potlood skrif gestel, soms seer onduidelik, en bevat alle aanwijsinge, dat 't in die veld geskied is.

---

[1]) Caga-rivier of berg, digbij die teenwoordige dorpie Bedford.
[2]) Morgan, een van die skotse predikante van die Ned. Geref. Kerk, wat in Januarie 1826 pred. geword 't van Somerset Oost.
[3]) Vgl. 2 Okt. 1836, Eerste Dagboek.
[4]) Die jaartal is 'n skrijffout, dit moet 1836 wees. Dit is die verslag van 'n pêrdetog, soos uit die trekke blijk, tot 16 Aug., toen hul „thuis" was d.w.s. bij Tr. s'n trek aan Dorenrivier. Dié rit werd gedaan deur L. en C. Tr., Bronkhorst, Swanepoel en Robbertse, laasgenoemde alle van Potgieter s'n mense, wat familie had bij v. Rensburg. Vgl. Bijlae iii. Opgemerk moet worde, dat hul hier weer „terug" rij om een of ander rede, en dat nie vermeld word wanneer hul weer „huistoe" koers vat nie, ofskoon dit spoedig daarna moes gewees het. Tien dae later is hul weer bij Matibee (Motiba).
[5]) Motiba, dertien mijl oost van die teënwoordige Pietersburg.

Den 17de Novimber 1836. [1])

Beeste getal buiten de klijne	360
Schapen	3318
Beeste bijgekomen van Mapelie	3
Van Ramaboija	2

Den 1 Aougus is wij gereden... [a]) 8½ tot aan de 2de verlies.

Den 2 dito tot aan de buffelslaagten, 7 uur.

Den 3 Aougus tot de Sant rivier 8 uur.

Den 4 tot Grootriviers [2]) drif 6½ uur.

Den 5de tot de eerste Knopneus Kaptijn [3]), 6 uur en tien minuten.

---

den 6 tot de IüKoerie 5½ uur.

den 7 tot Paddavontijn 5¾.

[a]) 'n Onleesbare woord, vermoedelik die naam van 'n plek.

[1]) Hierdie datum slaat naar alle waarskijnlikheid op die telling van die beeste, - - toen die Trek derhalwe reeds verskeie maande in Soutpansberg was.

[2]) Vermoedelik Olifantsrivier.

[3]) „Knopneus" — só werd voorheen vrij algemeen gedag — was 'n naam beperk tot Albasini s'n kaffers insonderheid. Inderdaad skijn 't dus deur Tr. gegee te wees aan die vlugteling Sjangaans en Magwambas, wat in die vroeë dertiger jare deur die Soeloes uit die Portugese gebied verdrijf werd, en toen reeds deurgedring was tot die omgewing van die teenwoordige Haenertsburg. Die naam is naar die tatoe-merke, wat hul op die voorkop en neus af dra.

den 8st. tot Olivants-bos 7½ uur.

---

den 9 tot Suur bier 4½ uur.

den 10de tot Matibee tuijn [1]) 5½ uur.

den 11 tot de Surubele [2]) 6½ uur.

den 12 tot Sirities [3]) tuijn, 5½ uur.

den 13de tot aan de draaij, 6 uur.

14 tot Massouw [4]) 5¼ uur. [a])

---

[a]) Hier is die potlood-aantk. afgebreek, en volg enige bladsije, waarop proewe van skoonskrif en kleine berekeninge. Tr. s'n potloodskrif is bijna uitgewis. Enige bladsije verder word dieselfde aantékeninge van af 8 Aug. herhaal en enigsins uitgebreid verder voortgeset.

---

[1]) Hier is hul dus weer in die nabijheid van dieselfde punt als op 31 Julie, *supra*.

[2]) Seroebele, (Duits-Engels : Serubela). Dit was vir lange tijd die stamnaam van 'n Bekoeana-stammetje, die Banareng, wat vóor Tr. s'n koms in tweë opgesplits is, en waarvan die éen deel in die omgewing van Blauwberg onderdanig geword 't aan die Bawenda, en die ander sig suidelik beweeg het. Tijdens Tr. s'n koms was hierdie laasgenoemde faksie onder Seroebele (of Podielie, 'n seun van die ou Seroebele) woonagtig ergens in die nabijheid van die huidige Nuw Agatha, op die weg tussen Haenertsburg en Leydsdorp. Hij is 'n voorsaat van Mosjoedie (Moshutle) wat in 1893 verset gepleeg het teen die Republiek. Mamatolla is die teënwoordige meid-kaptein.

[3]) Serieteriete, (Eng. Seritarita) 'n hoofdman van die Swart Amandebele stam, wat van Soeloe-oorsprong is, en tijdens Tr. s'n besoek gewoon het ergens in die Klein Spelonke, tussen die Zindi en die Pafoerie-riviere.

[4]) Masjaoe, (Eng. : Machau) 'n Bawenda stam-naam, waarvan die hoof vandaag nog oost van Louistrichardt woon, nabij Waldezia, ongeveer 3 uur te pêrd van Louistrichardt af, Beaufort, Nr. 75, wat, naar luid van lokale inligting, in 1836—7 ook hul woonplek was.

Den 5de Januarij 1837 [a]) was de Beeste getal en generaal 452
gaat af een magere siekke kouij, de sweer uijer kouij voor Doors.

Den 30 October 1819 ben Petrus Frederek Trigardt geboren op den plaats van Vrans van Aardt. [b]) [1])

---

den 8 (Augustus 1836) tot Olivants-bos, 7½ uur; daar heb G. Bronkhors [2]) een rooij bok geschoten. [c])

den 9 tot Suur-bier, 4½ uur; daar is de derde paard gebleven.

---

[a]) Kom voor bô aan die 11e bl. wat, behoudens die volgende aantk. blank is.

[b]) Dit is van 'n vreemde hand, blijkbaar iemand wat moeilik met die pen omgegaan het. Kom voor op die 11e bl. onmiddelik onder die aantk. van Trigardt van die 5e Jan.

[c]) Dit is 'n enigsins uitvoeriger herhaling van die voorgaande dagboek-aantke. — waarskijnlik na die 16e. Aug. oorgeskrijf, en toen die dagelikse aantékeninge verder voortgeset, terwijl die eerste potlood-aantk. tijdens die verkenning te pêrd afgebreek moes worde toen die skrijwer op bl. 8 op 'n aantal aantke. van ouëre datum stuit. Hierdie aantk. vang aan op bl. 13 van die Eerste Dagboek, en word hiervandaan onafgebroke voortgeset tot waar die skrijwer (op bl. 36) weer enige ouëre aantk. aantref. Hier en daar is later bladsije uitgeskeur en uitgesnij. Ook bij die aanvang van hierdie aantk. ontbreek 'n aantal bladsije. Die skrif blijf in potlood.

---

[1]) Geboorte datum van die „Pieta" van die Dagboek, die auteur s'n tweede oudste seun. Frans Johs. van Aardt was 'n swaar van Trigardt, gehuwd met 'n ouëre suster, Susanna Wilhelmina. (Doopregister van Graaffreinet).

[2]) Johannes Gerhardus Stephanus Bronkhorst, een van die manne van Potgieter. (Vgl. Bijlaë iii) van wie twee broers, Sijbrand en Gijsbert, bij v. Rensburg was.

Foto Exton, Pietersburg.

AAN DIE OEVERS VAN DIE LIMPOPO.

'n Blik op die Limpopo, Krokodilrivier, Oerie of Wembe, ongeveer op die punt waar genl. Potgieter die rivier deurgetrek het, op sijn tog naar die Noorde in 1836.

den 10de tot de Matibee tuijn. Die dag is een Hartebees geschoten.

den 11 tot Surubele, 6½ uur.

den 12 tot Sirities tuijn; 5 uur 20 minuten.
Heef Robperts [1]) een kameel geschooten om exspres een brief af te vaardigen aan Sijbrand, maar om 10 uur den anderen dagh was wij nouwelijks klaar.

---

den 13 tot de draaij, 6 uur heb wij een hartebees geschoten en een de been of, dog niet gekregen.

den 14 tot Massouw, 5¼ uur; daar heb ik Bap ge-

Den 15de tot de drif, 8 uur.

de 16de tot na huijs, 7 uur.

de 17de is de Kommissie [2]) vertrokken.

de 18de is ik stil (?) geweesd.

de 19de heef Carolus zijn tind [3]) gemaakt.

---

[1]) J. Roberts, of Robberse, ook een van die manne van Potgieter, en 'n verwant van Sijbrand Bronkhorst. Die auteur s'n bedoeling is nie erg duidelik nie, en die skrif is ook baje vaag. Hul had nog nie die oortuiging erlang, dat die v. Rensburg Trek uitgemoor was, en die bedoeling is waarskijnlik, dat Robbertse die kameel geskiet 't om daarvoor één of meer boodskappers te huur, wat die Trek verder dan hulle agterna sou gaan.

[2]) Die Kommissie nml. van genl. A. H. Potgieter, wat 24 Mei 1836 van Sandrivier vertrek het, om met Tr. in verbinding te kom, en hom 'n maand daarna (31 skofte) in Soutpansberg aangetref het, dus eind Junie, ruim ses weke vóor hierdie aantk. Vgl. Bronkhorst s'n verslag. Bijlaë iii.

[3]) Lees: wa-tent.

de 20ste heef hij mijn tind gelap.

de 21ste is wij na een ander plek gaan keijken, dog niet gevonden. [a])

---

15 (September) Donderdag heef wij de een kand van de huijs klaar gedekt. Is een paard vrekt, gn. Bok.

16 Vrijdag, heef wij de lammerschapen wegebragt na de brand is een bees vrekt en een is blijven leggen. Heef wij de nagt regen gehad.

17 Zaterdag heef (wij) met de weer niets gedaan. Is die morgen drie beeste blijve leggen; is de ander lammer schapen weg gestuurd.

18 Sondag heef ik zeven beeste laat afslagten, die blijven leggen is.

19 Maandag is ik na Pieta gereeden, is twee beeste vrekt.

20 dinsdag heef wij de lammers gespeend en de ooijen weggesteurd. Is de hondertste bees gevrekt.

21 is een bees vrekt, was hondert en één. Die dag was de elanden voor ons op de vlaktes, heef Carolus een Sekoe na gegaan maar niet gekregen.

---

[a]) Hier is weer 'n blad uitgesnij.

22 Donderday is twee beeste vrekt. Heef Kaalkop [1]) beloof Poemlana [2]) te breng.

23 Vrijdag is Pieta hier te huijs gewees; is drie beeste vrekt.

24 Saturdag heef Pieta een eland geschooten is een kalf vrekt.

25 Sondag is Gustaf hier gewees; is een bees vrekt.

26 Maandag is Carolus aan de sloot gegaan; is een bees vrekt, en een paard gen. Souytman.

27 dinsdag is Gustaf te paard gekomen; heef Carolus de tweede dag aan de voor gewerkt. [3]) Is twee beeste vrekt.

28 Woensdag heef Carolus weer aan de voor gewerkt. Is Pieta gekomen, is wij gereeden om te schieten. Heef Pieta een wilde bees geschooten. Is een bees vrekt.

---

[1]) 'n Bawenda-hoofman, oom van Rasethau, wat gewoon het ongeveer waar Schoemansdal later aangeleg werd, en onderhorig was aan Rasethau.

[2]) 'n Beeswagter van Tr. wat met sijn intrekke siek geword en agter gelaat werd.

[3]) D.d. 21 Aug. was hul aan uitsien naar 'n nuwe staanplek. Hul het toen gestaan (verkl. C. Trigardt) nabij die stad van Rammabooija, oost van die teenwoordige Louistrichardt. Na die vertrek van Pretorius c.s., is hul toen naar die Brakspruit, waar die teenwoordige spoorwegstasie staat, en die watervoor wat Carl uitgehaal het, was in die rivier, tussen hul staanplek en die berg.

29 Donderdag 1836 [1]) heef Pieta en Carolus den 3de dag aan de voor gewerkt. Is een bees vrekt.

Heef de Kaffers van Kaalkop gezegt dat Poemlana nog daar is.

30 Vrijdag heef Carolus aan de voor gewerkt.

1ste October Saterdag, heef Carolus ook aan de voor gewerk. Is Poemlana te huijs gebragt door Kaalkop.

2de Sondag is mijn vrouw bevallen van twee zoons,, waarvan de jongste maar omtrind 3 of vier uur ouijd is geworden. Den 2de nagt is Mafier weggeloopen. Heef Doors een renoster geschooten.

3de is de andere (kind) ook overleden, om 4 uur na middag.

4de heef ik 59 schapen na Pieta gesteurd. Was Rabouw die nagt weggeloopen. Heef wij de overleeden begraven op dinsdag.

October 1836.

5de Woensdag. Die dag is een bees blijven leggen. Die dag te vooren is twee vaderlantsche [2]) rammen weg geraak; de anderen dag is wij gaan soeken, heb wij een gevonden die doot was, en de andere is weer onder de trop geloopen.

---

[1]) Bokant die 17e bl., waarop die volgende aantke. voorkom, staat hierdie jaartal, wat ons gissing bevestig : vgl. aantk. 4 op bl. 5.

[2]) Mof-skape, wat Tr. uit die Kaapkolonie meegebreng het.

Die dag heef Rammaboija [1]) zijn vrouw, die bij Kaalkop woond, beloof, Doors zijn koorn en mielies ook anderen goederen weerom te laate geven.

6de Donderdag heef wij aan de voor gewerk. Is een bees vrekt.

7de Vrijdag heeft Carolus ook aan de voor gewerkt. Is twee beeste en twee osse vrekt.

8st. Saterdag is wij gaan schieten dog dog niets geschooten.

Is Rossetoe [2]) gekomen heef twee honde (?) gebragt. Ook is Adonis die dag gegaan met die kaffer om zijn beeste en goed te haalen.

Siliewiele zegt dat Rammabooija twe tien beeste en vier tien bokken, zes schapen van de Capitijn Surubele genomen heef, om dat hij aan hem geschil bringen wil; en zegt dat hij het nooijt gedaan heef.

9de Sondag heeft wij niets gedaan.

10de Maandag heef wij te voed gaan schieten, heef wij een renoster geschooten en een wildebees de been af dog niet gekregen. Ook heef de Cro(ko)dil een

---

[1]) 'n Bawenda-hoofman, broer van Rasethau, wat volgens meedeling van Eerw. Westphal en Endemann, gewoon het O. van die teenwoordige Louistrichardt, bij Lorhola, die spitskoppies bokant Elim sendingstasie. Hij werd kort na hierdie gebeure in 'n geveg deur Rasethau verslaan en om die lewe gebreng.

[2]) Eigenlik : Ra-se-Thau, of Rasethau : van wie die vader 'n leeuw is; 'n ouere broer van Rammabooija en Ramapoelana, seuns van Ravéle, Rasethau het eers gewoon op die vlakte, tussen Masjaba en die Rietvlei, bij 'n paar koppies, (hoekbaken van Nooitgedacht, Ledig en Sentimoela's lokasie) en later, tijdens hierdie gebeure, kort bôkant die teënwoordige Louistrichardt, in 'n bosrandje, (Stevens). Sie verder Inleiding.

kalf en een hond gevangen, en die teef heef bij Calas een rietbok gevangen; die heef Kalas en de veld laate liggen de vel voor hem afgeslagt.

11 Dinsdag heef wij de renoster gehaald met de wagen.

Is Rossetoe weer na zijn plaas gegaan en zijn volk zouw helpen om de dam te maaken, maar zijn dezelfde dag alle vertrokken.

Ook heeft Pieta 189 lammers gespeend en gesturd.

12 Woensdag is Pieta hier geweest, is een bees bij hem blijve leggen. Heef Carolus de sweepen gesneeden.

13 Donderdag heef Carolus de dam gemaakt. Is een bees bij Pieta vrekt.

14 Vrijdag heeft wij weer aan de dam gewerkt, maar is de dam weggedreeven.

15. Saterdag is Pieta hier gewees.

---

16 Sondag is Pieta agter een wolf gewees, en, onder een klomp elanden geraakt, heef hij een geschooten. Heef Rossetoe de Koeskop gsteurd, en een tand heef de ander kleijn(?) kaffers gebragt.

17 Maandag heb Pieta twee elande gebragt, heef hij en Carolus geschooten.

18 dinsdag is Rossetoe zijn Kaffers weg gegaan met de andere.

Heef wij Kaalkop laate roepen. is Ponkoeja gekomen met twee Kaffers.

Die nagt is het aan regenen gegaan.

19de Woensdag heb Carolus aan die peijpe gewerkt.

20st. donderdag heeft Carolus de buffels in de bergh gekregen. Is van de jonge lammers een wijnig van de trop geraakt. Is Kaalkop hier gewees.

21st. Vrijdag is Pieta hier gewees; had de leeuw een bees doot gebeeten, en twee was vrekt.

---

22 Saterdag is Carolus aan de draijen gegaan, [1]) heb ik een wilde bees gekwets.

23 Sondag is de Kaffers met de kierie vertrokken na Massouw. [2])

24 Maandag heeft Carolus aan de laaije [3]) gegaan; is Adonis tehuijs gekomen met de kaffers, heef zij beeste gebragt en Maleetie heef mijn een olivants tand gestuurd.

---

[1]) Draaie van klip-pijpe namelik. Als aan die steen die gewenste fatsoen gegee is met saag en mes, word 't op die draaibank verder bewerktuig. Aanwesigheid van die betreffende steen, „seepsteen", werd deur die uitgewer gekonstateer in die voorgebergte O. van Louis-trichardt.

[2]) Trigardt was blijkbaar in die gewoonte—had altans met Masjaoe só afgespreek,—om boodskappers van hom 'n aan dié stamhoof bekende kierie mee te gee als waartéken. Ander Voortrekkerleiers, soos genl. Pretorius, het van 'n doek gebruik gemaak.

[3]) Geweer-laaie.

Adonis bragt tot andwoord dat de Kaffers zegt, dat hij de Boesmans zijn volk is, en dat hij de beeste van de Kaffer niet geven ken.

. . . . . . [a]) is wat maak hij met die beeste. [1]).

---

25 Dinsdag heef Carolus ook aan de laaij gewerkt. Is de water afgekomen heef de lammers en de beeste over de rivier gebleven.

26st. Woensdag. heef Carolus weer aan de geweer gewerkt. Is Pieta hier gewees met Danster; is een bees vrekt. Had de wolf een schaap uit de kraal en hij had een hond voor de stel. Is 3 speen lammers uitgebleven, had de jakhals een gevangen.

27 Donderdag is Pieta hier gewees, is weer een partij lammers agter gebleven mankeerd die avond 35 beeste.

28st. Vrijdag is (?) gegaan om 4 paardete haalen.

---

29 Zaterdag is wij gereden om [b]) te jagten, heb wij twe stukken wild geschooten : een Eland en een Cameel.

---

[a]) Die potloodskrif is hier heelmaal onleesbaar geword; vier of vijf woorde ontbreek.

[b]) Tot hier was die aantke. in potlood geskrijf waarvan reeds veel uitgewis en onleesbaar geword is. Die aantke. van 29, 30 en 31 Okt. en 1 Nov. is gedeeltelik met ink oorgetrek. Verder is die aantekeninge nou met ink geskrijf. Sie Inleiding.

---

[1]) Vgl. 8 Okt.

30 Sondag is Pieta verjaard, heb wij de Cameel laate haalen. Is een paard vrekt. Ook heb ik hem (Pieta) een brief geschreven, dat de vee den 31 na huis moes komen. Ook is Renosterarm die avond gekomen.

31 Maandag is Pieta niet gekomen; met de onweer kon ik de wagen niet vroeg genoeg stuuren, heb ik de Kaffers takke laate kappen voor vlijs.

1ste Dinsdag Novimber is Pieta met de vee na huis gekomen; is een bees vrekt. Ook is Kaalkop [a]).

17de donderdag ben wij vertrokken naar de Brakspruit. [1])

18 Vrijdag is wij na de vee in de veld gereden, krijg wij een leuw, dog niet geschooten. Die nagt is een paard vrekt.

19de Saterdag omtrind 9 uur kwam Rammaboija zijn broeder; hij zouw voor Carolus vier jonge osse ter ruijl bringen; brag hij éen jarige kalf en vraagt aan Carolus een slag schaap. Zei ik, dat hij de kalf maar slagten moes. Zij onder malkander zei, dat de zon warm word, dat zij naar huis gaan wouw. Ik zei dat zij maar gaan kon, is zij vertrokken.

Omtrind een kwart uur daar naa kwam Moekapanee met een olivant tand, om tuijn te maken; en

[a]) Hier is weer een of meer bladsije uitgesnij. Die volgende aantk. begint met 17 Nov.

[1]) In die nabijheid van die teënwoordige spoorwegstasie geleë.

Mapilie [1]) steurd een olivants tand en drie beeste aan de regenmaker.

20 Sondag. Kwam Rammabooija zijn broer met een jonge os en vier jaar voor Carolus.

21 Maandag is ik en Pieta na de vee gereden, heb ik een Kwagga geschooten en Doors een renoster gekwets. Is twee paarde vrekt.

---

22 Dinsdag heeft wij de paarde soetmelk ingegeven, is een paard vrekt en drie was siek.

23 Woensdag heb wij drie jonge osse ingespannen, daarvan een met de juk laate loopen, die niet trekken wouw. Is Rossetoe hier gekomen met 30 volk van hem om ons te besoeken, met meel en koorn om velle te ruijlen, heef wij agt vellen verruijld.

24 Donderdag heef ouwe Hannis twee jonge osse in gespannen en Pieta 4, met de twee eerste. Namiddag zag Rossetoe een renoster loopen, ging ik en Carolus en Doors met een Kaffer, heef ik hem geschooten en Doors gaf hem ook een schoot.

25ste Vrijdag heb ik gesteurd om het te halen.

26st. Zaterdag heef Pieta de dekgoed gehaald en de scherm [2]) gedekt.

---

[1]) Dieselfde stamhoofde van die Swart Amandebele, wat later te Makapaanspoort in die buurt gewoon het, en destijds nie vér van die teenwoordige Haenertsburg af nie. Vgl. *Baanbrekers* van die uitgew.

[2]) In die Inleiding word een en ander bijgebreng oor die huisbouw van die Voortrekkers.

27st. Sondag heef Pieta de vellen over de scherm getrokken, is ik gereden om een eland te schieten dog niet gekregen. Sondag nagt is een paard van Carolus vrekt.

28st. Maandag heef Carolus houijd gaan haalen voor zijn en Doors zijn scherm. Is twee paarde vrekt. [a])

DECIMBER 1836.

5de Maandag Kwam de Rooij Kaffer Captijn [1]) die Rossetoe heef laate roepen met omtrind honderd man.

6de Dinsdag ben wij na de Kraal gegaan, ik met Doors, en Rossetoe met zijn Comando. Hij is daar gebleven; wij vond daar niets dat leef als honden en hoenders.

7de Woensdag ben wij getrokken tot onse osse kraal; is een paarde vul vrekt.

8 Donderdag ben wij getrokken tot de Captijns Kraal.

---

[a]) Hier is weer 'n blad uitgeskeur. Die volgende aantk. begint op die 27e bladsij met 5 Des.

---

[1]) „Rooikaffer" is die benaming wat ook later algemeen gegee werd aan 'n stam van Basoetoe-oorsprong op die vlakte, Masjaba, wegens hul gewoonte om hul gesig en hare met 'n roodagtige aarde te smeer.

9 Vrijdag was het zuijt ooste weer. Heb Rossetoe zijn vrouwe laat haalen, heef hij na Massouw gesteurd en na de Captijn [1]) die op de regter hand van Massouw woond. Ook heeft de Rooij kaffers Captijn [2]) hare vrouwens laat halen om hier bij Rossetoe te blijven tot dat vrede is. Die dag is een os blijve leggen.

10de Saterdag heb Pieta 3 honden doot geslagen om voor de wolf te stel.

11de Sondag is hier een donder buij regen doorgetrokken. Kwam de Rooije kaffers zeggen, dat Maletie [3]) een Kraal van haar volk geplundert heef en een partij mijden wegevoerd. Nog voegde zij erbij, dat Maletie kwaat is om dat Rammaboija doot is [4]) omdat (dat) zijn vlug plek is als de Blootkaffers of Selecaats komd, om oorlog te voeren.

12de Maandag is Pieta en Carolus na de revier gereden. Die nagt heef wij een donder (bui) regen gehad.

13de Dinsdag heef Carolus zij Scherm afgetekend en de gate laate graven en dekgoed laate snij-

---

[1]) Waarskijnlik Lebola, van die Ntapalala-stam, ook van Basoetoe-oorsprong, wat gewoon het ongeveer waar tans die Elim-hospitaal staat.

[2]) Masjaba. Vgl. Aantk. bij 5 Des. *supra.*

[3]) Malietsie. Dit is vandaag 'n aansienlike Mosoetoe-stam in die nabijheid van Pietersburg. (Malietsiesland). Waarskijnlik is, dat die stam of altans 'n deel daarvan, destijds woonagtig was aan die Thabina, (Tlabine), waar nou nog 'n oorblijfsel woon.

[4]) Vgl. aantekening 1, bl. 13. Die 19de Nov. (sie aldaar) was Rammabooija nog bij Tr. Die ontbrekende gedeeltes van die dagboek sal der-

den. Is ik en Pieta na de rivier gereden om de Kouij uit de modder te haalen.

Die nagt is Massouw zijn Kaffers en van zijn moeder de Blouw bergh en nog twee ander Kralen gekomen om vrede, met de bootschap, dat Silippe en een oom van Rossetoe en R. B. (Rammabooij ?) vegten wil om de goed van Rammabooija. Nog bragt zij de klijn Bossemans mijd van Jan Pretorius mee [1])

14 Woensdag heef Rossetoe gesteurd om zijn Comando te laate kommen. Heef ik houijt laate kappen voor mijn Scherm.

15de Donderdag heb Pieta de scherm gemaakt, is Carolus zijn geplijsterd. Ook heeft de Kaffers een vrede os gebragt op de regter hand van Massouw vandaan. Die dag ben de Rooij Kaffers Komando gekomen.

16de Vrijdag heef Pieta de vellen over de scherm getrokken.

17de Saterdag heef Pieta die Kalvers stokken deur de neusen gestooken en zijn Katel in de Scherm opgezit en gemat.

Willem en Gert is op de Jagt gaan, heb een tijger bos kat gevangen.

---

halwe die verhaal bevat 't van die wijse waarop hij (waarskijnlik deur Rasethau) om die lewe gebreng werd.

[1]) Die Boesmanmeidje nml. wat mev. Scheepers heimelik afgestuur het uit die Laeveld, om hulp te vraag vir hul trek. Vgl. Inl. en verkl. C. Trigardt; staatsarg., R 95/94.

18de Sondag ben wij met Rossetoe uitgetrokken na de Kraal die met Rammaboye zijn vee en goed gevlugt was.

19de Maandag omtrind 10 uur kwam wij bij de Kraal ontmoete wij Massouw en van de Blouw berg; ook die van Rossetoe zijn moeder. Vraag Rossetoe of zij de vee van zijn broer, die doot is, afgeven wil. Zij beantwoorde dat met stil swijgen. Daar op begon wij de strijd. [1]) Die van Massouw en zijn moeder ging die bos in, en (na) omtrind twee uur daar gevogten te hebben kwam zij uit met de vee, — 190 beeste in getal, en een wijnig schapen en bokken. Drie van de vijand was gesneuveld : twee door Massouw zijn volk en een door een Koegel.

Toen dat passeerd was ben ik met Pieta en Carolus na huis gereden en Rossetoe gaf ons tien man mede om de Pat te wijsen; wij kwam omtrind midernagt te huis en Rossetoe zouw de andere dag komen met de vee.

De Comando was omtrind 10 of 12 hondert man sterk. De geveg geschied op de volgende manier : Zij gaan de vijhand in gemoed met vluiten en praaten en schrijen en springen. Dat alle gaar geef een groot gerugt. Wij was tegen de Kraal aan gerukt daar zij de eerste uit kwam, verdeelde wij de volk : die van Massouw ging op de regterhand om in de Bos in; die van Blouwberg ging aan de linkerhand om. Toen de Massouws omtrind in de bos was, was de gerug zoo

[1]) Die strijd namelik om die vee van Rasethau s'n broer, wat deur ander kaffers hul toe-geëien was, en waarin Tr. met 'n paar van sijn manne hul geskaar het aan die kant van Rasethau.

erg dat ik ze wou tot hulp gaan; ik dagt dat de leste man van weerszijden doot zoude blijven, maar toen ik aan rijden ging zei de Captijns zoon, die de Comando had, dat ik maar daar moes blijven. Ik was onverduldig dat wij verliesen zouw. Toen kwam de Captijn van Rossetoes moeder haar Kaffers, en zei dat de volk de kraal al in is, en dat ik niet meer schieten moet. Daarop ging hij weer voord.

Die gevegt geef groot gerugt maar wijnig wol. Inplaats dat (zoals) ik dag dat van weerszijde geen man zoude overblijven, wat mijn niet scheelen kon, was er twee gesneuveld door die van Massouws en ik en Pieta schoot eider een.

Die Rooij Kaffers zouw bij ons de bos ingaan, maar wij kon hulluij niet in krijgen als toen die beeste uit kwam nam zij van de voorste beeste een partij, dat zij ook de naam wou hebben dat zij beeste genomen had. Maar Sostekoele, die Captijns zoon, nam het weer met geweld van haar.

20st. Dinsdag heb Mapelie aan mijn de bul kalf gesteurd en aan Doors een Kouij tand, Rossetoe is niet gekomen.

21st. Woensdag is de Kalvers gemerkt.

22 Donderdag is Rossetoe met zijn Comando gekomen, en bragt van 190 beeste hondert en een. Rossetoe nam voor zijn aandeel drie en dertig, de Rooij Kaffers Captijns eider drie, en toen de ander Kaffers afbetaald was blijf er voor onse aandeel agt en veertig, waarvan Doors vijf, en Gabriël twee, Pieta vier, oude Hans twee, Willem twee, Danster één

(kregen). Met de ander kon wij met Carel niet over een komen.

De (kapitein van de?) naaste Kraal en (Rasetoe?) zijn moeder heb die dag eider een bees gebrag.

De 22ste den avond steurd Carel die beeste die Rammaboya en Selippi hem gegeven had, aan Rossetoe; heb ik het laaten terug haalen.

Rammaboelana. [1])

23ste vrijdag had wij die morgen Zuit ooste weer. Ook is de Rooij kaffers die dag na huis gegaan.

24ste Saterdag was het donkerweer, was Carel aan oppakken om uit te trekken. Heef de Blouwberg zijn Kaffers vijf beeste gebragt, Rossetoe heef twee, Doors een en ik een.

25ste Zondag was het mis [2]) de morgen. De avond is Massouw gekomen heb een os voor Rossetoe gebragt, voor slagten; heb Rossetoe die aan Carolus gegeven. Is die Kaffers met de Kierie gekomen met een tand en twee stukken goed voor Carolus.

26st Maandag morgen heb ik aan Massouw een bees gegeven om te slagten van de beeste die wij gekregen heb. Die nagt heef de leuw twee bokken dootgebeten en de wolf een.

---

[1]) Hierdie naam staat onder aan die bladsij alleen, alsof 't net 'n memorandum moes wees. Ramapoelana was 'n broer van Rasethau en Rammabooija. Maar dit is ook 'n stamnaam van die Bawenda, vandaar dat die streek nog Ra-Ramapoelana genoem word. Rasethau s'n seun, die voorganger van Magatoe, het ook so geheet.

[2]) Mistige weer.

27ste Dinsdag morgen was het troewel weer. Namiddag ben ik en Pieta na de vee gereden.

28st woensdag morgen had de leeuw die nagt een kouij gevang dog niet doot gebeeten; voor een schot die Doors deet, nam hij de vlugd.

29ste Donderdag. Woensdag nagt heb de leuw een bees doot gebeten, heb Carolus voor hem gestel. Heef hij een bok doot gebeeten en bij de stel is hij niet gewees. Een os heb hij met de nagel gekrapt. Donderdag heeft Pieta twee Jonge osse in gespannen.

30ste vrijdag heb Pieta zijn rieme opgehangen heb Seritie hier geweest, was daar bij Rossetoe een bok of 7 agt, heb ik twee van genomen en een heef Massouw mijn weer afgebedelt.

31ste Saterdag de Vrijdag nag heb wij regen gehad. Die avond was een paard siek aan de paarde siekte; de morgen was die paard doot.

Leviticus 27 :25. Een gera houijd 60 gersten koornkens, of aaren, bedragen de 20ste deel van een halve rixrs [1]).

---

[1]) 'n Ged. van die bl. waarop die aantk. van die 31e besluit werd, was blank, en daarop kom hierdie aantk. voor. Dis nie uit te make of 't van 'n ouëre datum is. 'n Gera is 'n Hebr. munt van 'n twintigste sikkel, dus dieselfde deel van amper 2 ipv. 'n halwe riksdaalder.

JANNUARIJ 1837.

1ste Sondag heb ik elf speen kalver na Rossetoe gesteurd om ze te speenen, hij beloof het op te laate passen. Den Vrijdag heb ik nog een speen kalf na Rossetoe gesteurd.

2de Maandag heef Pieta twee jonge osse uitgejaagt en twee die eenmaal in was.

Omtrind 9 uur kwam de beeste wagter aan loopen dat bij de beeste een leeuw was. Is Doors en Gabriël met omtrind 60 Kaffers daar op afgegaan, en ik kwam ook bij met ouwe Hannis en zij zoon Willem. Heef wij hem geschooten.

3de Dinsdag morgen is Doortje en Vijtje vertrokken. Heb Carolus kaffers en Gert nagesteurd. Gert kwam namiddag maar had niets gevonden en die Kaffers die na de Santrivier was kwam ook, had ook niets.

Dinsdag avond omtrind 8 (of) 9 uur is Carolus zijn vrouw bevallen van een vrisse dogter.

4de Woensdag had wij donker weer; de voormiddag (en) namiddag is ik en Pieta na de vee gereden.

5de Donderdag had wij na gissing nuwe maan.

Woensdag nagt is een Klomp beeste weg streeken, heb de wolf een Kouij de staard af en de bils weg gerukt. Heb wij de beeste geteld, was de getal en generaal 452

Juis zooveel als daar weesen moet. Die middag was een paard siek en de nagt was hij doot, en de wolf had hem opgevreten.

6de Vrijdag morgen was de lug met mis betrokken.

7de. Saterdag had wij mooije dag, die avond sterke noord ooste wind.

8ste Sondag is de Kaffers met een olievants tand gekomen voor Doors; heef hij 't aan Rossetoe gebragt om het aan Knopneus Captijn te bringen tot een geschink zooals hij zegt. De avond mis ik een mager sieke Kouij. Zeg Poemlana dat zij twee dagen te vooren in de water moet gevallen hebben.

9de Maandag had wij regen weer, is ik na de vee gereden en Pieta ook.

10de Dinsdag was de lug betrokken. Is Pieta en Willem op de tieger jagt gegaan, heb zij een wilde vark en een jonge Kwagga gevangen. Die nog had wij regen. Is die paarde uit de Kraal gesprongen, heb die wolf een vul gevangen.

11 Woensdag morgen had wij regen weer, namiddag schoone weeder.

12de Donderdag troewelweer. Heb ouwe Hannis twee jonge ossen ingespannen en twee die in gewees is.

13de Vrijdag heb ik aan Jan Pretorus geschreven [1]) met Adonis en Sikietie en twee van Rossetoe zijn Kaffers. Heb Pieta een sleepsel takken gebragt en Carolus krijg een slaapplek van Doortje en Vijtje, daar bij een vreetplek van ongedierte; ook een bol leuwe haar of die haar daar verteerd heef. [a])

Renosterrivier den 8 Juneij 1845.

Is ge boren onze zoon Louis Goustavus Tregaardt op Zondag avent om 8 uur — den 30 Juleij 1846 geboren onze oferleden dogter en dezelfde dag oferleden. [b])

---

[a]) Hier is weer 'n paar blaaie uitgesnij, en volg daar in die Eerste Dagboek g'n dagelikse aantékeninge meer nie. Waarskijnlik het die vermiste blaaie die dagverhaal gebreng tot 24 Januarie, in aansluiting bij die Tweede Dagboek.

[b]) Hierdie aantk. kom voor op die 37e bladsij, en is van dieselfde hand als dié op bl. 11. Vgl. aantk. b. bl. 8. Vermoedelik is albei van die hand van P. F. Trigardt, die ,,Pieta'' van die reisverhaal, en het bowenstaande betrekking op geboortes van sijn kinders, dus kleinkinders van Louis Trigardt. Die Eerste Dagboek, wat hierbowe nou weergegee is, is, na hul terugkeer in Natal, in die besit geblijf van P. F. Trigardt.

---

[1]) Pretorius, Scheepers, Botha en Albach is, kort na Tr. s'n terugkeer van sijn vrugtelose tog agter v. Rensburg aan, (Aug. 1836), ook op sijn spoor gegaan met hul hele trek, sodat net die Trigardts en Strijdom in Soutpansberg agtergeblij het. Hierbedoelde brief werd aan Pretorius gerig ingevolge die beroep van mev. Scheepers (sie 13 Des. en aantk.) toen hij ergens in die Spelonke was. (Sie Inleiding).

TWEEDE DAGBOEK.

Wonsdag 25tse. was het mist; die nagt had wij regen gehad; na middag is Pieta en Danster na de vee gereden.

Kwam twee Kaffers, [1]) die ik na Jan Pretorus gesteurd had om hem te helpen, met een Brief; behelsde als volg, —

Voor tun, [a]) 1837 — den 20 Jannuarij veel geat Neef lowies tirgar, u een goet medag toe gewenst te heben, van ge zon heij en weij ben drie Schoften van Ziridie, [2]) en dat gaat met ons braf slegt en de ziekte een dag een weignig beter en de ander dag weer slegter, en ons os dies zo ziek dat weij beijna niet wegt kan, en neef Gert Schepers vraagt als u blieft of u hem niet kan helpt met een span os en een dreijver, en weij zal daarom maar aan trek tot dat heij kom mit

---

[a]) Daar staat : *voor tun.* 'n Waarskijnlike uitleg is : „Voortouw", wijl hul aan die trek sou gedenk het als 'n trek-touw, waarvan hulle die heel voorste deel uitgemaak het. Môlik is ook : Voortang.

---

[1]) Vgl. aantk. bij 13 Januarie *supra*.

[2]) Serieteriete. Vgl. aantk. bij 12 Aug. 1836 (bl. 7).

die osse. Mijn Kop ben ook aal drie dagen zeer en zegt gegroet u alen en u alen van ons ens. Johannes Petreus Pretorius.

Die opschrift luide: Aan De eedle lowies trigart. Eigene handen.

De eerste Brief [1]) die ik ontfangen heb door Adonis, was geschreven en dezer voegen:

Ziedie [2]) voor tun, 1837, den 17 Janwarij; velgat Nef Lowies Tregart; u alen een goet morgen toe gewinst heben van gezont;—ik heb u brief ontvang, maar ik moet u zegt dertig Schoft was ik van hier tot waar ik omgedraaij ben. [3]) En Knopneus Kapteijn Zakana, [4]) daar heb ik ver geloeijde knapzak [5]) gezien en ik heb een geschre van een kind en zijn stroezes (strooihuis gehoor?) en aan duskant een kapteijn Knopneus die seg det Zakkana det heij twe kinders [a]) heb en schapen, en det almal vermoor is op ou Hans na; di zou uijt wees met een paard; en mijn vrou en kleijns zikt

a) In die Engelbg-teks staat „herders", maar die woord „kinders" is vrij duidelik in die oorspronkelike teks.

[1]) Die eerste berig van hul benarde toestand werd, volgens Carl Trigardt, heimelik deur mevr. Scheepers met 'n Boesman-meid afgestuur. (Sie 13 Des., *supra* en aantk.) Daarop het Tr. Adonis gestuur. Sie 13 Jan. *supra*.)

[2]) Zindi, 'n sijstroom van die Pafoerie, Kl. Spelonke.

[3]) 'n Skof is 'n dagreis, d.i. ongeveer 2 uur te pêrd met wa en osse en vee: 12 mijl; dus 360 mijl O. van die Gr. Spelonke, sou hul in die nabijheid gebreng het van Jambana.

[4]) Waarskijnlik Sagana, Sangana, of Masangana, of Mahlangana; 'n Knopneus, (Magwamba) stamhoof, wat destijds gewoon het tussen die Limpopo en die Olifants riviere, nie vér van hul samevloeiing af nie. Die Bapedie spreek die naam uit: Seakana, en die Knopneuse: Slakana.

[5]) Dis nie uit te make of hier misskien 'n eienaam bedoel word.

is en Gert Schepers [1]) 3 van zeijn kinders, 2 van neef Hendrik, Lou(w) een (en?) klein Isak. zeij groet van u neef Johannis Petrus Pretorius.

De adres was geschreven: Lowies Tregart.
Here. —

Dond. 26ste. was het de morgen een wijnig helder weer. Na mid(dag) regen, is Pieta na die vee gegaan.

Vrij. 27ste. was er wijnig wolken in de lugt, omtrind 10 uur trok de Lug geheel (toe?); na middag had wij regen omtrind 3 uur na middag kwam Doors mijn zeggen dat een van de rooij Kaffers gekomen is, die zegt dat Hendrijk Potgieter zijn menschen an der kand van Sekwati is, aan de rivier. [2])

Satr. 28ste was het regen, had de wolf die nagt een bok weg. Namiddag klaarde de weer op, is ik en Goestaf na de vee gegaan.

Sond. 29ste. De morgen had wij regen, omtrind 8 uur klaarde de weer een wijnig op.

Heb ik aan Jan Pretorius een brief geschreven met de twee kaffers, dat ik zijn Brief, den 25st ontfangen heb en dat wij hier alle dagen regen heb, zoo dat ik niet steuren kon, en kon niet denken dat zij in de weer trekken zou; maar als de weer een weijnig

---

[1]) Gert Scheepers moet kort hierna oorlede wees; hij is nie meer bij Tr. teruggekeer nie.

[2]) Allig 'n verdraaide kafferberig van Potgieter s'n aktiwiteit teen Silkaats, in Marico, (Mosega), op 17 Jan. 1836. Vgl. *Missionary Herald*, Aug. 1837, bl. 338, dl. xxxiii.

op klaar zal ik Pieta morgen met de osse steur, of de eerste mooije dag.

P.S. Neef Jan, zegt aan Neef Gert, dat ik Pieta met een span osse voor hem steuren zal, en dat ik uit uwe brief verstaan heb dat UEd. osse siek is, zal ik zoo veel mee steuren als ik heb, ken UEd. het in de andere wagens spannen waar het nodig is.

UEd. vriend en Neef, L. Trigard.

Na middag is Pieta na de vee gegaan.

Man. 30ste. de morgen heb ik Pieta met 30 osse na Jan Pretorius gesteurd, en voor Doors 8 schapen voor twee beeste gemerkt, ook de een bul osse voor een bul Kalf verruijld, een hamel gaf ik hem toe.

De namiddag is Carolus na de vee gereden, die nagt had wij regen en sterke noorde wind. Die nagt heb de wolf een schaap [weg]

Dinsd. 31ste was de lug de morgen met wolken, dog Sonneschijn. De middag is Carolus na de vee gereden, die nagt had wij regen; de dag is een jonge merrie vrekt. Ook kwam een kaffer van Souijt pan zeggen dat zij gehoord had, dat de voorste menschen ander kand Sekwati is.

Die bul osse gaat van de Beeste getal af en een kalf van Pieta zijn koeskop kouij komt bij. Blijft de Beeste getal 465

FEBRIARIJ 1837.

Woensd. 1e was de lug kouijt met wint en regen, is ik na middag na de vee gegaan.

Dond. 2de had wij de morgen misregen, dog was de wind een wijnig gestild; de middag is ik en ouwe Hans en Isaak na de vee gegaan.

De avond omtrind 8 uur kwam Pieta van Jan terug met 105 beeste van hulluij, (om) dat de beeste daar zoo aan de stop siekte vrekt, en de veld was te deurslagtig om te trekken. Twee Beeste is die dag blijve staan en een is vrekt.

Vrijd. 3e was het de morgen mis. Heb ik Rossetoe laate vragen om na de twee (?) beeste te zien om het hier te krijgen, heb hij gesteurd. De middag is ik en Willem na de vee gereden.

Satr. 4de was de lug soel en met wolken dog sonneschijn. Heb ouwe Hannis takken gesleept met de osse, de morgen, en zal namiddag weer halen. De middag ruk de osse zijn touw aan stukkend. Heeft hij uitgespannen.

Sond. 5de. had wij de morgen schonneschijn, die nagt was het regen, heef de wolf twee schapen weg.

Mand. 6de. Had wij regen van de gepasseerde avond.

De middag is ik na de schapen gegaan, en Pieta en Gabriel; is 3 schapen vrekt; de avond heb ik de schapen in een trop gejaagt; die (avond) is twee schapen vrekt en twee kalvers is weg gebleven.

Dinsd. 7de was het nog geen mooije weer, de lug was betrokken en de wind was kouijt.—De middag is ik en Carolus na de vee gereden; die nagt is een kalf de nek verlegt, heb ik die laate slagten.

Woensd. 8ste. de morgen had wij vroeg sonneschijn dog was de Lug met wolken. Namiddag is ik en Carolus na de vee gereden en ouwe Hannis is ook gegaan. Kwam een rietbok op de werf, heef de Honden haar gevangen; de avond was het helder weer.

Donderd. 9de kwam de son helder op — — op de Bergen was een wijnig mis wolken.

Nu gaat van de beeste getal af 2, de verlegte kalf en de Swart witrug kouij van Doors; blijf de beeste getal . . . . 466(?)

Jan Pretorius zijn beeste getal is . . . 106.

Tegen de avond is Carolus naar de de schapen gereden. Die dag is ouwe Holland vrekt aan de paarde siekte.

Vrijd. 10de had wij noordooste wind, was een Misbank op de Bergh.—De morgen heef Rossitoe aan mijn een os verruijld voor een ander os; ook is Carolus de morgen gereden om Patates te graven, op de Doorn rug; toen hij terug kwam was (bleek) het een mielie Tuijn. De middag had wij regen.

Satr. 11de heb ik aan Jan Pretorius geschreven als volg :

Souijt Pans Bergh, den 11de Febriarij 1837.

Geagte vriend en Neef,— UEdl een goede beterschap toe gewinscht te hebben, doet ik UEd. door deze weeten, dat ik Pieta al eer had gesteurd, maar die weer was zoo sleg alle dagen, dat ik niet kon, maar als de weer niet erger word zal ik hem Maandag of Dinsdag steuren met de osse. Wat UEdl. beeste aangaat ziet ik geen verbetering, maar ook niet dat ze erger word. Met Pieta zijn komste is bij Massouw [1]) twee beeste blijve staan, en van daar tot hier is twee doot: een Jonge osse van u en een kouij van Nigte Antje Scheepers.

Neef Jan, had ik eer geweeten dat U Adonis nodig had, kon ik hem eer gesteurd hebben, maar komt het niet eer te hooren als gister. — Jannie, als u mischien gelegentheid krijg, met een of de ander Kaffer, gelieve als dan zoo goed te willen zijn aan mijn te willen schrijven, hoe of 't met UEdl. gaat.

Hiermede blijven wij met hartelike groetenis, UEdl. dw. vriend en Neef

L. Trigardt.

De middag is Pieta en Willem na de vee gereden, namiddag is een veers in een gat gevallen, dog niet beschadig. een kalf van mijn is bij Rossetoe aan de dik ziekte doot; blij de gt. . . . . 463.

Sond. 12de had wij de morgen mist, de geheele nagt regen, de middag is Carolus na de vee gereden.

---

[1]) Vgl. aantk. 3, bij 14 Aug. *supra*.

Mand. 13de. Had wij de morgen regen, nam wij (ons) voor de dag de vee te verleggen, een destantie van de Bergh af. De gepasseerde nagt had die wolf drie doot gebeeten; na middag had wij mooije weer de avond had wij sterke regen en wind.

Dinsd. 14de was de morgen een kalf weg, had wij nog regen, na middag was de weer een wijnig helder. Is ik en Pieta na de vee gereden, die avond is een kreupel kalf uitgebleven heef de wolf hem doot gebeeten; blij de Beeste getal 462
Van Jan Pretorius gaat één af, blijf . . 105

Woensd. 15de had wij de morgen sonneschijn; omtrind 8 uur trok de lug toe en de Zuit Ooste wind kwam op. De avond met zononder kwam Jan Pretorus te paard met een kaffer bij mijn.

Dond. 16de was het de morgen mis, die nagt heb de wolf een schaap opgevreten. Die middag is Carolus na de schapen gereden. Die dag is Jan Pretorus overgebleven.

Vrijd. 17de. Is Jan Pretorus en Pieta met 33 osse vertrokken om hullij wagens te halen dat (daar) hun osse bijna alle ziek was en Juffrouw Schepers haar drie grootste kinders en Hendrik Botha zijn grootste kind ook siek is, heb ik Pieta mede gesteurd om Juffrouw Schepers haar wagen te drijven.

De namiddag is ik en Carolus na de vee gereden, en Willem is ook gegaan. Die dag had wij bijna de geheele dag regen. De nagt is een van Juffr. Schepers haar beeste doot. Blijf de getal . . . . 104.

Satr. 18de had wij de morgen Noord ooste wind en regen, tot de avond. Na middag is Carolus na de vee gereden. Die dag is Van de Rooij Kaffers en van de rand, op de regter hand van Massouw gekomen.

Sond. 19de kwam de Suit ooste wind en regen op; omtrind middag was het sonneschijn, tegen de avond was het regen. De avond kwam de Paarde wagter zeggen dat een paardevul doot is, de agter middag is ik en Danster na de vee gereden, had een Kouij van Jan Pretorus gekalf, is de getal . . 105.

Mand. 20ste was het de morgen mis in de lug maar boven in de lug was donder wolken.

De middag is een os van Jan Pretorus vrekt; na middag had wij sterke regen met donderweer.

Dinsd. 21ste had wij de morgen zuit ooste wind en stuifregen. Omtrind 10 uur had wij mooije weer tot de avond. De middag is Carolus na de vee gereden, heb hij een schaap gevonden, die vrekt is.

Woensd. 22ste was de lug betrokken met sware mist en stuifregen; de middag was het mooij weer. De namiddag is ik en Danster na de vee gereden.

Dond. 23ste had wij de morgen mis en wijnig regen, en zuit ooste wind. De middag is Carolus na de schapen gereden; de avond heb de Koeskop veers gekalf, komt de beeste getal op . . . . 463.

Vrijd. 24ste de morgen was de lug betrokken en het was Zuit ooste wind, en het stuifde aan de gebergten. Die (dag?) was een paard siek; is Carolus

na de vee gereden, de morgen mis ouw Hannis een Kouij van Hendrik Botha. Die dag is een kalf vrekt; blijf de beeste getal . . . . 462.
en Jan zijn Beeste getal als die een weg is 103.

Sat. 25ste. was de lug de morgen op de Bergen mis; zouw Doors gaan met Carolus zijn Paard, en beloof aan Carolus een os voor de Paard, na de Blouwe bergh, om een weggeloope vrou van Rossetoe — de betaling van twee osse en vier beeste, die hij voor die vrouw geef — terug te haalen.

Na middag is Carolus na de (vee) gegaan te voed. Doors beloof twee stukke kleere te brengen voor Carolus.

Sond. 26ste had wij de morgen helder weer; omtrind 10 uur liet Rossetoe mijn roepen, nam ik Gabriël en ouwe Hannis ging met mijn mede; toen wij daar kwam was daar kaffers van hem die over een Captijn klaagt, dat hij oorlog voeren wil met hun, om een vrouw van Rammabooij, die bij die Captijn gevlug is, en dat Rossetoe haar laate weeten heb, dat zij na hem moet komen. Ik vriig of die Captijn veel Beeste had; zei hij aanstons van ja, en wijst mijn hoedanig de hoorns van de osse staan. Ik vraagt of die gemelde vrouw daar geen vee gebragt heb met haar vlug. Zei hij, van nee. De middag is Carolus na de schapen gegaan.

Mand. 27ste. was het warm weer en wij(nig) mis wolken in de Lug. Namiddag is Carolus na de vee gegaan zag hij Jan Pretorus zijn wagen.

Dinsd. 28ste. De morgen zag wij met ver kijker de wagens aankomen.

De morgen kwam Doors terug met de betaling voor de weggeloope vrouw van Rossetoe : zes beeste en een bok, en brag voor Carolus voor zijn paard die hij geleend had, twee jonge osse tusschen de vier en vijf Jaar ouijd.

Toen Jan omtrind een kwart uur van mijn wagen af was, is ik en Carolus na hun gereden om hulluij daar te laaten uitspannen, om eer te zien waar de geleegenste plek weezen zal voor te leggen, tot wij verder klaar is om te trekken, op dat wij ondersogt heb hoe of waar de agterste en voorste Menschen is, om als dan een van die weegen in te slaan. [1])

MAART 1837.

Woensd. 1ste had wij warm weer; is wij aan 't oppakken gegaan; de morgen heb ik van de Kaffer een roije os geruijld voor een boeskop veers.

Omtrind 10 uur kwam Jan Pretorus en Hendrijk Botha, om te hooren waar wij de beste plek krijgen kon om te leggen met onse vee. Is wij overeengekomen omtrind onder kant mijn, een kwartier, bij een klomp Doorns, aan de kant van een grote Riet Valij [2])

---

[1]) Tr. verkeer nog in onsekerheid oor v. Rensburg sowel als Potgieter, vandaar hierdie verwijsing naar „voorste" sowel als „agterste" mense.

[2]) Van die Brakspruit, nabij die teenwoordige spoorwegstasie, naar die Rietvlei, onderkant die dorp.

Bij de beeste getal komd vier bij, komd de Beeste getal op 467

Die twee osse van Carel en de Koeij met een kalf die Doors van Rossetoe gekregen heef voor zijn moeijte, heb Cornelia van hem genomen, dog uit een spulletje.

De middag is Jan en Hendrijk Botha na Rossetoe zij kraal gegaan met Gabriël, om het te bezien. [1])

Dond. 2de. de morgen met Son opkomen laat Rossetoe mijn weeten, dat de kaffers gekomen is, die hij na Sakkana gesteurd heb. Ben ik na hem toe gegaan, en ouwe Hannis met mijn.

Heb ik de Kaffers gevraagt na ouwe Rinsburg. Zei hij, dat Sakkanna zegt, dat de Bloot Kaffers [2]) de menschen alle vermoord heb; en dat de Bloot Kaffers aan hem zijn volk van de goed van de wagens gegeven heb, maar dat hij de goed allemaal weer op de wagens laat sette heb, en dat de wagens nog daar staat met de goed.

Ik vrieg of de wagens aan deze of overkand van

---

[1]) Toen hulle in Aug. 1836 van Tr. af weg is, was hul derhalwe nog nie in die nabijheid van Rasethau gewees nie. Volgens die verklarings van oue Mawenda, het Rammabooija sowel als Rasethau eers gewoon op die vlakte teënoor waar later Schoemansdal uitgeleg werd. Daarna is eersgenoemde naar Dorenrivier en Rasethau naar die Bosrand bokant dorp.

[2]) Bloot- of Kaal-kaffers is 'n algemene benaming gewees vir die Abagaza, 'n Soeloe-stam, wat, van Tsjaka afvallig geword, noordwaarts getrek en 'n gésel geword 't onder Manekoos, of Manoekosie, vir die Bantoe van dié streek. Agttien maande vóor van Rensburg s'n trek had hul Inhambane (Jambana) op die Portugese verower en leeggeplunder. Vgl. Theal, *The Portuguese in South Africa,* bl. 259. Die naam was ook bekend aan die oostel. grens van die Kaapkolonie. Sie ook 11 Des. *supra,* waar van Silkaats s'n Matabeles als Blootkaffers gewaag word.

de Grote Revier [1]) staad. Zei hij, dat hij niet gevraag heb, maar digte bij Sakkanna.

En of hij niet gehoor heb of daar van de menschen of volk uitgekomen is; — zei hij, dat hij niet weet.

Ik vraag hem, of hij niet gehoord heb hoedanig dat de menschen vermoord is; — zei hij, dat de Bloot Kaffers hulluij in de nagt aan gevat heb, en dat zij drie klompen baas geraakt heb, en de vierde klomp zouw hulluij overweldig hebben, overmits dat hun aminietsie op gaf.

Ik vraagt of Sakkanna geen volk met gesteurd heb; zei hij van ja, dat hij éen van zijn groot Kaffer gesteurd heb maar dat die bij Rossetoe zijn moeder agtergebleven is; dat een ander Knopneus bij hem is gekomen en gezegt heb, dat wij hem doot maken zal als hij bij ons komd; dat hij eer moet komen om te hooren. Heb ik hem laate weeten dat hij maar komen ken. Zei Rossetoe, dat hij hem zouw laate weeten, dat hij de volgende dag komen moet.

Omtrind 12 uur de middag is ik vertrokken na de Doorns, was Jan met twee wagens aldaar.

Tegen de avond is een Paard vrekt.

Vrijd. 3de. had wij de morgen Stuif weer, omtrind 10 uur brak de weer.

Omtrind 2 uur kwam Adonis mijn zeggen, dat hij bij Doors geweest is, en dat Doors aan hem zegt, dat de kaffers een brief voor mijn gebragt heb van

---

[1]) Die Limpopo, wat ook die Oerie, en Wiembe of Wembe genoem werd.

de agterste menschen en dat hij die brief zelf bringen zal. Namiddag kwam Doors, en zei dat de Kaffer zegt, dat de voorste Rooijkaffer zeg, dat hij die brief die ik hem gegeven heb, aan de menschen steurd met een olivants tand, dat de menschen wagten moet met trekken tot hij zijn koorn afgeoest heb, en dat die Brief en tand weggesteurd is in zijn tegenwoordigheid.

Saterd. 4de. had wij voor middag regen weer, namiddag mooije weer. Is de Knopneus nog niet gekomen.

Sond. 5de. had wij de morgen Zuit oostewind en wolken in de lug.

Maand. 6de. Laat Rossetoe mijn de morgen vroeg roepen, dat zijn been seer was, hij niet komen kon, dat de Knopneus gekomen is. Is ik en Jan Pretorius gereden om te hooren wat de Knopneus voor bootschap brag.

Toen wij daar kwam vroeg Rossetoe of hij de Knopneus bij zijn huisen (sou) laat komen, en of wij dáar met hem zouw gaan praaten. Ik zei dat hij hem maar kon laate roepen. Zei hij aan mijn, dat om mijn (entwil) hij hem zouw laat komen maar dat hij anders geen besneden(e) bij zijn huisen mag laat komen. [1]) Ik zei aan hem, dat wij daar ok heen kon gaan.

---

[1]) Die besnijdenis was in Soutpansberg nog nie bekend nie, maar wel onder die Magwambas. van die Ooskus.

Toen wij daar kwam, vrieg ik hoe of het met ouwe Hannis Rinsburgh (gegaan was); zei hij, dat de Bloot Kaffers hem met allemaal vermoord heb op de volgende manier: dat Sakkanna hem gezegt heb, dat de Blootkaffers Komando daar is, dat ouwe Hans niet moet aftrekken. Zei hij, dat de Blootkaffers maar kom ken, dat hulluij hem niet baas raken zal; ben hij afgetrokken. Toen heb ouwe Hannis of de andere een Seekoe geschooten; zei Sakana, dat hij die dag de Blootkaffers Komando gezien heb, dat hij de Seekoe slagten moet, mischien zal de Blootkaffers hem dan niet krijgen, en hij zal zien om hulluij voor bij te bringen, en dat hij die nagt moet wagt houden, dat de Komando die nagt komen zal, om dat hulluij ouwe Hans gezien heb. Maar hij gaf die Seekoe aan zijn (Sakanas?) volk en hij trok voort.

Die nagt hoorde hij de schooten tot tegens de dag; is hulluij kruijd op geraak, heb hulluij de menschen over weldig en gruwelijk vermoord.

Ik vraagt of daar niet uit gekomen is. Zei hij, van nee, dat hij daar niets van gehoord heb. Ik vraagt, of de Blootkaffers die goederen van de wagens afgenomen heb. Zei hij, van neen, dat die goederen nog allegaar op de wagens ben; dat haar Captijn Sakana, sulke sterke orders daaromtrind gegeven had, dat van die wagens niets moet genomen worden, en dat hij zelfs goederen die de kaffers aan hem had gegeven, weer op de wagens laat brengen heb.

Ik vrieg na de geweers van de menschen. Zei hij, dat die nog leg waar de menschen vermoord is: die

een hier en die andere daar; en zei dat ik van mijn volk kon mee steuren om 't te zien. Zei ik van ja, en dat ik de geweers zouw laate kommen. Rossetoe zouw zes volk geven en ik éen en Doors twee of ook éen. Maar die van mijn had niet veel sin om te gaan, veranderde ik van besluit en zei de andere dag, dat ik Adonis gaarne uit wilde steuren, en dat voor hem te swaar zoude komen om die twee Togten te doen, en dat de laatstgem. nie zoo lang wagte ken. Dat keurde Rossetoe ook goed, gaf ik en Bootschap aan Sakana af en liet hem versoeken, zooveel volk bij te geven als nodig is om de geweers uit te bringen, dat ik alsdan aan hem gaarne beloning daarvoor doen wil. Hij zei, dat ik maar kon steuren, dat Sakana het doene zal. Maar toen hij vertrokken was, zei Doors aan mijn, dat toen hij vertrekken zouw hij zei, dat Sakanna zij volk bang weesen zal om de geweers te dragen. Zei Doors aan hem, dat hij dan maar aan de volk van Rossetoe zooveel geweers moet geven als zij aannam te dragen. [1])

Onder alle zei de Knopneus, dat Sakanna nog bokken heb, en dat wij gerust volk kon steuren om te zien of het niet alle zijne is, die hij heb. Het was voor mijn of hij dat tot verschoning zei. Sprak ik en Jan Pretorus daarover, zei ik, dat het geen verschoning is, want dat hij lig de bokken van hem wijsen ken.

---

[1]) Vgl. Inl. Dit was naar alle waarskijnlikheid 'n strik, waarin gehoop werd om Trigardt—wat hul reeds eenmaal ontsnap was,—te vang.

Dinsd. 7de.

Souijt Pans Bergh, den 7 Maart 1837. [1])

Aan de WelEd. Heeren en Vrinden tot Relegoa of Delgoa Baaij.

WelEd. Heeren en Vrienden,—Met de beste respeck neemt wij de vrijheid UwEd. te invormeeren dat in de maand Julij l.l. agt huishoudende menschen van ons getrokken ben met oogmerk reg na Uwe voornoemde Baaij, om aldaar met UwEd. guns te handelen. Nu verstaan hebbende door de Knopneusen aan de Groote Rivier, dat de menschen alle vermoord ben, — negen en veertig sielen behalven diensbodens die wij niet weet op te noemen door een natie die zij Blootkaffers noemt, — en (daar ik) nu groot gevaar ziet bij UEd. te komen handelen met UdEd. gunste, is bij deze als wij mag onse ootmoedige versoek, ons met UwEd. raad te begunstigen, hoedanig ons te gedragen bij UwEd. te komen.

Wij ben met zeven huishoudings en zeven en veertig sielen, en niet meer als negen weerbaare schuts. En daar wij groot gebrek lij aan negosie goederen en amenietie ons tegen zulke aanslagen te verdedigen, versoeke wij gunstiglijk ons met een brief te melden, of wij voor produk mag bringen slag osse, kouijen, hamels, olivants tanden, wol, Beeste en wilt huijten.

---

[1]) Dit is 'n brief wat die Knopneus via Sakana aan die Portugese sou bestel.

De volk van de Captijn Sakana, aan de Groote rievier, beloof de antwoord aan ons te bezorgen.

Ik ben UwEd. onbekende vriend en Dw. Dienaar,

L. Tregardt. Geboren in de Colonie de Kaap de Goede Hoop in Zuit Affrica.

P.S.—Wij ben 5 of 6 dagen te voed van Sakana weswaarts [1]).

Woensd. 8ste. Heb wij de schaapkraal bijna klaar gemaakt. Is Rossetoe die dag bij ons gekomen; brag hij voor mijn drie Kalbasse bier en brag een goede partij volk mede, die ons helpen zouw, maar zij heb niet veel geholpen, ging zij weer na huis; was Doors kwansuijs met de agter os sambok agter hunne vodden, maar hij brag (g)een weerom. Die dag zouw de Knopneus weer terug (g)aan. De avond blijf ons paarde uit, en een was siek.

Dond. 9de. De morgen zag wij de Paarde niet ver van ons wagen af, en die sieke was nog niet doot.

De avond kwam Adonis zeggen, dat van Mapelie zijn kaffers na Rossetoe gekom is met Dassies-Kombaarsen om het te verruylyen. De morgen laat Doors mijn vragen om een bok-kapater om te ruilen voor een bokooij, dat hij siek was; heb ik hem een gesteur. De avond is Gabriël na Doors gegaan, om na hem te zien.

Die dag heef Carolus takke gekap en Hendrick Botha heef huis gemaakt. Ouwe Isaak heb zijn huishouten gehaald.

---

1) Vgl. aantk. 4 bij 25 Jan. bl. 30.

Vrijd. 10de. de morgen brag de Rooij Kaffers twee ossse om twee verse te ruijlen.

Ook kwam Mapelie zijn zoon met vijf van zijn kaffers om te klagen, dat die Captijn die na zijn vaders doot regeren moes tot hij groot is, de regering niet aan hem wilde geeven; en dat hij hem nu zijn vaders goed af genomen heb, te zeggen beesten. Daarop heb ik Doors laate roepen en weer gevraagt; zei hij, dat die Captijn een broerskind van Mapelie is, en dat een broer van Mapelie die regering op hem had zedert de doot van Mapelie, en dat die broerskind de broer van Mapelie weggejaagt heb en de vrouw van Mapelie, die de kind had, die de Captijn weesen moed, nu ook weggejaagt en haar goed afgenomen.

Ik zei aan hem, dat hij maar wagte moed, dat ik nog andere dingen te ondersoeken heb, dat ik volk na hem steuren zal, en dat hij hem maar stil houden moet.

Die dag heef Carolus de beeste en schape kraal bijna klaar gemaakt, en Pieta en ouwe Hannis heef stokken aan gesleep.

Saterd. 11de. De morgen heb Pieta en ouwe Hannis takken aangesleep voor det lammer kraalen en kalverhok.

De voorge avond heb ik en Carolus twee kouijen met kalvers verruijld aan de Rooijkaffers voor twee osse. Gaat van de beestegetal twee af, blijf de getal 461

Namiddag, om streek van 4 uur, sterf een dogtertje van Juffrouw Schepers.

Sond. 12de. Met namen Anna Philippina Susanna Schepers, aan de koors siekte, na een siekbet van omtrind 5 maanden. Ik was juis bij toen de kind sterf. Zei ik Carolus, dat hij de kissie maken moed van de eene halve plank van mijn (maar) gaf ouwe Hannis de planken daarvan. De middag omtrind 3 uur heb wij de lijk ter aarde besteld overmits dat wij geen behoorlijke verblijf had.

Tegens de avond, dat de beeste na de Kraal kwam, wou ouwe Isaak zijn beeste uitjagen overmits hij die dag een kraal gemaakt had voor zijn beeste, maar Jan Pretorus zei, dat hij dat niet toelaat zal. Ging Albach aan met zijn beeste, wierd zij handgemeen, maar Albach nam de vlugt. Kwam hij bij mijn en sprak mijn daarover, kwam Jan ook, en toen ik hun bijde gehoord had vond ik dat aan alle bijde kanten onverstand plaats vond, en dat de grootste of meeste van de zaak is, dat zij in de vliegen geweest is voor de twee(de) keer, en dat de een de ander wel voor de oorsaaker strafbaar verklaaren. En mijn gevoelen is, dat zij alle gaar omtrind even veel daaraan gedaan heb. Ouwe Isaak wouw het weer vervatten maar hij wouw wagten tot hij hersteld was, want Jan had hem met de voorige keer een rib afgeschop. Maar hij kon zoo lang niet wagten om zijn beeste uit te jagen; toen hij bij mijn kwam klagen, wouw Jan hem weer slaan. Zei ik aan Jan Pretorus, dat hij het niet doen moet, dat het een oud afgeleeft man is wat hij daar aan slaat, hij moet hem niet moeijen. De avond kwam ouwe Albach weer bij mijn, en sprak over de gemelde saak. zei ik aan hem, dat ik aan hulluij saaken geen regte oordeel vellen kon want dat het voor

mijn gelijk, dat zij even veel gelijk heb, en dat ik die een zooveel geloven moed als de ander, want dat zij mijn even goed behandelt heb. Maar als dat is, dat gij niet gevraagd heb om u beeste onder de andere in te jagen, dat het een aangepresenteerde dienst is geweest, dat Albach (alsdan) daar omtrind niet gedwongen kon worde om, als hij niet ken, alsdan al de ander zijn beeste op te passen.

Mand. 13de. Heb Carolus gegaan om houijd te kappen voor de hart bees huizen, die wij gewoonlijk maak bij die gelegenheid.

De morgen is Doors na Kaalkop gegaan met een partij Kaffers van Rossetoe en Carolus zijn Paard.

De avond kwam Albach bij mijn zijn noot klagen, met zoo een aan haling, dat hij verstoten werd van alle. Zei ik aan hem, dat hij 't van mijn niet zeggen kon, want dat ik aan alle ons maats mijn plig betrag heb, en dat ik verwondert ben dat ik hooren moet dat zij alle op mijn kwaat is geweest toen zij van mijn af was, en zoo veel gesproken. Zei hij, dat hij niets anders gesproken heb als van de tabak van Doors, waarmede ik hem overtuijgd(e) met beste gevoelen van hem, dat hij daarmede ook abuijs had, zonder met hem eenige twistreden te zoek.

Dinsd. 14de. Is Pieta gereden om de houijd te halen, die Carolus gekap heef, en ouwe Hannis en Botha is gereden om voor ouwe Hans en Juffrow Schepers huijs houten te halen. Die morgen was Danster kreupel kwansuijs om niet te lijen; jaagt hij twee verkeerde osse uit, kwam de een bij de ander,

heb ik hem een houw of 4 met een kierie gegeven en ongelukkelijk met draijen van zijn kop krijg hij een letsel agter aan zij kop van de kierie, dog zonder gevaar. Toen Pieta weg was heb ik hem de gaate laaten graven, en toen (Pieta) kwam heef wij het ingeplant en Carolus heef zijne ook ingeplant.

Woensd. 15de. Die nagt was Pieta zodanig aan de koors als ik nog niet beleeft had; riep hij na zijn moeder, hoorde ik het. Heb wij hem kruijd en vlouwe asijn ingegeven, en daarna een doos alewee en toe gedekt, is hij aan 't sweeten geraakt, is de koorts gebroken. De morgen is Carolus met de osse gegaan om de vellen te halen, die wij niet kon oplaaijen toen wij van Rossetoe getrokken ben, en hij zouw mielies mee bringen. Ouwe Hendrijk is met de osse gegaan met ouwe Hannis zij kinders om houd te halen voor Juffrouw Schepers haar huis.

Dond. 16de heb wij de huisen gelat en de mijne één laag omgedekt, heb ik vier of 5 kaffers gehuurd om de dekgoed aan te dragen voor een schaap, heb ik ze de avond betaald.

Die dag kwam Doors van ouwe Kaalkop [a]) bij mijn en zei dat ouwe Kaalkop zei, dat hij onder die Captijn niet staan ken wand dat hij weet dat zij hem de kop inslaanen zal zoodra als ik hier weg is, dat hij zoo lang blijven zal als ik hier blijf, maar als ik vertrek dat hij alsdan onder een ander Captijn zal gaan woonen, en dat hij niet om geef dat Rossetoe hem

---

[a]) Die woorde na Kaalkop, tot en met die herhaling daarvan kom nie voor in die Engelenbg. teks nie.

doot slaat maar hij moet zijn moeder eers doot slaan dat hij 't ziet, en dan hem, zal hij gerust sterven; wand dat zij eers zijn vader doodgemaakt heb en zijn broer op hem gebrag, om hem als Groot Captijn te maken, was hij zooveel als de werkman en zeij als werk meesters.

Doors zei, dat hij aan hem gezegt heb, om zes kalbassen bessies bier te brengen : 3 voor mijn en 3 voor Rossetoe.

Vrijd. 17e. Heb Doors Gabriël laate roepen en ouwe Hannis heef riet gesleep voor zijn huis.

3 Kouijen van Doors en Gabriël met kalvers gaat van de beeste getal af, blijf . . . . 455.

Namiddag kwam Doors, en brag voor mijn en Carolus ieder een os en voor mijn een veers bij, die hij mijn ieder een os en voor mijn een veers bij, die hij mijn gaf; en de os voor Carolus was voor éen die Carolus hem gegeven heb om te slagten. Kwam bij de beeste getal twee bij, kwam de getal op . . . . . . 457.

De vrijdag nagt had wij de geheele nagt regen.

Saterd. 18de had wij regen weer, heb Carolus voor de schapen een scherm gemaak, en ik is na de schapen gegaan.

Sond. 19de. Had wij troevel weer, Den (?) heb ik een sieke kiuij late slagten. De morgen steurd Rossetoe mijn mant met piesangs met Sekoer; en twee beeste van Hnd. Botha en Juffrow Schepers is en (in) deurslag blijve liggen, zouw Sekoer laate afslagten. Nu gaat de Kouij van de getal af, blij de beeste getal . . . . 456.

Komt twee Kouijen van Doors en Gabriël bij met de speen kalvers, komt de getal van beeste op 459.

Mand. 20ste. Had wij zuit ooste wind en wolke in lug. Heb Pieter en Carolus dekgoed aangesleep met de osse. De morgen had Danster, die Adonis moes helpen met melken, een kaffer bij Adonis gebragt voor zijn pard. Zei Pieta, waar om hij niet zelfs helpen ken, dat die meijd die bij de kaffer is, zoo wonderlijk loop of zij de vuijle siekte heb. Had hij veel praatjes, gaf Pieta hem een houw of wat over zijn Karos; ging hij aan schrij(eeu)wen of hij vermoord word; gaat ouwe Lijs en Mietjie aan schrijen is Carolus daar op afgegaan, en heb hem een loesing gegeven, en Mietjie ook een houw of twee, drie; en ouwe Lijs krijg ook wat voor haar geschrij.

De na middag kwam Jufrouw Schepers met mijn vrouw, en Hendrik Bota en zijn vrouw bij mijn en Jan Pretorus, dat wij bij Carolus zat, die aan zijn huis werkte. Was ouwe Isaak bij ons, en Doors was ook bij geval bij ons. Sprak Juffrouw Schepers ouwe Isaak aan; wanneer dat haar overlede man gezegt had dat de Bouwer van de wortel af niet gedeugd had, wat mijn vrouw dan deugen zal. Noem hij haar de plek op, en wanneer. Maar zij alle wis daar niets van, en maak ouwe Albach tot een leugenaar. Maar Albach houijd zijn woorde staande : dat allemaal daar bij was, en dat zij dat alle gehoord had. — Zei juffrouw Schepers : waarom hij — Albach, — dan ook niet gezegt had wat hij van mijn gesproken had. Vraagt ik, wat het was. Zei Jan en juffrouw Schepers : dat hij gezegt had, — dat Albach gezegt had —

dat hij aan Rossetoe twee schapen gegeven had en dat hij voor hem en olivants tand gebragt heb, en dat ik die na mijn wagen laat haalen heb.

Vraag ik aan Doors, of ik van Rossetoe een olivants tand gekregen heb en die tijd. Zei hij van nee, dat Rossetoe die tand aan hem gegeven heb, en dat hij voor Albach twee kalbasse bier gebragt heb en voor hem die tand; en dat het die tand is die hij naderhand aan Pieta gegeven heb voor een and die (hij) van Pieta geleend had.

Ook zei juffrouw Schepers, dat Albach gezegt had, dat ik Doors van hem afgerakt had. Vrieg ik aan Doors, wat ik tegens hem gesproken heb. Zei van niets; maar toen zij alle vertrokken was vroeg Carolus aan Doors waar hij nu heen gaat : of hij weer na de Kaffers of zijn plaats gaat. Zei mijn vrouw, dat hij bij mijn kan blijven omdat wij zoo alleen was. Zei hij van ja, dat hij als ik dáar blijf, bij mijn blijven zal. — Vraag ik aan Albach, waar(om) hij dan zoo liegen moet, zei hij : dat hij dat gezeg had, is waar; maar hij had zoo gedagt, en waarom dat zij dan ook niet zeg wat zij gezegt had, dat zij zegt dat hij lieg. Daarop zei juffrouw Botha, dat Albach dan zeggen moes wat zij alle dan gesproken had. Zei Albach, dat zij alle gezeg had, dat de kaffers na hunne wagens niets bringen wou om te verruilen. Zei mijn vrouw, dat alle maal weet zoo goed als zij, dat de kaffers na haar wagen ook niet gebrag heef maar wel bij de scherm van de volk; en dat alle maal daar gaat ruilen wat een eider wil, en dat het zoo sleg gesproken was als wat Albach gesproken had. Niemand antwoord daarop een woord.

Dinsd. 21ste. Had wij mooije weer; heb Pieta de morgen aan zijn of ons huis gegaan, en Carolus aan zijne. — Laat Rossetoe mijn roepen met Sekoor. Mijn vrouw en kinders zag er swaarigheid in, maar ik nam mijn geweer en Adonis om mijn geweer te dragen, en ouwe Hannis Strijdom gaat met zijn geweer en zijn zoon Isaak, om de zijne te dragen.

Toen wij daar kwam, vroeg ik aan de tolk wat het was, dat hij mijn heb laate roepen. Hij zei, dat hij verheugd was dat zijn broer zij vrouwen gekomen is, en de grootste vrouw hem had laate weeten met de jonge vrouwen die zij gesteurd had — — omtrind 20 en getal — — dat hij volk steuren moet om zijn goederen te halen, die zijn broer gehad heef, en dat zij ook komen zal.

Toen wij een poosie gezeten had zei ik, dat ik vandaag zijn kisten wil open maaken, om te zien wat voor mooije goederen hij heb. Zei hij van ja. Een wijnig daar na ging ik in een huis die de vertolk mijn aanwijst in; maar ik vond niets als meel, koorn, mantjes en potten. Wou ik uitgaat. zei de tolk aan mijn, dat daar nog een klijn kamertje is; wijs hij mijn zelf, en ging daar in maar het was er zoo donker in, dat ik niet zien kon. Ik voelde daar verschaije stukke goederen hangen. Zei hij aan mijn, dat ik maar voor mijn kon nemen wat voor stuk dat mij aanstaat.

Ik nam een stuk voersits, maar toen wij buiten in de lig kwam, zag hij dat daar vuile plekke aan was; nam hij het en zei dat hij voor mijn een ander zouw gaan halen, en kwam met een stuk zits die de eene helfte gestreep en de ander helf ronde bloemen

had, en brag voor ouwe Hannis ook stuk voersits. Daarop ging wij na huis.

Toen wij te huis kwam was Carolus zeer ontevrede, dat hij van de ouwe dit en dat niet krijgen ken, en dat hij de anderen dag zal gaan en hij zal ook in zijn huis gaat en hij moet hem ook een stuk goed geven. En als hij daar op dink hoe hij ons met de beeste gehad heef, wat voor schillemstuk, dat hij de ouwe verdoemde vind niet verdragen kan. Hij sprak zoo opstinaat, dat ik hem vroeg of het wangunstigheid is, dat hij zooveel daar over sprak, en of hij gehoord heef dat als hij eits krijg of wij daar ook over spreek. En als hier honder(d) verstandige menschen bij sat, dat die daar geen ander oordeel over vellen zal of ken. Zijn moeder rekende hem voor, dat hij meer goederen ontfangen had van Rossetoe en Doors en van haar, als zij gehouden had. Ik zei, dat ik mijn schamen zouw voor de gedagte van wangunstigheid; ik (zei) aan hem, hoedanig ik aan hem een uitgaaf heb en hoe wijnig ik daar en tegen krijg, hoe hij nog ontevrede wesen ken als ik eits ontfang van Rossetoe. Daarop sweeg hij stil en stond op, is na zijn huis gegaan. Het was juis tegen volle maan.

Woensd. 22ste. Is ouwe Botha en ouwe Strijdom gereden om wage houd te kappen met de wagen, voor juffrouw Schepers haar wagen, en voor hunne wagens ook. — Ik had die dag niets te doen als de huis te late pleisteren, en Pieta heb de katel en de kuijp opgezit.

Woensdag had wij na gissing volle maan.

Ook heb mijn vrouw en Nietje, ouwe Hannis zijn vrouw, huis geplijster.

Dond. 23ste. Had wij de morgen Noo(r)t weste wind dog niet sterk, heb Pieta de morgen de Kaffers bul-os doot geschoten om te slagten, en heb een span osse uitgejaagt om houd te haalen. voor de School.

Nu gaat een van de beeste getal af, blijf de getal 458

De groot schape getal in ruge beld [1]	3143
Klijn lammer getal bedraag	146
Maak te same	3289

Die span osse om de houd voor de School kon Pieta niet onder de beeste uitkrijgen, overmits de beeste van de werf was. Souw wij de School aftijkenen, maar daar is niets van gekomen.

De avond kwam daar een wolf op de werf; heb Carolus een schoot na gedaan dog niet gekregen, hoewel hij dagt dat ('t) raak was.

Vrijd. 24ste. Heb Pieta gaan om de School houte te halen met de osse en op een sleeptak, en Carolus is gaan mielies plukken, en mijn vrouw en Juffrouw Botha naar Rossetoe gaan: mijn vrouw om een stuk geruijt en juffrouw Botha om wilde als en andere kruide voor haar siekte. Toen mijn vrouw gaan souw; ging juffrouw Schepers, Jan Pretorus en zijn vrouw. — Omtrind middag kwam ouwe Botha en ouwe Strij-

---

[1]) ruw getel?

dom met hunne wage houd te huis; had ouwe Botha twee wilde beeste geschoten, en had ouwe Strijdom voor ouwe Daniel Peffer van zijn tuijn zes mielies, ses kom(kom)mers en tien geele wortels in mijne half aam medegebrag. Toen de ouwe het zag was hij ontevreden en zei, nu is 't hier bedorven en daar bedorven. Hij had liever niets mede gebragt hebben. Een wijnig daar na kwam Gabriël Buis zeggen, dat de kaffer die zij bij haar hadden dat ouwe Hannis Strijdom aan hem agt mielies gegeven heb om te braijen. Zei de ouwe: Dieven willen zij niet weesen en steelen ken zij niet laaten!

Agtermiddag kwam de geschelschap na huis. Een eider had een partij piesang en mijn vrouw had een bos Soetriet; Carolus had een stuk voersits.

De avond blij een lam van Jannuarij zijn lammerschapen uit.

Ouwe Strijdom had voor hun geen houd gekapt. Hij zei dat de wagen te swaar zoude komen en hij had een seer been.

Bij de beeste getal kom éen kalf bij, — een kouij van mijn die gekalft heb 459

Satd. 25ste. Had wij ooste wind, heb Pieta dekgoed voor de School aan gesleep.

Omtrind middag zag wij de aasvogels opvliegen, heb wij daar laate keijken, was het de wolf die Carolus twee avonden te voren geschoten had.

Sond. 26ste. was het morgen mis op de veld, kwam Doors de morgen en zei aan ons, dat Maaijwaas (?) gekomen was, en dat de volk van Rossetoe met de Knopneus zeven dagen vertrokken was, dat zeven van

zij volk mee was en zal vier geweers van ouwe Hans of die menschen die vermoord is meebringen. Ook zei hij, dat de Captijn daar Selippe [1]) bij is nog vegten wil, en dat Rossetoe zegt, dat hij wagten wil tot de gras droog is en de bossies. Zei wij, dat het te lang deuren zal. Hij liet mijn een schaap vragen en Doors ook een, die ik ze gaf.

De morgen was van ouwe Hannis Strijdom een agteros in de boud kreupel. Zei ik aan hen, dat de os een kraak in zijn been heb, ten minste is de been half af; maar de ouwe sei, dat de os weer gesont worden sal. De agtermiddag zei hij, dat de os zijn been mors-af is. Ik zei ik kon het zien. Hij daarentegen zei, mij zal hem maar de kop af snijen, hij had nog van die hij in zijn [wagen spannen kon?]

Mand. 27ste. Is Jan Pretorus met de wagen gereden om bas te halen, en zijn vrouw en juffrouw Schepers is mee gereden; ook is ouwe Botha en Carolus gegaan om houd te kappen voor de winkel, en Carolus zou meteen bas kappen.

Die morgen heb ouwe Strijdom die os de keel afgesneden, was de ronde murgbeen afgebroken. Hij wouw de helfte van de vlijs verruilen voor schapen, maar die os was niet zo groot als een kouij, zoo dat ik geen berekening maken kon op een os. Ik kon dinken dat niemand ruilen wouw. — De morgen is Pieta met Gabriel aan de school aan dekken gegaan; de

---

[1]) Dieselfde naam kom later ook voor (18 Des. *infra*) en moet dié gewees 't van 'n stamhoof N. van Olifantsrivier, ergens aan die Letaba, wat Rasethau aangeval het tijdens Tr. s'n vertrek uit Soutpansberg, (Aug.)

middag was de dekgoed op, was daar een kaffer die van al die tijd bij ons was dat wij daar was gekomen; laat Pieta hem roepen om dekgoed te sneijen, wouw hij niet komen, is ik na hem gegaan, en heb hem een paar houwen met een kierie gegeven; en daar was bij geval nog een passegier, heb ik mee gejaagt en door de vertolk laate zeggen, dat hij en wie of hij is, hier bij mijn niet moet komen liggen om de volk van mijn de kost uit de mond te vreten en niets te willen doen. Daar gaf ik Danster die siekels, en zij moes gaan palmiet schnijden. Een ander half uur daar na kwam Pieta en zei dat ze bijna genoeg had.

Dinsd. 28ste. De morgen heb Carolus en ouwe Botha ouwe Albach en zijn Isaak met ouwe Botha zijn wagen en Carolus zijn osse gereden, om de houd voor de winkel en voor mijn vrouw bas te halen; en Pieta heb voor de school de dekgoed aangesleept en de school gedek.

Omtrind 10 uur kwam Rossetoe en Doors met twee (volk?) van de Captijn (die) aan deze kand van zijn vrouw woond, en zei dat die Captijn ook kruijd heb en wouw onse kruijd zien, of die ook zoo is als de zijne, en of onse geweer ook zoo is. Toen zij het bezien had (zei) zij, dat de kruijd ook zoo is, maar de geweers is niet zoo groot; wijs ik een klijnder, zeg zij van ja. Ik vraag of zij ook kogels heb, waar zij mee schiet; zei zij van neen, dat zij maar met kruijd alleen schiet. Ik vraag of ik niet van die Captijn kruid zal krijgen, zei de vertolk aan mijn, dat hij bees soek. Zei ik, dat hij van die kruijd een wijnig moet bringen, als het goed is zal ik hem een bees ge-

ven, als het genoeg is voor een bees, dat ik het wegen zal om te zien hoeveel lb. dat 't is; wand hij zei dat het een kalbas vol is die de Captijn heb.

Woensd. 29ste. had wij de morgen regen weer; heb Carolus zijn trektouw gesnèden en zouw hem ook draaijen. Pieta heb die dag voor hem een paar veldschoenen gemaakt.

Dond. 30ste had wij troewelweer; heb Gabriel voor zijn huis dekgoed gesneden met Danster. De morgen steurd Doors een kaffer en laat vraagen om meestergoed, dat zijn nek seer is. Laat mijn vrouw hem weet, dat hij het met de leeuwe vet moet smeerren, die Rossetoe heb. Albach brag een schaap, en zei dat Carolus zeg, dat het een schaap is die ik geruild heb. Ik bekeijk de schaap en de merk. Zei ik aan Albach dat 't mijn schaap niet en is; zei hij, dat het Isaak zijn schaap is, maar die schaap had een slippie bij de merk van Izaak. De schaap blijf Izaak zijn.

Nietjie is die dag gegaan om mielies te plukken; ouwe Leena is meegegaan. Vervolgens is zij na Rossetoes kraal gegaan, heeft Doors haar een stuk geruijt gegeven, maar van Rossetoe krijg zij niets. Hij gaf aan ouwe Mietjie een bos zoetriet. Zij en Annie die bij haar was gaf hij niet eens om te eeten.

Vrijd. 31ste. Had wij de morgen mis, heb Pieta de takken aan gesleep voor de kreupel kraal; ouwe Strijdom was aan de scheijterij, had de nag geen oog toe gehad. Carolus heef zijn draaibank koppen gemaakt; ouwe Botha werk aan de vellingen voor juf frouw Schepers haar wagen.

APRIL 1837.

Saterd. 1ste had wij helder weer, de morgen zeg de volk dat de leeuw die nagt op de werf geweest is, dog geen schade gedaan, omtrind 7 uur kwam Doors, steurd Rossetoe mijn 1 kalbas en een pot bier.

Zei Doors aan mijn, dat Kaalkop met ons baklijen wil, dat de kaffer van de Souijtpan gekomen is die een mijd aan hem betalen moet, dat (dié) zeg dat hij wagten wil tot zijn koorn geborgen is en dat Selippe dan komen moet, zal zij-lieden na Maletie vlugten en daar van daan zal zij komen om te vegten. Nog voegte hij er bij, dat Selippe weer volk na hem gesteurd heb, en dat hij gezegt heb dat Selippe niet meer steuren moed wand dat wij het gewaar worden zal.

Ik begon dat argwaan op te vatten, omdat Kaalkop zedert de vrede niet eens gekomen is na mijn, nog na Rossetoe hoewel ik hem twee à drie maal heb laaten roepen, en Rossetoe ook; zoo dat ik raadpleegte om zulke dreigende gevaar te gemoed te komen.

Wat mijn kwaad vermoeden bekragtig is, dat het een vaste gebruik is bij die Natie : na de oorlog moet alle Captijns na de grootste komen, om hem te groeten en een geschenk mede brengen, hetwelk bij de groot Captijn een eer-teken van opregte vrede betekend; word dat niet gedaan, heb de grootste Captijn de reg om de zulke op nuwe te beoorlogen en te runeeren, — ook uit zijn land te jaagen.

Sond. 2de. had wij helder weer, is Pieta na Doors gegaan, en Danster (na ?) Gabriël. — Carolus had een gevaarlijke puisie op de pols van zijn arm.

Mand. 3de is Pieta gereden om bas te halen met Gabriël en de kinders.

De morgen kwam Doors en Rossetoe, brag hij mijn vrouw een halffe stuk geruijt, heb ik hem een bok voor gegeven, en een schaap-steert nam hij ook, en hij moes nog eten, moes hij flees hebben.

Onder alle vraag Rossetoe mijn, wat wij met Kaalkop doen zal; zei ik hem, dat ik hem eers zal laate roepen als dan te hooren wat hij zeg, en wel in tegenwoordigheid van Rossetoe zelf. Zei Rossetoe van jaa.

Dinsd. 4de. Souw wij rijden om de disselboom te halen op ons onderste kraal, wouw ik de schapen eers tellen. Tel ik omtrind 300 te min. De getal moes omtrind 3100 weesen, en ik tel . . . . 2790.

Woensd. 5de heb ik de schapen geteld; tel ik de groot schapen 3024
Lammers 200

3224

Ben wij na onder gereden om de disselboom te halen. Ook de schroef paal. — Toen wij daar kwam, — omtrind een ander half uur was wij daar uit gespannen. — kwam daar een renoster voorbij stappen. Is ik en Jan Pretorus en Doors gegaan om hem te schieten, gaf Jan hem de eerste schoot; ik schoot mis, door haastigheid dat ik op de geweer van Jan niet veel vertrouijd om zijn klijnte. Kwam de honde op de schoot, en houd hem staande in een plek doorn boomen, ging wij op omtrind 20 stappen bij hem. Schoot Jan hem in de kop, een schoot of twee; zag ik dat hij niet veel

om de schooten gaf, Ging ik en wouw hem schieten maar kon hem niet mooij zienen. Zei ik aan Jan dat het niet lukken zal om reden dat wij hem niet goed sienen kon. Heb Jan hem een schoot of zes gegeven, maar hij wou niet vallen; is hij op een ander kant gegaan. Doors gaf hem ook vier schoten en ik éen, maar Jan was aan de anderkant en gaf hem daar ook 3 of 4 schoten. Toen roep hij mijn, dat hij hem daar goed zien kon. Gaf ik hem twee schoten, is hij gevallen. Had hij 12 of 13 schoten hoewel dat hij maar éen schoot noodig had.

Dond. 6de. Heb wij de morgen een vroegstuk genomen en de kaffers gezeg de renoster aan stukken te snijden en na onse huis te brengen, daar wij de nagt geslaap had. Ben wij gereden om kalk te haalen; heb Jan een wilde bees geschoten en een gekwets, en (ik?) kwets twee. Na middag ben wij na ons huis gereden; had de kaffers de vlees omtrind $\frac{3}{4}$ gedeelte gebragt, en de andere heb ik haar voor hunne mouite laate houden, en heb de avond daar gebleven.

Vrijd. 7de. heb wij na onse vroegstuk genomen te hebben, ingespannen en na huis gereden. Omtrind vier uur namiddag kwam wij te huis. De avond blijf die span osse uit, die wij voor de wagen gehad had.

Saterd. 8ste. was de osse bij ons oude kraal, bij Rossetoe; brag Gabriël en Gert en Danster het, omtrind 8 uur de morgen.

Omtrind middag was Jerimias zoodanig aan de koors, dat wij bijna alle hoop opgaf. Het duurde tot omtrind midnagt, ging de aliwe pergasie an wer-

ken, die wij hem die voorige avond had ingegeven. De morgen was hij een groote deel beter.

Sond. 9de kom Doors met twee Kaffers gen : Majaijai Daape en Leputaape en de Catpijn Asipe, [1]) met de volgende bootschap : dat bij Asipe twee Knopneussen is gekomen gen : Mariepje met zijn zoon van de Knopneus Captijn Marendeele, dat hij, Maripje, gesteurd is van de menschen uit de stad, om bij mijn en die menschen een brief te haalen; en dat de Captijn Asiepe hen gesteurd heb op versoek van de Knopneus, de brief bij mijn te halen, en vraag mijn om kost. Ik gaf hun een schaap, en dag dat het mischien daar om te doen was, maar nam mijn voor haar een brief te geven.

Mand. 10de had wij de morgen regen weer; heb ik de brief afgevardig die na volg.

De gepasseerde nagt was Jerimias zoo sleg dat ik bijna de hoop opgaf; des morgens was hij een wijnig beter. Tegen de avond begon de Siekte weer, en deurde tot omtrind 11 of 12 uur de nagt. Van de agste tot de tiende was van ouwe Strijdom 3 kinderen en zijn vrouw siek. Van zijn kinders was siek : Jan, Feijtje en Saartje. —

De morgen is ouwe Botha aan een slagweer voor zijn Diederrijk zijn geweer gegaan, en kon het niet klaar krijgen; had de avond nog niets.

---

[1]) Waarsk. Masipe.

Souijt Pans Bergh,
den 10de April 1837.

Aan de Wel Ed. Heeren en Vrienden tot Relagoä of Delgoä Baaij.

Wed. Heeren en Vrienden.—Deze dient tot UwEd. invormatie en narigt, dat op den 10de dezer alhier 3 kaffers uit Uwed naam is gekomen een brief aan ons te vragen, het welk tot een bewijs dienen moet, de welke een Knopneus zoude aangenomen hebben aan Uwed te bringen, met name Mariepje.

WEd. Heeren en Vrienden, Ik heb in de maand Maart l.l. aan Uwed Heeren en vrienden tot uwed invormatie een brief geschreven, met een Knopneus van de Captijn Sakanna [1]), dat in de maand Julij l.l. en wat er in de eerste brief meer volg. Onder aan heb ik geschreven als volg:

Heeren en Vrienden,— Door deze is onse zeer vriendelijke versoek aan Uwed, aan ons een weinig klerasie goederen toe te zenden als het mogte zijn dat Uwed het vijlig oordeel voor de waarde van hondert Rdrs. en agt en veertig stuivers ieder, aan Linne, werkgaaren en naalden en zovoort, waarvoor wij Uwed opregtelijk vol doen wil.

Uwed D.W. Dienaar, L. Trigard.

Dinsd. 11de. Was de lug met wolken dog geen regen tot omtrind 8 of negen uur de morgen.

Heb Carolus die morgen de koeskop ribbok os van de kaffers geslagt, en Gabriël heb de veers bezien

---

[1]) 7 Maart *supra.*

en stond goed, dat de kaffer tevreden weesen zal met de ruiling. Heb Carolus aan Martha een bouijt en een stuk van de rib gegeven. De morgen is ouwe Botha weer aan de Snelder gegaan, en had d avond het nog niet reg goed gekregen.

Gaat van de beeste getal éen af, blijf de getal 458

Woensd. 12de. Is ouwe Botha greden om Koolhoud en bas te halen, en Pieta om bas te kappen. Omtrind middag is zij weer terug gekomen, is ouwe Botha weer aan zijn slagveer gegaan en heb de laatste staal van juffrrouw Schepers verwerk, en had nog geen een slagveer goed, — het was de vijfte.

Dond. 13de ben Pieta gereden om mis te halen om de kalk uit te branden. De avond kwam van Mapelie zijn kaffers, en brag een jonge os.

Vrijd. 14de. Is ouwe Botha en Willem Strijdom en Pieta en Gabriel, Danster gegaan om te jagten. Heb ouwe Botha een wilde bees geschoten.

De morgen vraag ik aan de kaffers van Mapelie, wat zij met de osse maken wil, die zij onder mijn beeste gejaagt heb. zei zij, dat zij die gebragt heb voor mijn, dat zij met mijn spreken wil. Heb ik aan haar een schaap gegeven om te slagten, en zei dat ik met hun spreken zal. Omtrind 8 uur kwam Doors met Pangoetje. Ik vraag aan Doors, waarom dat zij ouwe Kaalkop gesproken word wil hij over doot slaan. Zei schellemen geen werk maak, die in zijn grond woond en schelleme stukken doet, en alle leugens die van Kaalkop gesproken word wil hij over doot slaan. Zei

Doors aan mijn, dat hij daar om gekomen is om met Pangoetje aan mijn te zeggen, dat het allemaal leugens is dat Selippe zijn kaffers bij ouwe Kaalkop gewees is; — en dat Pangoetje zeg, dat Selippe zijn kaffers zegt, dat zij ouwe Kaalkop, als zij hem krijg, ook dootslaan wil omdat hij uit de slag van Rammabooija gekomen is. Ook zei Doors mijn, dat een groot Kaffer van Rossetoe met een broer van de Rooije Coppies Captijn die Captijn uit zijn plaats wouw jagen, en die Captijn is dat te horen gekomen, is de broer ontflugt en die kaffer is los gerukt. — Heb zij hem een assegaai door de de bouijt gegooit.

Daarop heb ik Rossetoe laate roepen door Renosterarm. Omtrind 2 uur daarna kwam hij met 6 of 7 kaffers, van zijn grootste.

Ten eersten vraag ik hem, of die kaffers gekomen ben die hij laate roepen heb van Kaalkop. Zei hij van nee. Ik vraag waarom hij die Kaffer heb laaten roepen.Zei hij, dat hij Kaalkop niet somaar zouw laat doot slaan hebben, hij zouw mijn eers gezegt hebben. Ik vraag waarom dat hij Massouw ook niet laat reg maken wat aan onse kand gebeurd is, dat het al bij de drie maanden is dat Massouw komd. Ik zei aan hem, dat Massouw de 3de dag hier moet wesen, en als hij niet komen ken — ik weet dat hij een uitweeg maken zal — ik zelfs na hem toe gaanen zal, om met hem reg te maken. Hij belooft de andere dag te steuren na Massouw, en hij moet de 3de dag present weesen.

Rossetoe zei, dat hij honger heb, als na gewoonte als hij bij mij komd. Ik gaf hem tot andwoord, dat zijn bier nog daar in die huis staad, dat hij die moet

laate halen. Zei hij van nee. Ik zei, dat ik van hem niets hebben wil, dat hij de zijne houwe ken en ik de mijne; wand dat ik hem nog niets gevraagd heb als een halve stukkie geruijt, en dat ik die niet van hem krijgen kon; en dat hij alles wat ik heb laate vragen, en dat ik hem ooijt (nooit) eits gewijgerd heb, en de eerste keer dat ik hem eits gevraag heb moet ik mijn schamen.

Daar op zei hij, dat hij na huis toe gaan wil. Sei ik dat hij maar gaan ken. Toen hij omtrind een honderd tree of vier vijf weg was steurd hij een kaffer terug na Doors, en liet hem versoeken zoo lang te blijven tot hij de geruit gesteurd heb, die ik hem gevraagt heb. Omtrind een 1½ uur kwam twee kaffers en brag een stuk geruit en een halve stukkie blouw bafta, die ik hem weer derijk terugsont.

De morgen ging ik om te zien hoedanig ouwe Hannis Strijdom zijn vrouw gesteld was. — Toen ik met haar sprak was het voor mijn of zij sinneloos is, en zei aan ouwe Strijdom, haar man, dat hij haar moet laate leggen, dat het niet goed is dat zij opstaad; is zij gaan leggen. Daarop zei ik aan ouwe Strijdom, dat hij hem niet verbelen moet, dat het de Satan is wat haar alles inprint, — zoo als hij de morgen aan mijn zei, toen ik hem vraag hoe of het met zijn vrouw is; wand mijn vrouw zei de morgen aan mijn, dat sij die nagt zei, dat daar slangen en de huis is; zei hij, dat de Satan haar dat in print. Ik zei aan de ouwe, dat hij het niet zeggen moed, wand dat zijn vrouw voor mijn sleg uitziet.

Toen Mapelie zijn kaffers weg ging gaf ik haar nog een schaap; ging zij de andere dag eerst weg. De

osse gaf sij mijn; ik zei dat als zij een maand wagten wil, zal ik komen en die saak ondersoeken.

Toen kwam bij de beeste getal éen bij, en éen gaat af, die Kreupel osse die ik laaten slagten heb, blijf de getal 459

Op een dag dat Jan Pretorus bij mijn in 't huis zat, dat wij niets had als een kalbas Kaffers bier te drinken, hoorde wij slagen vallen bij Juffrouw Schepers haar huis, Kijk de kinders uit, was juffrouw Schepers besig om haar grootste kinderen eider een pak slagen te geven, en zei dat als Cornelis zoo gezont is om te praten, ken hij morgen ook schapen oppassen. De anderen dag kwam Jan Pretorus en zijn vrouw bij mijn in huis, en zei, dat Juffrouw Schepers gister haar kinderen geslagen heb omdat Hendriena zoo uit gevaren ben tegens haar, toen zij van de tuin terug gekomen ben met de jongetjes kinders van ouwe Strijdom en van haar. Die tuin is omtrind 3 kwart uuren van ons huis af, op een bergh gelegen. Toen zij te huis kwam voer zij uit in schelt woorden en drigeminten reden voerende, en zei, dat mijn vrouw zoude gezegt hebben, dat Hanna Schepers mooijer is als zij; maar zij zei, Hanna Schepers ken haar moijegheid *inserere in anus.*

Het staat vooreers vraaij genoeg voor een jonge juffrouw, om zoo een taal te voeren; nog voegde zij er bij, dat Piet Trigard ook zegt, dat hij liever na Hanna Schepers vrij als na haar, maar hij ken na zijn moer loopen. Ik kon niet begrijpen wat Juffrouw Schepers voor die praatjes kon dat gesproken is van mijn vrouw en Pieta, ook had de bastaard mijd van

Albach haar ook beschindert eer zij van de bergh af was had (zij) gezegt, dat zij zoo ver met de jongetjies alleen loop. Katrijn, dat was de mijd, zei dat het niet waar is. Zij had gezegt, dat zij voelen zal hoe het smaak als zij van de bergh af komp, dat zij om haar gelagt heb toen zij de avond siek was toen zij van de bergh afgekomen is.

Sat. 15de. De morgen omtrind 8 uur kwam Doors en Rossetoe steurd mijn een slag os, en de twee stukkies goed die hij mijn de vorigen dag gesteurd had, die ik terug gezonden heb. Ik zei aan Doors, dat ik niets van hem ontfangen zal voordat Massouw gekomen is. Zei Doors, dat Rossetoe die kaffers weggesteurd heb zoo als de dag aanbrak. Daarop zei Doors, dat Adonis die os uit de kraal moet jagen onder de beeste. Zei ik, dat hij de os moet terug steuren. Verzekerde Doors mijn, dat Massouw de andere dag komen zal. Ik zei aan Doors, dat ik niets ontfangen zal voordat de saak met Massouw afgedaan is; en dat ik de goederen zoo lang hier houden zal, maar als Massouw op de bestim(de) tijd niet komt, zal ik de goederen terug steuren en de os erbij.

Ik lied de kaffers van Mapelie komen, en laat door Doors vragen, wat zij mijn te zeggen had. Zei zij, dat zij gekomen ben om een Comando aan mijn te vragen, dat die kaffer die in Mapelie zijn plaats regeer hulluij doot maak. Ik zei, dat het nu niet gebeuren ken vóor dat de paarde sterfte passeerd is; dat zij een maand wagten moed, dat ik als dan komen zal en de saak eens te ondersoek, of het de waarheid is, al wat is gehoord heb. Zij had geen sin om [te] wag-

ten, maar ziende dat ik apsoluut niet ander wouw, beloof zij te wagten en zouw die dag vertrekken. Ik gaf haar een tweede schaap om op de weg te gebruiken.

Sond. 16de. Is Carolus na zijn tuin gegaan, vervolgens na Doors. Zei Doors, dat Rossetoe de andere dag souw komen met zijn jonge volk om voor ons te laaten dansen, hetwelk een groote eer is die zij meende aan ons te doen. Die dag ben Pieta en Wellem en Danster uit jagten gegaan, heb zij een eland gekwets dog niet gekregen.

Mand. 17de. Omtrind 8 uur de morgen kwam Doors, en brag mijn een kalbas bier en ouwe Sanna een mantje meel, en Rossetoe steurde mijn 4 kalbasse bier en een mantje boontjes met zij beste vrouw. Ik nam dat aan, en Doors zei [dat] die kaffers die dag komen zouw om te dansen.

Omtrind middag kwam omtrind 30 mans en een spul meyde; Zij brag twee trommels mede, en eider had zijn vluit. Zij danste al om de trommels, en blaaste onder de dansen op de vluiten. Het geef bijna een duintje. Daar was een die gedrest was om te dansen als de mijde song en op de hande klapte. Hij had een band om zijn lijf en romp hang van muishond vel touwtjes; aan zijn beenen had hij kleine kalbasies met klijne klippies in. Als de mijde song had een klijn trommel waar (op) zij met de handen de duintje slaat zoo als de andere song en op de handen slaat. Hij sprong zoo net en klugtig en zijn kalbassies maak aan zijn beenen deselfde toon als die gesang

wijs. Het was een raritijd en zeer klugtig om het te zien.

Toen zij alle vertrokken was zei mijn vrouw, dat wij al te gerust is omtrind die natie. Ik zei als zij haar onrustig(heid) aan haar blijken laat, de vrees en achting vermindert, die zij voor en de vorige gevallen en in het toekomende nog pligtelijk achten souw; en zei, dat wij hunne werken met de meeste oplettendheid beschouwen moet, of die met de vriendelijke D.(iens) W.(illige) woorden overeenkomt; en om mijn gevoelens daaromtrind te zeggen, geloof ik, dat de vrees hun tot vriendelijkheid dwing, en de swaarmoedigheid om onse vriendschap te verliesen, tot D.(iens) W(illig)heid.

Dinsd. 18de. De morgen omtrind 8 of 9 uur kwam Rossetoe, Doors en Massouw, en brag de betaling voor die twee bokken van Jan Pretorus, die zij doot geslagen heb met hulluij aftrekken, en een schaap van Albach die een kaffer van Massouw doot geslagen [a]) met terugkomste na mijn toe.

De betaling bestond (uit) klerasiegoederen,
een Kombaars van die natie haar eige maaksel.
1 stuk geruijt, a — 8 Elle.
5 elle witte linnen.
1 tinne arm ring.
Ik zei, dat Massouw zeg, dat éen Kaffer die bok-

---

[a]) Voorgaande sin, tussen „met" en „geslagen" kom nie voor in die Engelenburg-teks nie.

ken en die schapen van Albach gestolen had. Daar op gaf ik die goederen aan Pretorus en Albach om het te voor hen deelen. Ik zei, dat die twee klijn bokkies, en die éen schaap van Albach betaald was, maar die diefstal niet. Maar zij was voldaan en tevrede met de betaling, en ging aan delen.

Zei mijn vrouw, dat zij het delen zal als zij te vrede is. Zei zij, van ja. Gaf mijn vrouw de Kombaars aan Pretorus en de 5 el linne aan Albach, de geruit scheurt zij de midden door, een eider de éen helfte. Zij was te vrede, maar Albach zei, dat Jan Pretorus hem die ring kon toegeven, omdat die kombaars meer waart is als die linnen. Ik zal 't zoo deelen, en jij moet te vreden weesen, zei Jan Pretorus, en nam de ring, brak het door voor hem en Albach.

Albach zei, dat hij tevrede is met wat hij krijg. Zei aan mijn, was gij niet (hier) geweest, had ik niets gekregen en dankte mijn voor mijn mouite die ik gemaak heb, om Massouw het te doen betalen. Ik zei, dat ik het doet, dat zij en toekomende de gewig van diergelijke dingen weet, en om de anderen niet te sterken in 't vervolg.

Massouw brag voor mijn een os om exschuis te versoeken, dat hij zoo lang weg gebleven is, maar dat hij die kaffer wouw laatte opsoeken en de kop afkappen en 't te bringen tot een waarteken. Ik zei, dat hij mijn het moes laaten weten hebben, wat die reden was dat hij niet komd, dat ik het wis dan had ik daar niet zoo groot om gegeven.

Pretorus en Juffrouw Schepers sprak Massouw aan over een beeste vel en een bok vel, die hij geruild heb en niet betaald heb. Hij beloof het te betalen aan

Juffrouw Schepers aan meel, en Jan ook aan meel. Ik zag dat zij niet wel (tevrede) was om die os, die Massouw voor mijn brag. Zei ik, dat hij van mijn een Kouij en een veers, een schlag schaap een bok ooy had. Albach zei, dat hij het weet, maar van de bok niet. Ik zei dat zij vragen ken.

Woensd. 19de. had wij die nagt regen gehad. — Den 19de souw Rossetoe na zijn kind gaan onder kand van hem, die een ouwe plaas herbouijd en nu siek leg, en zouw vandaar na zijn moeder gaan, had hij mijn die vorige dag gezegt. Doors zei aan mijn, dat hij mee gaan wil. Zei mijn vrouw, dat hij tog mag zienen om kalmoes [1]) te krijgen; dat zij het betalen wil wat 't omtrind waard is.

Toen Rossetoe en Massouw vertrokken was, was Doors nog daar en ging ze na. Toen hij een wijnig van ons af was, kwam Jan Pretorus hem na en vraag hem of Massouw al weg ben. Zei hij van ja. Zei Pretorus, dat Doors aan Massouw zeggen moed, dat hij hem een (os moet sturen?) en als die os niet over drie dagen hier is dat hij hem dan zal gaan schieten. Dat zei Gabriël aan mijn in presint van mijn vrouw. Ik zei, dat het niet goed is, en dat Massouw hem daar niet aan te stooren heb.

Die os die Massouw mijn gaf komd bij de getal van 459 — — maakt . . . . 460.

Woensdag kwam Siritie bij Rossetoe, kwam zijn

---

[1]) Die wortel van 'n plant met geneeskragtige eienskappe, wat saamtrekkend op die ingewande ageer, en meestal bij diarree gebruik word. Dit het enige ooreenkoms met borrie, en word deur die naturelle ingerijg en om die hals gedraag. Op 17 Aug., toen Doors die gevraagde breng, word gepraat van 'n „schnoer kalmoes".

wit kaffer[1]) na mijn en brag voor mijn vrouw een prik tabak,[2]) die hij haar beloof had toen hij voor drie maanden bij Rossetoe was. Hij vraag een bok vel voor die tabak. Mijn vrouw zei, dat zij niet had; was hij te vreden. Zei hij, dat zij 't nemen kon, dat hij het voor zijn moeder gebragt heb; gaf zij hem harde vet van een bok. Zei zij, dat zij op een ander keer voor hem zal zorgen, maar dat zij hem de ander morgen een schaapvel geven zal. Hij zei, dat Siritie mijn ook laat kos vragen.

Tegen de avond kwam Pangoetje en een vrouw van Kaalkop, en brag mijn 2 potte en twee kalbasse bessies bier. Hij zei, dat hij 't bring om dat ik geen bier gehad heef toen ik daar was om te schieten. De avond geef ik hem een schaap. Ouwe Hannis zijn maat gaf hem ook bier. Carolus krijg ook een kalbas bier. Pangoetje zei, dat het is om dat ik geen bier gehad had toen ik daaronder was, maar ik begrijp het anders, dat het is om dat ik Rossetoe gezegt had om hem geen kwaad te doen nog minder doot te slaan.

Dond. 20ste. De morgen had wij troewelweer; is Jan Pretorus gereden om bas te halen en zijn vrouw (en) Juffrouw Schepers is mee gereden. Die nagt is een kalf doot; ik dagt dat hij doot gelegt is van de beeste, maar toen het afgeslagt was zag ik dat haar lever geel en geswollen was.

Gaat van die beeste getal af, blijf . . . 459.

---

[1]) Waarskijnlik 'n albino.

[2]) Die inboorlinge bewerk tabak deur die blare in 'n bos vas te draai in 'n matje, en so te laat droog word. Dit heet 'n prik.

De morgen kwam de wit kaffer van Siriti; gaf Martha hem die vel van de kalf en een stuk vlees.

Vrijd. 21ste. De morgen met hane Kraaij is ouwe Strijdom zijn vrouw, Alida Bronkhors, overleden, na een siekbed van 11 dagen.

Ik vraag aan Strijdom, houveel jaren dat zijn vrouw oud is geworden. Hij zei dat hij het niet weet. Ik vraag wat jaar en wat maand dat zij geboren is, of hij 't niet weet. Zei van neen, dat haar ouderdom bij haar suster is, bij ouw Rinsburg zijn vrouw. Ik zij aan hem dat overmits wij geen planken heb om een kist te maken, wij de lijk tegen de agtermiddag ter aarde zal bestellen, omdat de lijk mischien de anderen dag onregeerbaar weesen zal. Zei hij aan mijn, wat ik daar omtrind doet dat het welgedaan is, en dat hij dezelfde gedagten daar omtrind heb. De namiddag om 4 uur of 5 uur heb wij de lijk ter aarde besteld.

De anderen dag kwam ouwe Strijdom bij mijn in huis, zag ik dat hij wat meer getroost was over de doot van zijn vrouw; vraagt ik hem hoe lang dat hij met die vrouw getrouijd is geweest. Nadat hij een wijnig gepeijst daarover, vraagt hij mijn wat jaar dat wij de droogte gehad heb. Mijn vrouw zei, dat wij zooveel droogtes gehad heef. Ik vraag hem hoe oud zijn oudste kind is, die hij bij die vrouw heb. Zei hij, 9 jaar. En hoelang hij getrouijd was toen zij gebooren is. Hij zei niet lang. Hij is eerst met haar voor Komesaris geweest en toen is hij met haar gtrouijd.

Toen zei hij, dat hij veertien jaar met haar ge-

trouijd gewees is. Ik vraag hem, hoe oud dat zijn oudste kind is, — zei van 9 jaar. Ik vraag of die kind geboren is vóor zijn trouwen, zei hij van ja. Zei ik aan hem, dat hij alsdan geen veertien jaar met haar getroud kan geweest hebben. Zei hij, dat hij zoo vergeetagtig is. Ik vraag hem, of hij niet weet en wat jaar die kind gebooren is. Zei dat de ouderdomme bij swager Sijbrand [1]) is.

Eenige dagen nadat zijn vrouw onder de aarde was besteld, vraag ik hem om Jan, terwijl dat het een kind is die zijn vrouw had toen hij met haar getrouijd is, en dat hij nu bij zijn broeder, Gijs van der Sant, niet komen ken. Zei hij van Ja. Zei ik, maar met die condietie : ik zal hem met mijn eige opvoeden, maar zal hem niet weer af geven als ik eerst kosten aan hem gedaan heb; U, zei ik, heb reets vier van u eigen, en geen voetsel of deksel voor haar.

Sat. 22ste. ben Carolus gereden om koolhoud te halen, en Pieta is meegereden om bas te kappen. Die dag is Doors hier geweest, en zei, dat Rossetoe de anderen dag souw na zijn moeder gaan en hij souw meede gaan.

Ook heb ouwe Daniel de kinderen in de School gezit : Gustaf, Louw Albach en Diederik (met) de anderen.

Sond. 23ste, heb Carolus de bas van de Koolhoud af laate slaan om dat 't aandag meschien te taaij weesen souw.

---

[1]) Sijbrand Bronkhorst, wat bij Van Rensburg s'n trek was.

Die dag is Rossetoe en Doors na zijn moeder gegaan.

Maand. 24ste heb Pieta de tind op de wagens gemaak en ik heb met Gabriel en Renosterarm 3 sleepsels takken gesleept voor de schaapkraal.

Bij de beeste getal komt één kalf bij, van de kouij van Pieta, maak 460
Dond. 21ste, de avond had wij swaare eclips in de maan.

Dinsd. 25ste heb Pieta aan een veld stoel gegaan; Carolus heb de brijpaal laate ingraven, en Carolus heb 3 stoeltjes gemaak. Die nagt heb de grote swarte kouij gekalf. Komt de beeste getal op . 461.

Den 25 is Diederik uit de school geloopen.

Woensd. 26ste. Is Carolus gereden om zijn mielies af te plukken, dat rijp is, met zijn vrouw, en ouwe Strijdom is meegereden en Martha gaf een meijd.

Die middag kwam Albach bij mijn, en zei dat hij met ouwe Botha verackoordeert is voor een dikketon [1]) voor de velling in zijn (wagen) te maken, aan schapen (betaalbaar). Vraag ik hem, hoe deur de schaap gerekend is. Zei hij, dat zijn schaap 20 B en 3 rds. is. Zei ik aan hem, dat hij met de schaap ook ackoordeeren moet. Namiddag kwam Albach, en zei, dat Botha niet meer voor zijn schaap of hamel geven wil als 2 rds, maar, zei hij, wat zal hij doen.

Dond. 27ste heb Pieta de beeste vel in de water

---

[1]) Ducaton, 5s. 3d., 'n oud-Holl. silwere munt.

laat goijen, om het te laate brijen. Carolus heb de tanden in zijn zaag gemaakt.Pieta heb een veldstoel gemaakt, Jan Pretorius aan zijn trap voor zijn wagen (gewerkt); ouwe Botha aan Juffrouw Schepers haar wage wielen, en aan Albach zijn wagen wiel.

Namiddag kwam Albach en had een stuk houd gebrag voor twee speeken voor zijn wagen. Zei Botha dat die houd groen is. Die houd had al bij Rammabooij zijn tijd daar geleg, zei Albach. Jan Pretorus zei, men ken met de bas van die stuk doorn houd nog vellen looij ! Ik weet dat Albach bij Rammabooija zijn tijd niet eens daar is geweest, het was een ongegronde gissing.

Vrijd. 28ste. heb ik Carolus aan zijn wage trap zien werk. Ouwe Botha heb aan de wielen gewerk.

Satd. 29ste heb ik twee sleepsels takken gesleep voor de scherm aan de beeste kraal. De middag kwam ouwe Hans Kaffer van Maletie met de bootschap, dat de menschen bij Makotekoot is. Ook heb Maleettie mijn laate weeten, dat een brief van de menschen gekomen is bij de Captijn die de olivants tand aan mijn gebracht heb van de Roije Kaffers, en hij zouw de brief na Maleettie bringen; hij zal het aan mijn steuren. Ook laat Meleettie mijn weeten, dat hij mijn grootste Captijn *is* en *blijft*, al is de ander bij mijn, en dat Selippe zijn volk bij hem gewees is met die maan dit doot is; dat zij komen zeggen heb, dat wij die beeste van Maleettie genomen heb die hij bij Rammabooija gegeven heb om op te passen, toen hij oorlog had; om mijn te groeten steurde hij mijn een stuk geruijd.

Carolus en Jan Pretorus heb Koolen gebrand; ouwe Botha heb aan die wielen gewerk. Ouwe Hans Kaffer zij aan mijn dat hij honger heb; heb ik hem een stuk van een schaap gegeven.

Sond. 30ste. had wij de morgen Koude weste lug. Kwam Rossetoe zijn vrouw en dogter met een kalbas bier en een mant potattis. Zei zij, dat zij om kost kwam; heb ik haar een jonge sieke schaap gegeven, daar zij zeer vergenoegt mee was.

Carolus heb die dag voor ouwe Albach twee hoorn bekers gemaakt. De avond heb ik aan Hans Kaffer van Maleettie, een schaap gegeven om te slagten.

MEIJ 1837.

Maand. 1ste had wij de morgen zuit ooste wind, en de wolke kwam aan de See kand dik en swaar op.

Heb Pieta de riemen gesneden; ouwe Botha werk aan zijn wielen; Carolus heb in de smits winkel lunsen en graaf ijsser gemaak, rimketang schaakels, lunsen reg geslagen, ook gemaakt. Tegen de avond is Gabriël na Rossetoe zijn kraal gegaan.

Dinsd. 2de. De morgen had wij de zelfde weet, eits meer stuif regen bij. De nagt heb April zijn honden een jakhals gevangen. — Omtrind 8 uur heb Carolus ouwe Albach aan Speijker maken gekregen voor juffrouw Schepers haar leeren. Hij was hoefsmid onder de regemind gewees, in dienst van Bonaparte. Nadat hij de eijser wat door elkander geslagen had, had

wij dat speijkers genoemd. Ik zei aan Albach, dat hij nog jonk ben, hij zou nog leeren.

De middag werk Pieta aan jukschijen met Carolus zijn groote slikschaaf, laat hij 't van de schroef af vallen, brak de hand vatsel af.

Woensd. 3de ben Pieta met de wagen gereden en juffrouw (Schepers) met haar kinderen om haar mielies af te plukken. Cornelia is meede gereden. Carolus werk in de smits winkel. Ouwe Botha aan de wielen; ouwe Strijdom is ook meede gereden, met zij twee zoons om zijn mielies te plukken. De avond kom juffrouw Scheepers en had al klaar rijpe mielies, omtrind een vragt. Ouwe Strijdom kwam agter middag vragen, zei dat Gabriël laat weete aan mijn, dat hij de anderen dag niet komen zal: hij zal ouwe Strijdom zijn mielies eers helpe af dragen. Die avond kwam Gabriel met de wagen mee, zei ouwe Strijdom de avond tegen hem, dat ik gezegt heb, dat hij morgen met hem moet mee rijden om zijn mielies te helpen afdragen. De anderen morgen vraag Gabriël mijn of ik aan ouwe Strijdom gezegt heb, dat hij met hem moet mee rijden. Ik zei, dat ouwe Strijdom mijn gister gezegt heb, dat gij hem gezegt heb, dat gij vandaag niet komen zal, dat gij hem eer de mielies zal helpen af dragen. Gabriel zei : waar heb hij mijn gekregen? Ouwe Hans is (n)ooijt bij mijn geweest, of met mijn gepraat! Toen ouwe Strijdom rijden wouw, vraag hij mijn om een paar makken ossen. Ik : Waar moet die ossen trekken? Zei hij : naas voor. Ik zei, dat hij dan die twee moes in spannen die ik hem op noemde. Zei hij : die os stoot. Ik zei : die os trek

haar; nee, hij trek hot. Ik zei van nee, maar neem dan die, en noem hem twe andere osse op; zei van ja. Toen hij in spannen souw vraag hij mijn, of Gabriël met hem rijden kon. Ik zei aan hem, dat hij hem vragen moet, dat mijn het niet scheelen ken. Vraag hij hem, zei hij van neen. Vroeg hij om Gert de Bosseman van Carolus. Dié zei, dat hij te veel werk die dag had. Is hij na juffrouw Schepers gegaan en haar om een kind gevraagt; heb zij hem een gegeven; is hij eindelijk gereden om zijn mielies te halen.

Dond. 4de. Is ouwe Strijdom gereden om zijn mielies te halen. Carolus en Albach werk aan de wagen eijser arms, ouwe Botha aan zijn wielen, Pieta aan een veld stoel, Gabriel heb kool houd gekapt.

Vrijd. 5de heb ouwe Botha kool houijd laat halen, Carolus heb sporen gemaakt voor zijn paard maar niet klaar gekregen, Pieta heb osriem ringen gemaak.

De avond is Rossetoe te huis gekomen. De avond blijf de span osse, die ouwe Botha ingehad heef, uit, kon hij 't niet krijgen; de nagt kwam de osse zelf na de kraal.

Sat. 6de heb ouwe Strijdom klippe gereden voor de graf van zijn overleden vrouw. Omtrind 8 uur kwam Doors met Makatee en Pamgoetje, brag voor Martha een stuk voerzits, vraag aan mijn een slag bees voor zijn vrouwe die hij gekregen heb van de Captijn Rasieppe, en brag en halve schootkruijd van de Captijn om het te prubeeren. Als die niet goed is zal hij ander steuren. Ik nam aanstons een geweer om het te prubeeren,, maar 't, was zeer sleg. Zei ik aan

Doors, dat hij hem moet laate weeten, dat hij ander steuren moet.

Ik vraag hem of die Kaffers gekomen is die na Sakanna gesteurd is; zei hij, dat éen gekomen is, en 3 is siek; die een is gekomen om het te zeggen, dat als zij gesont is, zij de geweers bringen zal. Ik vraag of die Kaffer bij de wagens zelf gewees is, zei hij van ja.

Nu gaat van de beeste getal af de swarte Kouij van Carolus, die haar doot geblouijd heb, de blouw witkop en de os Katman, die ik aan Doors gegeven heb, blijft de getal . . . . 457.

Die kalf van de kouij van Doors gaat ook af.

Doors zei mijn, dat die Kaffers aan de regter hand van Massouw zegt, dat bij hen 6 menschen gewees is om na pat te keijken maar niet gevonden heb. Heef zij aan mijn laate weeten, dat zij met de ander maan bij mijn wesen zal, dat is de maand Meij. Nog voegte hij er bij, dat van Dunkaan 20 kaffers bij Sakana geweest is, die komen keijken is of het waar is dat de menschen vermoord ben; dat hij en die menschen die bij hem op Port Natal is, een Comando op de Bloot Kaffers doen wil, die de menschen vermoord heb.

Die dag heb ouwe Botha en Albach messen gemaakt, Pieta os riem ringen, Carolus mes heften. Ik heb de riemen op gehangen om te brijen van (?) voor een Schaapvel en de kost. Ouwe Daniel Peffer maak in de school schoenen voor juffrouw Schepers en mijn vrouw.

Sond. 7e. Is owe Botha en zijn vrouw na Rosse-

toe zijn kraal gegaan, om Doors aan te spreeken, dat hij al haar goed weg draag, en hij geef alles aan een ander, zei juffrouw Botha aan Cornelia, Carolus zijn vrouw. Ik vraag wat hij van haar weg genomen heb. Zei mijn vrouw, dat Doors een ouwe stukkend spiegel, een half voed omtrind groot, een dosie van omtrind éen duim lang van blik, die vernissel bijna af gesleeten, en een kruijd hoorn met een lavooren (ivore) kop (kreeg). Ik vraag aan mijn vrouw, wat Doors aan juffrouw Botha daar en tegen heb gegeven. Zei mijn vrouw, dat Doors aan ouwe Botha een os gegeven heb, en aan juffrouw Botha twee stukken blouwe bafta. Ik dag dat de os voor niets gereken kon worden; en dat de blouwe goed die waarde twee maal betalen kon. Juffrouw Albach en ouwe Strijdom is ook same gegaan, maar heb niets gekregen. Doors zei aan hen, dat de stads menschen ook na ons komen zal. Ik merk dat aan voor verdigzel.

Mand. 8ste. Heb wij voor juffrouw Schepers takken gesleep; ook is ouwe Hans kaffer vertrokken. Carolus heef juffrouw Schepers haar tind op gebonden. Ouwe Botha heb de wage arms aan elkander geweld. Ik heb voor Annie een schoen op de leest genaaijd.

Dinsd. 9de. Is Carolus in Pieta gereden om bas en Kool houd te kappen; ouwe Botha werk in de Smits winkel.

De Knopneus (heet?) Waaij Waaij, zij Captijn Hinkoena, zijn baas Rasiepa.

De middag kwam Pieta en Carolus met de bas en kool houijd. Had Carolus hem (zich) in zijn been

gekapt en de bloed wouw niet op houden als de avond omtrind 10 uur, heb wij daar uitgebrande aluijn op gestrouijd, en een gienie[1]) op gelegt; de pijn ruk onder zijn bors op tot bij na in zij keel, dat hij geen adem halen kon, en had een brand van binnen. Heb wij een bok de keel afgesneden, en de pens mis de water of sop daarvan uitgedrukt en hem ('n) kommetje ingegeven; sak de pijn af en de brand was geblust.

De middag kwam Doors met de Knopneus, gen: Waaij Waaij, en presenteerd mijn aan, als ik met hem van mijn volk mee steuren ken hij als dan terug keeren zal na de Stad en zal voor mijn goederen bringen waar ik om schrijf, en wat die stad menschen hem geef. Maar ik moes hem een olivants tand geeven, dat hij zijn baas het wijsen ken, dat ik hem om gekeerd heb, en zijn kralen zal hij bij mijn in bewaring laten. En ik moes hem een klijn tand geven, zal hij voor mijn een vaatje brandewijn bringen. Ik vraag hem hoe of de stad gelegen lig; hij moes het op de grond af trekken met houd kool. Trok hij het op deze aanwijsing, dat huisen op een eijland staad, maar als de water af of laag is, ken min daar te voed komen.[2]) Ik vraag hem hoe lang hij loopen moet eer hij daar komen ken; zei hij, van hier tot bij de stad loop hij 11 dagen. Of daar boomen geplant staad? Zei hij van neen, dat zij de drank bij de groot stad met de schip haald. Of bij de stad bosveld is? Zei hij van ja.

---

[1]) Ginje (guinea), 'n muntstuk van 21s.

[2]) Hier op die een kant van die papier is met die pen 'n halwe sirkel aangebreng. Kapt. Elton, wat Lourenco Marques in 1870 besoek het, sê: „die plek lê op 'n sandrug, en is bij hoogtij bijna geheel omring van die water." — *Cape Monthly Mag.*, Mei 1872, bl. 115.

Woensd. 10de de morgen kwam de Knopneus, en zei dat zijn broer niet om draijen ken vóordat hij zijn kralen verruild heb voor tanden en als ik zijn kralen ruilen wil voor een tand brag hij 't. Ik wees hem een tand, maar het moes dan een Bulle-tand weesen. Kwam wij overeen, dat hij mijn twee stukke kleren met zijn terug komst van de stad bijgeven zal. Een tand gaf ik hem voor $2\frac{1}{2}$ el flinnij, $2\frac{3}{4}$ elle voerzits; en éen tand gaf ik hem voor zijn terug gaane voor mijn na de stad. zouw hij aan zijn baas geven. 1 Klijne tand vraag hij mijn, zal hij voor mijn brandewijn bringen. Een schaap gaf ik hem en aan Gabriël ook een schaap.

Donderdag 11de heb ik de brief met Gabriël en de Knopneus Waaij-Waaij afgevaardig. Ouwe Botha heb na de Doorns gesteurd met zijn wagens; Pieta draij aan een pijpsteel. Jan Pretorus heef zijn tind op zijn wage gelap. Owe Botha is op de jagt gegaan. Ouwe Strijdom heb kolen gebrand voor Carolus. Carolus heb riemmen op gehangen om het te brijen. De avond kwam ouwe Botha, had hij een eland kouij gekwets dog niet gekregen.

Vrijd. 12de. Is Pieta gereden om Kool houd te kappen; ouwe Botha laat mis oprapen om de wage banden op te trekken, van juffrouw Schepers haar kinderen.

Ik was verwondert dat ouwe Botha de avont te voren aan mijn zei, dat, als wij niet aanstonds vertrek hij die wielen zal laate liggen, omdat 't als dan nog drogen ken; en zij wouw haar kindersen naar

haar tuin steuren. Carolus werk in de Smits winkel. Ik maak een trektouw.

Na middag kwam Sara van Doors met een mant patatis, en zei dat Doors een Kaffers doot geschoten heb, dat die kaffer getoverd heb. Ik zei aan haar, dat zij Doors zeggen moet, dat de anderen dag komen moet, dat ik op de jagt gaarne wel.

Sat. 13de. De morgen kwam Doors, de morgen vroeg, en zei dat de kaffer van zijn meestergoed in zijn koorn bier gestrouijd heb. Renosterarm zouw het gezien hebben; heb hij Doors geroep en had hij zijn meestergoed nog bij hem; heb Doors hem onder een Kierie gehad, vlug hij na zijn boog en pijlen, zat hij in de huis, schoot Doors hem aan zijn één zij twee ribben af, heb de Kaffers hem gevangen en een been af geslagen. Zei (hij) dat hij nog towerderij in de deur van de Kraal begraven had, — wie die uithalen zal; zij moet hem daar bringen. Zei de kaffers : wie zal u daarheen bring; wij heb jouw al aan stukkend gekapt. Heb zij hem verder dootgeslagen. Rossetoe zei dat is niets, hij zal een ruiker laat komen om de meestergoed uit te haalen.

Carolus heb schoen speijkers gemaakt. Ik heb een trektouw gedraaid. Ouwe Botha heb messen van juffrouw (Scheepers) en hem gemaakt. Jan Pretorus heb ook een mes voor hem gemaakt.

Tegen de avond kwam ouwe Strijdom mijn zeggen, dat ouwe Botha kwaat is op Carolus. Met dat hij dat zei hoorde wij hard spreken bij de winkel. Ik stond op om te zien wat het was, hoorde ik de gekijf van een vrouw, die in scheldwoorden reden voerende

die geheel buitensporig was. Ik ging er na toe, om te zien wat voorgevallen was. Toen ik daar kwam was het ouwe Botha zijn vrouw en ouwe Botha, met Carolus, had grote rusie met elkander. Ik vraag aan Carolus wat het was; zei hij, dat hij een mes, die ouwe Botha voor juffrouw Schepers gemaakt heb in zijn handen genomen had om te zien, en eer hij daar om dag, brak de mes een stuk af. Zei ouwe Botha tegen hem, dat zoo met hij een mes maak het aan stukkend is; zei (ik) aan Carolus hij moet die mes aan die vrouw betalen. Carolus zei, dat hij het doen wil, dat hij messen heb of wat zij daar voor hebben wil. Daarop is hij na juffrouw Schepers gegaan, gaf hij haar een mes uit zijn sak. Zij wouw het niet aannemen, gaf haar de mes hoewel tegen haar zin. Hij (zei) uit boerte, dat het met hem zoo gaat als met Jan met de ouwe merrie; die is van de vliegen doot, en nu is het van de rijen na mijn, om de osse te halen! Haar dogter, Henderina, was juis bij, brag het ten eersten aan haar moeder over. Carolus was weer bij ouwe Botha in de winkel, was zij allebij te vreden, zei Carolus aan mijn. Hij was met ouwe Botha weer in gesprek over de mes, dat hij het uitrekte, dat hij een kouijd smit is en hij niet. Onder de praaten kwam juffrouw Botha met haar dogter aangewaaijd, en voer in scheld woorden uit zooals wij gehoord heb. Onder de wijl had zij en haar dogter niet éen opgehouden met keijven, en ouwe Botha en Carolus sprak zo sterk tegen elkander, dat het voor mijn na bakklijen begos te lijken. Zei ouwe Botha dat hij weet, dat Carolus sterker is als hij, maar dat het op doot en leven gaat. Ik kon nog niemand die daar bij was kon een woord daar te-

gen spreken, want het was eene gevloek en geschel van die vier dat ik verbaas blijf staan. Op les hoorde ik dat Carolus zei, of ouwe Botha hem met de mes drijgde, en nam (hij) een stuk houijd op en zei, dat hij hem moes steken; ging ouwe Botha in de deur van de winkel staan, laat Carolus de stuk houijd staan en stap na hen toe, en met dat ouwe Botha zijn kop draide sloeg hij hem met zijn vuijst omtrind zijn oor. Viel hij ten ondersten boven. Toen was het met schellen en vloeken met juffrouw Botha en haar dogter nog ruijm één graat erger. Ik vraag aan Carolus, waarom hij het doet. Zei hij, wat ik (Carolus) van hem gestolen heb, dat hij mijn voor een dief schel. Zei hij aan ouwe Botha, dat hij een verdoemde dief is. Vraag ouwe Botha wat hij gestolen heb. Zei Carolus: die ooijen van paatje daar in Caledon, die paatje van ouwe Albach geruijld heb.

Ik zei aan Jan Pretorus, dat als een vrouw met mij zoo spreek, met vloeken en schellen, dat ik het niet verdragen ken en weet niet al wat ik doen zouw, maar zal het niet verdragen.

Toen zij te lang aan houijd, ging Carolus na haar toe, heb ik hem weggejaagt. Toen alles voorbij was sprak ik ouwe Botha aan — — terwijl hij zei, dat hij noijt gestolen heb, — — over de schapen dat Diederijk, zijn stiefsoon, die drie ooijen voor hem geeijgent heb aan Calidonsrevier. Vraag hij, of hij dan daar geweest is. Ik zei aan hem, die drie ooijen die Louw Albach onder u schapen uit gekend heb voor die, die ik van Albach geruild heb, heef u die een gehouden dat het een ooij van Diderik is, dat zij nog bij haar moer loop. Zei ik aan hem, als hij weeten wil hoe of

het met die ooij is, zal ik u het zeggen, en als u mijn niet gelooven wil, ken u Jan Pretorus vragen, — hij weet het zoo goed en nog beeter als ik. — Toen Louw en Pieta kwam, vraag ik of zij de ooijen gekregen heb. Zei Pieta, dat zij twee gebragt heef; die een zeg ouwe oom Hendrick is Diederijck zijn en ik had die al gemerk; heef hij de bruin bonte gehouwen voor de witte die ik gemerk had. Toen zei ik, die witte ooij daar die een bij liep, is ook ouwe Albagh zijn; die is onder Jan Pretorus zijn schapen gekomen met nog een ooij met een lam en een brandsiek schaap.

Toen Louw en Pieta gekomen is en dat zei, vraag Jan Pretorus aan Louw, of hij niet meer van ouwe Albach zijn schapen onder u schapen gezien heb; zei Louw, dat hij nog éen of twee ooijen met lammers daar gezien heb. Vraag Jan, hoe die ooij lijk; zei Louw: die een ooij heef zoo spikkels aan haar kop. Zei Jan, dat het die ooij is die de Bosseman van hem uit de veld gebrag heef met de lam. Is Louw de anderen dag gegaan, en heb de ooij uit gevangen, en de anderen was meschien onder Piet Grobler zijn schapen, heb hij niet gekregen.

Toen zei ouwe Botha, dat hij mijn een ander ooij geven zal voor die ooij. Ik sloeg hem het af, dat hij die ooij maar houden ken, dat hij daar genoeg overtuig was om mijn het te geven.

Souijt Pans Bergh,
Den 11de Meij 1837.

Aan de Wel 7dele Heeren en Vrienden, tot Relagoä of Delgoä Baaij.

WeEd. Heeren en Vrienden,— Met de beste res-

Sout Pans Bergh
Den 11de Mey 1837
Aan de wel Edele Heeren en vrienden
tot Delagoa of Delgoa baaij
weledt. Heeren en vrinden
Met de beste Eerbied neemt wij de
vrijheid Uwed te informeeren, dat in de
maand July 1836 agt huis houdende
menschen van ons gebrokken ben met
hunne Famielie en Eigen doen negen
en veertig Sielen, behalven Dienstbo=
den die wij niet weet op te noemen,
met oogmerk weg na uwed opgemel
de Baaij, om aldaar met uwed goedguns=
tigheid te mogen handelen, nu verstaa
van de Natie aan de grote rivier, dat
de menschen alle vermoord ben, door een
Natie die men Bloot kaffers noemd;
En nu groot gevaar ziet bij uwed te komen;
Daar wij groot gebrek lij aan Kleeradie.
IJserwerk, en Ammunitie om ons te verdedi
gen tegen sulke aan slagen. Nu is bij de
ze (wij mag) onse ootmoedig en ver=
soek aan uwede, of wij voor Redusie mag

DIE AUTEUR S'N HANDSKRIF.

Bowestaande is 'n portret van newensgaande brief, soos 't in die Dagboek oorgeskrijf is.

peck neemt wij de vrijheid Uwed te informeren, dat in de maand Julij 1836 agt huishoudende menschen van ons getrokken ben met hunne famielie en eijgendom, negen en veertig sielen, behalven diensboden, die wij niet weet op te noemen, met oog merk reg na UwEde op gemelde baaij, om aldaar met uwen goedgunstigheid te mogen handelen. Nu verstaan (wij) van de natie aan de Grote revier, dat de menschen alle vermoord ben, door een natie die men Bloot Kaffers noemd, en nu groot gevaar ziet bij Uwed te kunne komen, daar wij groot gebrek lij aan klerasie goederen; en aminietie om ons te verdedigen tegen sulke aanslagen. Nu is bij deze — — als wij mag — — onse ootmoedigen versoek aan UwEde, of wij voor produck mag bringen : slag ossen, kouijen, hamels, wol, beeste en wilde beeste huiten [a]). Zoo het moge weesen dat Uwed het gunstiglijk oordeel, gelieve als dan ons met een brief te melden, — den bringer Gabriël De Buijs, en de Knopneus Waaij Waaij zal het ons behandigen.

Wij ben met zeven huis houdings en ses en veertig sielen en slegs negen weerbaare Schuts.

Ik ben, WeEd Heeren en Vriende, UwEd opregte vriend en D.W. dienaar,

L. Trigardt.

gebooren in de Colonie de Kaap de Goede Hoop.

P.S.—WeEd Heeren en Vrienden,—Als UwEd. ons toe vertrouwen wil, de waarde van 50 of 60 rixds., à agt en veertig stuivers eider, aan klerasie goederen, aan linne werk, gaare, naalden en sovoort, enige vingerhouden, en naaij ringen, — gelieve het aan den

[a]) In die oorspronkelike teks onderstreep.

bringers De Buijs (en) Waaij Waaij af te geven, met de rekening en wat voor produck. Mijn vrouw versoek om 3 lb. tee, 5 lb. koffij, 5 lb. suiker.

Sond. 14de. Is Jan Pretorus met zijn vrouw en Juffrouw Schepers, Cornelia (en) Pieta met de jongetjes kinderen na Doors en Rossetoe zijn kraal gegaan, en Hendriena is met de vrouwen meegegaan; heef Doors voor hen patattas en mielies laate kooken.

Ou Botha heef mes-heften gemaakt. De morgen kwam Diederijck met een schaap ooij, die ouwe Botha mijn steur voor een ooij die Diederijck aan Calidon vals geeijgent heef. Zei ik aan hem, dat het aan Calidon zijn ooij was, hoe het komt dat het nu mijne ooij is. Zei hij, dat Carolus gezegt had, dat hij die ooijen uit vangen ken, dan kon hulluij nader zien of het niet ooijen is die paatje geruild heb. Zei ik aan Diederijck, toen ik aan u gezegt heb dat die twee ooijen, die ik goed kon, geruilde ooijen is, dat u toen zegt, dat het u ooijen is, en u vader en moeder ook; en die een die ik niet kon, was naderhand ook uwe ooij. Onder ons gesprek kwam Louw Albach bij geval bij; zei ik wagt, ik zal Louw vragen waarom heb gij die bruin bonte ooij niet uitgevangen aan Calidon, toen gij en Pieta gegaan is om te zien of die schapen die ik van uw vader geruild heb, niet onder ouwe Botha zijn schapen is. Zei Louw, dat hulluij gezegt heb dat die witte ooij hulle zijn is, die Pieta al gemerkt had, dat de ooij nog bij haar moer loop. Daarop zei ik aan Diederijck dat de witte ooij daar die ander bij loop, ook ouwe Albach zijn ooij is, dat gij die ook verkeerd geeigent heb; en dat hij die ooij weg nee-

men moet, dat ik haar niet hebben wil. Daarop zei Diederijk, dat zijn vader gezegt heb als ik die ooij niet hebben wil, moet ik haar aan Carolus geven; hij moet die ooij onder mijn schaapen laten. Zei ik, dat als zijn vader die ooij aan Carolus geeven wel, hij het zelf doenen of geven ken. Is hij met die ooij weer weggegaan.

Mand. 15de ben Pieta gereden om zijn mielies te haalen met Willem van ouwe Strijdom, en Koot en Gert van juffrouw Schepers, en verder ons volk. Carolus heb voor juffr. Schepers en trektouw gedraaid.

Dinsd. 16de. is Jan Pretorus gereden om bas te halen; Carolus ben na Rossetoe gereden; ouwe Botha werk in de winkel.

De morgen heb ik aan jufr. Schepers drie slag hamels gegeven.

De middag kwam Carolus en zei, dat die dag in tegenwoordigheid twee bootschappen of wel drie gekomen is. Zijn moeder laat hem [1]) weten, dat langs de Olivantsrivier een partij menschen af komt. Zijn zoon, Rossekoela [2]) kwam zeggen, dat Maletie zijn kaffers vlugt, dat de menschen twee of drie kraalen heb doot geschoten. De Rooij kaffers Captijn, laat ook weeten dat de menschen met zoo een menigte aan kommen is, dat hij niet weet waar zoo veel van daan komt. Ik zei, dat zij heel wel liegen kan.

De morgen was ik bij Jan Pretorus, en zei, als

---

[1]) Nml. Rasethau.

[2]) 'n Seun van Rasethau.

hij mielies hebben wil, dat daar nog drie tuinen is, daar daar niet geplukt is. Zei hij van ja.

Toen ging ik na ouwe Botha en wins hem goede morgen. Hij ontfang mijn vriendelijk, nadat tusschen hem en Carolus die rusie is geweest. Na dat wij zoo wat gepraat heb, vraag ik hem of hij die dag uit schieten of jagten rijd; zei hij van neen, dat het te laat weesen zal om zijn wagen reg te maken. Zei ik aan hem, of hij meschien geen mielies hebben wil. Vraag hij of daar nog is. Zei ik van ja, daar is nog drie tuinen, als hij hebben wil ken hij maar haalen.

Carolus zeg, dat Rossetoe zijn moeder hem laat weten heb, dat de kaffers van Sakana niet komd, is dat drie van die hij gesteurd heb, mee is na de stad, met de brief die ik geschreven heb, en de ander wagt tot hij komt. — Carolus zei, dat hij aan Doors gezeg heb dat wij Adonis steuren moet om te zien of het waar is. Zei Doors dat ons dat niet doen [wil]. Wij zal die kaffers laat [doot] slaan. — Nog voegte Rossetoe daar bij, dat Selekaats wagt tot de grote revier laag is of de water [af]geloopen is om te kunnen komen.

Woensd. 17de ben ik, ouwe Botha, Jan Pretorus, [Pie]ta, Willem gereden om te jagten en met eens te zien na plek[ken] voor ons vee in de winter.

De morgen steurde ik om Doors [te] roepen om mee te rijden, was [hij] gegaan om de mielies af te pl[uk]ken, die ons laate staan heb. [Heb] ik. Jan en Botha gezegt om het te plukken als zij het hebben [wil].

Woensdag is wij gereden, is ouwe Botha buiten

dat wij weet vooruit gegaan, op de vlakte, rij Diederijk van ons af; — ben wij, te zeggen : ik, Jan Pretorus, Pieta, Willem van Strijdom, gereden om te zien hoe of de veld voor ons vee is om aldaar te gaan voor de winter. Krijg wij eers een eland; die is ons ontsnap. Heef wij uitgespannen om te eeten, ben wij weer ingespannen; ging ik en Jan voor de wagen uit, zag wij een koedoes kouij, ging ons voorbij voor de wagen geraas. Omtrind de plek daar wij na toe ging om het te bekeijken. krijg wij een partij olivanten : een jonge bul en de anderen kouijen met kalvers. Toen de kinders zoo na was met de wagen dat zij de olivanten zag, en de osse vervaard wierd, is zij een eind op zij weg gevlugt met de wagen, schoot ik een kouij de bouijt been af. Nam de andere de vlugt; is Jan onder laaijen van mijn geweer hun voor geloop. Kwam zij weer te rug, ging Jan hun om van de andere kand, gaf hij een een schoot. Ging een partij (op) de vlug en de andere blijf bij de gekwetste staan; Schoot Jan de jonge bul, kwam zij na mijne kand gaf ik hem een schoot dat hij doot viel. Was de gekwetste met een vers en een jonge bulletje en een kalf (blijf) staan; schoot ik de vers om bij de gekwetste te komen, viel (die) ook doot, Toen gaf ik de gekwetste nog drie schooten en Jan één; maar de geweer was niet reg viks met de steen, liet wij haar staan dag dat zij de andere morgen nog daar weesen zouw. Toen de een groote doot was, roep ik Pieta toe, dat hij komen moet; zouw hij de een jonge schieten, schoot hij hem twee schooten maar niet doot. Heef wij hun laate staan, om de gekwetste de ander morgen doot te schieten.

Dond. 18de de (morgen) vroeg ging ik en Jan om te zien of de gekwetste nog daar of doot is; was zij weg ging wij op haar spoor een end weg, vond wij haar, heef hij haar doot geschoten. Is wij terug gegaan, had de kinders één tand van de veers uit gekap; heb wij de tanden uitgekapt. Is ik en Jan gegaan — — mits dat het te laat was om verder te rijden — — of wij niets kon krijgen, maar vond niets. Ben wij de avond daar gebleven.

Vrijd. 19de ben wij na de vlakte gereden om te zien of wij niet vlakke wild kon schieten. Krijg wij en klompje kwaggas en wilde beeste; schoot Jan een kwagga, maar niet gekregen en ik schoot mis. Ben wij gereden, omtrind de swarte koppies. [1]) Heb wij uitgespannen; ben wij gegaan om te schieten maar niets gekregen. Hep wij in gespannen, en reg uit gereden na huis. Heb ik een springbok geschoten.

Sat. 20ste. Kwam Jan Pretorus, ouwe Albach en juffr. Schepers, de morgen bij mijn en zei, dat de tien osse die ouwe Botha op de jagt gehad had uit gebleven is.

Alb. zei : almagte Carol, mijn eenigs os wek.

Hoe dan, ouwe Izaak

Die hos ouwe Hindrek gister uit span het is alle kaar wek. nou kister ik kom daare bij ou Henderik ikke vraa Isaak waar de os; ikke wel somar stuur Isaak hij moet loop kijk de hos. Owe Henderik ze, Diderik moet oppas de hos, Isaak help slag de wiile-

---

[1]) Die koppies tussen Masjaba's Koppies en Louistrichardt.

bees, voor hem. Rek ou Lowies, — Diderik was mijn jonke, hij had niet slaap en de huis van nak!

Jufr. Schepers zeg haar eenig drie osse die zij nog in spannen ken, is daarbij. Zoo met als zij met de osse werk blijf de osse uit. Ik heb nog altijd gegeven, maar nu geef ik niet meer; en als men niet geef zal het meschien niet goed [wezen].

Jan zei, dat is nu al drie maal dat de osse uit blijf. Als daar ongedierte bij komt, en de osse loop uit elkander, waar krijg wij het weer. Paarde heb wij niet om het op te soeken.

Ik zei, dat als de osse onbeschadig gevonden word, de onrustigheid alleen genoeg is dat, als het mijn over kwam, ik voor een tweede en een derde keer mijn wel zoude wagten als het aan mijn eigen was, nog te beter als daar van anderen bij is.

Toen de vee de morgen weg was na de veld, kwam Doors met Makate, en de ouwe olivants tover kaffer, die zo verwondert was, dat wij drie olivanten geschoten had, en had zoo spijd dat zij nie mee is gegaan met de wagen om de flees van de olivanten. Zij wouw gaan om de flees te halen, beduide ik haar de plek daar de olivanten leg. Ik had twee slurpen medegebrag, wouw ons volk het niet eeten, gaf ik het aan Makate, en Doors nam voor hem ook een stuk. Vraag ik aan Doors of hij de osse van ouwe Botha niet gezien had; zei dat de kaffers de osse ander kand de kraal in de hoek gekregen heb; dat ouwe Henderik de kaffers bij de kraal gekregen heb toen hij daar kwam.

Van de beeste getal gaat twee af, de sieke swarte kalf van de trop beeste, en de veers kalf van Gabriël,

die Doors aan de kaffers gegeven heb, voor de bewerken van zijn koper tot ringen, blijf de beeste getal . . . . 455.

Toen wij uit schieten was, heb een van de kaffers kouijen gekalf, komt de getal . . . . 456.

Ouwe Botha heb op zijn tog niet meer geschooten als en welde bees en een springbok.

Sond. 21ste had wij de morgen donder weer en regen; de namiddag zuit ooste weer, kouwe.

Had de schimmel kouij gekalf, komt de getal 457.

Maand. 22ste had wij kouwe zuit ooste wind dog geen regen.

Heb ouwe Botha en Albach, de wageband gekort van Albach. Na de eete heef Botha koper gesmolten voor koegels; kwam ouwe Strijdom ons zeggen, dat de klijpot smelt maar de koper niet. Hij heb drie koegels gegoten, dog meer tin als koper. Carolus en Albach souw een laaijstok aan elkander wellen, kon het niet aan elkander krijgen dat het goed was: eers heb Carolus en Jan het met koper prubeert aan elkander te laate loopen, wouw het ook niet vast blijven.

Dins. 23ste ben Pieta en Jan Pretorus, Jufr. Schepers met haar kinderen, Jan zijn vrouw (en) Cornelia, gereden om mielies te plukken met twee wagens. Toen zij weg was kwam Doors met zijn vrouw, drie of vier kaffers van Rossetoe, bragh die kalf die Pieta van Rossetoe geruild heb. Ik vraag aan Adonis of hij de kalf van Pieta ken; zei hij van ja. Zei ik, dat hij die geven moet.

Toen is Carolus en Albach aan de laaijstok van vooren aan weer begonnen, een stuk eijser aan de kop[er]van de laaij stok te sitten. Nadat zij 't 6 of 7 maal in de vuur voor de blaasbalk gehad heef, en braaf gebrand en verbrand had, was 't op les dan goed. Maar zoo dra als Carolus aan veilen gaat, om het reg te veilen, zag hij dat het nog los was. Toen hebben zij een eijsere kierie, van de Kaffers eijser, een van gesmeed; die was dan waarlik dik en lang genoeg. Maar toen het omtrind lank genoeg gerekt was, was het op een plek bijna al weer te dun, daar de Eijser een losse plekkie had.

Woensd. 24ste kwam een kaffer met een blouw schimmel kween voor een veers te ruilen. Carolus wouw een os geven, wouw hij 't niet doen. Is ouwe Strijdom na Juffr. Schepers gegaan om haar het aan te bieden. Zij kwam en, nadat zij het had bekeken, ging zij om de veers aan te wijsen die zij geeven wouw. Toen de kaffer die veers zag, stond hem 't niet aan; heef zij hem een ander gegeven.

De avond kwam Jan mijn zeggen, dat ouwe Botha en ouwe Albach, na de wind-kraals trek als wij van hier vertrek. Ik zei, dat ik daar niet na toe trekken, dat 't te veel uit de Koers gaat, en die weg te veel dubbeltjes heef voor de vee, en de veld meschien af gevreten is van de sprinkhaanen.

De avond was mijn en Albach zijn schapen door elkander. Tegen de avond heb Pieta Danster gesteurd om de paarde bij Doors te halen, overmits de sterfte, volgens de gepasseerde jaar, passeerd was.

Dond. 25ste de morgen met dat wij de schapen

bij Albach (uitvang?) zei de ouwe aan mijn, wat ik dink van ouwe Botha, of hij hem zal laate betaalen. Hij het twee vellingh in mijn waa gezet, ik ook gehelp daar zoo, ou Lowies; ik warrem gemaak de eijser, das waar ou Louwies, ik nie keslaan. Ou Hendrik keslaan mijn wiel, zoo daan daars die vrouw zijn arm. Ook ik het warm kemaak, maar dat waar, ouwe Henderik keslaan, ou Lowies, ik nie keslaan. Ik twee schaap al kebetaal, zoo de vellink das een diktoon; mijn schaap was maar twee Restaal. Gester ik het kemaak voor owe Hendierik een tank; de heel dak, zoo ik maak hij ies stukken, noo gistraan hij hie eis klaar, mijn hand zoo seer.

Hij had juis een sere hand.

De morgen kwam Doors en Rossetoe met een partij van zijn groot Kaffers na mijn, overmits ik die paarde laat halen heb, dag zij dat ik die morgen vertrekken zouw. Hij brag mijn een kalbas bier; men dag dat het min genoeg was om afscheijd te nemen. Ik gaf hem een schaap om te slagten, en een bok en een schaap vel vraag hij mijn, heb ik hem gegeven.

Toen wij zoo wat gepraat had, van de regen en mooije weer, zei hij, dat een kaffer die hier agter de bergh gewoond had, bij een Suster van de gemd. kaffer uit de gevankenis is na Souijtpan, en souw wagten tot hij met Selippe reg gemaakt heb. Is hij nu met de Souijtpan zijn kaffers gekomen en de kraal beset, en die mijd de kop in geslagen. Vraag hij mijn, of hij hem daar zal gaan pakken. Ik vraag hem waarom hij die saak niet reg gemaak heb toen de kaffer is komen klagen. Zei hij, dat hij hem gezegt heb om te wagten, en dat hij hier agter de Bergh twee keer

volk van hem doot gesla heb. Zei hij dat hij vrees, dat hij meschien met de Selippe samen spannen zal en hem pakken zal. Zei ik aan hem, dat als hij zoo veel buiten zijn orders gedaan heb, hij hem maar pakken ken. Maar hij moet het eers bij hem onder soeken. Hij zou dan van Kaalkop zijn kaffers steuren.

De morgen heb Pieta en Willem gegaan met een tak en osse daar voor van ouwe Strijdom, om houijd te haalen voor de wielen. Is Diederik mee gegaan en Pieta om bas te halen.

De morgen heb [a])

Vrijd. 26ste had ouwe Botha de banden van de wagen in de vuur gezit, toen het dan warm genoeg was zouw hij het op trekken, maar zij kon van de drie geen een op krijgen. Hebbe zij dat weer in de vuur gezit, toen is een op gekomen, de ander was te klijn, moes de wiel klijnder gemaak worden; Albach zijn was de bant te klijn, moes gerekt worden. Toen dat alles gedaan was hebben zij dat alweerder in 't vuur gezit. Met optrekken was Albach zijn band te groot en de ander te klijn!

Mijn vrouw had die dag haar wagen reggepak en Pieta de zijne.

De morgen kwam Doors met zijn klijn vrouw. Begrijp: zij gelijk omtrent negen of tien jaar. Brag aan mijn vrouw een mant patatas en een groote mant meel; heb ik hem een schaap gegeven.

---

[a]) Hierdie sin is nie voltooi nie, hoewel 'n gedeelte van die bladsij daarvoor blank gelaat werd.

De avond hebbe zij de band van Albach weer gekort, was hij weer te klijn, zei Albach.

Sat. 27ste zooals dag was, kwam Albach bij mijn. Sei dat zijn Boesmans en Jan zij Boesmans alle weg is. Hebben wij de spoor opgezogt, vond Pieta en Jan Pretorus de spoor na de Bergh. Maak wij een overleg om Doors van een kant de Bergh op te nemen, en wij aan de ander kant; zei ouwe Strijdom dat hij Willem na Doors gesteurd heb, en laate weten heb, dat Jan en Albach zij volk allemaal weg is, dat hij kaffers in de Bergh moet steuren. Ik zei waarom hij mijn niet gezegt heb dat hij steurd, had ik Doors laate weeten dat hij komen moet om met hem te spreken hoedanig hij steuren moet. Ik zei aan Jan, dat wij een weinig wagten moed, dat zij als dan een wijnig geruster weesen zal, als dat wij de jagt te vroeg aanvaard.

Ouwe Albach was de morgen aan mis rapen voor de wage banden; Carolus vleg voor hem een sweep. Toen de band warm was is wij alle bij gegaan wat daar was, heb wij de twee banden tog op gekregen.

Van de beeste getal gaat af de kouij van Makata met de kalf, en Langhaar van Pieta heb Doors voor hem uitgejaag, gaat van 457 af, blijf . . . 454.

De avond toen de melk in huis was kwam Adonis na gewoonte binnen, wierd hem cassewiel gevraagd, of hij de Bossemans niet die dag gezien heb; andwoord hij van neen, maar dat hij weet waar zij is. Vraag wij waar. Zei hij dat wij wagten moet, dat hij ons zeggen zal waar zij is. Wij moet hem maar late begaan. Toen Jan Pretorius na zijn huis was, zij

Adonis aan ons, dat Doors hem ook gevraag heb, om, als wij vertrek, bij hem te blijven; had hij gezeg dat hij mijn kind is, hoe dat hij blijven ken. Had Doors gezegt, dat hij de Boesmans nemen zal; nog voegde hij er bij, dat hij Danster ook gevraagt heb. Heb hij aan Danster gezegt, dat hij ons zeggen zal waar die kraal is, en dat wij die Kraal als dan aan stukkend schieten zal. Hij zei, dat hij nu zeggen zal dat hij nu ook bij hem blijven zal, en dan aan hem vragen waar de Bossemans is, dat hij ook bij haar gaan blijven wil, om te zien waar de kraal is waar zij is. Nog voegte hij er bij dat hij omtrind weet waar die kraal leg. Ik zei, dat hij maar moes doen wat hij ken om dat uit te vinden.

Sond. 28ste. De morgen omtrind 8 uur kwam Doors met de Bossemans meijd van Albach, en zei dat die mijd de avond te vooren bij de Kraal gekomen is en dat zij zeg dat Doors haar na haar baas bringen moet; dat de Hottentot of haar man haar met geweld weggenomen heb. Wouw Albach haar een loesing slagen geven, zei ik aan hem, dat hij het niet doene moet, want als zij de oorsaak of overhebber van de loope was, zij niet zelfs had gekomen; en dat hij in het toekomende haar niet meer te wagten ken wees —en. Doors wand (vond?) dat hij het ook afkeur. Ik zei het aan Jan ook, dat zij alle het weeten moes, om de anderen in de handen te krijgen. Albach hoorde mijn en laat de slagen blijven, maar beloof haar dat zij niet vrij wesen zal.

Toen Doors bij mijn in huis was, vraag ik hem wat nuis (nieuws). Zei (hij) dat Rossetoe mijn laate

weeten, dat ik de anderen dag niet vertrekken moet, overmits de kaffers en die na Sakana gegaan is, met de Knopneus, aan 't kommen is; dat zij vandag hier weesen zal bij hem. Ik vraag of zij geweers van ouwe Rinsburg bij zig heb; zei hij dat hij 't niet weet, dat niets als pakken gezien heb, daar zij goed in heb, maar niet weet wat het is. Ik zei, als het is dat zij geen geweers bij zig heb, dat ik niet geloof dat de menschen alle vermoord is. Door op zei Doors, dat zij eits hebben moet tot een waarteken. Hij zei, dat het vijf kaffers en drie Knopneusen is.

Doors zijn mijt Sanna brag voor mijn vrouw een bakkie Honing en een wijnig Grontboontjes; gaf mijn vrouw haar een stuk vlees en zoo een en de ander.

Toen ouwe Botha de wielen omtrind 8 of tien dagen de houd werk klaar gemaakt had, toen hij het opbranden zouw, zag men dat de houijd-wormen in de doorn houte speeken was. Zei ouwe Botha dat Koot — — dat is een zoon van juffrouw Schepers — — dat dootsteeken moet met een doorn. Die gaten was bijna doorgefreet. Hij zei aan Koot, hij moet ter degen keijken, en steek het altoos doot.

Maand. 29ste. De morgen vroeg kwam Doors met de Knopneus en de kaffers. Vraag ik, of hij met hen gesproken had, zei van ja. Vraag ik, wat zij gebragt heb; zei hij een spiegel, ouw Hans zijn verkijker, een lijf-gespe en een versleeten vuurslag. Ik zei, nadat zij het te voorschien had gebragt, dat ik zulks nooijt geloven zal; en zei dat het goed is die de menschen weggegeven of voor eits gering verruild heef, en gaf ik het haar weer terug. Zij vertelde mijn en hele par-

tij blouwe blommetjes die niets beduide, hetwelk ik met stil swijgen beantwoorde.

Ik zei aan Doors dat Gert en Danster ook die nagt schippeerd is; en dat Jannuarij zegt dat zij hem ook mee hebben wouw, en toen hij niet wouw zei zij aan hem, dat hij niet zeggen moet dat zij na de kraal gaat; hij moet zeggen dat zij uitgaat, weer agter uit.

Dinsd. 30ste de morgen kwam Rossetoe en Doors opdat wij die dag vertrekken zouw, en brag twee van zijn volk om mijn te helpen tot waar wij zouw gaan leggen. Ik gaf hem een veers van mijn beeste ras, om reden dat hij mijn al lang gevraag heb om een van mijn aard bees. Hij gaf mijn een stukkie blouw goed, en zei dat het de dankie was.

Toen wij in huis was zei ik aan Doors, dat die volk van mijn zegt, dat hij de Bossemans op gemaakt heb. Hij wilde hem verschoonen, maar de volk overtuigde hem zodanig, dat hij het niet ontken kon, als door heeten liegen. Ik zei, dat hij mijn gevangen was tot dat de Bossemans te voorschijn is.

Ik ging uit en roep Rossetoe op seij, en door mijn vertolk zei hem zoo als het was, en wat ik gehoord had. Rossetoe zei aan mijn, dat ik de geweer van hem moet laaten haalen. Ik vraag hem een kaffer. Zei hij, dat ik een van mijn volk steuren moet, het welk ik deet. Hij sei dat Doors hem wil dootschieten met die geweer, en ik moet tog sorgh dragen zoo veel als ik ken, om de geweer uit zijn handen te houden. Ik zei van ja. Ik zei dat hij het aan mijn en Jan Pretorus, Carolus ook gevraag heb om Rossetoe uit de

Kraal te jagen, dat hij groote Captijn in de plaas ken weesen.

Toen ik weer in huis komt, had Doors anders niets gedaan als huilen. Ik dag dat het maar uit scheijn kon weesen, en droeg hem alles voor, en overtuig hem door de volk van mijn, dat hij op les zei, dat hij dan de schuld maar dragen zal. Toen ik de geweer in handen had, zei ik het hem. Hij zei dat hij gaarne wil na huis gaan. Ik zei, dat hij hier moet blijven tot de Bossemans komd, dat Rossetoe hulluij zal laate opsoeken. Wierd hij kwansuis zoo bedroef dat hij weer aan huilen gaat. Ik zei, dat ik dat voor vier maanden geleden al gehoord had, maar had stil gezwegen om te zien of het de waarheid is, en nu overtuig zijnde, durf ik spreken. Tegen de avond zei ik aan hem, dat hij maar gaanen kon; maar hij moet zien dat de Bossemans uit de bergh komd. Hij zei dat hij die die loop neemt als hij hulluij krijgt doot schieten zal. Ik zei dat ik de geweer bij mijn houwen zal tot ik de laaij daar in gemaakt heb, wand hij heb dog maar éen schoot kruijd, en een op de geweer.

Ik liet hem dan gaan, om de Bossemans op te soeken. Ik wouw hem vas houden maar dag om te zien hoe hij hem gedragen zal. Ik voor mijn pard stelde wijnig geloof in zijn belofte. Hij zouw haar dan zoo en zoo slaan, als hij ze krijg. Toen ik de geweer laate haalen heb, liet Rossetoe nog een stukkie groot geruijt haalen, en gaf mijn die ook, en zei dat ik tog sorg moet dragen mog, dat Doors geen geweer in zijn kraal breng, want dat Doors hem doot schieten zal. Ik beloofde 't hem. Toen hij na huis ging kwam hij bij

Carolus, en versogt hem in biesonder dat die geweer in zijn huis blijven mag, dat hij gerust kan weesen.

Woensd. 31ste. Ben wij vertrokken tot op de vlakte over de rivier. Heb Siekieti een doode wolf gevonden; men kon aan hem niets (zien) als dat hij van andere wolven met bakalijen doot gebeeten is.

De dag te voren had een kouij gekalft, laat ik de kouij met de kalf bij de kalvers jagen en de paarden; stoot die kouij een vul dat hij deselfde nagt vrekt is.

Toen wij uitgespannen was, is Jan, Carolus, Jufr. Schepers, ouwe Botha gegaan om as te branden van de brakbos op de Kaffers kraalen. Pieta en Willem Strijdom is gegaan om te jagten; heb Pieta een hartebeest gekwets, dog niet gekregen, een pouw het hij ook gekwets.

JUNIJ 1837.

Dond. 1ste de morgen, omtrind 6 uur, kwam Doors met vier van de gedeserteurde Bossemans; de een van Carolus gen. Gert is ontsnap. Wij gaf de Klijne alle drie geen slag, maar die van ouwe Albach krijg negen en dertig op zijn rug.

Bij de beeste getal van 454 komt de swarte kouij, die de vul doot gestoot het, haar kalf bij, en de veers die ik aan Rossetoe gegeven heb gaat af, blijf de getal van . . . . 454.

Den 1ste is wij over gebleven, om as te branden. Omtrind 2 uur na middag ben Doors weer na huis gegaan. Toen hij weg zouw gaan zei hij, dat hij nu

zoo als een mijd is, hij heb nu geen roer. Ik zei, dat overmits hij geen kruijd heb, ik de geweer houden zal tot dat Carolus de laaij gemaak heb. Hij zei dat hij wouw gaan om Palmiet te halen, al heb hij dan maar een schoot. Ik zei, dat het zoo veel is als niets, en dat ik Carolus zoo als ik daar komt de geweer zal late maken. Hij zei als die twee loop goed was zouw hij die nemen. Ik zei, dat die niet gebruikt ken worden. Hij zei de loop is goed. Zei ik dat de laaij aan stukkend is. Ik vraag hem wanner hij komen zal.

A, zei hij, ik zol nouw maar kon(m).

Toen hij omtrind twee uur weg was, kwam kaffers met een ooij en drie lammers voor mijn en Jan Pretorus. Toen hij de morgen met de Bossemans kwam, gaf ik hem een schaap voor de volk die met hem was en de asse-gaaijers. Toen hij mijn goede dag zei, zei ik aan hem, dat hij na Gert soeken moet om hem in de handen krijgen, zei (hij) van ja.

Vrijd. 2de. Ben wij getrokken tot de leste water. Ben ik en Jan en Willem en Pieta uit gegaan om te jagten; heb J. een kwagga geschoten, niet gekregen, en Pieta een kwagga en een wildebees gekwets, is hij en Willem gereden met de honden, om te zien of zij de wilde bees niet krijgen kon. Ouwe Strijdom is ook uit gewees, maar kwam ook en had niets geschoten.

Saterd. 3de ben wij getrokken tot bij de vontijn, met rijden die dag is van Carolus zijn waagen door een sloot, vijf speeken half afgeslagen, en een klijn kalf is weggeraak. Een jonge hond is Willem gaan zoeken maar niet gevonden.

Danster is te paard terug gereden om na kalvers te soeken, die men dag te rug geloopen was.

De avond sprak ik met Pieta, gaf hij mijn geen andwoord maar een suure gezigt, waar ik boos om worden ken. Was ik met een jukscheij agter hem. kon hem niet krijgen. Toen wij uitgespannen was, is ouwe Botha uit jagten gegaan, Heb hij een schoot na een wild swijn gedaan, dog niet gekregen. Verder krij hij de vrisse spoor van omtrind zes buffels, zei hij de avond.

Sond. 4de ben wij niet getrokken. De morgen was de Kouij terug geloopen, daar die kalf van weg was. Heb ik Adonis gesteurd, krijg hij de kouij maar geen kalf. Willem is weer gegaan na de hond te soeken, heb hij 't gevonden : De morgen is Pieta met Jan, (en) Danster uit jagten gegaan. Omtrind tien uur is Carolus na de schapen gegaan. De morgen ging ik na Jan om te zeggen, dat ik die dag niet verkiest te trekken; was ouwe Botha bij Jan, sprak hij van de buffels-spoor, zei ik dat hij als wij daar komt (hij) niet alleen gaan moet om te jagten op de buffels, dat hij met ons alle gaan moet, ken wij meschien alsdat de een misluk de ander tog lukken ken; zei hij van ja, en Jan stemde het ook toe.

Sondag avond blijf van mijn een klomp beeste uit. Die kalf die wegeraak is gaat van de beeste getal af, blijf de getal . . . . 453.

Saterd. 10de.[a]) Heel vroeg is Jan Pretorus gegaan na de ooije te zien, die uit gebleven is de vorige dag.

---

[a]) Hier is, van die begin van 'n nuwe boek papier 'n blad weg.

Pieta en Willem gaat op de jagt; Carolus werk aan zijn Speeken. Jan krijg een wolf omtrind een koegelschoot van ons wagens af, heb hij een schoot na gedaan dog niet gekregen. Pieta heb een eland gekwets, kon zij hem te voed niet bij komen.

Sond. 11de. Met son opgang is Pieta en Danster met de paard en os gereden om na de eland te soeken die hij gekwets had. Toen de vee uit de kraal gaan souw, kwam Sekoer zeggen, dat [bij]de vontijn een olivants bul is, dat hij af gaat na de revier. Is ik en Carolus te paard, en Jan te voed gegaan. Heb wij hem twee Schooten gegeven, kon wij hem met de slegte paarde en te voed niet bij komen. Schoot Carolus een streep kruis koedoe kuoij; is wij terug gekeerd en liet de olivant loopen. Toen Pieta kwam (had) hij de Eland niet gekregen; had hij twee wilde varken geschoten en de een niet gekregen.

Maand. 12de. Heb Carolus de blaasbalk opgezit; Pieta en Willem Strijdom heb een gad gemaakt om kalk in te branden; ouwe Botha werk aan een blaasbalk.

Dinsd. 13de. Maandag avond kwam een partij leeuwen na ons wagen of kraalen toe, nam Carolus zijn twee geweers, en ging er na toe; was de honden met een leuw in de revier, en de andere was [aan] de ver kand op de wal, heb hij een schoot na hem gedaan, na alle waarschijnlijkheid niet mis, zoo als wij de morgen aan de spoor zien kon.

De morgen is ik, Jan, Carolus, Pieta en Kobus van jufr. Schepers op de jagt gegaan, te paard, te

voed en met een os. Heb Carolus een eland geschooten, steurde wij Danster met de os om de wagen te halen; kwam Willem Strijdom met de wagen. Ik en Carolus is, toen de eland afgeslagt en op gesnede was, na huis gereden. Jan is verder gaane jagten, krijg hij een hele partij elanden en op een bul die hij schieten wouw, wijgerde zijn geweer, kwam hij zoo terug bij de wagen. Toen zij aan 't rijden was bij de eerste rivierje brak de disselboom aan twee. Is Pieta, Willem, Kobus daar gebleven; Jan is met Pieta zijn paard na huis gekomen.

Toen wij de avond te huis kwam, was daar een gerugte versprijd dat wij gegaan is om kaffers beeste te halen en de Kaffers doot te schieten. Ik vraag wie dat gezegt had; zei mijn vrouw, dat ouwe Albach dat aan ouwe Botha gezegt had; dat ouwe Botha zegt, dat als hij het geweeten had hij als dan ook mede gegaan zoude hebben. Ook vertelde men dat Louw Albach zegt, dat Carolus de avond na geen leeuw geschoten heb, dat de leuw boven bij de doode olivanten gebruld heef. Ik zei hij zal dat uit korswillen gezegt hebben, wand ik had zelfs de morgen op de spooren geloopen, en gezien waar de leuw de wal uitgesprongen heb, toen Carolus de schoot deet. Maar men versekerde mijn, dat hij dat meen, dat het niet zoo is als wij zeg. Ik zei, dat als Louw zoo spreek van mijnentwegen, hij niet verwondert behoef te weesen als ik hem vijf en twintig riem slagen voor zijn maars laat geven, ook uit korswillen.

Wonsd. 14de gaf wij aan Renosterarm, die met Doors en Rosekoela mede gekomen is, Jan zijn dissel-

boom na de wagen toe, en ik en Carolus rij te paard na. Heb wij de wagen op de gang gemaak; maakte wij een omslag om wild maar kon niets vinden. Doors zei aan mijn, dat Sekoer hem gezeg had, dat hij Dinsdag moet komen. Ik zei, dat ik hem gezegt had om Sondag te komen dat wij Maandag souw gaan schieten. Hij wouw de morgen vroeg weer gaan, maar toen ik weg rij om de wagen te halen is hij gebleven tot ik gekomen is. Heb wij hem en Rossekoela en Sekoer en Magielie eenige vlees gegeven; is zij vertrokken. Ook vraag Rossekoela voor Rossetoe ook wat vlees, is zij dan eindelik vertrokken.

Omtrind middag kwam Renosterarm weer met twee kaffers zeggen, dat onder in de rivier agt olivanten staad. Ik laat mijn beduiden waar het omtrind is, was het te ver om die dag nog na toe te rijden; nam ik voor de andere dag te gaan. — Doors had mijn een kalbas bier gebragt; vóor dat hij weg ging vraag hij of die bier nog niet gewerk had. Ik zei, gij wil dat zelfs weer uit suipen, bringt dan hier. Nam hij dan een goede bak vol. Vraag ik hoe dat het is, zei hij, dat het nog niet gewerkt had. Wij nam dan eider een tuig.

De avond kwam Jan, had hij een eland gekwets en een koudous bul, twee kwaggas en een vark bij geschoten.

Dond. 15de. Ben wij gereden om de kwagas te halen : ik, Jan, Pieta, Willem Strijdom, en Kobus en een kaffer. De kaffer had wij voor de vogels voor uitgesteurd, zei dat hij een leuw gezien had, dat hij daar aas moet hebben.

Toen de wagen op geladen was, ging ik en Jan om te zien, of wij de leuw niet krijgen kon; vond wij een os van Jan die ouwe Botha in de leer had, en een schaap — — aan de vel — — die de leuw gevangen had. Wij liet de wagen komen, leg de beenen, daar nog wijnig vlees aan was, met de vel op de wagen, en liet het na huis bringen. Ging wij aan de over zij van de kloof sitten om te sien of de leuw niet na de aas komen zal. Toen wij een kwart uur daar was, zag wij een partij rooije bokken, ging ons voorbij. Een wijing daarna kwam vier anderen; had wij drie jonge honden, die van benauwdheid voor de bokken aan blaffen gaat, moes ik haastig schieten, schoot ik een de blad af maar kon hem niet in de handen krijgen. Een hond van Albach was ook na, maar van haar selven niet veel deugden, kwam en had ook niets gevangen.

Toen wij te huis (kwamen) kwam een kaffer van Massouw aan ons zeggen, dat over die rivier daar wij af gekomen ben, zoo veel menschen aan komen is. Hij beduij Blootkaffers, Mantaties [1]), Coraanders [2]), die bij de menschen is. Ik zei, dat hij mijn geen leugens vertellen moet, dat ik het niet verdragen zal; dat, als hij lieg, ik hem een goede loesing met slagen geven zal. Hij zei ik moet volk met hem mee steuren eer ik hem seer maak; drie dagen zal ons loopen, dan is wij daar. Hij zei, hij zal eers na huis gaan en de volk die daar gewees is zelfs vragen; die volk is nog bij zijn plaats; de ander dag komt hij weer.

---

[1]) Mantatees : Basoetoes.

[2]) Bekoeana's (Barolong).

Carolus en ouwe Albach kort juis twee dagen op een naaf band, had zij hem tot de helfte verbrand. De eijser wouw dan niet wellen; ik dag dat de Smits niet kennis genoeg heb.

Vrijd. 16de. ben Pieta, Jan en Goestaf gegaan om tint stokken te kappen; ouwe Botha maak een huis, Carolus heb twee naafbanden op getrokken, en daar na kolen gebranden. Ik laat een scherm maken van Renosterarm voor een beeste vel.

Den 15de de avond, sat Pieta, Diederik, Louw en Willem Strijdom bij ouwe Strijdom zijn wagen; hoorde ik Jan, Carolus en ouwe Strijdom, — die alle bij mijn wagen zat — een verwart geschreuw van ouwe Strijdom zijn klijn kinderen. Men dag ten eersten dat de heele boele in volle brand was. Wij ging ten spoedigste daarop af, was het Wellem Strijdom en Louw Albach die hand gemeen was over Henderina, ouwe Botha zijn stief dogter. Louw zouw gezegt hebben dat Willem jaloers is op hem omtrind die mijsie; Willem had die onderlaag. Men zei dat Willem de eerste sloeg, en Louw slaat hem tegen de dissslboom, kon hij niet rittereeren viel hij over de disselboom. Sprong Louw toe op hem, heb Pieta hen weer van elkander gemaak, wouw Willem niet weer een tweede keer slaan. Daarop ging ouwe Strijdom aan vloeken en swetsen; wouw Louw met een huislat slaan, nam wij hem die af en zei, dat hij het niet doen moet, dat hij het moet laate begaan dat het kinders is. Liet hij hem bepraaten.

De anderen dag zei Hendriena, dat zij dat ook goed gemaakt wil hebben, dat gezegt is, dat zij in de

rivier op Louw Albach zijn schoot gezit heb. Ik zei of van op de schoot sitten dan wat komen zal, en zei van rugtregkken [1]) komd niets. Du Preez had in de veld met een mijsie die schaapherster was, rug getrokken, had de mijsie na verloop van tijd een kind, wierd Du Pree ook beschuldig, dat hij in de veld bij haar gewees is. Zei hij van ja, maar dat hij niets gedaan had als met haar rug getrokken; gaf de Juts hem zoo veel te verstaan, dat het dan wel zijne weesen kon, als hij zoo ver met haar gekorswild heb. Vraag hij, of van rugtrekken dan ook een kind komen ken. Du Preez wierd voor zoo ver voor onschuldig gehouden.

Satrd. 17de de morgen had de leuw een os van mijn gevangen bij ons kraalen. Die dag is Jan na de vee gegaan, krijg hij een eland daar zijn honden mee baklijd; gaf hij hem een schoot, kwam de eland reg na ons kraalen; zei de kinders dat de honden met de leuw baklijd. Ging ik, Carolus ouwe Strijdom, daarop af, kwam wij de eland tegen, deet Carolus een schoot maar mis, en mijn geweer wijgerde. Deet Carolus nog een schoot door zijn kam een houw, loop een kaffer hem voor en Pieta keerde hem in de rivier, stak de kaffer hem doot. Was het een gekwetste eland van de leuwen, was mank in de heup.

Tegen de avond maakte ik Carolus en Pieta een stel voor de leeuw omtrind de plek daar hij de os gevangen had, bij de pens van os.

Tegen de avond maakte ik Carolus en Pieta een

[1]) Kinderspulletje waarbij twee met die rugge teenmekaar, die arms aan weerskante inhaak, en die een beurtelings die ander van die grond lig.

De morgen heb Pieta tind stokken met zijn kalvers gehaald, Carolus maak een Smits-tang, Ouwe Botha is op de jagt gegaan. Namiddag is Pieta gegaan om houd te kappen voor ons huisen. Ouwe Botha heb niets geschooten.

De avond tussen ligt en donker gaat de schoot van de stel los. Wij gaat alle daar op af met honden en de volk met haar geweers. Ik was de voorste bij de stel, en keijkte na de lijn, zag ik dat die lijn af was, keijkte ik na spoor, zag ik assegaaijen leggen. Ik (raapte) het op, zag ik dat het Gert Bosman zijn was. Roep ik na hem drie of vier maal, krijgte geen antwoord. Zei ik, of hij meschien in de sloot op mag weesen. Ging ik tien of twaalf stappen voor, kwam ik hem op de lijf, had hij de kogel dwars door zijn bouten. Ik zei dat hij op souw staan, zei hij, dat zijn been af is. Riep ik twee van mijn volk om hem na huis te bringen. Toen zij hem de sloot had uitgebrag, leijde zij hem bij zijn honden. Zag men dat de kogel agter zij bouijt beenen door was. Carolus ging dan weer om te kijken, hoe hij de schoot had zei hij dat zijn instrument tussen zijn beenen af is, maar de morgen zei de volk, toen ik na hem vraag, dat hij de nagt gewaterd had. Ik vraag of hij voor of agter water. Zei de meijd Mietje, van neen, die ding die u zeg dat af is, is gloo niet af, *mingit in extremo pene.* De koegel moet hem door de kand van zijn murgbeen getroffen hebben, wand ik en Pieta krijg op de plek daar hij de schoot gekregen heb, een stukkie been van de kop van zijn bouijt-been, en hij klaag dat die been zoo seer doet. —

Toen die vee na die veld was, is Pieta na de as-

bossies gegaan, om as te branden. Carolus was aan kool-houijd kappen. Zei ik, dat hij liever wagten moes tot Maandag, maar dat Pieta die bossies niet langer kan laate staan, om dat de tijd voorbij gaat en de kool-houd niet.

Van de beeste getal gaat de os, die de leuw gevan heb af, van . . . . 454.
blijf . . . . 453.

Maand. 19de. De morgen is Carolus aan tappen maaken gegaan, kon hij het niet wel begrijpen om de schuinste te neemen. Laat hij ouwe Botha versoeken hem te komen wijsen; ouwe Botha laat hem weeten dat hij een speek bringen moet, dan zal hij hem wijsen. Hij zei de speeke is alle in de wiel, hoe wil ik een bringen? Hij voer uit en scheldwoorden, en zei op les : ik gaat nouw die ouwe kerel dootslaan! Ik zei : prubeer doet hem kwaat! Gij is onverstandiger als hij. Wouw hij die wiel uit de scherm bringen, ruk hij een speek af. Nam hij die hamer, sloeg hij nog twee aan stukkend. Ik zei : slaat maar kind, gij moet het maken. Toen wouw hij ouwe Botha soo en zoo slaan. Ik zei dat hij het niet doen zal, dat het wind is, wat hij maakt; dat daar honderde van mans is *qui possunt nares inserere in anum*, en dat hij met zijn preteurs niet zoo is als hij zegt.

Die morgen krijg Pieta een steek in zijn nek, kon hij niets doen; heb ik met Goestaf, Jan en Renosterarm houd gekap voor de huis. Ouw Albach maak aan een tang; dié dag was de eijser goed, die eers niet gedeugd heb. Hij kwam mijn het wijsen. Ik zei, ja ouwe Isaak, julluij is nog jonk, gij zult nog leeren!

De na middag kwam een groot kaffer van Rossetoe, met vier van zijn moeder haar kaffers, en brag voor mijn een mand patattas en een sak piesang, en voor Carolus ook een sak; een kalbas bier steurde hij mijn. De avond vraag Sekiete mijn, om zijn vrouwe en kinderen te gaan halen bij Sepiela [1]). Zei ik, dat ik Rossetoe zal vragen om een beeste wagter, dat ik Adonis als dan met hem steuren zal. Hij zei, dat hij gaarne wouw dat ik een kind met hem steurd om die vee voor mijn te ontfangen. Zei ik, dat ik met Jan morgen spreeken zal, en zal zien of ik niet met hem gaan ken.

Dinsd. 20ste. De morgen gaf ik aan de kaffer van Rossetoe een Schaap voor hun alle, en zij hem dat hij aan Rossetoe een beeste-wagter vragen moet voor 15 dagen. Hij nam die bootschap aan.

Pieta gaat aan de huis. Carolus werk aan zijn wiel. Martha heb haar seep op gezit. Omtrind middag had jufr. Scheepers haar Kobus onder de agter os Sambok. Diederijk heb gezegt, dat Kobus hem verwijt, dat hij van zijn overleden vader een ooij vals geeigent heb. Had Diederick aan Willem Strijdom gezegt, Koot oppassen moet, dat hij hem krijgen zal. Ouwe Albach zijn dogter Lalie had aan Hendrien gezegt, dat Jan zijn Bossemans ouwe Botha de naam gegeven heb van hamelsteerd; Jan en ouwe Botha was niet te huis, ging Breggie, Jan zijn vrouw, na Albach en zei, dat het niet waar is. Jan zijn Bosse-

---

[1]) Vgl. Sebele of Sebela, 'n toenmalige hoofman S. O. van die Thabina. Intussen is 't nie onmolik dat hier dieselfde stamhoof bedoel word als op 6 Okt. *infra*, — Rasepiela.

mans zal het niet doen; als Jan komt zal zij Lalie een pak slagen laate geven van Jan. Ouwe Albach zei dat hij het niet hebben wil dat Jan zijn volk moet slaan. Hij zal het zelfs doen, nam een knuppel, had hij Lalie daar onder. Jan en ouwe Botha heb vellinggen gekap voor Jan zijn wagen, en verder is zij gaan jagten, dog niet geschooten.

Woensd. 21ste. Ben Pieta, Willem, Jan en Koot van jufr. Schepers, gereden om dekgoed te haalen met de wagen, Koot om as te branden voor zijn moeder. Carolus werk aan zijn wiel.

Tegen de avond kwam juffr. Schepers mijn en Carolus vragen, met haar mee te gaan na Albach. Lalie zouw gezegt hebben, dat overleedene Gert Schepers in Albach zijn huis aan Calidons rivier, in tegenwoordigheid van ons, dat juffr. Botha een onegte kind ben, en dat het zoo slegte familie is dat zij niet nodig heb hun voor baas of meester te erkennen! Ik was verwondert over die rede van die mensch! En zei, dat als het waarheid was ik overleeden Gert uit de droom zoude geholpen hebben, wand hoewel dat ouwe Geere onegte kinderen heb, weet ik zeer wel dat zij van de eerste vrouw en egt gebooren ben! Vraag ik Lalie waarom zij zoo wat zeggen ken. Zij antwoorde dat het onwaar is, dat zij dat gezegt heb. Ik vraag aan Hendriena, wanneer zij haar dat gezeg had. Zij zei : gister, eer gister, voor eergister. Ik vraag waar dat het was. Zij andwoorde in de rivier. Ik vraag wie bij haar was. Zij zei, zij was alleen. Vraag ik wie ik nu gelooven zal? Zij zei, ik kon haar gelooven. Ik zei, na regten ken ik haar al zoo min gelooven als La-

lie. Zij begon van ouwe dingen; zei ik dat haar daar niet naa gevraag word; dat wij alleen verlang dat zij bewijs wat zij zeg, wand dat zij bij gevolg voor leugenaar blijven ken. Zij zei, dat Lalie het aan haar moeder ook gezegt heb. Ik vraag : wanneer. Zij zei : bij onse ouwe kraal. Vraag ik, waar(om) haar moeder dan (niet) op de ogenblik daar werk van gemaak heb. Zei jufr. Schepers, dat Catrijn dat gezegt heb, en dat de Bossemans van Jan ouwe Botha de naam gegeven heb van hamelsteert. Catrijn wouw Hendriena onder een lat krijgen; zei ik, dat zij het prubeeren moet; ging zij weg. Ik zei aan Jufr. Schepers, dat de een zijn ja zoo goed is als de ander zijn nee, en als een slagen krijg de ander ook, wand dat zij allebij verdient heb. Ik zei dat, als ik mijn gevoelen daar over zeggen moet, dat als zij goede vrienden is zij met malkander spreek de een zoo veel als de ander; en als zij kwade vrienden word, zoo als kinders die een van de ander vertellen wil wat zij same gesprooken heb. Verder zei ik aan Hendriena, dat (zij) nooit eits zeggen moet wat zij niet bewijsen ken, of zij haar niet schaam om voor leugenaar te staan; wand als ik wis dat het de waarheid is wat zij zegt, Lalie niet kon vrij weesen, — een man te beschuldigen die doot is, meschien tot speijd voor de vrouw en kinderen. Ik zei aan Lalie, zij in het toekomende niet weer aan een kind eits moet zeggen van andere menschen, maar wel aan vader of moeder, en dat op de ogenblik.

Donderd. 22ste. Carolus brand koolen. Ik, ouwe Albach (en) Louw werk aan de school-timmerasie. Namiddag omtrind vier uur kwam Pieta met een

vragt riet en palmiet. Jufr. Schepers had voor haar een rondawel klaar, en ouwe Botha (en) Jan maak voor hem een, zoo als een wage tind.

. De middag kwam de oude Kaffer met de pot die de poot uit is, en een partij brag pampoene, boonen ter ruil. Bij jufr. Botha kon zij niet overeen komen, riep die meijden die ouwe kaffer, kwam hij bij mijn en zei, dat de klijn noijen hem geslagen heb. Hij had een knop op zijn oog, vraag ik wie het was, zei men dat het Hendriena is.

Vrijd. 23ste. Pieta dek aan de huis; Carolus brand kolen, ouwe Strijdom help koole branden, Jan is na de vee gegaan.

Saterd. 24ste. Carolus maak Smitstangen, Pieta maak de hek voor de huis, ouwe Strijdom laat blaasbalk trekken. De morgen kwam ik bij Jan, zei hij, dat Adonis gister bij hem gewees is, dat wij moet gaan met Sakieti. Adonis zegt, dat daar veel schapen en meer beeste is als ons beeste. Maar zei hij, wij moet schieten. Ik zei aan hem dat, als het zoo is als die kaffers zegt, dat het een groote onreg is, die aan Mapelie zijn zoon gedaan word, en dat die kaffer mijn met veel leugens is tevoore gekomen. Maar dat ik het eers ondersoeken zal als wij daar zoude komen; dat ik Doors gaarne meede wil hebben om een goede tolk te hebben. Als hij niet komt zal ik hem laate roepen. Jan zei aan mijn, als daar schapen is moet wij aan de arm vrouw ook wat geven. Ik zei, als wij wat krijg zal wij haar beeste ook geven.

Omtrind tien uur de morgen kwam Cornelia

zeggen, dat de krokodil uit de water leg. Ging Carolus met zijn geweer, schoot hij hem. Hij was agt en en half voet lang.

Woensdag den 21ste steurde Rossetoe Sekoer om mijn beeste op te passen, en die kaffer die kom seggen is, dat de agterste menschen drie dagen van ons is aan revier, daar wij van de rand mede af gekomen is, of aan de over zij van die rivier, om ons die menschen te wijsen. Maar hij ontsnapte eer hij hier was. Sekoer zei, dat hij aan hem zei, dat hij een soort van wortel graven wouw, is hij niet weer bij hem gekomen.

Carolus en ouwe Albach werk aan een hamer en tangen.

Sond. 25ste. De morgen werk Carolus en Albach aan een groot hamer, kwam ik bij hen in de winkel, zij had de hamer juis aan elkander gekregen. Zei Carolus en Albach, dat ouwe Daniel Peffer zoo over zijn hamer raas. Ik zei aan Carolus, dat 't zijn saak is, wand als hij ziet dat zijn hamer aan stukkend gaat en stil swijg, heb hij als uwe werk klaar is geen hamer. Het was beter dat gij het zelfs zag en zeg aan de ouwe, dat gij die hamer zal maaken als de ander klaar is, maar niet stil swijg tot hij praten moet, en dat voor onverstand aan merkt. Ik zouw ook niet gaarne zien, dat mijn gereetschap verrenneweerd word en stil moet swijgen. Zij had die hamer dan aan elkander, maar deet ouwe Strijdom een verkeerde slag, had hij een kraak; dat was dan bij die ouwe wel-plek.

Ik en Willem Strijdom en Goestaf en Jan heb de

school gedekt. De kaffers mijden heef die huis geplijsterd, ouwe Albach klink voor zijn seeppot een hoepel.

Namiddag, tusschen lig en donker, zag de kinderen dig aan ons huis en kralen een wolf, ging Carolus met een geweer er na toe, schoot hem de een agter been af, loop de honden van alle kanten op de wolf toe; vlug hij de water in, heb wij hem met klippen zoo lang gestenig tot de volk op les assegaaijen brag. Heb Pieta hem twee à drie gooien gegeven, Stak ik hem daarna doot. Een geweer brag Willem bij, deet ik een schoot na hem dog mis.

Ik zei aan Albach, dat het meschien zijn lammer wolf is, of hij geen speijt heb. Hij zij van ja, hij dink het is hij.

Maand. 26ste. De morgen had wij een buij regen. Carolus en Albach werk aan een hamer.

In de nag is een kaffers-kalf vrek; gaat van de beeste getal af, blijf . . . . 453.

Ik en Goestaf, Jan heb de school klaar gedek. Ouwe Botha is gaan jachten, heb twee elanden gekwets. De avond had Carolus en Albach de hamer klaar.

Dinsd. 27ste. De morgen heb ouwe Daniel de kinders weer in de school gezit. Carolus en Albach, kord de band van Carolus zijn wage wiel. Ouwe Botha is gaan soeken na zijn gekwetste elanden. Eer middag was, had Carolus en Albach die band twee keer af gebrand. Omtrind middag had zij de band aan elkander.

Effen na middag, kwam ouwe Albach met een stuk van een ouwe ploegschaar; vraag ik hem, wat hij daarvan maaken wil.

Zei hij : ikke wil zoo vouw, soo reg, als weer dan die pen maak rond, soo een speer haak, kan zoo klijn rinkie algaar zulke goed kan tog maak. Ou Henderik tog maak mijn Em boom voor nimmedal. Ikka kan tog maak.

Toen Albach aan zijn speerhaak besig was, kwam ik bij hem, trok ouwe Strijdom blaasbalk voor hem.

Zei hij : ouw Hans vrij bij Antkie, alt mis hij zal krij ook. Ikke zien hij zoo zorg vr'ar. Schaf bij die scherm alkaar zoo. Maar moet oppas al'mis hij krij bees-stok! Als ikke, zol bang zoo ikke wil praat, zoo zel varstaan zal hoor is goed, is nie goed kan tog hardloop. Ja, ou Lowies, rek dis waar, zal zoo maak ikke. Een-mal ik had zoo ka krij :— ik had ke-vrij een weedvrou, daar op nuvel [1]); zij had mij mak kamaak, aldaa zij had mooij ka-praat mijn zaam. Een da zij zee : wat je dink verdom vrans-man! Zij gee mijn die bees-stok ater mijn schouw-blat, kat keloop noijt nie ikat weer kekom kepraat. Ikke zee nee, zal ver jouw zoo kaan ouHans, ikke had zoo kekrij. Rek, ou Lowies, das waar, had zoo kakrij ikke. Moet oppas ouw Hannis ver jouw ook zoo kaan nie.

Namiddag kwam Doors met Rossetoe zijn broeder. Rossetoe steurde mijn een kalbas bier, en een mant meel brag Doors die zijn vrouw steur aan mijn

---

[1]) Lees : Nieuwveld. Nieuwveldberge, 'n ged. van die Karroo, destijds in Tulbagh distr.

vrouw. De avond heb ik hem een schaap te eten (gegeven), aan de ouwe kaffer die de bier gebragt heef, gaf ik een jaag sieke ooij, — hoewel niet onbruikbaar.

Woensd. 28ste. Omtrind 8 uur zouw ik en Doors Pieta gaan om te jagten. De avond souw Carolus ook mede rijden, maar de morgen werkte hij in de Smitswinkel aan een hand-hamer. Ouwe Botha had zijn elanden, die hij gekwetst heb, heef hij niet gekregen; heef hij een ander gekwets. Toen ik dat hoorde, zei ik, ouwe Botha zal al de weld kwetsen, dat op les niet één gezont is!

Omtrind 8 uur de morgen is ik Jan en Doors gegaan om te jagten, en Pieta en Willem is na een ander kand uit gegaan; zij heef niets geschooten. Ik heb drie kwaggas geschooten en een de been af en een renoster gekwets bij voor branden van de geweer. Doors heb twee schoten mis geschiet. Jan heb geen schoot gedaan.

Dond. 29ste. Is Pieta, Willem, Doors met twee kaffers gereden, om de kwaggas te haalen. Carolus klaag over een steek agter zijn schouder; heb die dag kolen gebrand. Ouwe Strijdom bak zijn speeken uit en een gad in de zant.

De morgen laat ouwe Botha Carolus vragen om zijn Smits tang en raspe; laat Carolus hem weeten dat toen hij verlege was met zijn speeken wouw hij hem niet helpen. Gaan nu maar, zei hij aan de bode. Mijn vrouw zei het aan mijn. Ik zei : en Carolus ge-

bruik ouwe Botha zijn hamer omtrind een week lang. Ik zei voor mijn zouw ik mijn schaamen, als ik dit doen zoude. De avond vraag ik Carolus, wat ouwe Botha hem voor gereedschap heb laate vragen, — — want Cornelia had dat aan mijn vrouw zoo gezegt, — — zei hij aan mijn, dat ouwe Botha hem laat vragen heb, om zijn Smits tang en een ronde vijl, door ouwe Albag, moes het op zijn naam vragen. Vraag hij aan Albag, wat hij dan werken wil. Zei hij, met de vijl wil hij een vurk voor hem maken, en ouwe Botha zijn tang wil hij ook maken. Toen merk hij dat ouwe Botha die vijl laat vragen, om zijn slagveer te vijlen, en die tang om zijne mee te maken; — heb hij aan Albag gezeg, dat als ouwe Botha hem eits wil laate vragen, hij op zijn naam moet laate vragen, dan ken hij het krijgen; maar nu ken hij het niet geven, wand dat voor hem lijk of het een soort van een slinter is. Carolus zei, dat hij met ouwe Botha goed het willen praten, dog dat de kwessie uit de wereld was die zij met elkander gehad had. Draide hij hem zijn rug toe. Daarop is zijn vermoede, dat ouwe Botha met slinters met hem te werk gaat, om hem door een ander niet op zijn naam, eits te late vragen,—wat zijn niet aan hem gedaan heef, toen zij hem om zijn voor hamer heb laate vragen.

Vrijd. 30ste. De morgen is Pieta Carolus en Danster gereden om elanden te jagten: Danster met de pak-os. Ouwe Strijdom is gegaan met agt ossen om voor mijn en hem eider een desselboom te halen. Voor middag was hij terug met zijn disselboomen. De morgen is Doors na huis gegaan met zijn schapen en de

kouij en kalf van Gabriël, gaat van de beeste getal af, van 453
blijf 451

Omtrind middag kwam Carolus en Pieta aangewakkeld, zij had dan twee eland kouijen gekregen, en had eider een schoot gedaan, Carolus zijn geweer had voor gebrand, en Pieta zijn geweer ging los eer hij het meende. Verder krijg zij een klomp leuwen, dog niet na geschooten. Carolus zeg hij was bang, Pieta beandwoord dat met stilswijgen. Carolus had een stuk pijp-klip gevonden; het was van de beste die wij hier nog had gekregen, gaf hij mijn de avond drie pijpen van, het had de groote van omtrind 30 pijpen. Het had een vraaije koleur: swart gevlamt, en wit en rood, geel-groene Koleur; sommige bloemen had peerse koleuren. Carolus zei aan mijn, dat Jan Pretorus hem twee à drie maal gevraag heb om een van die pijpen, maar dat hij hem niets tot andwoord heb gegeven, om reden dat toen zijn leste pijp en mijn leste pijp aan stukkend was, hij hem gevraagt hep om een pijp ter leen tot als hij weer krijg, hij hem als dan twee tot vergoeding geven zal; gaf hij hem zij pijp uit zijn zak en vraag of hij roken wil. Zei hij hem het nogeens uitdrukkelijk, maar hij gaf hem geen andwoord.

JULIJ 1837.

Saterd. 1ste. Is Wellem aan zijn huis gegaan, en Pieta zal hem helpen. Carolus en Albag zal de wageband rekken die een wijnig te klijn is.

Omtrind 8 uur kwam de weste wind op; heb Ca-

rolus pijpe gemaak. Ouwe Botha werk aan een geweer laaij.

De nagt hoorde wij honden blaffen; vraag ik de morgen aan Sekoer, wat dat voor honden mag gewees zijn. Zei hij, dat hij het niet weet, misschien is van hulluij volk die komen jagten is. Ik verhaalde de morgen aan ons geschelschap de stukkie van Kaptijn Kees, een Hottentots Captijn in vroeger tijd, die een doortrapte schellim was, maar altoos zig weer wis in te wikkelen bij den regter. Als hij een schellimstuk gedaan had, of laaten doen heb, wis hij altoos hem vrij en onschuldig te verklaren. Eens was er een Commando op hem gekomandeert, nam de overste een haan mee om hem de morgen te wekken, dat hij hem niet meschien vergissen mag, te laat te beginnen. Maar toen de haan de morgen kraaijde, en Captijn Kees het hoorde, deet hij zijn volk verstaan, dat het eits is dat niet regt was : want dat hier in de nabijheid geen haan is. Vlugte hij op een hooge bergh, die nabij zijn woning was, om te zien wat gebeuren zoude. Toen het lig begon te worden zag hij zijn gehele kraal omring van de comando, riep hij den Overste toe : Als gij mijn hebben wou, moes gij de haan niet mede gebrag hebben.

Sond. 2de had wij de morgen koude weste wind, dog niet sterk. Ik moes die dag voor Jeremi veldschoenen maak, en voor Goestaf de zijne snijden. Die dag heb een van de kaffers kouijen gekalft, komt de getal op . . . . 452.

Maand. 3de. Ben ik, Pieta, Carolus, en Danster

met de pak-os, en wij te paard gereden op de jagt. Ten eersten krijg wij een elands-bul, heef Carolus een schoot na gedaan, dog ni gekregen. Is Pieta hem na gejaagt, maar door de ongelegentheid van de veld kon hij hem niet schieten. Toen Pieta bij ons te rug kwam, zag wij zeven elands kouijen en een renosters kouij. De elanden nam van ver voor ons de vlugt, heb wij de renoster bij gereden, is ik en Carolus haar bij geloopen, gaf ik haar een schoot agter haar blaijen door, viel zij neer en stond weer op; gaf Carolus haar een tweede schoot, leip zij een heuwel over, kwam Pieta en Danster met de paarde. Toen wij op de heuvel kwam kon wij haar niet weer en gezigt krijgen. Is wij de elanden omgereden, kwam die ons verbij, deet wij eider een schoot dog krijg niets. Heb wij hen nog eens bij gejaagt met ons slegte paarden, omtrind onder schoot. Ik en Pieta (schoten) weer dog krijg niets. Ben wij terug gekeerd, om de renoster verder op te soeken, maar kon haar niet vinden.

Toen wij te huis kwam hoorde wij dat Jan en ouwe Botha ook eider bijzonder uit was op de jagt. De avond kwam Jan, had elanden gekregen maar kon niet bijkomen. Twee leuwen had hij ook gezien. Ouwe Botha had ook genoeg wild gezien maar kon ook niet bij komen. Zijn vrouw was zeer onvergenoeg, en zei dat hij hier dig aan de huis gelegen heb, dat hij te sleg is om eits te schieten; ouwe Botha beantwoord het stil.

De dag te vooren had de Kaffers vier osse gebragt, ter ruil voor veersen; twee was drie jaar en twee was een jaar. Ouwe Albag zei, hij had de kaffer gezeg het voor hem te bringen en ouwe Botha zei hij.

Zei ouwe Albag dat Botha maar ruilen ken; had Botha die kaffer vier beeste aan gewesen, maar kon de avond niet overeenkomen. Zei de kaffer, hij krijg kou, zij ken morgen ruilen. Ouwe Botha zei aan Jan dat hij van die beeste van Henderick Potgieter geven ken, dat hij met hem maken zal. Zei Jan van ja, als hij het met Potgieter maken ken zal het geen kwaat weesen. De morgen kon zij niet eens worden, met vier gaf Botha vijf : twee die siek was van hem en twee gezonde en een van Hendrijck Potgieter zijn kinderen. [1])

Toen de vee na de veld was kwam Jan bij mijn en zei, dat jufr. Schepers haar melk kalvers de avond te voren uitgebleven is en die een van hem, vier in getal. Zag men vogels waaijen, is hij gegaan om te zien wat het was. Carolus kap houijd voor een huis, ouwe Strijdom help hem en zijn zoon Isaak; Pieta en Willem heb zes van zijn jonge osse in gespannen.

Maandag den 3de heb jufr. Schepers drie van haar grootste kinders in de school gezet, Cornelis, Kobus en Hanna, en Giedieon die omtrind vier à vijf dagen had school gegaan (en) uit genomen (werd) overmits de school huis te klijn was. De morgen is Cornelis en Koot gegaan om schapen te soeken die de vorige dag is uitgebleven met de kalvers. Omtrind middag kwam Cornelis maar had de kalvers niet ge-

---

[1]) Vgl. Aantk. bij 16 Febr. *infra*. Botha sowel als Tr. het van genl. Potgieter beeste bij hul gehad. Of die beeste uit die kolonie met hul meegebreng werd, dan wel of 't slagbeste was, wat Potgieter saamgebreng het op die Kommissie-besoek en toen bij hulle gelaat 't, kan nie uitgemaak word nie. In ieder geval is dit 'n bewijs temeer van die voeling wat daar bestaan het tussen die twee trekke. Sie Inl.

kregen; hij had de beeste hooren (bulken) of dat meschien daar was.

Woensd. 5de. Dinsdag heb Jan een kwagga geschooten en met de osse na huis gebragt.

Diederik en de kinders van jufr. Scheper heb dertig schapen gekregen, die uit gebleven was de voorige dag, 2 was op gevreten. Carolus gaat van dag aan zijn band aan rekken, Pieta gaat keijken of hij de renoster niet vinden ken met Danster. Ouwe Botha werk aan zijn geweer laaij. Carolus zouw zijn wage band optrekken, brak zijn welplek en die van Sijbrand [1]) aan twee; kon hij 't weer van voor af aan wellen. Toen hij weer in de vuur had en ouwe Albagh bij, brand zij weer drie vingers [2]) met de eerste keer af; Zouw zij dan een stuk inwellen. Pita had een streep kruis koudou gekwets, Jan een eland.

De agter middag kwam de dikbeen Kaffer met twee jonge bullen, voor veerse te ruilen.

Dond. 6de. Werk Carolus en Albag aan de band. Pita had zijn jonge osse in gespannen, en twee sleepsels takken gehaald. Ik wou de een bul van de kaffer ruilen voor een die geen hoorns had, en een schaap ooij toe geven; zei dat het niet zijne was, maar hij zouw de eigenaar dat zeggen.

De middag kwam drie kaffers van Rossetoe aan mijn zeggen, dat zijn moeder mijn laate roepen, en brag voor mijn vrouw een sak piesang. Ik vraag aan

---

[1]) Sijbrand Bronkhorst was die wamaker bij Van Rensburg s'n trek.

[2]) Lees: drie vinger-lengtes van die band.

de Kaffers waar om zij mijn laate roepen, zei zij, dat zij mijn zeer graag zienen wil. Gevraagt hebbende na haar siekte en of Rossetoe na huis is, zei zij, dat zijn moeder gezont is, en dat hij nog daar is.

De avond had Carolus en Albagh de stuk in de band vas.

Vrijd. 7de. Carolus (en) Albagh wel Sijbrand zijn wel-plek. Ik en Pieta zal rijden om te jagten. De namiddag souw zij de band optrekken, brak een welzel aan stukkend. Ik en Pieta is ook niet gereden op de jagt.

Saterd. 8ste. De morgen is Carolus en Adonis na Rossetoe zijn moeder gegaan, met de kaffers die mijn is komen roepen. Ik en Danster is gereden om te jagten, maar niets geschoten. Pieta is na de beeste gegaan. Ouwe Strijdom heb een kwagga geschooten, had zijn twee zoons bij hem.

Sond. 9de is ouwe Strijdom gegaan om de Kwagga te halen met de osse. Pieta moet na de beeste gaan, overmits Adonis niet te huis is, en Jannuarij niet genoeg is bij de beeste. Ik en Gustaaf is na de schapen gegaan; krijg wij de wagters sonder de schapen : Zij sat bij een vuur en slag een schaap die de been gebroken had. Is wij de schapen na gegaan haalde wij de trop bij de huis in de paarde wij (wei ?); een klomp krijg wij, die van de trop agter gebleven was. Heb ik die een wagter Katos, een stoot aan zijn wang gegeven en hem gevraag waar om hij die schapen zoo alleen moet laate loopen. Zei hij, dat zij de schaap geslagten heb. Ik vraag of sij de schaap

niet bij de huis kon geslagten (hebben); ik vraag of zij éen schaap moet slagten en de ander laaten loopen.

Maand. 10de had wij troewel weer, is Pieta en Danster na beeste gegaan. Isaak zal naar de paarde keijken, Willem moet met mij na de schapen gaan.

Die dag heb van Pieta een bok ooij uit gebleven, die gelamt heef, en die schapen krijg ik en Willem, die agter gebleven was. Maandag den 10de heb Martha haar seep opgezit.

Dinsd. 11de. Is Pieta en Danster gereden om na de bok-ooij te soeken; namiddag kwam hij en kon de bok niet vinden. Jannuarij pas de beeste alleen op; agtermiddag is ik na de schapen gereden; had Katos de bok gevonden.

Tegen de avond kwam Carolus en Adonis, had hij voor eijsser zeven pikken gekregen, die zij hem gegeven heb, daar hij om eijser vraagte. Verder gaf Rossetoe zijn moeder aan hem een stuk geruijt, en een gemaakte vrouwe jas of mantel, van roije kassemier. Rossetoe gaf hem twee kleine stukkies geruijt; een jonge os gaf zijn moeder aan Carolus om te slagten, heef hij hem mee gebragt; twee bokken is voor hem geslag. Een sits gaf zijn moe voor mijn vrouw. het was blouw. Met zijn terug koms is hij bij Massouw vernagt. De morgen gaf Massouw hem een voersits en een pik. Carolus had een kaffer gezeg voor ouwe Albagh twee groote osse ter ruil te bringen — — op Albagh zijn versoek — —; kwam hij op de bestelde dag met hem en bragt zeven ossen daar een

kween bij was, heef Albagh zes van geruild, voor veersies en kalvers.

Zoo te zeggen met Carolus zijn komste na huis, kwam een rietbok hem voorbij loopen; zei de kaffers aan hem, dat hij de bok schieten moet voor haar; schoot hij de bok de twee bouijt beenen af, schrik een Kaffer zoo danig voor de schoot, dat hij genootsaak was hem agter te laten, omtrind ¾ uur van de plek af bij een kraal. Hij zei dat hij zoo veel pijn bij zijn sleutel beenen aan zijn hals heb. Hij zouw dan de andere dag komen. Een pik heb hij bij hem, zal hij meebringen. Jan was uit jagten, had een Koudoe geschoten dog niet gekregen.

Woensd. 12de heb Pieta met zijn ossen drie schleepses takken gesleep. Albagh heb de morgen de osse geruild. Carolus en ouwe Strijdom kap koolhuijd. Toen zij omtrind ¼ uur gekapt had, is de ouwe gegaan met zijn honden, is zijn zoon Isaak om wilde varkens te jagten. Omtrind 3 uur na middag kwam hij, had hij twee gekregen maar zijn honden liep verkeerd, krijg niets, — als een kalf van Albagh die apsent was, is opgevreeten. Jan is gegaan om na de Koudoe te soeken die hij de vorige dag meen geschoten te hebben. Ouwe Botha is met hem mede gegaan; zij heef niets geschooten en ook niets gevonden.

Met de kaffer die de osse gebrag heeft, kwam enige met klerasie goederen ter ruil. Zei Albagh, dat die kaffers het voor hem gebragt heb, uit zijn order of versoek. Heef Jan zijn vrouw een stuk geruijd geruild, en de ander heef hij en zijn kinderen alle genomen : Louw, Isaak, Katarijn, Lalie, Marie. Toen het

alle verhandelt was hoorde ik van Carolus, dat hij die kaffer gezegt had om met de osse klerasie goederen mede te bringen. Ik was verwondert dat Albagh mijn zei dat Antje Botha ook handelen wouw, dat hij haar het belet heef. Hij had gezegt, dat het voor hem gebragt was.

Dond. 13de. Heb Pieta twee jonge basterd vaderlandsche osse ingespannen, om takken te sleepen voor een klijn bok-kraal.

Die middag kwam ik bij Jan, zei hij of hij en Pieta niet met de vee boven in de rivier sal gaan leggen, dat de veld daar mooij is. Ik zei van ja, dat ik het aan Pieta gezegt heb, dat wij daar zal gaan zien hoe of de veld daar is, en onder op een ander plek. De avond kwam Albagh bij mijn, en vraag of hij met zijn vee ook bij mijne mag gaan. Ik zei van ja, hij zei, Jan gaat ook. Zei ik van ja. Die vorige dag zei Pieta aan mijn, dat Carolus Jufr. Schepers haar Smitswinkel geruild heb voor twee ossen: Somer en de Ribbok; dat hij krijg: de ambeeld, blaasbalk, een tang, de ouwe eijser werk en schawen.

Vrijd. 14de. De morgen heb ik een sieke kalf van éen jaar oud keel af snijden, gaat van de getal af, en die osse die Carolus van Rossetoe zijn moeder gekregen heb komd bij, blijf de getal op . . . . 452.

Donderdag den 13de heb ouwe Botha een eland geschoten; is hij van morgen met de wagen gaan halen, een van zijn gekwetste. Nu zal de gekwetste minder worden. Toen hij de eland afgeslagt had, wouw hij zijn kogel uitschnijden, overmits hij zeer verlegen om lood was, dat het schaars was om aan te komen,

was het een pijl van een kaffer! Ik is met Danster gereden om na de plek te zien waar wij de vee leggen zal. Heb ik twee kwaggas geschoten en een gekwets.

Saterd. 15de. Is Pieta en Willem gereden om de kwaggas te halen met twee kaffers. — Carolus en Albagh wel de band van gester af, de eijser deug alweer niet tot het eenmaal luk, dan ken zij weer goed wellen, en zal 't nu wel alles goed krijgen.

De morgen heb Pieta twee gansen geschoten. Jan heb zes smee-eenden geschoten, dog éen niet gekregen. Omtrind middag kwam Koot, de soon van juffrouw Schepers, van de schapen, had hij een elands-kouij geschoten. Is hij en Jan gegaan met een span ossen, om het te halen. Toen Pieta bij die kwaggas kwam, had twee wolven de een half op gevreten.

Sond. den 16de is Pieta en Danster gegaan om te jagten, overmits hij Maandag met de vee uit moet trekken en de wild aan die kand schaars was, wou hij zien of hij geen eland schieten kon. Ouwe Strijdom prubeer een spaak te maken — meschien heb hij in de week geen tijd. Men geloof als men op Sondag werk, dat men de week niet hoef te werken. Pieta heb niets geschoten.

Maand. 17de. Heb Pieta de kouij doot geschoten om te slagten. Die morgen heb wij de lammer schapen weg gesteurd, boven in de rivier met April en een kaffer van Rossetoe, die ken de anderen dag weer komen. De paarde en Jan zijn vee gaat alle mee; Pieta en Willem en Jan gaat met de pak wagen om bij de vee te blijven. Albagh zouw ook met zijn vee gaan,

maar hij help Carolus aan zijn band van zijn wagen branden, of wellen. Sondag agtermiddag, dat de wind stil was zouw de band de lap in zitten, brand zij hem geheel aan stukkend. Maandag maak zij weer een nu(we) lap. Voor Pieta heef ik een slag hamel mee gegeven. Tegen de avond had Carolus en Albagh de lap bijna klaar, sonder branden. Ik heb die na de kreupele en sieke schapen zien met twee klijne kaffers,(?) Ouwe Strijdom en zijn soon Isaak help de blaasbalk trekken. De maandag had wij donderweer, en wijnig regen, als aan de bergh heef sterk geregent.

Dinsd. 18de. De morgen vroeg was Carolus en Albag, ouwe Strij(dom) en zijn zoon Isaak bij de smitswinkel om die dag de band te wellen. — De lap was klaar die zij Maandag gemaakt had. — Zij zouw het dan wel reg krijgen; Albagh zal de andere dag met zijn vee trekken. De morgen was een van de kouijen die Pieta mee genomen heef om te melken terug geloop, en kwam tegens de dag.

Omtrind 10 uur had de opgemelde smids de band aan elkander. De puntjes was een bietje los, maar dat was dan niets; zij was vrolijk en plesierig. Maar als die band brand dan is het een rusie! Dan hoord men : jij heb de schuld, — Albag zeg Carolus. Albag zeg : mijn heem Carl, ik het kezie ver jou, die plek is nie koed.

Namiddag zal Carolus een poot en zijn moeder haar pot maken. Hij heef zijn eige winkel!

Toen die band aan elkander was, brag Albag een Kalbas bier en vraag mijn of ik ook drinken wouw.

Ik zei van ja, roep hij ouwe Strijdom ook. Zij waren afgemat van werken.

De avond had Carolus voor de poot in de pot geen eijser, en de band kon hij niet vas krijgen. — Die nagels en de hoepel breek immers [1]) aan stukkend. Hij zei dat Jan Mijnhard altoos een stukkie eijser uitsmee tot een band, en dat hij die twee enten aan elkander draaij, maar hij heb nu geen ijser.

Woensd. 19de. De morgen is Danster met Pieta zijn kalvers en een kouij weer na de kraal gegaan. De morgen is Hendriena ook in de school gegaan als schoollier.

Albagh zal niet trekken, hij heb zijn bijlen nog niet geslijp, voor Kraal maken; zal hij den 20ste trekken.

Ouwe Botha werk aan Jan zijn wage wiel. Carolus werk in de winkel aan de pot, de banden en de poot, wil hij in maken, die hij gister niet kon klaar krijgen; maar had hem weer bedag, is hij aan ouwe Strijdom zijn speeken voor de wagewiel, aan werken.

Dond. 20ste. Kwam van de Rooij Kaffers, met 1 stuk blouw bafta à 6 elle, 1 stukkie gestreep, een konbaars en een gemaakte jurk. Heb ik de blouw en gestreepte voor Marta genomen, de kombaars voor ouwe Daniel, en alles betaald. Carolus (en) ouwe Strijdom werk aan zijn speeken, ouwe Botha aan Jan zijn wiel van zijn wagen.

---

[1]) Immers in die sin van : telkens, vgl. aljimmer.

Woensdag liet ouwe Botha door Diderik die Swaaijhaak [1]) aan Carolus vragen, die Carolus zegt, dat hij het bij de winkel gekregen heb van juffrouw Schepers. Donderdag heb Carolus hem weer laate halen, dat hij het bij ouwe Strijdom zijn wiel nodig had. Tegen de avond zei ouwe Strijdom : ouwe Botha heb gezeg, als hij gedaan heb moet hij het weer bringen, en nam het weg. Zei Carolus in mijn presint : morgen heel vroeg heb ik het nodig, om de borsten van de speeken af te trekken.

Vrijd. 21ste. De morgen toen de son op was sei Carolus aan ouwe Strijdom, dat hij de swaaijhaak moes gaan halen. Zei ouwe Botha zijn vrouw, dat zij het niet geven ken overmits ouwe Hendrik niet daar was, — toen ouwe Botha (nml.) met zijn jonge ossen, die hij in gespannen had, om het mak te maken, (bezig was). Ging ouwe Strijdom na Botha, om die swaaij haak te vragen. Zei ouwe Botha : had hij geweeten dat het Carolus zijn haak was had hij het niet laate vragen, maar Antje Schepers zeg dat het hare is. Daarop zei ik, dat Carolus zeg, dat Antje hem het bij de winkel gegeven heb, en vraag (ik) Carolus het weer, zei (hij) van ja, zij heb hem die met Koot na gesteurd, dat zij het niet zag toen zij hem de andere gereetschap gaf, die zij hem bij de winkel gaf. Dan is het ongelukkig, zei ik, als men van Juffrouw Scheepers eits of wat leen, dat ouwe Botha het ken laate vragen of haalen, of ik klaar is of niet; dat het voor mijn lijk juis of hij een vreemde schaap eigent.

---

[1]) 'n Verstelbare winkelhaak.

De morgen gaf jufr. Schepers haar zoon Kobus slagen; hij had de vorige dag met Diderik gaan jagten, is een partij van haar schapen uitgebleven. Heef zij Cornelis met hem gesteurd, om te soeken, en ik is ook gegaan. Heb zij 24 gekregen maar aan de haar [1]) mis zij nog drie of vier. Ik heb drie schapen gekregen, die de ongedierte verscheurd heef.

De avond toen het donker was, kwam twee kaffers van Rossetoe. Toen zij dig bij de huis kwam roep zij, steurde ik Adonis na haar toe. Toen zij kwam — haar gevraagt hebbende wat haar komste was, — zei dat Rossetoe mijn laat roepen, dat op de berg bij een kraal van zijn kaffers een partij van Selippe zijn volk gekomen is, en heb die van hem uit haar huise of plaats gejaagt, en dat hij haar dan na onder een krans vas gekeerd heb, dat ik komen moet om haar met de geweers daar uit te schieten, dat hij al zijn volk ront om haar nag en dag laat wag houden. Ik vraag hoeveel volk het is Zij zij een klomp, maar niet te weeten hoe veel het is. Hoelang dat het is dat zij die volk daar vas gelegt heb, drie dagen zei zij.

Saterd. 22ste. De morgen laat zij mijn zeggen dat zij weer naar huis gaan wil. Zei ik aan Adonis dat hij haar zeggen moet dat mijn paarde niet hier is, dat ik morgen komen zal.

Omtrind 8 uur heb ik de lammerschapen en de kreupele en sieke schapen na boven gesteurd, ook Pieta zijn osse, met Danster Goestaf Jan en Jefta. Ouwe

---

[1]) Op die oog, na skatting, sonder om te tel.

Albagh stueurd zijn vee ook mee met de lammer schapen. Carolus (en) ouwe Strijdom werk aan de wiel.

De morgen zei Carolus aan (mij) of hij de dissel boom na de ouwe maken kon. Ik zei, dat hij zijn werk maaken moet, dat de stuk houd zoo krom is dat als ik een ander stuk krijgen ken ik die niet gebruiken zal. Carolus zei dat de wielen klaar is, niets als Maandag wil hij de banden optrekken. Ik zei dat de disselboom niet (goed?) is, ik zien (zou) om een ander stuk houd te krijgen.

Die jonge bok van ouwe Botha, die onder mijn schapen is gewees van de vlij bij Rossetoe, heb Katos van morgen na ouwe Botha gebragt.

De kouij die geslagt is gaat van de beeste getal af, van . . . . 452.
blijft de getal . . . . 451.

De agter middag is ik na boven na Pieta gegaan. Jan had, toen zij daar gekomen ben, een koedoe geschoten. Pieta heb de tweede of derde avond een wolf geschoten.

Sond. 23ste heef ik de bok ooijen met de lammers na Pieta gesteurd met Goestaf; Jan, Isaak en ouwe Strijdom is mee gegaan. Adonis was de morgen siek, is Poemlana met Jannuarij met de beeste gegaan. Carolus is ook de dag na de beeste gegaan.

Toen ik bij Pieta kwam, zei ik aan hem, dat de trop schapen zoo met geweld af valt, dat wij genoodsaak is om die ook na hem te steuren; zei hij, dat als wij al de schapen hier bring wij over een maand weer trekken moet. Ik zei als de vee hier geen maand

blijven ken hoe dat ik het dan daar een maand zal houden. Zei hij, dat wij oom Jan dan ook niet verdrukken moed, wand hij heb ook mager vee. Ik zeg aan hem hij moet mijn dan aanwijsen waar oom Jan zijn vee heen steur, zal ik zien.

Maandag 24ste. Heb ik de trop schapen weg gesteurd, is ik, Carolus ouwe Strijdom en Isaak gegaan om kraal te maaken. — Heb ik zeven slagschapen hier gelaaten en een is geslag; aan ouwe Strijdom heb ik ook een geven. Die dag heb wij de trop-kraal [1]) klaar gemaak; heb wij de trop bij Pieta zijn kraal laate slaapen.

Dinsd. 25ste heb wij de trop kraal en een lammer kraal gemaak; heef wij de trop daar laate slapen, Ik en Carolus is bij gebleven.

Woensd. 26ste heb ik de lammerkraal opgeruimd en dig gemaak, zal Pieta en Willem de lammer schaapen de avond daar heen bringen en daarbij slaapen. Is ik na huis gegaan, (en) Carolus de morgen vroeg, om zijn wage band en ouwe Strijdom zijn op te trekken.

Toen ik te huis kwam was Carolus zijn (band) aan twee en ouwe Strijdom zijn was de romp te groot. Hebben zij dat weer alles verhelp, en Carolus zijn band op getrokken. Ouwe Strijdom (zijn) brak toen weer aan stukkend. Hebben zij die weer geweld aan een kand, was het op een ander welplek weer aan

---

[1]) Trop-kraal vir die hele trop of kudde; die krale word nml. van doren-takke „geslaan". Vgl. lammerkraal, windkraal, kreupelkraal, ens.

stukkend. Was de kolen op. Zei ouwe Strijdom, hij zal dan kolen branden maar die leste plek was altoos zoo toen swager Sijbrand hem gekord heb. Ik zei: Ouwe, het zal niet houden; (hij :) het zal houden, hij is altoos zoo gewees. Ik zei hij moes wagten tot de band op getrokken is.

Ik heb gezegt, dat ik en Pieta zouw gaan zien waar oom Jan zijn vee heen steurd, of ik mijne niet voorbij steuren ken. Is wij op een klipkoppie gegaan, wijs hij mijn het aan, zei ik, dat als oom Jan die veld alleen gebruik, dat hij als dan hier wel drie jaar woonen ken, eer hij de leste afgewijd zal hebben met zijn vee. Maar ik zal mijn vee hier na boven leggen, zal ik de veld na boven laate bewijden. Toen zei Pieta, dat ik de beeste dan daar onder kon houden. Ik zei aan hem, dat als ik die beeste daar een maand houijd een groote deel van de mager beeste blijf leggen; maar dat ik zien zal wat ik doen ken, — en zal jouw niet vragen om bij de vee te blijven. Ik zal zelf bij komen. En als gij bij oom Jan blijven wil, ken jij het doen, *ut attendas eius anum*, — en als gij braaf voor hem opgepast en gewerkt heb, prubeer dan, houijd u hand oopen en versoek hem daar *cacare*, tot drie maal toe, zal u wel *merdas aliquas duras manu tenere.* Ik vraag hem of hij geen agt gegeven heb wat ik van de Kale Spruit aan hen gedaan heb tot aan Calidon, zijn schaapen, beeste en paarde, dag en nagt laat oppassen, en zijn wagen een lijder voor gegeven, dat u wagen zelfs zonder lijer was. en de pakwagen ook. En toen mijn volk alle weg ging, dat voor alle mijn vee niemand had als Katos en ouwe Lea, heb ik Bossemans gehaald voor hen en voor mijn.

Toen die weg was heb ik van ouwe Danster volk gekregen, en voor hem weer Bossemans [a]) gehaald. toen die weg was heb wij met hem gereden heb hij voor hem twee klijne gevangen. Toen was wij onder de Mantateesen, kon hij alle dagen volk krijgen voor vel en vlees. Was hij menig maal te suinig, behelp hij hem met de klijne volk, is hij veel van zij vee kwijt geraakt, en op les zijn paarden. Nog heb ik nooit na gelaten, als aan hem iets mankeerd alle hulp die ik doen kon bij te zitten; zelfs heb ik hem — wat ik bijna niet kon — vijf pond kruid geleend, dat wij bij elkander blijven zal om in Cas van aanranding hem en ons te verdedigen! En ik voor alle mijne mouite en mildadigheid, die ik aan hem bewesen heb, niet een woord tegens hem nog tegens een ander gesproken heb, — dat het te veel is wat ik aan hem gedaan heb! — Wat was de geval? — Eersten wouw hij mijn blameeren bij die menschen in mijn afwesentheid. Als u moeder het juis gehoord had, en hem in presint van onpartijdigen menschen overtuig, en hem zelf tot leugenaar gemaakt, dat hij zelfs getuigen was tegen hem. 2. Toen ons osse siek was, dat wij voor vijf wagens slegs een halve span bruikbare osse had, laat hij ons leggen, daar men dag niet raatsaam te wesen malkander te missen of agter te laten. Wouw hij met een rusie van ons afgaan, had ik gewild, toen hij meschien dagt dat hij geholpen was. En toen hij met zijn goede maats in de vliegen geraakt was, kwam zij in eene

---

a) Engelburg teks : „bes te nog", wat ontstaan is deur die wijse waarop die auteur die woord skrijf : „bos se mans", bij enigsins onduidelike skrif.

rusie en baklijen daar uit en moes mijn weer om hulp vragen. Heb ik aan alle gedaan wat ik kon, en wil daar niets voor hebben als alleen een vriendelijke gezigt, maar het (zal) moeijelijk wesen het van ouwe Botha te krijgen, — wand hij heb van jonks af de asijn Pag gehad, en nu hij ouijd geworden ben word de asijn suurder. Ik wil van de laatste zoo veel zeggen en hebben als van de eerste. En alles wel ingezien, is het een dubbelde waag op zulke keerels (te) vertrouwen in tijd dat wij en gebreken blijf of raak. Ik is alle dagen voor mijn leste weldaat dezelfde dankie te wagten als voor de eerste; de leste heb ik zoowel aan hem als aan de anderen mijn volk en osse tot diens gegeven, tien of elf dagen lang, 33 osse en vier folk, en twee maal gesteurd ander half dag ver-

Dond. 27ste heb ik aan Pieta en Willem een pot gesteurd. Ouwe Strijdom brand kolen; na middag had ouwe Strijdom dan zijn kolen uitgebranden. gaat zij weer aan branden. Ouwe Strijdom doet goed tegenstand, de band niet bij de kraak zal afgezit en weer geweld worden. Hij zal houden, het was altoos zoo; zijn vrees was dat de band te klijn worden zal, en hij heb geen eijser, — men dag dat hij voor de koolen branden vrees.

Mijn vrouw had aan Pieta meel en een Pompoen gesteurd. Zouw de ouwe mijden mijn pijp mee bringen, Verloor zij die op de weg. Laat Pieta mijn vragen om kwaggas vellen, dat hij een huis maken wil; zal ik hem morgen steuren.

Dinsdag heb ouwe Botha een elands bul gescho-

ten, heb zijn vrouw aan Martha een stuk van de rip gesteurd, maar mager.

De middag heef Carolus en ouwe Strijdom de band opgetrokken. Toen het omtrind op was brak het op de welplek weer los, en drie vellingen aan stukkend. De ouwe haastig twee gekapt en Carolus zal het inmaken.

Woensdag de 26ste heb Diederijk een slang doot gemaakt, was 14 voet lang en een bouijt dik.

Toen ik van de vee te huis kwam kwam Sekoer, en zei dat de kaffers van Silippe uit was, en dat zij een van Rossetoe zijn volk gedoot heb met de uit barsten; en dat Rossetoe mijn laate weeten, dat een kaffers Comando bij Mapelie voor bij is, na de kant die na de groote rivier lig.

Vrijd. 28ste. Had wij schone weer. Is Carolus aan ouwe Strijdom zijn wage wiel gegaan, het zal morgen klaar wesen. Toen Carolus aan zijn eige wiel en as werk [a]), zoo mit als daar eits aan mankerd kwam de ouwe het ten eerste zeggen : de band is verbrand, maar te seker [b]) dat zijne aan stukken breek is hij niet eens komen zeggen.

Is ik na Pieta gegaan, had hij zijn huis bijna klaar toen ik daar kwam. Zei, dat de leuw Donderdag nagt, bij hem op de werf was; sloeg de honden aan, kwam de leuw met de honden die na hem vlug, in zijn slaap, drie of vier treeden van hem en Willem en Danster. Hij wijsde mijn de spoor,—had hij daar geen klijne heijning voor de wind geslagen,

---

a) Engelbg. teks : „en bewerk".

b) Engelbg. teks : „sedert".

was de leuw met de honden ongetwijveld op haar gewees. Hij sprong in zijn slaap, en wouw de schaap kraal in vlugten, was hij verkeerd en bijna voor de leuw; Willem (en) Danster vlug hem na; en, tot haar zelve gekomen, zei Willem, dat hij zijn geweer moet vatten, en hij vergeet zelf om de zijne te nemen. Danster had een stuk vuur en was in de heijning gekropen. De leuw ging weg zonder schade te doen. Ik herinderte hem, dat ik hem gezegt heb dat hij een digte heijning om zijn slaapplaas maken moet, dat het goed is voor de leuws en alle aan val.

Saterd. 29ste de morgen heb Pieta en Willem de laatste laag aan de huis gedekt.

Namiddag is ik en Willem gegaan, om te zien of wij niet een stuk wild schieten kon. Mijn ge(weer) was vuil geschoten, zei ik, dat ik het maar alleen zal af schieten op een waag. [a]) Wij kon na een ruime tijd gegaan te hebben niets krijgen, dat wij schieten kon; op les zag wij van ver twee stukken wild, maar kon niet zien wat of het was.—Zei Willem dat het leuw is; ik zei van nee, dat is te groot en de nekke is te lang. Zouw wij gaan om het te schieten, loop wij een klompie kwaggas op de lijf, maar zij wierd ons gewaar en vlugte voort. Is wij haar voor geloopen, heb ik één een schoot gegeven, loop wij ze na, deet ik nog twee andere schooten, maar door dat mijn geweer niet schoon was brand het voor, schoot ik mis.

---

[a]) **Engelbg. teks: „alleen op een waag zal" enz.**

Sond. 30ste. Is ik na huis gegaan; toen ik bij Jan kwam, was zijn vrouw met haar kinderen ook bij hem. Ik vraag of het daar om is dat hij na mijn niet komd, en zei waarom zijn met mijn niet meede is gekomen, had wij tog geschelschap op de weg. Jan zij aan mijn, dat Juffr. Schepers ook aan kommen is, dat zij haar schapen hierheen bring. Ik zei, dan ken ik goed geschelschap op de weg ontmoeten. Hij zei, jufr. Schepers ken aanstons hier wesen. Ik zei meschien heb ik mijn kans verkeeken, wand hoorde klappen van een sweep. Het was mijn kinders die school gaat, kwam na Pieta kuiren. Daarop is ik dan voort gegaan.

Omtrind een mijl anderhalf gegaan hebbende, kwam ik Jufr. Schepers tegen. Zij had haar geheel huisgezin bij haar schaapen, en van ouwe Botha ook kinderen. Ik wins haar goede morgen, en zei dat zij de weg die voorbij gaat bijna genomen had; zij zei dat mijn kinderen zoo was gegaan en dat zij haar had gevolg, maar zij zag de kraalen, is zij af gegaan met haar schapen. Ik vraag haar of zij de avond daar blij—Zij zei dat zij aanstons weer komd. Na mij vrouw haar welstand gevraagt hebbende, zei zij, dat zij nog vris ben. Ik zei haar goeden dag en vertrok.

Ik was eeven te huis gekomen of ouwe Strijdom kwam van de jagt. Hij had een wilde vark gekregen maar de gras was te dik voor zijn honden. Hij zei dat hij zoo veel elanden gekregen had, een bul groter als de andere. Ik zei aan Carolus, dat wij gaan moet om te zien of wij haar niet krijgen ken. Is ik en Carolus met zijn Isaak, die ons wijsen zouw waar

de elanden gewees is. Toen wij daar omtrind door was, kwam een geweldige vuur in de gras; kon wij niet voorbij, was daar een kwagga of agt, heb wij die bekropen om voor ons volk vlijs te schieten. Toen wij op een dertig tree bij was, zouw Carolus een of twee schieten, schoot hij met voorbranden van zijn geweer geheel mis; loop zij de bult over kon ik niet schieten. Ik vraag Isaak waar zij de vark gekregen heb, hij wijs mijn de plek, en zei dat de vark voor de honden in gras leij en tusschen de honden opsprong en heef de honden rond gejaagt, en toen op de vlug ging—maar de honden kon hem niet vangen, en zij wouw hem niet beijten.

Maand. 31ste. Carolus en ouwe Strijdom klink de nagels in de wielen. Carolus zal in de zijne spijkers slaan.

Een, de schilderbonte kaffers kouij, heb van dag gekalf, komt de beeste getal op . . . . . . 452.

AOUGUS 1837.

Dinsd. 1ste. De nagt omtrind twee uur hoorde wij een gedruis, van beeste, en de beeste ging aan bulken.—Ik stond op om te zien wat het was, maar zag niets en kon niet bespeuren dat aan de beeste kwaad geschied was. Mijn vrouw zei, als het maar niet ouwe Pakaan, is, — — een hond van ouwe Strijdom, die snags rondgaat om de wagen te besteelen, — — Zei zij, toen ik bij Pieta was, hoorde ouwe juffrouw Albagh afgrijse-

lijke rumoer in haar wagen, waar door zij onwaakte maakte haastig alles op de been, zag zij hem in de wagen zij dag het was een leuw, en wouw vlugten. Zag haar kinders dat het de hond was, kwam hij zoo geweldig met de honden van Albag door de beeste dat die voor hen bijna op de vlugt ging. —— De morgen was Jan en Pieta haar beeste een grote deel onder mijn beeste. De span grote osse die Pieta daar had, was alle maal, van de kouijen was hier een, en van zijn jonge osse zag Goestaf en Jan zeven; ik kon ze niet alle die hij daar had.

Ik wis niet wat mijn op de ogenblik te doen stond, overmits mijn vrouw de nag niet vris was, en begon te klagen en haar tijd was nabij; wagte ik na een bootschap van Pieta en Jan. Mijn gedagte was dat de leuw de beeste uit de kraal gejaagt heb, en meschien schade gedaan heb.

De middag kwam Pieta te paard en Jan en Albagh te voed; had Pieta twee leuwe gekregen en een partij van de beeste gekregen, die hij met Danster na Jan gesteurd heb. Jan en Albach had bij de aas gewees daar de leuwen bij was. Het was van Albagh zijn schapen, die meschien uit gebleven was. De beeste is alle weer terug gekomen.

Omtrind 12 uur is mijn vrouw bevallen van een wel geschapen dogter. Juffrouw Botha was uit gebrek van ouwe vrouw de werkmeester, waarvan zij haar heel wel kwijte, aangezien zij het uit noothulp waarnam.

Ik zei aan Pieta dat hij de avond blijven kon om te zien of zijn jonge osse alle hier is, en de kouijen die hij daar gehad heef.—De avond zei hij

aan mijn dat de osse en de kouijen alle hier is die daar gewees is.

Woensd. 2de is Pieta na de vee gereden, en ik heb Sekieti met een span osse gesteurd, dat Pieta de pak wagen bringen moet om een disselboom in te maken. Sekieti moet de ander morgen slag vee bringen, overmits ik nu niet verhuisen kon.

Die dag heb de swarte kouij, die ik van Rossetoe geruild heb voor de slag kouij (gekalfd), komt bij de beeste getal bij, is de getal . . . . 453.

Dond. 3de om 8 uur kwam ouwe Albagh, van zijn vee na huis. Ik ging voor tijdkorten kuijeren, terwijl ik niets te doen had. Kwam ik de ouwe tegen omtrind hondert stappen van ons huis af. Hij zei mijn goede morgen en ik aan hem dezelfde. Vertelde hij mijn dat Catrijn en Marie voor Pieta schender: Pieta daar gekom bij de lam-schaap, vra ver Katrijn een spel; hij kom bij Marie, Pieta hij vra ook een spel voor Marie. Hij zee voor Koot zoo, ik ka roep mijn bosman, ka vraa voor hem hij zal nie lie nie. Ik vang (?) [a]) voor haar bij Jan, ka vra de boes(man). Hij ka zei, ja Katrijn Marie het zoo kezee, Pieta had keslaan ik had kewoel. Ja, ou Lowies, wat hij meen daar mee, Pieta ka vraa voor haar de speld, is gekwaat.

Pieta kwam kort na hem ik wouw hem niets vragen om te zien wat hij mijn daarvan zeggen zouw. Hij (was) een wijl tijds daar, of hij zei dat ouwe

---

[a]) Engelbg. teks: neem.

Isaak zijn basters aan schender is; dat hij en Willem en Danster agter haar gejaagt heb toen hulluij die dag de elanden gekregen heb. Dat heid zij liegen; en van de speld zei Pieta, dat hij en Willem bij elkander was en hij had een doorn in zijn hand, vraag hij haar, of zij geen speld heb bij haar; zei zij van nee, is hij en Willem zoo voorbij gegaan. En Marie had gezeg, als Pieta na haar gekomen had toen hij haar gevraagt heb na de kalvers die weg was, zat Willem niet ver van hem af, zouw zij de rug over geloop hebben. Pieta zei, dat hij en Willem klaar was om de mijden van ouwe Albagh vas te maken, maar Jan zei, dat hulluij het niet doen moet; ouwe Albagh zal het doen. Heb ouwe Albagh haar alle bij vas gehad en eider een drag slagen gegeven.

Hij zei, dat de leuw een schaap van ons gevangen heb en een osse van Jan is ook weg van dat de beeste uit de kraal geschrikt is en Albagh zijn beeste is ook van nag uit de kraal gewees.

Ouwe Albagh zei aan mijn, dat hij mijn eits zal (zeggen?) als ik hem niet spotten zal. Ik zei : O nee. Ik kaloop die dak, is zoo kaloop, ouw Lowies weet ik loop zoo, kij voor mijn. Gert voor geloop, ikke nie kakijk, ik loop zoo gunter, ik vra : waars de kop daar anderkand de kraal. Gert hij huil, ik zoo door keloop ik kom bij de krans weer, ou Lowies weet, hier onner, kom ik donker daar.

Pieta heb zeven schapen voor slagten gebragt. — De agter middag is Pieta weer na boven gegaan, en Albagh is ook na zijn vee gegaan.

De nagt was de leuw dig aan ons kralen. Voor zijn gebrul en reuk ging de beeste op de loop, was

wij met de volk aanstons op de been, ging de leuwe voorbij.

Carolus was van Sondag zoo koorsig en pijn in zijn rug en kop, dat hij niets doen kon. En Saartje van ouwe Strijdom van zelfde. Carolus had een aluwe pergasie in genomen, was hij een wijnig beter en Sarie ook, was ook beter als zij gewees is.

Vrijd. 4de. Was ik zeer verwondert, dat Vija uit name van haar vader, Neellie kwam vragen om de hoender eijer, die zij de avond geleend had om Souijs te maken, dat zij in huis niet had. De nes was agter de kraal, was het moejelijk en de donker om het te krijgen! Ik vraag of het meschien niet al is dat hij had, men versekerde mijn van neen dat hij een hele partij heb. Nelie had de klijne van haar moeder te suigen, heb ik Jeremi gesteurd, hij moes dan gouw komen.

De middag kwam Rossekoela en Sekoer. Hij zei, dat zijn vader hem gesteurd had om te zien of ik nog gesont ben. Hij brag mijn drie kalbassen bier en piesang. De avond zei hij, dat Rossetoe mijn laate weten, dat een van de gevlugte Captijns van Rammabooij met zijn moeder bakalij, dat ik komen moet om hem te helpen. Ik vraag waar om hij dan niet eer gezegt heb, toen ik dig aan hem gelegen heb dat de veld nu zoo sleg is, en ik met mijn vee alle dagen rondtrekken moet. Zei hij, dat de kaffer gevlug was en nu ik weg is gekomen ben. Ik zei, dat het alsnu niet doenlijk is, maar dat ik zien en hooren zal wat mijn maats zegt.

Saterd. den 5de. Om zeven uur kwam Rossekoela mijn zeggen dat hij na huis gaan wil, ik zei van ja. Vraag hij mijn de schaap vel die geslag was met de kop, heb ik hem gegeven. Ik zei aan hem, dat hij een wijnig wagten zouw, dat ik op de jagt gaan wil aan dezelfde kand. Toen wij klaar was gaf ik voor zijn vader een bouijt van de schaap.

Toen wij bij mijn beeste wagters kwam, zei Poemlana dat hij een partij elanden gezien heb. Is wij op zijn beduiden gegaan. Krijg wij elanden maar de wind draaide verkeerd, nam zij de vlug, dee ik een schoot van ver, maar krijg niets hoewel dat de kogel goed klapte. Verder krijg een partij wilde beeste, die nam de vlug. — Toen is ik en Isaak regs om gegaan, krijg wij tien hartebeeste die vlugte van ver, krijg een klomp kwaggas heb ik een jonge van geschoten.

Toen wij te huis komd, was Jan daar gewees om zijn vrouw te halen, Hij had zoo een lekker stuk pampoen gebraaijd, zij zouw het met hem komen eeten. Toen de school uit was, was hij aanstons met haar de rivier op. Ik zei als Louw maar lang zal suigen!

Sond. den 6de. Is Pieta na huis gekomen, om de tinten op de wagens te binden; zei hij dat Takara [1]) met zijn famielie schappeerd is. Hij zei, dat de leuwen die nagt bij zijn kraal gewees is, heb hij een schoot op de gebrul gedaan, is zij vertrokken; aan de schoot zouw hij zeggen, dat het raak was, wand na die schoot hoorde hij maar één brullen.

---

[1]) Waarskijnlik die veewagter, wat d.d. 19 Junie *supra* vir 15 dae van Rasethau verkrij werd.

De avond tusschen lig en donker kwam van Siriti drie kaffers en zei, dat Gabriël aan kommen is; Zij zouw met hem gekomen wesen tot Massouw. Twee van de stadsmenschen zijn volk is bij hem, met geweers, en hij heeft ook een geweer. Hij zouw voorbij mijn en Rossetoe gaan na Doors. [1])

De avond zeg hij, zouw hij twee dagen bij Rossetoe rusten, en alsdan na ons komen. Zei ik, dat ik dink, dat hij lieg, wand zijn avond en morgen praatjes komd niet over een. Gabriel is bij ouwe Rinsburg zijn wagens ook gewees, en dat ouwe Rinsburg zoo veel Blootkaffers doot geschoten heb. Toen ik de morgen met hem spreken wouw, was hij na boven [2]) om zijn geruilde schapen te halen, zoo dat ik niets wis als van horen zeggen.

Maand. den 7de. Omtrind 8 uur kwam Sekoer en zeg dat Rossetoe mijn (laat) weeten dat Gabriël niet na mijn wil komen, dat hij voorbij wil gaan na Doors. Is ik, ouwe Strijdom, Carolus gegaan om hem voor te weesen. Op de weg zei Sekoer aan ons, dat hij versekerd is dat hij Rossetoe niet voorbij gaan zal. Is wij tot daar gegaan om hem in te wagten.

Wij was omtrind twee à drie uur daar, hoorde wij een schoot. Wij zei dat het meschien Gabriël wesen zal, kwam hij [3]) met de Knopneusen en twee sol-

---

[1]) Doors moet inmiddels, na Gabriël s'n vertrek, en die kwessie oor sijn geweer, verhuis het, van die onmiddelike omgewing van Rasethau in W. rigting, naar 'n punt nabij die latere Schoemansdal.

[2]) Nml. naar die lê-plek van die vee, bôkantoe aan Dorenrivier.

[3]) Uit wat volg is 't onseker, of hier Gabriël bedoel word. Waarskijnlik is, dat hij die twee soldate naar Rasethau gestuur het wijl hij tog oorkant (Suid) langs die vlei af is naar Doors.

daten van de vort, toe behoorende aan de kroon van Portigal, zooals zij ons in gebroken Engels zei.

Zij zei, dat aan de vort geen man gevonden kon worden die mijn brief leesen kon, heb zij de brief na een naas aan gelegen plaas gesteurd, maar daar was niemand die ook leesen kon; zei de hoof van de vord, dat Gabriël wagten moes tot de schepen van de stad komd, die hij alle dagen te wagten is. Maar Gabriël zei dat hij niet wagten kon. Heb de Comedant hen met hem mede gegeven, om met ons te komen, dat hij bang zouw weesen dat de Natie ons vermooren zal. Ik zei aan hem, dat het mijn mening is [1]), maar dat ik vrees voor de Natie, omdat ik gehoord heb, dat de minschen die ingetrokken is alle vermoord is; en vraagte hem of hij niet weet of het de waarheid is. Zei hij van ja, dat Sakana met de Bloot kaffers het gedaan heb. En voegte hij erbij : de Comedant wil met Dunkaan een comando uit maken met zijn volk, en Dunkaan, om Sakama te vernielen, omdat hij dat gedaan heb.

Ik zei, als hij vijligheid zag voor mijn, ik alsdan trekken zal, waarvoor hij mijn bedankte, en zei dat het goed weesen zouw, dat de Goeverneur mijn 't laate weeten dat, als ik verkiest te komen, zij bijde met mijn komen moet.

Het was te laat om na huis te gaan zij ik aan Rossetoe dat hij een kaffer steuren moet, om mijn vrouw te zeggen, dat ik daar blijven zal tot Gabriël komt.

Wij had geen tolk toen wij daar kwam, heb wij

---

[1]) Nml. om te trek naar „die fort".

met beduiden hem het laate verstaan, hij was aanstons klaar. Ik vraag hem de avond waar ik slapen zal, zei in die huis, — wijs hij mijn aan. Ik vraag hem of daar wegeluisen in is; zei van ja, in al de huisen is. Zei ik, dat ik alsdan liever buiten slapen zal. Heb wij de nagt kouijd door gebragt. Ik zei, dat ik de morgen vroeg gaan wouw, dat hij vroeg mog opstaan. De morgen zoodra het dag was kwam hij bij ons, heb wij klaar gemaakt, ging ik uit zijn kraal, is hij met mijn gegaan. Ruilde hij van de Knopneussen een stukkie witte linnen, gaf hij mijn. Toen wij weg gaat, is hij met mijn een eind weegs mee gegaan.

Kwam Gabriël bij. Zei [1]) aan mijn, dat ik hem helpen moed, dat zijn broer hem pakken wil. Ik zei, dat ik hem gezeg heb toen wij bij hem was, dat hij het doen moes, en dat nu de veld zoo sleg en droog voor de vee is, wij bijna alle dagen trekken moet, ik het nu bijna niet doen ken; maar dat ik mijn maats daar over spreken zal.

Dinsdag den 8ste is wij omtrind middag te huis gekomen, heb ik aan Gabriël een schaap gegeven. Gabriël zei, dat hij siek gewees is, dat het zijn afzijn en terug koms zoo lang gemaakt heb.

Woensd. den 9de de morgen kwam Waaij Waaij en vraag aan mijn, de olivands tand, die ik hem beloof heb als Gabriël van de stad komt. Ik zei, dat hij niet volgens zijn belofte gedaan heb; dat hij met Gabriël zouw gaan tot in de stad en als dan tot tolk voor hem dienen zouw. Zei hij, dat hij zijn kind gesteurd

---

[1]) Lees : „zei hij", nml. Rasethau, wat 'n „eindweegs meegegaan" is, waarskijnlik om Gabriël te ontmoet.

heb, — het was zijn swager, — maar niettemin ik gaf hem de tand. Vraag hij mijn een bees om te slagten. Gaf ik hem ook, voor zijn gedane diens. Wouw hij van mijn de grote olivands tanden ruilen, zei ik, dat ik het voor die groffe goederen niet doen ken, wand dat het voor mijn wijnig bruikbare goederen bij is. Heb mijn vrou een stuk geruijt geruild voor en jonge bulle tand, en een kouije tand.

Omtrind 3 uur kwam Doors. Ik zei aan hem, dat de hoof van de stad twee soldaten met Gabriël en Waa Waa mee gesteurd heb, om ons te bringen als wij het verkiest. Ik zei dat, terwijl hij met hen Kaffers spreken, hij haar zeggen moed dat ik nu niet op de ogenblik trekken ken, om reden dat Waaij Waaij zegt dat de veld afgebrand is waar wij door trekken moet; dat ik nu wagten moed tot de regen; dat het voor haar meschien te lang deuren zal om te wagten, dat ik eers een tog doen wil na de vort, om te zien hoe de veld is en hoe na ik met mijn vee bij de stad blijven ken.

Zei Waaij Waaij, dat die twee soldaten bij mijn blijven moed tot hij komd, als hij zijn goed verruijld heef dat hij als dan met mijn zal gaan na de vord.

Ik zei, dat ik mijn in die tusschentijd zal gereet maken, voor die tog.

Gabriël had van de stad kleren gekregen, hij van (zat?) goed in de pluijen. Zag Doors hem. Sloeg Carolus hem voor, of hij niet wouw mee trekken. Hij zei, dat Gabriël zeggen moet: Gabriel, zei hij, is de oudste, waar hij gaat zal hij ook gaan.

Ik zei, dat ik hem niet dwingen wil, maar als hij het verkiest zal ik hem meenemen; en als hij ver-

kiest daar te blijven ken hij 't doen, maar dat hij met mijn met de tog moed mee gaan, (dan) kan hij zelfs zien, en ik zal ook kijken, of het mijn daar aan staad.

Zei hij van ja. Hij vraag, of hij een wagen krijgen ken om zijn goed te halen.

Ik zei de pakwagen. Zei Carolus : hij zal met zijn osse rijden ,wand Doors zal alleen niet te regte komen met de ossen.

De agtermiddag is Pieta en Jan na de vee gegaan : Pieta om slag vee te halen en Ja na zijn vee. Sekiti is megegaan om de slagvee te bring.

Dond. den 10de heb Pieta 6 schapen gebragt. De morgen kwam Koot van juffr. Schepers zeggen, dat de leuw een os van jufr. Schepers, die nagt gevangen heb. Is zij en Jan zijn vrouw gegaan om de vlees te bewerken. Pieta gaat aan de tind van zijn wagen; de mijne had hij de vorige dag gemaakt. Carolus heef aan de soldaat Louwrins zijn geweer en schroef gemaak voor de staal veer, en hij zouw de een geweer een staal op klinken, maar zijn dril-boor was niet goed, hij zal het anders maken. — Ik heb Pieta gezegt voor mijn een paard te brengen, zal ik na de vee rijden en hij zal die wagens regmaken en Maandag zal wij trekken.

Ik heb van Waaij Waaij een stuk geruijt geruild voor twee koeije tand(de), vier doekkies voor twee do. tanden. Carolus vijf elle voersits voor twee tanden. Ouwe Strijdom twee stukkies blouw goed voor een halve bulle tand.

De middag is ik na de vee gereden. De avond

heef Jan voor de leuw een stel gemaak; de nag is de leuw voor de stel gekomen. De morgen laat Jan mijn vragen of ik ook mee gaan wil om de leuw op te soeken, dat de leuw braaf flouw (is?) en aljimmers (telkens) gaat liggen. Is ik en Willem mee gegaan, krijg wij de leuw. Toen de honden blaf kwam de leuw na ons toe, op een distantie blijf hij leggen, souw ik hem schieten, wijgerde mijn geweer, schoot Jan onder hem in maar geheel mis. Wouw ik mijn geweer de steen scherp slaan, brak het; had Jan gelaaijd met dat ik een ander steen op setten zouw, schoot Jan hem op de week (lies) in, kwam hij weer een ind nader, blijf hij leggen, en was een wijnig daarna doot.

Vrijd. den 11de. Is ik en Willem na de schapen gegaan. Had wij stuifweer; de avond hoorde wij donder weer seer ver druis. Toen wij souw gaan slapen was de weer bij ons seer sware slagen maar niet veel regen.

Saterdag den 12de is ik met Willem langs de rivier op gegaan om te sien hoe de veld is, maar ziende dat de veld nog slegter word, ben wij terug gekeerd. — Die dag heb Jan zijn en juffrouw Schepers haar wagens op gebrag. Pieta heef haar wagen gedrijwen met mijn ossen.

Sond. den 13de ben ik na huis gekomen, en Willem en Danster moet morgen vroeg komen, zal wij de wagens op bringen.

Van de beeste getal gaat die bees, die ik aan Waaij Waaij gegeven heef, af, blijf de getal . 452

De agter middag kwam Rossetoe en zei aan mijn, dat ik met hem mog gaan om Selippe te gaan schieten. Zei ik, dat ik nu niet ken om dat ik voor mijn vee een goede plek soeken moet, dat mijn vee van armoed vrek. Zei (hij) dat ik ander kand van de Rooij kaffers keijken moet, dat daar goede veld voor vee is, en goede water. Zei ik van ja.

Maand. den 14de de nagt had wij harde rijp. Rossetoe kwam vroeg aan mijn zeggen, dat hij meegaat na boven, zooals ik hem verstond. Ik zei ja, maar kon denken dat hij weer bedelen wouw, zoo als alle kaffers of swarte natie gemeenlijk doet.

Omtrind 10 of 11 uur is wij vertroken ik, Carolus, ouwe Strijdom, ouwe Botha en ouwe Albagh. Wij heb veel moeten sukkelen met de les genoemde haar ossen, die bijna ongeleerd was, dat de moete niet was, moes wij de wagen uitstoten.

Toen wij bij Jan kwam, had hij die dag te voren een koedoes bul geschoten, gaf zijn vrouw aan de mijne een blad, en aan ouwe Strijdom ook wat vlees. Zei Jan dat klijn Albagh ook een eland geschoten had.

Avond te voren was Willem alleen bij de vee, was de avond 5 van ons paarde apsent; kwam Willem met soeken bij Louw en zei, dat zij merrie (Louw z'n) ook weg is, hij moes ook komen om het op te soeken, lagte hij Willem uit, en zei, dat het te donker was. Het was juis tegen volle maan. De ander dag, morgen kwam hij ook niet, Willem kon niet wagten, heb hij Danster laate soeken, is hij alleen na onder gekomen, om de wagens te helpen opbringen. Ik zei aan Willem dat

als Louw hem zoo wijnig aan zijn merrie stoor als zij apsint is, dat hij als dan haar bij hem oppassen ken, wand dat het niet de eerste keer is dat hij zoo een vlouwe exschuis maak als die merrie verstrijk. En ik heb Albag dat gezeg dat die merrie somtijds alleen verstrijk, dat hij, als ik hem het laate weten hij Louw of Isaak steuren moet om te helpen soeken; maar zij heb tot nog toe niets anders als vlouwe exschuisen gemaak.

De avond gaf ik Rossetoe een schaap en winste dat het de leste mag wesen, wand ik ben zijn gebedel al lang moe.

Dinsd. den 15de is Pieta, Willem en Danster gegaan om te jagten, voor de volk te schieten.

Rossetoe kwam de morgen aan mijn zeggen, dat hij na huis gaat, zei ik van ja; vraag hij mij nog eens, of ik met hem gaan wil dat de volk van Selippe hem doot maken wil. Ik zei dat waarom hij mijn plagen moet, of hij niet ziet dat mijn vee van armoed vrek, en ik hem gezegt heb dat ik plek of gras soeken moet voor de vee. Was hij tevreden. Toen verhaal hij mijn, dat hij van Doors gehoord heb, — of hij heb hem hooren spreken met Gabriël, — dat de twee volk van die stad bij mijn blijven moet tot de Bloot-kaffers komd, die zal mijn beeste halen. Ik vraag waar om Gabriël mijn dan daar niets van gezegt heb. Zei hij, dat hij dat niet weet.

Omtrind 9 uur kwam Danster, brag tien schapen die Katos de vorige dag verloord had. Hij zei, dat een van die schapen van de jakhals in de nek gebeten is, maar zij geen doode gevonden heb. De mor-

gen kwam een jonge schaap, zei die volk dat het een malle schaap is. Zei ik aan Carolus dat hij de schaap moet late bringen om de keel of te schnijden. Vraag ik aan Carolus of die schaap mal is, zei : dat April zegt, dat hij mal is.

De morgen heb ik Louw laate weeten met Danster, dat hij zijn merrie weg nemen moet; kwam hij, zei ik het hem zoo als ik aan Willem gezegt heb, en zei aan hem, dat hij ook maar een bastaard is, dat hij hem niet verbeelden moet dat ik verpligt is zijn merrie op te passen, als hij daar gaar geen belangen en stel als zij apsent is. En als hij mijn daar omtrind te veel voor zijn dienaar gebruiken wil, ik hem vijf en twintig riemslagen geven zal, zoo als die slag van volk als hij is. toekomd.

De middag is ik en Carolus gegaan om te zien of wij niet schapen krijgen ken die verscheurd is, of nog meschien lewendig is; maar vond niet als een die opgevreten was. Pieta heb niets meer gekregen als de tien; heb hij een kwagga geschoten maar toen zij bij hem kwam stond de kwagga op en ging voort, dat zij hem niet krijgen kon.

Toen wij te huis kwam, een poos tijd daarna, hoorde (wij) een geweer schoot, omtrind Jan en jufr. Schepers haar wagen. Ouwe Strijdom ging daarheen, zei zij aan hem dat een geweer met smeeren is los gegaan, dog zonder eimand te beschadigen, in haar zoon Kobus zijn handen. Ouwe Strijdom zei, dat dezelfde geweer eens ook zoo is los gegaan tusschen een partij paarden en menschen, dat alle verwondert was dat niets beschadig was.

Die morgen, toen wij van de onderste kraal na

de bovenste trekken zouw met de wagens, zijnde den 14de Aougustus, is Gert Bosseman de morgen vroeg vertrokken. Men dag dat hij vooruit gegaan was omdat hij niet gaan kon van de schoot door zijn bouten, voor de stel; maar wij vond hem op de weg niet, en bij de Kraal ook niet. Toen maakten wij die gedagten dat hij hem zoo gehouden heb of hij niet gaan ken.

Woensd. den 16de had wij de morgen troewel weer.

Met trekken na boven heef de rooij witrug kouij van Carolus, die hij van Pieta geruijld heb, gekalf; Komt bij de beeste getal éen bij, is de getal . . 453.

Pieta en Willem is van morgen na de schapen gegaan, heb Pieta een kwagga geschoten maar niet gekregen, zijn een been was af.

Dond. den 17de was het ooste wind en mis in de lug.

Is Pieta en Willem na de schapen gegaan met de honden. — De nagt was mijn vrouw haar klijne kind bijna de geheele nagt door aan een soort van vloute; de morgen zei mijn vrouw dat ik Goestaf steuren moed om een wijnig oude Kolonie [1]), en Gloversouijt [2]) bij jufr. Schepers, of Jan zijn vrouw, Breggie, te halen of te laate vragen. Kwam jufr. Schepers en juffrouw Pretorius zelfs, heb zij haar ten eersten Kappiva in gegeven, — dat wouw niet helpen daar na gloversouijt, om te zien of het niet veranderen wouw.

---

[1]) Eau de Cologne.

[2]) Glaubers sout, s.g. „engelse" of Epsom-sout.

Goestaf maak voor hem en Jerimie veldschoenen; Carolus maak voor de twee soldaten eider een paar. Gister heb Carolus voor mijn een paar gemaakt.

De avond kwam twee kaffers van Doors, en brag een hand vol palmiet, daar hij zoo veel beloof heef te steuren, en een schnoer kalmoes voor mijn, en Carolus ook een; maar heeft tegens mijn niets gesproken. — Ouwe Strijdom heef gister 16 stroppen op gehangen om het te berijden. Pieta en Willem is na de vee gegaan. heb Pieta een kwagga de been af geschoten.

Vrijd. den 18de. Is ik en Jan gegaan met Danster, om na de pat te zien na de Poort van Sekwatie, daar wij af gekomen ben. Ben wij de eerste dag gegaan tot aan de Hool(hol?)revier [1]; Souw wij omdraijen, zei wij tegen elkander, dat het voor ons beter was door te gaan tot de poort. Wij had geen eete mee genomen, krijg wij vier elanden schoot ik een en Jan zijn geweer wijgerde. Kon wij de eland niet krijgen. op de bloedspoor en end weegs gegaan, kwam wij de elanden weer bij schoot Jan een kouij van agter op de bouijt, Kwam wij omtrind bij, schoot ik mis; en haar vervolg hebbende, schoot Jan bij voorbranden van zijn geweer mis. Kwam haar de derde maal bij schoot ik mis, was zij door de ongelijkheid van de veld ons uit het gezig geraak. Na lang soeken vond Jan haar, op de lijf loopende, was zijn geweer niet geladen, kon hij niet gouw schieten; was zij hem weer uit gezigt. Op de koers vond hij haar,

---

[1]) Lewoeboe rivier.

schoot hij haar met de 5de schoot doot. Heb wij zoo veel vlees en murg beenen genomen als wij voor andere dag nodig had.

De nagt heb wij onder een olive boom [1]) geslapen, het was zeer kouijt; hoewel dat wij in dunne baatjes was, kon wij de nag doorbringen : wij had een goede vuur aan gemaakt.

Saterd. den 19de heb wij een vroegstuk genomen, is wij voortgegaan. Had wij een ontsaggelijke holte en steijlte door te gaan. Op de plaate gekomen zijnde was het over middag. Sat wij onder een koele bos te rusten, zag ik drie kaffers loopen, heb wij ze aan geroepen en gevraagt of wij aan dié kand aan de rivier komen kon. Zij antwoorde van neen, dat aan die kand geen wagen af komen kan. Vraag wij waar wij dan de beste aan de rivier komen ken, wijs hij ons aan de linker hand twee spitse koppies [2]); daar woon een kaffer, daar gaat een mooije weg af. Is hij met ons gegaan, omtrind een half uur, en de avond kwam wij daar, maar wij zag dat het te schuins en te stijl was. Vraag wij hem of daar geen vliegen is die de vee beschadigen zal. Antwoorde hij van neen. Die kaffer gaf ons in zijn kraal een plek om die nag te slapen, en een partij gras om op te slapen en een wijnig houijd. Ik vraag hem water, brag zij een kalbas en een wijnig slegte bier; is hij gegaan na een ander kraal, die een Suster van Rossetoe toekomd; brag hij een Kalbas bier. Zei hij, dat hij bij haar is gewees en gezegt heb, dat ik bij hem is, en dat hij niets

---

[1]) Olievenhoutboom.

[2]) In die nabijheid van Masjaoe, oost van Louistrichardt. Vgl. aantk. 1, bl. 13.

heef, heb zij mijn de bier gesteurd. Heb wij die nagt doorgebragt met veel kouijden, want zij had wijnig houijd.

Sond. den 20ste. De morgen zouw die kaffer ons wijsen waar wij langs trekken moet, en of wij geen vliegen krijgen zal. Toen wij het bezien had, versekerde hij met de andere, dat daar geen vliegen is. Ik nam mijn voor om zelfs te zien of het de waarheid is, vóordat ik aan trekken ging.

Wij sag dat de weg te stijl was. Nam wij (ons) voor om te trekken. Ging wij weer terug, na huis.

Toen wij van de kraal af ging sag wij een partij koedoes, kwam van de volk en zei, dat wij éen schieten mog. Schoot ik een de voorbeen af; heb zij die genoemen. Vraag die de hoof van haar was mijn, om de vel, zei ik van ja. Is wij voort gegaan, krijg nog een klomp, die nam de vlug. Krijg wij vier bullen, heb ik een een schoot gegeven, ging die ouwe kaffer hem na tot waar de koedoes en een bos ging; — was een partij renosters is hij om gedraid.Kwam hij aan mijn zeggen dat hij met ons gaan zal ons de bos te wijsen, dat hij bij mijn een vel soeken wil. Ik zei van ja. Is wij gegaan tot aan de sterke rivier [1]) heb wij twee groote klompe Koedoes gekregen, maar zij nam de vlugt. Heb wij daar ons wijnig eten klaar gemaakt voor ons middag maal. Ben wij voortgegaan, heb wij op de weg twee à drie klompen elanden gekregen, maar niet geschoten, (om) dat het te ver was om het te halen na ons huis.

---

[1]) Pafoerie-rivier.

Met dat de son onder was kwam wij te huis. Toen wij te huis kwam had mijn zoon Jeremie, zijn voed verbrand met een kool vuur, die hem in zijn veldschoen gevallen was en niet uit kon krijgen. Het was de dag te voren gebeurd, en (hij) had nog veel pijn aan die wond. Mijn vrouw zei dat Sekietie gegaan is de zelfde dag dat ik van huis gegaan is, om zijn vrouw en kind te halen.

Maand. den 21ste. Is Pieta en Willem op de jagt gegaan; heeft Pieta een kwagga geschoten, en die dag met de osse gehaald.

De middag was Jan bij mijn, sprak wij met die twee volk van de governeur van de vort; zei hij, dat zes dagen anderkant Dunkaan Engelse woon. Toen wij hen die volk deet uit duiden, en of zij vee heb, bemerk wij dat het Affrikaanders moet weesen, en maak wij ons gedagten op Moolman [1]), wand hij zei dat zij veel vee en paarden heb, en de drag omtrind zoo als wij, — ook vrouwen en kinderen. Hij zei, dat twee met hem gesproken heb die de Blootkaffers taal sprak; dat het Engelse is die daar woont, en zij een vort heb aan Kaap Natal [2]).

Carolus en Louw Albach zouw de ander dag gaan om te zien of in de weg geen vliegen is, bij Masouw om, na de rivier. Jan zouw een endweegs trekken, om na Carolus te wagten.

---

[1]) Jacobus Moolman, lid van die Uijs-Kommissie, wat in 1834 bij Trigardt voorbij is naar Natal. Vgl. *Voortrekkermense,* van die uitgw., Vs. 21 Jan. 1916.

[2]) Dit is, natuurlik, verkeerd. Vgl. *Piet Retief,* bl. 124. Die Gr. Trek was toen aan Sandrivier in die Vrijstaat, en Retief maak sig gereed vir sijn eerste besoek aan Dingaan.

De avond kwam Sekieti, en zei, dat de moeder van de mijd haar niet geven wil, omdat hij maar éen bees gegeven heb, dat hij niet weet hoe hij maken zal. Ik zei, dat ik ook geen beeste meer had om hem te geven, zei van ja. Ik vraag hem na de weg aan deze kand van de poort. Hij zei dat daar een voetpat door gaat, maar wij moet drie diepe kloven of riviren door, die te stijl is voor een wagen.

Dinsd. den 22ste de morgen had ik geslagt voor Carolus; had ik drie à vier onpartijdige kaffers uitgehoord, bemerkt ik dat wij dié weg bij Massouw niet door ken, als door de hoek van de vliegen. Daar op is ik, ouwe Strijdom, Carolus, Pieta na Jan en ouwe Botha, Albag gegaan; heb ik haar dat voorgedragen, en zei, dat mijn gevoelen is, dat wij de weg bij Sekwati om nemen moet, dat ik Sekieti gevraag heb of wij de poort boven om en overkand voorbij ken, zei hij van ja, dat wij tussen Sekwati en Makotoko door moet, dat het bosveld is maar niet vaste bos. Kwam wij over een dié weg in te slaan, dat wij alsdan buitèn gevaar van vliegen is. Jan zouw tot bij mij komen die dag, en de andere dag zouw (wij) gesamentlijk vertrekken. Is ik aan oppakken gegaan.

Pieta kwam mijn zeggen, dat tante Antje mijn laate vragen, om haar te laate helpen tot bij ons. Ik zei van ja. Jufr. Schepers en ouwe Botha heb mijn — jufr. Schepers drie, en ouwe Botha twee — osse gevraagt; had ik haar gesteurd, en laate weeten dat, als zij op de plek is waar zij na ons wagten zouw (zij) mijn osse steuren moet tot wij weer trekken zal.

Ik had mijn volk bij elkander laate komen, en haar gevraag of wij die weg inslanen zal; zij was verblijd dat wij alsdan de vliegen niet behoef te vresen, en beloof mijn te volgen waar ik gaan wil.

De witte kalf die Carolus van Rammabooij gekregen heb, is vrek, gaat van de beeste getal af, blijf getal. . . . . 452.

Toen ik aan 't oppakken was, heb ik 15 lb. kruijd uit gezit, om in tijd van aanval bij der hand te hebben; en zei aan Pieta dat wij kogels gieten zal waar wij de eerste dag kan overblijven, dat wij met oppakken geen tijd heb.

Woensd. den 23ste. Ben wij vertrokken tot boven onse osse kraal, bij kuijle water die onder vontijnen en de laagtes geef.

De morgen telde ik, Pieta en Carolus de beeste. Ik tel 6 te min, Pieta 5 te min, Carolus 7 te kort. Ik (zei) aan de beeste wagter : dat hij opletten moet of hij geen beeste mis aan de haar.

Die dag is wij gelukkig overweg gekomen met de wagens. Juffrouw Schepers had mijn gevraag om twee agter osse en een voor, heb ik haar gegeven. Ouwe Botha vraagte mijn om twee voor-osse, heb ik hem gegeven. Toen wij op de uitspanplek kwam, vraag ik aan Adonis of hij geen beeste mis, zei hij van neen, dat de beeste alle is, hij heb ze doorgezien.

Dond. den 24ste. Ben wij getrokken tot omtrind de Rooij Kaffers Captijn, daar Rossetoe gewoond heb [1]). Toen zij de wagens zag, kwam zij bijna alle

[1]) Die koppies tussen Masjabas kop en die dorp : hoekbaken van Nooitgedacht, Ledig en Sentimoela's lokasie.

uit de kraal na ons, om de wagens te zien, zoowel mijde en kinders als mans. Terwijl wij de kaffer kende stelde ik dat in geen argwaan. Zij brag ons van alles wat zij had om vellen en vet te ruilen.

Met trekken had die dag een kaffers kouij gekalf, de bruin witrug; Komd bij de getal éen bij, — is de getal . . . . 453.

De morgen heb Carolus en Pieta de beeste getel, zouw het allemaal weesen.

Vrijd. den 25ste. De morgen kwam de Capitijn Masappa [1]), brag mijn twee kalbasse bier, heb ik hem een jonge tijgervel gegeven, — die de kaffers van Mapelie mijn de vorige avond gaf en vraag mijn om hun te helpen dat zij haar goed van (dat?) de Groot-kaffer van Mapelie haar ontnomen heef (terug te krijgen?) Ik zei dat zij wagten moet tot ik voor mijn vee een goede plek heb, dat ik alsdan zien zal of het de waarheid is wat zij mijn verteld heb.

Toen wij ons osse een wijnig laate vreten had, is wij ingespannen, om (en) een ander half uur gereden hebbende, wouw een van de soldaten gen: Lourins, voor op de pak-wagen klimmen bij Willem Strijdom, die dat niet gewaar wierd als dat hij over de disselboom viel. Wouw hem bij de arm krijgen, had de mouw en zijn hand, en wouw hem optrekken, trok de mouw uit zijn arm, fiel hij voor de wiel, — die hem de eene over zijn bouijt liep en de de ander over zijn kruis. Ik was voor, riep zij, liep ik aanstons

---

[1]) Masjaba of Machaba; Masjabaskoppies, vgl. aantk. bij 24e. Aug. *supra*. Masjaba was die hoof van 'n Basoetoe-stammetje wat, naar 'n meedeling van eerw. Endemann, nou ongeveer 150 jaar in Soutpansberg woon.

daarop af, — heb wij hem op de agterkis van de wagen op een sak met veeren geleg, en kruit en vlouwe asijn in gegeven. Op de uitspanplek gekomen zijnde, klaag hij, dat hij niet wateren ken. Wij had hem tarmentijn en gegeven. Zei mijn vrouw, dat zij een wijnig wachten moed, zal wij hem Haarlimmer-olie ingeven voor de water. Toen hij dat in had heb wij hem met tarmentijn en vet laate smeeren.

Omtrent de helfte van de schof viel ouwe Strijdom zijn haar agter wiel, de vellingen en speken te gelijk af; had hij de naaf alleen. Heb wij hem een van mijn wielen op een tak gesteurd.

Toen wij uitgespannen was is Jan, Pieta, ouwe Botha op de jagt gegaan; heb Jan een wildebees geschoten. Ouwe Strijdom kwam omtrind 8 uur en de avond bij ons.

Saterd. den 26ste. Ben wij getrokken tot aan de Santrivier. In 't rijden heb ik een schoot na een kwagga gedaan, dog niet gekregen.

Toen wij omtrind 5 of 6 honderd tree van de uitspanplek was, schrik de osse van jufr. Schepers voor de osse van ouwe Strijdom, die zijn zoon Isaak, inplaas van agter de wagens neffens de wagens jaag. Ging juffrouw Schepers haar wagen, Piet, Carolus (hul wagens) en de Pakwagen op de hol, en Juffrouw Schepers haar klijn zoon Gert, die haar wagen lij, onder de wagen en osse door; zijn een been gevaarlijks gewond, dog niet aan stukkend, en een gad agter in zijn kop. Wij heb dat aanstonds verbonden, met natte tabak op geleg. Ik vraag aan Isaak, waarom hij niet luister als een bejaard mens hem in ordentelijk-

heid eits verbie; dat door zijn ongehoorsaamheid die kind, alzoo wel kon verongeluk weesen, dat zulks alsdan niet te vergeten was. Wouw hij mijn geen andwoord geven. Heb ik hem, om hem af te schrikken en de moeder, die zeer ontevreden was, moes wij troosten, (uitgelooid?)

Toen wij op de uitspan plaats kwam, was mijn klijn kind zoo sleg siek dat wij alle minuten haar laaste snik te wagten was. Het deurde de geheele nagt door; jufr. Schepers en Jufr. Pretorus was de halve nag bijn mijn vrouw, was zij een wijnig aan rusten geraak, is zij gaan slapen.

Sond. den 27ste. heb wij de morgen schapen van Jan, die onder de mijne was, uit gevangen, en Willem met een span osse de wiel terug gesteurd met Isaak. Goestaf heb ik met 8 osse gesteurd om een kwagga te halen, die ik de vorige dag geschoten heb. Is Carolus mede gegaan.

Ouwe Hans Kaffer van Maletie [1]) kwam die dag te voren zoo als wij uit souw spannen, en brag een olivants tand. Ik vraag hem na de agterste menschen, maar hij wis van haar niets. Hij kwam de morgen om kos te vragen, heb ik hem een afjag gegeven. Wat de klijne kind betrof, zij bleef eeven siek.

De middag is Jan na zijn vee gegaan, heb hij drie rooijbokken geschoten, de een niet gekregen.

Maand .den 28ste. Is ik, Pieta, Jan, Goestaf, en een kaffer op de jag gegaan. Loop wij tot twee maal

---

[1]) Malietsie; vgl. aantk. 3, bl. 20 *supra*.

renoster op de lijf op dertig veertig tree, wouw ik niet schieten, (om)dat dat varse elands spoor zag. Ouwe Botha is ook uit gegaan, kwam hij rooij bokken, kwaggas en renosters bij, lij hij op een kwagga aan en sloeg de snelder af, gaat de geweer uit de rus los, schoot hij de kwagga de rug af. Ouwe Daniel is ook uitgegaan, hoorde ik van Jeremie toen ik te huis, of bij mijn wagen kwam. Ik was bevrees dat hij uit zouw blijven, en de wagens niet meer vinden ken.

Toen ik bij de wagens kwam had ouwe Strijdom zijn naaf onderhanden, had daar zoo wat aan gekapt. Ik (vraag) hem, of hij ouwe Botha gevraagt heb om hem te helpen, zei hij van ja. Ik vraag hem, waar ouwe Botha is, — hij leg daar onder de wagen, zei hij. Wat heb hij dan gezeg? Ik moet de naaf rond maken, dat de banden op gaat. En, ouwe Hannis, zei ik, ken u dat niet doen zonder dat hij u het wijs? Trek het met de passer rond, volgens de band, en kap het dan rond. Heef Carolus dat gedaan, is daarmee naar ouwe Botha gegaan, en in veertien steeken de naaf opgestoken. Had zij de eerste keer een speek gad te min.

Dinsd. den 29ste. De morgen was ouwe Strijdom en Botha aan de speek gaate booren, heb ik de helf en Carolus en ouw Strijdom de ander geboord.

Omtrind middag zei ik aan Carolus, dat hij aan een doot kissie moet gaan, dat ik ziet, dat de klijne alle minuiten swakker word, en haar einde niet ver is. Om éen uur, zoo als zij omtrind geboren is, is zij overleden, op Dinsdag den 29ste Aougus 1837.

Pieta is de voormiddag na de vee gegaan. Toen

hij te huis kwam was zijn susterje overleden. Toen de kissie klaar was, zei ik dat hij haar daarin leggen moet, en dan in een ander kis setten, tot zij begraven word, dat wij geen huis had. Ik liet aan de graffie gaan, zoo ver als zij die avond komen kon, om het na behooren te maken over mits de aarde droog en hard was.

Woensd. den 30ste. Om 12 uur zei mijn vrouw, dat zij verkies dat de lijkie maar ter aarde zal besteld worden. Heb Carolus de menschen bij elkander geroep, *is zij ter Aarde besteld.* [a])

Ouwe Strijdom zijn wagenaaf was klaar; is Carolus aan de romp op zitten gegaan. Ouwe Strijdom zit de blaasbalk op om de band te korten.

Daar kwam een kaffer van Rossetoe zeggen, dat Doors de avond komen zal, — en zal veel nuis bringen. Gevraagt hebbende wat voor nuis, zei hij, dat de Knopneussen om pikken gekomen is, en was zoo haastig, zei dat zij ons wil in wagten om ons beeste af te nemen. Ik vraag van wat voor Captijn die Knopneussen was; zei hij, dat Doors het weten zal. Ik aan hem: dat ik gaan zal waar ik heen wil, die het doen wil ken het prubeeren.

Van de beeste getal gaat de kalf van de swarte kouij van Pieta af, blijf . . . . 452.

De morgen te voren heb ouwe Hans kaffer mijn om kos gevragen, heb ik hem van deze morgen een schaap gegeven. De agter middag is Pieta en Danster na de vee gereden.

---

[a]) In oorsp. teks onderstreep.

Dond. den 31ste zouw de band opgetrokken worden, was het aan stukkend. Hier had men de swarigheid : de band was te klijn en plaas van te groot.

Pieta is na de vee gereden, heb hij een rooij bok geschoten. Ouwe Strijdom heef kolen gebrand, en de dewikken [1]) in de wiel gezet. Carolus heb de vellingen reggemaak.

De morgen kwam daar en gerugte, dat er omtrind Albagh zijn wagen een leuw in een sloot was. Wij aanstons daar op af, met de honden en geweers, was het een bees van Jan, was van de wal gevallen.

SEPTEMBER 1837.

Vrijd. den 1ste. Heb Carolus en Albag de band gekord en gerek; het ging dan gelukkig. Pieta heb gelooijde vellen gerek. De avond had zij de band opgetrokken.

Saterd. den 2de. Ben wij getrokken tot op de eerste draai van de rivier, aan de boven kand van ons. [2])

Toen wij nabij de uitspanplek was, zag wij een partij elands bullen. Toen uitgespannen was heb ik, Carolus, Pieta met ons slegte paarde gereden, en Jan ging te voed. Heb ik een van geschoten en met de osse aan gesleept. Heb ik een eider een stuk van gegeven. Tegen de avond zei de kinders die bij de paarde was, een paar hondert tree van ons wagen af, dat

---

[1]) Tappe of gate in die naaf, waar die speke in pas, vgl. deuvik.
[2]) Die teënwoordige Annaskraal, 2003.

daar een renoster was met een klijne. Ging ik, ouwe Strijdom, Willem en Pieta daarop af; schoot ik haar de blad af, heef Pieta haar doot geschoten.

Toen wij bij ons wagen kwam, was daar 5 Knopneusen met klerasie goederen gekomen. De avond toen het pas donker was, laat zij mijn zeggen, door een van mijn volk, dat zij met mijn handelen wouw voor olivands tanden. Ik zei, dat hij haar seggen moet, dat ik niet in de donker handel, dat ik morgen met haar handelen zal, als ik haar goederen gezien heb, of het mijn aan staad; en dat zij daar zij is haar stilhouden moet, niet in de donker te loopen, dat ik haar zeker dootschieten zal; dat het bij al de kaffer bekend is, en dat ik haar het ook zeggen moet De nagt omtrind 2 uur kwam een van mijn volk zeggen aan de anderen, dat de Knopneuzen alle weg is, dat hij haar heb hooren loopen.

Sond. den 3de de morgen zag men dat zij geflugt is van haar vuur. Zij had enige van haar pagagie goederen laat vallen, en aan haar spoor kon men zien, dat zij hard gelopen had. Ik zei, dat zij meschien de gedagte maak, dat wij dink, dat zij van de volk van Sakanna is, die de menschen vermoord heb, om dat (ik) haar zulke sterke order de avond gaf, en ander niet gewoon was.

Maand. den 4de. Ben wij getrokken tot waar de Santrivier in de Takkaroes-rivier [1]) in malkander

---

[1]) Van waar die trek aan Sandrivier gekom 't, trek hul langs die regter-oever op. Die spruit wat hij hier bedoel val op die teenwoordige Mooimeisjeskraal 891 in Sandrivier. Met Takaroes, wat hul kort daarna

loop. De vee was agter, was wij verpligt te wagten tot Sekieti komd, om ons te onderrigten wat voor weg wij in moet slaan, en of het wel de Matjesrivier was die in kwam. Toen Sekieti kwam, was het een ander rivier. Toen ons vee alle bij de wagens was, tegen de avond, kwam vier kaffer met een twee-jarige bul, ter ruil voor een veers.

Toen zij bij ons was, was een kaffer gen : Takkaroe er, die bij mijn gewoond had en weggeloop is. Hij (liet ?) zijn schild en assegajen bij de andere, was met lege handen. Ik vraag hem waar hij na toe ging, antwoord hij, dat hij met die kaffer mede gekomen is om mijn te zeggen, dat Maletie mijn beeste haalen wil, en dat hij expres gekomen is om mijn 't te zeggen. Ik (vroeg) hem van wie hij het gehoord had; zei hij, dat hij alle dagen zoo hoor. Ik zei, dat hij mij geen leugens vertellen moet, dat ik hem daar niet na vraag. De avond toen wij gegeten had, liet ik hem roepen. Hij was bij Sekieti zijn veur en slaapplek. Ik vraag hem waar hij slapen wil, en of hij wel weet mijn te vragen als hij bij mijn komd waar hij die nagt door bringen zal, en was geresolveerd hem vas te houden tot ik Meletie laate roepen had, om als dan kok en koksmaat rusie te laate maken, om te zien of ik niet uit venden kon waar de spek gebleven is. Maar met dat ik opstond, nam hij de spad, en Carolus en Sakana agter hem aan met twee jonge honden die hem gedeurig aan zijn karos vatte, maar kon hem niet in de handen krijgen. Carolus met zijn geweer en Sakkana

---

deur is, word waarskijnlik bedoel Dwarsrivier, waarvan 'n teënwoordige kaffernaam : Mononono is.

met een stuk brand houd. Hij had aan Carolus' gezeg, dat Maletie diezelfde nag komen zal.

Ik zei daar op, dat ik hem zoo veel vertrouw als Maletie en al de anderen; en dat mijn gedagte is, als éen kans ziet om beesten te haalen, geen van alle het laaten zal; en nam mijn voor mij te wagten voor de een zoo wel als voor de ander, en die bij mijn komd zoo ver te vertrouwen als ik hem ziet.

Dinsd. den 5de. Ben wij getrokken tot aan Albags Gat.

De morgen vraag ik aan Sekietie of Takaroe weer gekomen is, antwoord hij van neen; waar zijn geweers was, zei : daar bij zijn vuur. Laat ik het komen en deelde het aan mijn volk uit, en lied de andere komen. Zei aan die met de bul gekomen was, dat als zij gekomen is om de bul te verruilen zij niet bij die menschen gaat die osse ruild, en vraag of zij ruilen wel; wat zij hier bij mijn maak met die bul. Is zij bij Albag gegaan en vertrokken.

Met dat de vee weg was van de wagens aan de over sij van de rivier, sag juffrouw Schepers een partij kaffers aankomen met een heele spul honden. Ik nam de verkeijker, was het tien in getal, zij kwam reg voor mijn wagen sitten. Ik ging ten eersten na haar toe, en deet haar met wijsen verstaan wat zij met de assegaaijen bij mijn komd haalen of doen. Ik had geen tolk. Zij wijsde mijn dan ook zoo wat, maar kon niets begrijpen door die geraas van haar honden; wierd ik onverduldig en nam een ongemaakte sambok, — eers over de honden, toen die weg was, over haar. Nam zij de vlugt de revier door, ging zij

sitten. Zij had drie van haar veldschoenen laat liggen, riep die kinders haar toe, kwam een aan om het te haalen. Riep ik Danster, die bij de osse was, dat hij komen moet om te tolken. Ik laat hem vragen, wat zij met de assegaijen bij mijn komd, wat of zij doen wil. Andwoord zij, dat zij wild slagten wil, als ik schiet. Vraag ik hem hoe of ik het weeten zal of hij wilt slagten wil, en als hij wild slagten wil, hij zijn mes brengen moet, — of zij niet gehoord heb, dat ik laate weeten heb aan de kaffer alle maal, dat die bij mijn komd met lege handen komen moed, of dat ik haar voor vijhand aanmerken zal die met de minste geweer komd. Zei dat hij het nu aan alle zeggen zal, dat zij het niet geweeten had. Ik laat hem zeggen, voor mijn tabak en koorn te bringen waar ik de avond uit span, — mees om hem weer wat gerus te maaken. Hij beloofde 't dan te doen.

Vandaar ben wij getrokken tot waar de bossies en kaale veld omtrind scheij. [1]) Toen wij uitgespannen was is Pieta en Willem terug gereden na de vee. Wij had even uit gespannen of daar lij een os van Botha en een vanggat. Met uit halen was Botha en Albag de eerste bij; naas aan was nog een gat, wou Albag agter uit trappen, viel hij in de andere gat.

De middag toen wij uitgespannen was, zei ik aan Carolus, dat als hij wis hoe lelijk het voor een ander mens is als hij zulke dingen doet, hij het niet weer doen zal. Want hij had aanstons, toen ik de kaffers daar afschrikte met de ongemaakte sambok, zijn geweer en wouw doot schieten. Ik had goed tegen-

---

[1] D.i. suid van Dwarsrivier, op die hoogte van Rhenosterpoort.

stand bieden maar kon hem niet tot terug keeren krijgen als nadat ik hem voor verdoemde wintmaker had uitgemaak, dat hij dagte dat ik reg kwaad was.

Tegen de avond waar wij uit gespannen was kwam een hele partij mijden en eenige mankaffers, met boonen, pampoenen, koren en een stuk voersits ter ruil. Heb mijn vrouw de voersits geruild voor een schaap, en de andere heb ook wat geruild. Het was te laat voor haar na haar kraal, loeseerden zij de nagt aldaar.

Woensd. den 6de. De morgen vroeg kwam die kaffer die mijn de tabak beloof had en koorn, handelde wij het van hem.

Lied wij ons vee gaan niet ver van ons wagens af, viel een os van mijn en een gad, kwam Poemlana riemen halen, is ik, Carolus en ouwe Strijdom gegaan en heb de os uit geholpen met veel moeijte hoewel dat wij wel 10 of 12 man bij elkander was met kaffers en ons volk.

Vandaar ben wij getrokken tot aan de renoster pad of Hasekraal aan de Santrivier.

De agter middag brag de meijden een schaap vel, die de wildebees die been af getrapt had en niet gaan kon. Had zij die de keel afgesneden en de vlees late liggen om dat het zeer mager was.

Adonis zei dat een Kaffer-veers, die blouwe met de roode plek langs de steerd, (gekalfd) is. Komt de beeste getal . . . . 453.

Toen wij uit gespannen was is ouwe Strijdom te rug gegaan na de vee. De honden (hadden) twee hasen in de gaten gejaagt, heb Danster alle bij uit gehaald,

De schimmel kouij van Sekietie met de kalf gaat van de beeste getal af, blijf . . . . 451.

Dond. 7de. Ben wij getrokken tot voor de poort, van de Santrivier [1]).

Is ouwe Botha uit jagten gegaan, overmits hij de vorige dag niets gekregen of geschoten had. De middag is ik en Danster gereden, heb ik twee rooij bokken geschoten. Tegen de avond kwam ouwe Botha, Diederick, Isaak Albagh de Jonge; had ouwe Botha twee renosters geschoten zei hij, de eerste was een kalf, heb de schoot op de bouijt van agter; maar de kogels is te lig het is niets als tin; en die kouij was zoo kwaad dat hij niet bij kon komen de kalf verder dood te schieten. De tweede was een jonge, die de hoorn omtrind een span lang gelijkte, heb hij twee schoten gegeven : een met tin en de ander met koper. Diederick en Albagh gaf haar ook eider een schoot, is zij gaan leggen. Heef hij geroepen, stond zij op, is zij weer een entje gegaan, is zij weer gaan leggen. Heb zij ge[wag] om te zien of zij niet vrekken zal, maar ziende dat het niet gebeur, heef zij weer geroepen, schut zij met de kop en blijf leggen. Heb zij nog een tijd gewagten, is zij weg gegaan om voor donker bij de wagens te komen.

Toen de vee na de wagens kwam, hoorde ik van jufr. Schepers, dat Albagh zijn twee Bossemans weg is. Ik zei aan Pieta, dat hij na Jan zijn vee moet haastig gaan, dat die van Jan meschien nog niet weg is. Ik was niet versekerd dat Jan bij zijn vee was.

---

[1]) Die teenwoordige Sandrivierspoort.

Toen Pieta bij de vee kwam zei hij het aan Jan, ging zij na die de beeste oppas, was die al weg, en de één had hij nog. Was een groote deel van zijn beeste weg. Is hij en Pieta te paard gereden, met dat het duister wierd, en krijg het ten alle gelukte.

Vrijd. den 8ste. Ben wij stilgebleven, over mits ouwe Botha zijn renosters wouw handhaven. De avond te voren brag hij mijn zeven tinne kogels voor loote; ik zei, dat ik niet heb die zoo is, maar ik zal zooveel loot geven als de gewig van de kogels. Heef Pieta het gelijk gemaak in presintie van Diederijk. De (ouwe?)tammelde (talmde) om te gaan. Toen men dagte dat hij terug kon wees of laate weeten kon hebben, was hij nog niet weg. Ik zei, meschien maak hij taije kogels.

Heel vroeg de morgen was Carolus te paard weg om rooij bokken te schieten. Om 8 uur kwam hij, had hij een springbok de been af geschoten. Rooijbokken kon hij niet krijgen, maar een wilde bees heef hij mis geschoten.

Toen ons vee na de veld was bin ik na Jan Pretorus gegaan alleen om geschelschap. Kwam ouwe Albagh en vraag aan Jan, of hij loop kijk. Jan andwoorde: Waar zal ik loop? Zei Albag: de verdoem Boesman moet maar [doot] maak hee. Jan zei: en toen de Bosseman aan de slagen siek was sprak jij alle dagen daar over. Zei Albagh: wanneer ikke praat? Nooijt ik had kepraat. Ik had kevank de Boesmans; nooijt ik had ka krij; ik had doot kemaak.

Daar op zei ik aan Albag, dat hij met die Bosman niet goed handeld; wand als aan de vee de minste versuimt word, daar de Basters voor wesen kon,

moker gij op de Bosseman. Andwoord Albag: hij is Boesman, hij moet dat doen. Ik zei, dat (als) de Basters het zoo of zoo doen wil, moet de Bosseman het ook doen, en als het in uwe oogen niet goed is, slaat gij de Bosseman. Ik zei aan Albag dat daarom hij met alle de basters niet en deugte. En dat hij een ouwe Schillem is, dat ik hem ken. Ik zei: aan de éen schaap aan Vaalrivier heef ik u al leere kennen. Andwoord hij: wat uitgemaak is, is uit gemaak. Als mijn klijn goed verbruij, ikke straf. Ik zei ja, maar zoo als aan Vaalrivier slaat gij over de Baster op de grond, maar, zei ik aan Jan, (jij) weet dat hij die slagen verdient heb, wand dat hij hem gezeg heb die schaap uit te vangen. En, zeg ik aan hem, als zij eimand blameer dan maak gij het uit en straf al zoo als met de kinders van mijn en Strijdom, moes gij het in mijn presint uitgemaakt hebben. Zei hij: waar was gij? Andwoorde (ik): was niet te ver, en zei aan hem, dat hij met die Basters voorsigtig gedragen moet, dat het niet weer gebeur dat zij of hij een of de ander onschuldig blameer. Hij zei, dat ik haar ken krijgen, dat ik haar straffen ken. Ik zei, dat ik het niet vraag, maar dat hij in het toekomende beter doen moet.

Omtrind middag kwam Botha, was zijn renosters alle bij weg, ken hij het niet krijgen.

Na middag om 2 uur kwam ouwe Hans Kaffer van Maletie, met een ambassadeur om over de praten te spreken, die de kaffer van Rossetoe aan mijn gezeg heb. Hij verontschuldig hem in alles en zei, dat Maletie mijn kind is, hoe dat Rossetoe zijn kaffer dat zeggen ken. Ik zei dat ik dat niet geloof heb, om

dat het van gemeene volk gezeg word; dat als het de waarheid was en ik het uitgevonden had ik Maletie allang gepakt had. Ik zei aan hem de geval van Tokaroe. Zei hij, dat hij hem op de weg gekregen had, dat hij zeg dat hij schapen wegegooijd heb, en ik hem weggejaagt heb.

Hij brag mijn 6 kleine mantjes met koorn en boonen, daarbij 3 kalbassen bier. Ik lied ouwe Strijdom van elk kalbas in een bak gouijen en gaf het hem. Hij nam het ten eersten en vraag meer. Ik gaf hem nog wat, en gaf aan mijn maats, toen ik gedronken had.

Jan zei, dat hij de middag een renoster geschoten had, maar niet gekregen.

Saterd. den 9de ben wij getrokken tot aan de Duive-Kop aan Santrivier [1]). Toen wij uitgespannen was zag wij een partij hartebeeste, is ik, Carolus, Pieta en Danster gereden; ouwe (Botha) is te voed gegaan om te jagten. Heb ik, Pieta en Carolus eider een schoot na de hartebeeste gedaan, dog niets gekregen. Is Carolus en Pieta agter een klomp, heef Carolus een geschoten. Ik en ouwe Strijdom zag 3 renosters, schoot ik na de kouij, en ouwe Strijdom schoot na de jonge, maar geen van bijde doot. Ik schoot de mijne te laag door; kwam Carolus en Pieta weer bij ons. Is Carolus en Strijdom na de wagen gegaan, ik en Pieta is verder gereden. Krijg wij een spul rooij bokken is Pieta daar agter aan gegaan, maar niets geschoten; krijg ik 8 of 9 elanden schoot ik een kouij

---

[1]) Sandrivierspoort, suid van die poort, op 'n plaas wat tans behoort aan die heer Jan Joubert, L.U.V.

ook te laag door en niet gekregen. Toen ik weer terug keer krijg ik de zelfde renoster schoot ik de kouij, en wouw de jonge ook schieten maar met zoo als ik bij was, op en dertig stappen, draaide de wind eensklaps, kwam hij op de wind op mijn af; moes ik vlugten, over mits het te kaal van bossen was kon ik mijn niet verbergen; maar van de wind af draide nam hij de vaart voorbij. Heb ik een schoot van ver gedaan over heen, en liet het staan.

De avond vraagte ik aan ouwe Botha of hij niets geschoten had; zei van nee, hij had maar alleen een vogelstruis nes gevonden met 11 eijeren, een klomp rooij bokken heb hij ook gekregen was bij een renoster, kon hij niet schiten. Ik vraag waarom hij de renoster niet geschoten heb, terwijl hij zoo dig bij hem was; zei hij draai altijd zijn gad na hem toe. Ik dagte dat hij voor zijn geweer bang was, omdat hij de klijne niet kon doot krijgen. Ik zei als die renoster, die ik geschoten heb, ook weg mag wesen als wij morgen met de wagen daar komt.

Sond. den 10de. Ben wij gereden met mijn pakwagen om de vlees te halen. Was de jonge nog bij de doden. Wij souw haar dan schieten; ik zei een moes gaan en haar bekruipen wand de wind was goed. Ging wij om, met oogmerk hoof wind te hebben in dan een af te gaan die haar schieten souw. Zei Carolus, hij zouw dan prubeeren van ver, schoot hij over heen. Zij floog in 't rond blijf zij staan, schoot Jan hem, zoo als wij zag, agter de blad. Nam zij de vlug, wind af, half maans wijs, Kwam hij onder de wind en kwam op de wind aan. Ik ten eersten dat

wij staan moet blijven, en hem van ver op schieten, als hij te na bij ons komd. Gij hij voorbij en vlugte met de honden dig aan ons wagen voorbij.

Wij laaijde de gedeeltes die wij nodig had, op en ik gaf de andere aan ouwe Hans Kaffer. Hij brag een part van de vlijs na ons wagens en steurde de kaffer om de andere ook te halen.

Kwam de (weggelopen) Bossemans van Albagh en Jan bij de kaffers, en nam haar de vlijs die zij wouw, af, joeg ze op de loop met de honden van Albag die zij bij hen hadde. Ook nam zij haar een bijl af, dat eindelijk haar geweer is. Men vraagte waarom zij de Bossemans niet gevangen had; andwoorde zij, dat de Bossemans gezegt had dat zij mijn volk is; was zij bevrees haar kwaat te doen. Jan vraagte haar om de avond te gaan spioenen na vuur. Zei zij dat zij in de donker voor ongedierte vrees. De avond is Jan, Pieta, Louw Albag, Isaak Albagh de jonge, gegaan liep zij de vuur waar de Bossemans zat, digt bij, wierd de honden haar gewaar en sloeg aan. Nam zij de vlugt, vond zij de mijd alleen.

Maand. den 11de. Had wij betrokken lug.

Ging ik na Jan om te horen wat wij doen of laten zal met trekken of blijven.

Zei hij, dat het goed zouw weesen als wij die dag blijf, wand dat het de leste bossiesveld is die wij krijg; en als wij op de kale veld onweer krijg, is wij zonder houd, zal het niet gaan. Ik zei, dat het mijn gefoelen ook is, die mijn tot hem gebrag heef. Ouwe Botha was bij, zei wij hem het ook. Hij was ook tevreden.

Bij geval zij Jan aan mijn dat hij van voornemens is de Bossemans aan Albag niet weer te geven in zijn diens, om reden dat Albag haar onverstandig behandelt, en hij zijne door die weg kwijd raak, waar door hij als dan in gebreken blijf, en Albag hem (zich) helpen kan zonder de Bossemans, en hij niet. Ik moes hem gelijk geven wand het herinder mijn dat Jufr. Schepers mijn gezeg heb, dat Albag de Bossemans somtijds onschuldig slagen geef. Zij had mijn twee à drie keeren op genoemd, dat een (van) de schapen van Jan onder die van Albag gelopen was; vraag hij hoe het komt; zei de Bosseman dat hij voor was, en Isaak agter; is Isaak gegaan om kwaggas te schieten, en toen hij het zag was de schapen te na aan elkander, eer hij bij kon wesen was het onder malkander, — krijg de Bosseman slagen. Een dag of wat daarna kwam de schapen te vroeg na zijn zin bij de wagen; vraag hij aan zijn dogter Catrijn waarom zij de schapen zoo vroeg bring; zei Catrijn zij zal komen wanneer als zij wil, en zal niemand daarna vragen. Gaf Albag de Bosseman slagen. En Jan noemde mijn ook op wat hij meer als eens getuigen van gewees is. Ik (zei) dat hij, als het alles zoo is, de regt heb om het te doen, dat wij niet verder in gebreken raak. Nadat hij Albag het gezeg had, kwam hij en zei, dat Albag tevreden is. Ik zei, dat het nog beter is, als dat hij daarop tegen had.

De agter middag, dat ik van mijn vee kwam, zei ouwe Strijdom dat Albag zeg, dat hulluij zijn mijd — dat een Bosseman is — ook afnemen zal. Zei dat hij aan hem gezeg heb wie het doen zal als hij haar niet mishandelt. Albag zei dat hij dié volk van

Calidon mee gebragt heb, en heef haar zelfs gevangen. Had Strijdom daarop gezeg, dat als die basters eits bij de vee verbruid, hij de Bossemans slaat. Vraag Albag: wanneer hij hem geslagen heb. Zei Strijdom : daar heb gij hem met de jukscheij ook aan kwatswink geslagen, toen de Baster van de schapen gegaan is.

Ouwe Botha (en) ouwe Strijdom is die dag op de jag gewees, maar niets gekregen.

Dinsd. den 12de. Ben wij getrokken tot onder de Gansenkraal aan de Santrivier.

De morgen toen wij aan inspannen was kwam ouwe Hans kaffer mij zeggen, dat zijn kaffers een Bosseman gevangen heb. Het was die van Albag, en de klijne van Jan is ontsnapt. De vorige dag heb de kaffers hen bijde ook gekregen, maar kon zij geen in handen krijgen. Toen wij uitgespannen was, is Pieta en Willem na de vee terug gegaan.

Jan was in rijden na zijn vee gegaan, en kwam bij de schapen van Albag, zei hij aan de Bosseman dat hij na zijn schapen gaan moet, antwoord de Bosseman, dat hij bij ouwe baas blijven wil. Jan zei, dat hij het hem anders zeggen zal, en zei hem, dat hij gaan moet. Is de Bosseman gegaan na Jan zijn schapen. Toen is Jan na de wagen gekomen en sprak met Carolus daarover, dat de Bosseman bij hem niet komen wil. Zei hij, dat hij verplig is hem vas te houden om die schade voor te wesen die hij alle dagen te wagten is, als de Bosseman bij ouwe Albag is, of los; want dat zijn beeste eenkeer uit gebleven is in het veld, en hij gelukkelijk het weer gekregen

heef, maar dat hij niet staat maaken ken dat hij het in een toekomende weer vinden zal zonder groote schade. Toen wij nog sprak, kwam die kinders van jufr. Schepers zeggen, dat Louw Albagh die Bosseman van Jan zijn schapen genomen heb. Jan zei dat een met hem gaan moet na Louw, om te horen wat de reden is dat Louw hem niet eers aan spreek als hij zulks doen wil. Ging ik met hem meede. Jan vraag aan Louw, waar of de Bosseman is. Zei hij, bij die schapen. Jan vraag : bij wat voor schapen. Bij die schapen. Jan zei, dat hij hem bij zijne gezet heb; zei Louw : hij hoord bij dié schapen. Jan zei, hoe durf gij het doen, en ging na hem toe, gaf hem een met zijn regter hand, en een met zijn linker hand, waarvan hij een wond aan zijn linker oog kreeg. Wouw Jan hem verder met de handen of vuijs slaan, maar dat ziende, nam hij zij wandelrottang en gaf hem daar een houw vier of vijf meede. Nam Louw de de vlug.

Jan had mijn gezeg, dat hij de Baster mijd, Catrijn, ook die dag onder zijn wandel- of kuijer-rottang gehad heef, om dat zij, toen hij de Bosseman na zijn schapen steurde, zei dat de drie assegaijen die de Bosseman heb hulluij toekomd, hulluij heef het geruild. Zei Jan aan haar, dat zij het nemen moet toen hij het van de Bosseman genomen had, wou zij het niet nemen, als nadat hij haar deftig door gehaald had met zijn wandel-rottang.

Toen hij met Louw klaar was riep hij de Bosseman, en brag hem bij zijn wagen en sloot hem vas, overmits het reets de vierde keer is dat hij de klijne goed van Jan weg nemen wil van zijn vee. Ik zei aan aan kand gemaakt heb, en was te vreden, als elleen

Jan, dat hij wel zouw doen als hij twee of drie getuigen nam, en zeg Albag wat zijn mening is met de Bossemans van hem te nemen, en wat zijn voor uit zig daar omtrind is. Of Albag het meschien niet zelfs goed keuren zal, hoewel dat ik wijnig goed van hem te wagten was. Jan keurde het ook goed.

Ouwe Botha heef die dag een wilde bees geschoten. De agter middag kwam ouwe Hans Kaffer mijn zeggen, dat Maletie de anderen dag komen zal, dat hij toen ik in getrokken is niets aan mijn geven kon, dat hij het nu geven wil. Ik zei aan hem van ja, dat hij maar komen ken.

Toen ons vee dig bij de wagens was, riep Jan mijn, oude Strijdom, .Botha en Carolus met hem te gaan na Albag. Lij Albag op zijn wagen, zei Jan, dat hij op mog staan, dat het nu te laat is nog te slapen. Zei Albagh dat hij zoo hoofpijn heb, ik zei 't is mischien sinking, die hem in zijn hoof plaag. Nadat wij en posie gezeten en gestaan had, zei Jan, dat hij hem zeggen wil wat zijn mening is dat hij die Bossemans niet van hem neemt om de diens, maar dat hij ziet dat zij bij hem geen goed doen wil, en zijn vee daardoor in gevaar loop zoo als hij zelfs getuigen moet. Dat hij de Bosseman vasthouden zal, om te beletten dat hij geen gelegenheid krijgen ken, de klijne van zijn vee te nemen. En dat hij en wij alles geprubeerd heb met slagen, eers een wijnig, en voor de derde keer negen en dertig slagen hem heef gegeven, overmits wij toen drie van ons volk door hem kwijt is geraak; dat alles wil nog niet helpen. Daarop zei Albag, dat de Bosseman veel schapen van hem zei hij, dat Jan hem niet gezegt heb dat hij de Bos-

seman weg genomen heb. Dat heb ik ke ze, das waar. Jan antwoorde of hij hem niet gezegt heb toen hij de mijd gebragt heef de morgen toen hij bij hem gekom is. Zei Albag, dat hij kedink das korswil, de mijt ik kee nie om, maar ik de Bosmans banje onkoste kedaan, van Calidon. Daar op andwoorde ik, dat zoolang als de Bossemans bij hem het willen blijven, een van alle hem de minste betoond heb dat wij de Bossemans van hem te nemen. Antwoord hij van neen : da ikke ken niet zee. Nu, zei ik aan hem, als hij nu wat te zeggen heb moet hij spreken. Antwoord Albag, nee nies nie. Daar op zei Jan, als hij de Boesseman hebben wil, ken hij hem nog krijgen, mits dat hij hem in versekerd houijd, dat hij de zijne niet weg neemt van zijn vee. Antwoord Albag : nee, dat ik ken nie doen, daar om ik ken niks zee. Daarop heef Jan de Bosseman vast gehoud.

De avond riep ik Sekieti, en vraag hem hoe of wij de andere dag trekken moet om bij water te komen. Zei hij, dat wij nu bij onse pat is, wij ken hem nu niet meer vragen. Ik zei waarom hij mijn dan de poord aan zegt heb, die wij doortrekken ken, om de onweg niet te nemen, zoo als wij gekomen ben. Zei hij, wij ken die poort niet door maar, als wij Sekwatie aan de regter hand laat leggen, ken wij door. Ik vraagte hem, of wij water door die kale veld krijgen zal, om aan de revier te komen. Zei hij, dat bij die droge kuilen aan de anderkand, grote water is, en van daar ken wij over komen bij de reviertje die na de Boeloela loop. [1])

---

[1]) Malips-rivier.

Ik merkte, dat hij ons expres zoover gelijd heb om bij Mapielie dig te bij te komen. Riep ik hem alleen met Jan, en Adonis, en zei hem, dat ik hem gezeg heb dat hij ons over de kale veld bringen moet, waar wij voor ons vee een goede gelegentheid heb dat wij alsdan te rug zal keeren na Mapielie, en die kaffers die mijn bokken heef, om haar geen agterdog te geven. Zei hij van ja.

Woensd. den 13de. Ben wij getrokken tot aan de Strijdoms gat. Was wij in ons pad die wij gekomen is. Wij had schaars water. De avond vraagte wij Sekietie waar wij de andere dag water krijgen zal voor al ons vee. [1]) Beduide hij ons de droge kuilen daar wij met ons komste zonder water blijven moes, maar aan de ander kand, zei hij, is water, genoeg voor ons vee. Ik merkte dat de schof voor ons vee groot wesen zouw. Vraag ik hem, of hij niet nader water weet al is het een omweg. Zei, dat aan de linker hand een wijnig nader grote water is die loop. Zei ik, dat wij als dan die zullen inslaan. Hij maakte dat ik begos te dinken, dat hij ons mislijd; want hij had zoo veel draaien en zijn storie dat ik bijna geresolveerd was hem bij de kop te vatten en vas te houden zoo als de Bosseman. Ik vraag hem waarom hij mij dan gezeg heb, toen ik hem gevraag heb of wij altoos water hebben zal tot aan de Baloela rivier,

---

[1]) Tot hier, — die s.g. Gansekraal aan Sandrivier, — was die trek van Sandrivierspoort af, langs die linker tak van Sandrivier opgegaan, tot in de nabijheid van die teënwoordige Dorenkraal, nabij Pietersburg. Nou sou hulle links afswaai, in die rigting van Oempahlelas-poort, (Sjueniespoort) N.O. van die teenwoordige Pietersburg virbij.

wij uit de Santrivier langs een ander rivier opgaat, tot op de Bokkraal hoogte, en dan over tot een andere rivier, die in de Baloela loop. Zei hij, dat die rivier bij plekken geen loop heef, en dat het dezelfde rivier is die hij gemeend heb. Het is juis een vontijn toen wij het reguit gevraagt heb.

Ik dagte dat mijn volk begos tegen zin te krijgen om na de vort van de Portigees af te trekken. Zei ik aan de kinders en Jan, wat mijn gedagte daar omtrind is, en waar mijn kwaad vermoede op gegrond is. Zei had dezelfde gevoelen daar over. Zei Carolus, dat hij het aanstons weeten zal, door de een soldaat Antonie. Ging hij weg. Een posie weg gewees hebbende kwam hij, en zei, dat die twee soldaten hem gezeg heb, dat al de volk weg wil; maar ouwe Mietje houw haar tegen; zij wil niet weg. Ik zei aan de kinders, dat wij nu terdegen toe moet zien, en, zonder agterdog te geven, opletten moet dat zij geen gelegentheid krijg buiten ons weten te ontsnappen. Ik vraag Adonis wat hij van Sekieti dink; hij is tolk gewees met Mietje en Danster, antwoord hij : hij weete nie. Toen Sekieti na zijn vuur wou en Adonis, dat wij alleen was, zei ik aan Jan, dat men niet weten ken of Sekieti bevrees is dat wij zijn saak bij Mapelie zal steeken laat. Zei hij : ook ik zei dat ken meschien zijn hele draai weesen, dat hij ons zoo te zeggen uit de koers lijd.

Donderd. den 14den van Strijdoms gat ben wij getrokken tot aan de Verkeerde Fontijn. [1])

---

[1]) Pietersburg s'n water.

Jan had die morgen een grote ongeleerde os in gespannen, die wouw niet meeloopen nog minder trekken. Kwam wij laater bij ons vee als gemeenlijk; vraag ik aan Adonis waar die water is. Zei hij : ikke wittinie baas. Ik vraag of hij Sekietie niet gevraag heb, antwoord hij, met zijn kop schuttende : neeë. Vraag ik hem waar Sikiti is. Zei hij : daarso Bergh. Ik rijd nog een wijnig verder, steurde ik Danster, na Sekiti, hem te vragen waar die water is. Kwam Danster en wij daar bij die riet. Toen wij daar kwam was het kaffers tuinen, die toenmaals droog was en na riet geleekte. Rijd wij nog een ind verder, omtrind een 7 of 8 hondert tree, vond wij niets.

Ik zei, dat het voor mijn scheijn of wij bedrogen word; en zei dat wij maar uitspannen zal, en na de vee terug rijden moet. Was ouwe Strijdom vooruit gegaan om te zien of hij geen water krijgen kon, of wij door Danster niet verkeerd is gereden. Toen wij uitgespannen had, was ik heel geackoordeert Sekietie vas te setten tot hij ons water aanwijs; wand wij dagte dat zij ons in een droge plaas gebragt had om ons in steek te laaten, dat wij als dan geen tijd ken hebben haar te vervolgen.

Zag wij Strijdom winken, ik ging hem te gemoed; hij kwam hard aangeloopen, zag hij dat de wagens uit gespannen was, was hij onvergenoeg; hij zei : groot water, hij loop sterk. Ik vraag waar of de water heen loop. Zei hij, met zijn vinger wijsende : zóo heen. Ik : of ons vee suipen ken, of die water niet diep loop. Neen, zei hij, loop op de vlakte.

Toen wij bij de wagens kwam zei aan de kin-

ders, dat zij inspannen moet, dat de water te ver is van de wagens. Ging ik na Jan en zei het hem; zei hij : voor die een nagt is het niets. Zei ik dat als de vee de laaste bij die water is gewees, het reets donker is, moet zij die end van daar weer te rug komen. Zei hij ook van ja.

De vrouwen had haar hoenders uit de hokken gelaten, moet zij 't weer vangen; maar de hoenders kreeg die dag meer voer als andere dagen. Eider vrouw had een gedeelte mielies om haar hoenders te paijen.

Den avond kwam Jan, sprak wij dat het een moije plek is om terug te gaan na de Bokke Kaffer en Mapelie. Wij zouw dan de andere dag gaan tot die kaffers, die met ons gaan zouw; als wij van daar de andere dag Mapilie wekken kan. De morgen blijf het steken, is wij niet gegaan en de Sondag was na bij; als wij de andere dag niet daar kon weesen kon wij niet eer als Sondag daar weesen; dag ik grote (geen) werkstalligheid te maken maar liever te wagten tot Sondag voorbij was. Jan vraag mijn of wij gaan zal; ik zei dat die volk nu in het veld bij die vee is, en ik haar niet gevraag heb of wij morgen daar weesen ken.

Vrijd. den 15de. Ben wij aan de Verkeerde Vontijn stil gebleven.

Is Jan en Botha gegaan na water te zien, daar Sekieti ons het aangewesen heb, had de rivier geen water; krijg zij per geluk een partij Kaffers, die wees haar kuilen aan, digt aan de rivier; wouw zij een of twee van die kaffers mee hebben, om haar door

een vertolk te vragen waar wij verder water krijgen ken; is een, een ind weegs mee gegaan nam hij de vlug.

Saterd. den 16de. Ben wij getrokken tot aan de Salpetervontijn. [1])

Bij de beeste getal komt bij, de rooij witrug kaffers veers, haar kalf, die van Katos en de poenskop van Carolus, haar kalvers, komt de getal op . 454

Toen wij uit gespannen was kwam Sekieti mijn vragen om te gaan zien of voor water is. Ik zei van ja. Tegen de avond, kwam hij en Poemlana, zei dat de rivier grote water heb, maar de gras is afgebrand. Wij had ons voor genomen, de Sondag te trekken overmits de veld zeer koud was; maar, hij zei dat het hier beter is als daar; zei ik dat wij dan de Sondag blijven zal.

Sond. den 17de. Is ik met Danster gegaan om te zien of wij die Poort [2]) door kon komen, was het te ver, is ik terug gekeerd.

De avond was Jan bij een vogelstruijs nes, om de vogel te schieten, kwam daar een wijnig kwaggas, heb hij een gekwets dog niet gekregen.

Salpeter ken men boven de vontijn en de vlijen zoo veel rapen als men hebben wil, en zoo vraij als ik het nog niet gezien heb. Met een [a])

---

[a]) 'n Onvoltooide sin, wat in die Engelenburg teks nie opgeneem werd nie, en waarskijnlik 'n verdere meedeling oor die voorkome van salpeter (brak?) sou bevat.

---

[1]) Waarskijnlik die teenwoordige Palmietfontein 343, S.S.O. van Pietersburg.

[2]) Malipspoort.

Maand. den 18de. De morgen na onze vroeg stuk is ik en Pieta gereden na de Poord; kwam wij bij een verkeerde, daar niets door kon as nouwelijks een mens en baviaannen. [1])

Wij kwam de avond 7 uur bij de wagens. Jan was uit gewees, had een eland gekwets; Botha heb niets geschoten.

Die dag heb April zijn kouij gekalf, komd bij de beeste getal één bij 455

Dinsd. den 19de. Ben wij getrokken tot de Bok kraals nek.

Met dat wij om een groote wal rijd kwam een hond, die uit de wal sprong, aan de hotkand, waar voor de osse schrikte, tot gelukte (?) de voor osse de schijen aan stukkend brak, vloog de andere om en kwam reg na de wal. Liep ik voor, krijg ik haar tot stilstand.

Toen uitgespannen was, is Carolus en Antonie terug gegaan na de vee te zien; wij had schaars water.

De morgen had wij ons ossen laate vreten voor wij inspannen zouw, was ons vee vooruit. Zooals wij aan inspannen was, kwam in de twintig kaffers aan loopen met assegaijen en eenige met schild vellen. Laat ik haar door Danster vragen, waar zij na toe gaat. Zei zij, dat zij vellen ruilen wil voor koren. Zij had twee bondeltjes koren in haar karossen gebonden en een klijne mantje koren. Laat ik haar

---

[1]) Waarskijnlik 'n nek of poort S.O. van Malipspoort; misskien ook Oempathleles- of Sjueniespoort, wat op die 21e opnuw verken word.

door Danster zeggen, als zij vellen ruilen wil moet zij met geen assegaaijen komen, maar met koren; en of het koren is die zij bring met zooveel man. Nam zij het argwaan op, en wouw mijn die koren geven. Zei ik, dat zij een eersten maken moet dat zij weg komd, of dat ik op haar vuuren zal, en nam mijn geweer en Pieta de zijne. Nam zij de spat. Daar was drie blijve staan, die aan de andere zei dat zij de assegaaijen weg gooijen moet, maar zij liep zonder op houden voort. Blijf die geen assegaaijen had, alleen staan; zei zij, dat zij voor de andere kaffers, bevrees is die met haar oorlog heb, dat zij daarom de assegaaijen had mede genomen. Ik zei, dat ik het niet weten kon, en dat zij met geen assegaaijen bij mijn komen moet, al is het éen, zal ik doot schieten.

Toen wij op Bokkraals nek uitgespannen was, zei de kenders van Jufr. Schepers, dat zij een leuw gezien had, dig bij Jan zijn vee, die ver agter was. Is Jan er na toe gegaan, was niets bij zijn vee gekomen.

Woensd. den 20ste. Is wij getrokken na de bokkraal.

De morgen zei Albagh aan de kinders, dat een partij van sijn beeste weggestreken was. Ik zag Louw daar rond drijen; vraag ik wat het wesen mag. Zei Pieta, dat van haar beeste weg is, dat zij daar na soek. Ik was verwondert, men dagte dat hij spelde soekte, omdat men van de wagens daar zo goed zien kon, dat daar geen beeste is als daar hij was soekende.

Met trekken na de Bokkraal vond de kinders

van Botha een kaffer die ver vermoord is door andere kaffers, aan de steken en wonden die hij aan zijn hoof had. Bij hem leij zijn schild en een of twee assegaijen, die de steelen door gebroken was.

De avond had wij donder weer en wijnig regen tot omtrind mid nag—was de weer voor bij is ik gaan slapen.

Donderd. den 21ste. Om 8 uur de morgen is Jan, Botha en Pieta gegaan om de Poort van Pasela te bezien, of wij met ons wagens daar door ken komen, overmits het voor ons zes schoften nader was. [1])

Ons koorn en mielies was op, bedag ik Sekiti na de kaffers te steuren om koren te laate bringen voor vellen. Toen Sekiti kwam, was het te laat om te gaan. Tegen de avond kwam Jan en Pieta, zei dat de Poort te nouw was om door te komen.

Vrijd. den 22ste. Ben wij getrokken tot aan Leas-kraal.

De nag omtrind 3 uur stond ik op, en zei ik aan mijn vrouw, dat de volk van nag geen vuur maakt; dat mijn gedagte is dat zij alle weg is. De morgen zag ik dat mijn vermoede maar altewaar gegrond was, wand ik had geen haar van swarte. De morgen ging ik en Carolus zien waar de spoor na toe ging; zag wij dat zij reg na een kaffers kraal gaat die daar niet ver van daan leij. Ik zei dat wij haar maar zal laaten staan, want dat met onwillige hon-

[1]) Oempathlelespoort, waardeur die toegang tot Olifantsrivier ongeveer ses skofte nader sou wees dan deur Strijdpoort, waar die Trek deur is op hul weg naar die noorde.

Foto Exton, Pietersburg.

SJUENIESPOORT.

den sleg jagten is. Ik zat de een soldaat en de Knopneus, die de soldaaten bij haar had, bij de beeste, en Pieta bij de schapen. Gaf Juffrouw Schepers een van haar kinders bij Pieta, was zij nog te swak, gaf ik Gustaf bij. De paarde liet ik van ouwe Strijdom zijn Bossemansmijd jagen. Hij wouw haar bij de schapen zitten, zei Pieta dat hij haar bij de schapen niet nodig heb.

Die dag te voren is ik en Carolus gereden om te jagten, heb ik een eland twee schoten gegeven dog niet gekregen. J. heeft twee kwaggas geschoten en niet gekregen.

Saterd. den 23ste. Ben wij getrokken tot aan de graafwater; wij moes de water in de sant graven voor ons gebruik, hoewel wij voor de vee op een distantie in de rivier genoeg had dat lopend was. [1])

Sond. den 24ste. Ben wij getrokken tot door de klijn Poord, overmits wij geen drink water had. [2])

Toen wij in zou spannen kwam daar drie kaffers, zei dat zij na ons toe kom, dat die kaptijn haar gesteurd had. Ik had hem die dag te voren laate weten met drie, die bij ons kwam met haar geweers, dat zij zo niet komen moes, maar met lege handen; en zei dat zij aan de Captijn zeggen moet dat, waar ik de dag uit spand, hij voor ons alle koren en mielies bringen moet, dat als zij vellen hebben wil. Toen wij aan rijden zou gaan, nam wij twee voor lijders. Toen

---

[1]) Die trek gaat nou onder die berg langs in S.W. rigting, op Sjueniespoort af.

[2]) Sjueniespoort.

wij een end gereden had, kwam de Captijns zoon uit naam van zijn vader, brag mijn een kalbas bier. Ik gaf hem eers te drinken van zijn bier, daar na riep ik mijn maats en dronk de ander alle op de momind uit.

Toen wij uit gespannen was, ging Pita met de vee aan de overzij van de rivier af, is ik na middag na hem gereden. Met te rug komen, viel twee beeste in vang gaten, en verscheije schapen en bokken. Ik sont ten eersten, laat het bij de wagens weeten, is de zoon van de Captijn zelfs met zijn volk mede gegaan om de beeste uit te halen. Een os van Albag was ook in een gad gevallen. Wij krijg het alle levendig uit. De avond heb ik hem ('n) schaap gegeven, sliep hij bij ons, waar ik hem een plek gaf.

Maand. den 25ste. Ben wij getrokken tot ander kant onder de klijne Poord [1]). Viel die morgen vier beeste in gaten; een was beseerd, moes wij de keel af snijden; en een schaap brag die volk van de Captijn ons na, maar wat zij niet gebrag heb, weet ik niets van te zeggen. Hij souw dan met ons gaan tot aan de Boloelas-rivier [2]) sliep hij die nag bij ons en zei dat hij voor de schapen zouw op passen waar hij slapen zouw. Ik zei van ja, en wees hem een plek aan waar hij het juis verkiest. Ik zei aan de kinders: laat hem maar daar slapen, hij is onder schoot; als hij eits beginnen wil ken wij het zien, en doet dan een goede trek. Maar wij wierd niets gewaar.

---

[1]) Deur Sjueniespoort.

[2]) Olifantsrivier; Bapedie: Lepelle of Lepaloele, Soeloes: Oemloela.

Dinsd. den 26ste. Ben wij getrokken tot oude Sabietas Kraal.

De morgen telde wij de beeste, mankeerd aan de getal 5 beeste. Met trekken verlies Albag zijn merrie paard, heef hij Catrijn deftig af geloest, dat zij hem het die dag bij tijds niets van gezegt heb. Toen wij inspannen zouw was van mijn een os apsent, dag men dat hij met de beeste is mee gelopen of met een van de maats haar beeste.

Woensd. den 27ste de morgen toen wij de osse uitjaagte om te trekken, was de os niet te vinden; telde wij de beeste, mankeerd weer 5 aan de getal, was het 10. — Ik maakte aanstonds gewag en steurde kaffers uit, liet haar zeggen, dat nu negen beeste mankeerd dat zij het opsoeken moet, terwijl het bij haar plaats is weg geraakt. Ik nam een paard om te zien of ik geen spoor of bees vinden kon; wouw ik een kind meenemen, zei Jan, dat hij mee rijden zal, is wij gereden maar kon geen vaste spoor vinden; is wij terug gereden na de wagen. Nam ik een kaffer en zei hem dat hij mij bij de Captijn brengen moet, dat ik hem spreken wil. Brag hij ons bij een ander Captijn, die beloofde het te laaten opsoeken. Zei ik aan Jan, dat hij maar terug rijden moet, dat ik zal gaan zien waar wij uit gespannen was, of die os meschien niet daar in een gad gevallen is.

Toen ik omtrind daar was, zag ik een partij roofvogels sitten en rond vliegen; ging ik zien wat het beduide, zag ik dat die os daar in een weije gad gestaan heb, en dat zij hem daarin doot gestoken

moet hebben aan de bloed en mis die buiten de gad leij. Ik (zag) een partij kaffers bij mijn, vraag ik haar met wijsen, waar of wie die os gedoot heb. Daar was een die mijn met zijn twee handen wijste na de naaste kraal. Wouw ik na de Captijn, maar, ziende dat het te laat was, nam ik de koers na ons wagens. Een half uur omtrind gereden hebbende, was ik in een heijning, die rondom met vang gaaten was. Zag ik een voetpaadje, die door de hijning lijde daar een opening was; nam ik voor die henining daar door te rijden, maar zoo als is voor de hijning kwam was daar een vang gad, die ik niet eer zag, als met dat mijn paard de poot optelde om in te trappen. Ik rukte de paard zoo kord in als ik kon, dat hij op de kand van de wal trapte, schoot zijn twee voorste poten de wal in, moes ik weg pakken. Ik sprong op eene kand en rukte de paard op zooveel ik kon, dat ik een voorpoot op de wal had, sakte hij op zijn zij in, — dat zeer gevaarlik was [1]).

Ik poogte hem uit te krijgen, maar te vergeefs. Een kwart uur te voet was een kaffer kraal, ging ik zoo spoedig na toe als ik kon. Haar huisen is omring met een hijning of muur van haar koorn stronken; zag ik naar een ingang, half om zag ik een liep ik en riep haar bij haar volksnaam. Maar met dat zij mijn zag, en hoor roepen nam zij alle de vlug na de ander kand. Ik blijf staan roepen, maar kon niemand krijgen. Is de Kraal ingegaan, maar had veel

---

[1]) Gevaarlik omdat onder in die vanggate namelik skerp-gepunte pale ingeplant is. Kom 'n dier op sijn bene daarin tereg, dan reik die paal-punte allig nie tot sijn lijf nie.

mouijte om haar mee te krijgen, ik wijsde haar op mijn vingers hoeveel komen moet.

Toen wij bij de paard kwam was de son juis onder, de paard was bij na doot. Toen wij klaar was, dat hij weer nouwelijks gaan kon, was het donker. Ik zei en beduide van haar eenige met mijn te gaan, en gaf haar die paard en mijn geweer te dragen. Ik zouw de paard aanjagen. De paard ging scheef, ik dagte niet hem te huis te krijgen.

Omtrind 9 uur kwam wij bij de wagens; ik wilde aan die schepsels, die mijn zoo ver geholpen heef te eeten geven. Zei ik, dat zij bij die andere gaan moet, die de vee gejaagt het, dat zij een schaap heb, en haar daar (ont)vangen moet dat ik haar morgen een schaap geven zal voor haar moete. Zij lied 't haar gevallen.

Toen ik bij de wagen kwam, zei men dat Louw en Isaak Albag, toen zij gegaan is om de merrie te halen, de Kaffers juis op de mat kwam, dat zij de os zoo doot gestoken had, zij had de een hoorn af gekapt. Toen zij hem en Albagh zag, heb zij de loop genomen. Ik had de voet pat gezien die zij getrapt van de Kraal na de os en weer terug. Zei ik aan mijn maats, dat wij de morgen vroeg gaan moet en die kraal gaan besoeken, en zooveel nemen als van ons weg is en voor ons moete ook betaling. Wij kwam dan overeen, dat wij met de derde wag — die ons wekken zouw — gaan moet om vóor lig dag bij de Kraal te wesen. Maar toen zij mijn wakker maakte kraide de haan; zei ik dat het te laat is, maar Jan houd aan dat wij wel vóor dag voorbij kan komen, en als het dag word zal wij na de regter hand wegslin-

ger door de bossen. Ik laat mijn gezeggen en bepraten; is ik, Jan, Pieta, Diederik, ouwe Botha, en Louw Albag, Antonie, en Sakana gegaan: ik en Pieta te paard. Toen wij weg gaan zouw, gaf wij aan Carolus, ouwe Strijdom en ouwe Albag de vee en wagens over, wat zij doen moes in kas van aanranding. Wij ging dan één parig voor, om de negen beeste van mijn en de een van Jan, de waarde te bringen en voor ons moeijte aan al ons maats wat te geven. Maar zooals wij bij de Kraal voorbij zouw gaan, daar ik gezegt heb dat zij ons zien zal, kwam wij een klomp schapen en bokken met twee kaffer digte bij. Ik zei aan Pieta dat hij zouw gaan zien, of daar geen van ons bij is, en rijd stapvoeds voort, kijk en zei, dat de merrie niet bij de schapen loopen wil met hem, dat hij het niet reg zien kon. Wij had niet veel tijd, rijd wij voort. Toen wij een wijnig verder was, hoorde wij dat zij op haar been vluitjes blaaste, ging wij voort tot over de Kraal, daar die os (ge)wees was of wij voor bij gaan wouw; maar ziende dat zij de vlug nam, rijd wij na de kraal toe, zag wij dat zij met haar bokken vlugte en geen beeste; zei ik dat zij meschien de beeste uit de Kraal gesteurd heef, dat zij ons te wagten was, dat wij haar maar gerus moet maken tot morgen, of overmorgen, zal wij de boel sloop.

Ik rijd rondom haar woning en kraallen, om te zien of daar geen beeste spooren uit gaat, zag wij dat zij en geheel maar één kouij met een kalf in de Kraal had gehad. Zei ik aan Jan, dat de beste wat mijn gedagte is, dat wij haar maar stil laaten moet tot zij weer wat geruster is, en dan de bokken

alle nemen tot zij ons beeste bring en ons moeijte betaal. Daar was nog van haar dig bij de kraal, steur wij Antonie na haar om te spreken, maar zij wou niet bij hem komen. Zei zij dat (zij) bang is. Pieta wou haar met de paard een paar keer bijrijden, maar zij nam de vlugt. Zei ik, dat de beste is dat wij haar laat blijven, en morgen of over morgen dan onse slag waar neemd, dat wij betaald kan wesen en ons mouijte ook. Wij zouw het dan doen.

Toen wij een geruime tijd bij haar kralen was gewees, en alles wel bezien had, zag wij dat zij een aansienlike partij bokken had in haar kraal, zei ik dat als wij die bokken heb dat wij ons betalen ken en ons moeite ook; maar wij moet haar maar gerus maken, wand dat wij die bokken nu niet alle krijgen ken, dat zij de eene klomp hier en de andere daar in de bossen zal drijven dat als wij wat krijg, de moete niet wesen zal. Toen wij de spoor van de bokken zag, zei Jan, dat wij agter na gaan moet dat zij niet ver gaan zal met de bokken. Ik en Pieta moes met de paarden op de koers uitrijden op een vrisse galop, en zij te voed zouw ouwe Sakana op de spoor setten. Wij jaagte op de spoor, en krijg verkeerde spooren van de dag te vooren, die ons van de koers lijde. Was wij heel verkeerd, toen wij het zag is wij weer na de koers gereden, om te zien waar ons voetgangers was. maar vond geen spoor of voed ganger. Is wij weer terug gekeerd, of wij niet mis had, dat die spoor meschien de regte was. Toen zag wij dat het de verkeerde spoor was, en dat die spoor na de linker hand moet wesen, moes wij weer dig bij de kraal de spoor nemen. Zag wij dat spoor reg na een bosrand

gaat, dat wij met de paarde niet in kon en haar niet bij kon komen, wand zij te ver voor was. Zei ik aan Pieta, dat wij bij die Kraal zal gaan wagten tot Jan komt, en ons paarden laate vreten. Heb wij daar omtrind twee uur gewagt; zei ik, dat wij door de rivier moet rijden, dat wij hoger is, dat Jan ons van ver zien ken, of ten minste ons paarden.

Daar stond een grote witgat boom niet ver van een Kafferskraal, is wij onder gaan zitten. Toen wij, na lang gewag te hebben, niets zag, maakte wij agterdog, dat Jan mischien voorbij mag wesen. Zei ik, dat wij maar na ons vee gaan zal; is wij aan 't rijden gegaan.

Kwam een kaffer mijn roepen, dat ik komen moet om bier te drinken. Meteen zag ik een kaffer met een kalbas bier, hij had een goede komplot bij hem zonder assegaijen, maar een eider had en goede kierie. Ik zij aan Pieta dat zij nu assegaijen nodig heb. Ik zei aan dié die de bier had, dat hij het bij die boom bringen moet. Zet hij het daar neer, klom ik van mijn paard, liet ik haar van Pieta zeggen, dat zij maken moet dat zij weg komd, het welk zij ten eersten deet. Riep ik drie van haar, zei ik, dat hij drinken moet van zijn bier. Nam ik daarna ook een goede tuig. Ik vraag haar na de beeste, antwoorde zij van neen, dat zij niet weet waar het is. Na Jan (gevraagd), zei zij, dat hij na dié kand is. Heb wij nog een ruime tijd gewagt, dat wij verstaat door hem, dat Jan nog agter is, maar ziende dat het tijd word om bij tijds te huis te zijn, is wij voor gereden. Bij ons vee en wagens, was niets gebeurd.

Tegen de avond kwam Jan met zijn makkers.

Ik ging zien en horen wat hij uit gevoerd had, om dat ik gedagt had dat hij wijnig krijgen zouw. Hij had dan vier beeste : een grote kouij, een veers kalf van éen jaar, een jonge osse van twee jaar en een koeskop bulletje van ook omtrind een jaar. Ik : gij heb tog wat gekregen. Ja, zei hij, maar het is de mouijte niet (waard). Verder zei Jan, dat het beeste is, die Antonie genoemen heb; dat hij hem gezegt heb dat het te min is dat het de moeite niet bedraagt, maar dat hij zei zal het maar halen. Toen hij met de beeste kwam zei Jan, dat hij aan hem gezeg heb dat hij de beeste maar moet late lopen; zei ouwe Botha dat hij het maar houden moet, heb zij dat meegebrag. Op de weg, zei Jan, dat (hij) aan hem (Antonie) gezeg heb dat hij hem de kouij geven moet. De avond zei Antonie aan Pieta, dat Jan hem een van de beeste gevraagt heb en ouwe Botha ook een, maar dat hij gezegt heb dat hij het eers hier bringen zal. De ander dag morgen zei de kinders onder malkander dat Jan de kouij krijg, ouwe Botha de bonte osse, Diederick de bulletje, en Louw de veers, hoor Antonie dat, en zeg, toen de beeste wegging, dat zij de beeste al vier onder Jan en ouwe Botha haar beeste jaagte. Ging Antonie en jaag ze alle uit; kwam Diederick en jaag ze weer onder die van Jan, ging Antonie weer en keerde ze weer terug; ging ouwe Botha en zei, dat het verdoemt is dat als hij die twee niet hebben wil die hij teruggekeerd heb voor Antonie, dat hij éen krijg. Ik hoorde ouwe Botha zeggen : dat waaragtig niet. Daar op heef Antonie de beeste laate gaan, en men zei, dat hij gezegt heb, dat hij ze de avond alle zal dootsteken.

Zei ik aan Lourins dat hij aan Anthonie zeggen moet, als hij bij hem komd, — — wand Antonie was, toen ik het hoorde, met mijn beeste weg — —, dat hij het niet doen moet, dat ik eers met Jan en Botha daar over spreken zal. Ik was verwonderd dat ik hoorde, dat zij de beeste gedeelt had onder haar, daar geen verlies plaas gevonden had, als alleen van mijn en Jan. Maar ik sweeg stil, zag dat daar niets goeds van worden zouw, omdat Antonie die beeste genomen had en bij die deling hij niets ontvangen had. Ouwe Botha zei dat het voor zij moete is.

De agter middag zat ik bij Pieta zijn wagen te schrijven, kwam Jan bij mijn wagen, heb ik hem niet gezien; sprak hij tegen mijn vrouw, dat hij hoorde dat Antonie bij de vort klagen wil bij de goeverneur. Ik zei : tegen mijn heb hij dat niet gezegt, en vraag aan wie dat hij zulks gezeg heb. Zei mijn vrouw, dat Jan zeg, dat hij zoo hoor. Daar op is ik na de beeste gegaan overmits Antonie over hoof pijn klaagte en Sakana met twee kaffers alleen was bij de beeste in de doorns. Kwam Carolus met mijn, wouw twee kouijen, die klijne kalvers had, terugloopen, zei ik, dat wij die nemen moet na de wagens, bij de kalvers. Toen wij daar kwam was het redelijk laat, zei ik dat wij de vee maar aanstons moet late komen.

Toen de vee bezorg was, kwam Jan en sprak over die praten van Antonie, en zei, dat 't brutaal genoeg is, dat hij al die beeste dootsteken wil, en als hij hem nu al met de vort dreig, dat het voor hem dan de meer beterste is, dat hij hier (langs) die rivier

op houd en gaat maar weer uit. Ik zei : dat is u saak, gij moet weten wat u doet. Zei Jan, dat hij niet neuken moet, dat het hem niet veel let of hij neem zijn roer en schiet hem dat hij bars. Ik zei aan Jan, dat als hij hebben wil dat ik spreken moet, hij ordentelik spreken zal. Zei ik, als ik hem raden moet, en (hij) van mijn gezeg wil wesen, dat hij alsdan met zulke dreigementen niet komen moet, want dat die schepsels dat bij ons niet verdient heb. Toen (zei) men dat ouwe Albag en ouwe Botha zeg, dat Lourins gezegt heb dat ik al die beeste aan Antonie gegeven heb. Ik laat ouwe Botha roepen door Goestaf; laat hij met Goestaf weeten, dat zijn hoof zoo seer is dat hij morgen vroeg komen zal.

Donderd. den 28ste heb wij niet getrokken, heb wij de kraal gaan besoeken daar ons vee is weg geraak.

Vrijd. den 29ste. Ben wij getrokken tot onder aan de Santrivier [1]). Is die dag twee beeste van Albag in gaten gevallen.

Saterd. den 30ste. De morgen kwam de Captijn met de res van de betaling, die hij beloof had de dag te voren. Brag hij twee bul-kalvers van éen jaar en éen bok en éen schaap; had wij 14 schapen en bokke met malkander en 8 beesten met die Antonie genomen had. Vraag ik aan Jan, wat wij doen zuw : of wij tevreden wesen ken of niet. Zei Jan, dat het nu aan onse kand wij de eer behoud, wij het maar effen

---

[1]) Sjueniespoort-rivier, 'n sand-loop.

maken moet. Wij had twee gevangen van hem die Antonie gevangen genomen had. Toen wij klaar was met de vee, vraag ik aan Antonie of hij haar (terug) geven wil; zei hij, dat wat ik doet hij te vreden is. Zei ik, dat wij haar geven zal [1])

Ben wij getrokken tot onder aan de Santrivier; gaf de Captijn mijn volk mede tot aan Balola, met orders dat zij mijn daar goed bringen moet vooral na de gaten te zien, dat ik geen vee verlies. Maar zij gehoorsaamde wijnig daar aan, wand de kinders trappeerde haar dat zij vee ziet in de gaten en stil swijg.

Toen wij dan ons betaling bij malkander had, zei ik aan Jan, dat wij het maar moet regmaken. Ik zei dat hij van de schapen voor zijn mallers (malheurs?) die weg is ken nemen. Nam hij een hamel die de grootste was, en een kapater van de grootste, en een jonge ram, en nog een schaap, van de twee jarige ossies nam hij een voor zijn vers. Pieta nam voor zijn twee bokken: éen schaap en een bok. Wij laat ouwe Botha roepen om te horen wat hij van de kouij zeggen zal, of Jan die krijgen ken voor zijn veers, was hij gaan houd kappen voor zijn leerboom, die de dag te voren met hollen van de wagens gebroken was te kalvateren. Toen hij kwam, vraag Jan hem of hij de kouij ken krijgen, voor zijn veers, zei hij: als het niet anders weesen ken. Zei ik: dat hij niet zeggen moet als het niet anders weesen ken, dat hij reets weet dat hij niets verlies heb; dat hij maar zeggen moet of hij het voor zijn moeite neemt, wand

1) Nml. die gevangene hul vrijheid teruggee.

anders weet wij niet wat wij aan hem doen moet. Zei ik aan Jan, dat hij maar een van de twee grootste ossies nemen ken, als hij daarmee te vreden is, zal ik met de ander te vreden wesen. Hij zei, dat hij de stompoor nemen zal. Ik zei, dat het mijn de zelfde is, wat hij neemt. Toen die kaffer dag dat ik betaald was, had ik niet de helfte van mijn beeste betaald.

OCTOBER 1837.

Sond. den 1ste heb wij niet getrokken. De morgen zag de kinders dat de leuw een schaap weg had, en zei het niet eer als de avond.

Maand. den 2de ben wij getrokken tot aan Baloela. Mankeerde de morgen een os van mijn, zei ouwe Strijdom dat de os mischien onder de beeste wesen zal, maar toen wij aan Balola kwam, was de os daar niet; steurde ik aanstons drie kaffers terug, maar zij vond de os niet; brag zij een schaap die in een gat gevallen was. Die dag is twee beeste in een gat gevallen, was een veers van Carolus doot.

Dinsd. den 3de. Is ik de morgen gereden met Gustaf om na de os te soeken, en zei aan de kaffer die bij ons was dat hij mijn die vier kaffers moet meegeven, en rijd voort. Steurde hij mij een, die de graaf en riemen had. Toen ik daar kwam daar ik dag dat de os omtrind was, kwam daar negen kaffers met mijn te gelijk, zij doet haar bes om mijn die os uit te helpen halen, maar het was te laat, hij kon niet

meer leven. Is ik en Gustaf terug gereden en nam twee kaffers mee en liet de andere daar. Heb ik die van Sekwati gesteurd om de vlees te halen, en Willem met de pak os. Hij kwam de avond laat terug. Die dag zei die kaffer van Sekietie, dat hij de avond of de morgen vroeg een steuren zal om ons de weg en water aan te wijsen, hoe of wij trekken moet. Ik zei van ja, dat het goed is.

Woensd. 4de de morgen vroeg kwam een stuk of tien kaffers. Vraag ik waar die was die hij gesteurd zouw hebben. Kwam daar een bejaard man voor den dag; hij had de schellemagtigste wesen des werelds. Hij had een lange gesprek, en houd staande dat wij in die koers geen water krijg. [1]) Hij presenteerde dat wij de Captijn een man steuren moet, en hem vragen om volk met ons te gaan, die de weg weet. Ik zei als daar geen water is wat dat wij als dan de moeite doenen zal van een dag of ses hier te blijven om na de weg te zien;—want hij had gezeg, dat de Captijn dat late weten heb. Ik laat hem vragen of hij niet een omweg weet, daar wij door ken komen; sprak hij van geen water meer maar grote vaste bergen, daar geen wagen door ken als alleen vee en voet volk. Ik zei dat hij de Captijn zouw gaan zeggen dat als hij verkiest, hij na mijn komen mag, overmits ik geen tolk heb om mee te nemen, dat

---

[1]) Die trek is hier aan Olifantsrivier, ongeveer op die hoogte van Zaltbult, 512, kort bôkant Sekwatie s'n ou hoofstad. Met „die koers" word waarskijnlik bedoel, die rigting regdeur Sekokoens-land aan Steenkampsberg bij die teenwoordige Lijdenburg virbij, soos Gabriël en die Knopneus-smouse vermoedelik geloop het.

die ik nemen ken van de wagen getrap is, en niet gaan ken. Steurde hij dan twee man na de Captijn, om hem te laate weeten dat ik hem gaarne spreken wil. Ik wouw maar alleen horen of hij beter liegen kon als zijn gezant.

Omtrind 5 uur kwam hij [1]) met zij ngevolg, die zeer wijnig in getal was. Ik had hem laate weeten, dat hij van zijn grootste raats volk zouw meebringen. Hij brag mijn een aanzienlijke olivants tand, en twee kalbasse bier. Zei hij, dat het een presint is die hij mijn brag; ik dankte hem kwansuis, wouw zien of zijn werken ook zoo wesen zal als zijn geschenk. Ik vraagte hem, of hij geen weg bekend is na de vort, dat de Goeverneur van de vord mijn die twee man—die ik hem wees—gesteurd heb om met mijn te komen, en mijn te gelijden tot de vort, en dat ik aan de andere kand [2]) geen weg vinden kon als door de vliegen, zei hij dat een bergh van de Captijn Soboesa [3]) schuins voor ons voorbij gaat, tot de Poort van Boeloela, en geen weg is als voor vee en te voed. Maar dat als ik volk hebben wil zal hij geven, ken ik zelfs gaan zien; maar dat aan deze kand van Massouw een weg is die onderkand van de Poort van Baloela door gaat, maar dat ik als dan de zelfde weg terug moet gaan. Ik zei, dat ik eers aan die kand zal steuren, en dan aan de andere kand.

Als de son onder was laat hij mijn vragen, of

---

[1]) Nml. Sekwatie of Sekoatie, die Bapedie hoofman, voorganger van Sekokoenie, toenmaals woonagtig aan die Olifantsrivier te Psiring of Piring, waar tans die Berlijnse sending-stasie Arcona gevestig is. Sie Inl.

[2]) N. van Drakensberg.

[3]) Soboeza, 'n Swasie-hoofdman; bedoel word Drakensberg.

hij bij die bos die nag slapen mag. Zei ik van ja, en gaf hem de avond een schaap.

Die dag heb Pieta bij de vee twee wilde hoenders geschoten.

Donderd. den 5de. De morgen heef ik een schaap voor Carolus geslag, voor mond behoefdens, om na pat te gaan zien. Hij vraagte aan oude Botha of hij met hem gaan wil, zei Botha, dat hij hoof pijn heb, nam hij Aantonie en vier kaffers die Sekwatie hem gaf mede te nemen, om hem de water en de naaste weg aan te wijsen waar de voet pat de bergh over gaat.

Omtrind middag kwam Jan van der Sant gen. van Pieta [1]) en zei dat Pieta mijn laate weeten dat de schapen in de rivier was om te drinken, en de honden in de riet gejagt heef, schrikte de schapen voor de honden, heef zij zes lammers doot getrap, twee van hem, en vier van mijn. Ik steurde vijf kaffers om het te halen, het welk zij haastig verrigte.

Vrijd. den 6de. De morgen steurde Sekwatie mijn met zijn groot kaffer—die zoo veel is als zijn afgesant—een kalbas bier, en laat mijn weten dat zij een schaap en de gaten gevonden heb, die de Maandag met onse komste na Baloela ingevallen was. Zij brag die schaap, gaf ik den bringer een goede stuk vlees, en aan de gezant een vel aan de Captijn zont ik een van de doot getrapte lammers, die goed in de vlees was gewees.

De avond om 9 uur hoorde wij een schoot, kon

---

[1]) gen: genant, naamgenoot.

wij denken dat Carolus was; wij was onverduldig om te hooren wat hij voor een uitslag bringen zouw omtrind de weg, wand de kaffers had ons versekerd dat daar omtrind geen pad hoegenaamd te vinden is. Wij waren buiten hoop en geresolveerd, als wij maar een weg vinden kon om de wagens uit elkander te halen en bij stukken door te bringen, als het niet anders wesen kon. Toen Carolus kwam zei ik aan Jan, dat ik hem niet vragen wil, dat wij hem zelfs zal laaten vertellen. Mijn vrouw vraagte hem of hij pad gekregen heb, zei hij, dat hij drie wegen gevonden heb die wij ligtelijk door ken komen. Wij alle verblijd te horen, dat wij nu hoorde dat wij hoop had tog langs een tereg te komen. Hij zei dat de poort juis voor een wageweg gegrontves is, wand dat het niet wijer is als een gemene wageweg, maar buitendien, is daar naas aan een nek daar wij zonder de wagens te remmen over kan komen.

Nadat wij onse schadevergoeding van de kaffers genoten had, kwam Jan bij mijn, en zei, dat hij met ouwe Botha in gesprek is gewees over de schaden en vergoeding, die wij gekregen had; en wat hij voor zijn moeite als prinsipaal genomen heb uit scheijn van reg die hij meende gehat te hebben, op die vier beeste die Anthonie genomen heef. Had hij Jan hem uit geleg, dat die beeste genomen is nadat de Captijn Raseppiela belooft had de tien beeste te betalen die weg is, waar wij hem overtuigte blijken kon geven dat zijn volk twee van die beeste gedoot heb en twee bokken van Pieta in haar kraal gevonden had. Dat hij daarom tegen had om die beeste te nemen, wand die Captijn brag die vier beeste in

de rekening van ons schadevergoeding. Vraagte hij aan Botha uit, wat reg hij dan als prinsipaal over die beeste disputeerde, ook gever en nemer was na zijn welgelieven. In de eerste had hij aan hem, Jan, de kouij toe geleg, aan hem twee een osse en de bulletje, aan Louw de veers kalf. De andere dag kon Louw de veers voor zijn merrie van twee jaar krijgen, en Diederik zouw een hebben en hij een, en Jan de kouij. Maar Antonie wierd vergeten, toen Anthonie aanspraak maak op die beeste, dat hij het genomen had en gezeg had dat hij het eers bij de wagens bringen zal en dan zien wat daar mee te doen staad, deelde hij de beeste met Anthonie en ontnam Jan de kouij en Louw de veers: krijg hij twee en Anthonie twee. Kon hij geen andwoord geven. Andwoord zijn vrouw, dat wij altijd van die kaffers gekregen had als van ons eits door de kaffers aan kand raak. Zei Jan wat wij dan wel gekregen had. Zei zij van Massouw heb hij en Albag de goed gekregen voor de schapen en bokken die die kaffers van haar doot geslagen heb. Vraag Jan aan haar, of zij dan opgegeven en bewesen heb dat van haar door de kaffers schaap of bok of eits anders is aan kand gemaak. Zei zij, dat aan de Salpeter valij een bok van haar is weggeraak. Jan antwoorde, dat die bok door de kaffers niet aan kand geraakt is, wand dat zoo lang wij daar die twee dagen stil gelegen had, geen kaffer bij ons is gewees, en of die kaffers, die hier zoover vandaan leg, dat dan betalen moet. Verder zei Jan, dat het daarom is, dat zulle met geen mens in vrede leven ken, als hij sulke regten gebruik en als die kaffers van hem eits steel en hij zijn betaling

voor zijn gestolen goed terug krijg, dat slegs de waarde van verlies bedraag, hij de reg moet hebben daar ook van te ontfangen, hij als zou al zijn goederen maar kunnen nemen. Ik zei dat ik Botha dat ook gezeg heb, dat als hij op dien aard eits na hem trek, zoo als met die beeste het eer na een diefstal gelijk dan na eits anders. De avond toen ik hem laat roepen lied hij weeten dat hij hoofpijn had; is hij de morgen gekomen. Hied hij liegen, dat hij zouw gezegt hebben dat ik die beeste aan Anthonie gegeven heb. Zei hij, dat hij de beeste genomen had, en dat hij aan Antonie gevraagt heb dat hij die twee ossies, mag krijgen, en Jan de kouij; en dat Antonie beduide dat daar een grote trop beeste loop, of hij zeggen wil dat hij die de anderen dag zouw halen. Ik vraag hem als hij die beeste genomen heb, waar om hij Antonie dan om beeste vragen moet, en uit wat reg hij die beeste voor hem neemt van die kaffers, daar hij niets verlies heb; dat wij alleen gegaan is om mijn en Jan zijn schaden vergoeden van de kaffers te nemen, het welk wij bewijsen kon. Sweeg hij stil. Ik zei, dat hij zijn kinderen met een soort van dieve en roverij voorgaat, dat zij zulks van hem ziet en dink dat het reg is al wat hij doet, zij en sulke stappen volg, door regterlijke wetten kunnen gestraf worden.

Saterd. den 7de wouw wij de morgen onse rijs aan nemen, zei Carolus en Anthonie, dat zij gaarne zoude zien dat (wij) wagten wouw tot Maandag. Ik zei 't aan Jan, liet wij ons gezeggen zonder veel daar over te dinken. Mijn een wagen was speeklos, liet ik

de wielen in de water smijten; zei ouwe Strijdom dat ik het niet doen moet, dat de nave rotten zal, dat het daarom is dat zijn naaf verrot is. Ik moet het liever laat nat gieten. Ik vraag hem of het van die water (is) die men daar op giet, en als het regent het niet verrotten ken.

De Beeste getal moes wesen met Swarte witrug kouij en de klijne swarte kaffers kouij haar kalvers 457
is één in de gat doot, negen aan de getal weg, nog één os in de gat doot en één aan de getal te min, drie die de kaffer betaald heb, komd bij.

Nu gaat en geheel af van	457
	12
Komt 3 bij is	445
Nu komt bij	3
Is de getal	448

Jan is uit jagten gewees, heb een kwagga geschoten. Ouwe Botha heb vandag vier rooijbokken met één schoot geschoten, dog geen gekregen, wat mij wonder doet dat hij van de lever op die plek gevonden heb in geen bok blijf leggen. vrijdag heb Botha twee wilde beeste geschoten, een niet gekregen.

Sond. den 8ste. Saterdag avond kwam Sekwatie bij ons, laat ik hem vragen om vier van zijn volk tot door de poort van Baloela [1]); dat ik haar voor haar dienst tot loon geven zal een eieder een

[1]) Die punt waar Baloela- of die Olifantsrivier deur Drakensberg loop. Die naam is nou nog : Olifantsrivierpoort.

vel en vet. Zei hij van ja.En wat ik hem geven moet; dat ik geven ken wat of ik wil. Ik zei, dat ik een kreupele kouij met een kalf heb, dat ik hem die geven zal. Dankte hij mijn.

De morgen laat ik de kouij met de kalf uit jagen voor hem. gaat van de beeste getal twee af, blijf . . . . 446.

Maand. den 9de. Ben wij getrokken tot op de draai van de Baloela, en ontmoette niets dat aanmerkens waardig was.

Dinsdag den 10de. Ben wij getrokken, tot de leste draai boven de poort [2]). Die dag is twee beeste in gaten gevallen dog niet beschadig. Die dag kwam een kaffer, en brag een stuk tin voor een schaap of bok. Het had omtrind de swaarte van 4 of 5 lb, ik nam het om dat ik niet weeten kon hoe 't nog afloopen kon, dat ik het nodig hebben kon, hoewel de soldaten mijn versekerd dat ik 't aan de vort veel beter koop kon krijgen.

Woensd. den 11de. Ben wij getrokken tot voor Baloelas-poort. Laat Jan zijn Bosseman Kijster zijn schapen de beste onder die van mijn loopen, had wij veel moeite om het weer zonder veel stooren aan de vee, uit te krijgen. Kijster blijf de avond uit, de morgen lij hij dig bij de wagen en slaap. Zouw wij de res van de schapen uitvangen, was hij zoo traag

[2]) Die trek gaat tans langs Olifantsrivier af, soms aan die eenkant en dan weer aan die ander. "De poort" is waarskijnlik Tijgerpoort, 542.

in loop, heb ik hem een paar klappen lang zijn oore gegeven. Die grote Snees, Wintvogel, liep nog met zijn grote baatje, riep hem om een schaap uit te brengen, maar hij had ook zoo veel tijd dat (ik) onverduldig wierd en gaf hem een slag voor zijn bek. Merkte ik dat het Jan niet aanstond, sprak mijn vrouw dat ik het liever soo laaten smooren, en ik ziet dat Jan daarom lag, en wil geen kwaad van mijn schade en moeite zien. En als aan hem eits van een ander mans onderdaan gebeur, hij zoo geduldig niet is als hij van mijn en een ander verlang, en zei de gevallen mit ouwe Isaak en Louw, die hij gehad heef. dat hij dan om zoo te zeggen onbehoorlijke instrumenten gebruik, zelfs zei die geval, die hij met mijn eige volk gehad heef daar hij volgens reg ongelijk had, en dat het op zoo een lijfstraf is af geloopen.

Donderd. den 12de. Ben wij getrokken tot onder voor de poort, is die dag 6 beeste in gaten gevallen; twee daarvan was wij verplig de keel af te snijden; een bul os van mijn en een koeij van Carolus. Die dag is een hele partij schapen ingevallen dog geen doot. Een klijne Kalf van Jan is uit gebleven en een van mijn die brag die kaffers de morge met nege schapen, die ook uitgebleven was. Wij had die kaffers bij de beeste laate slapen, hoorde zij de schapen, heef zij het gehaald en een kraal bij de beeste gemaak.

Vrijd. den 13de heb wij de beeste laate halen en bewerk; is wij de dag overgebleven.

Saterd. den 14de. Ben wij getrokken tot boven Garmanis poort. [1])

Is Jan en ouwe Botha gegaan na de weg te zien, maar zij kon ons niet verder als een halve trek schof de (weg) beduiden. Jan heef een renoster die dag geschoten, en de kaffers gezegt en gewesen voor hem flijs te vlekken [2]), en de anderen dag zouw hij komen om het te halen. Had twee kouijen den 13de gekalf, is zij met trekken omgekeerd na ons ou plaas [a]) daar zij gekalf had. Heb wij een kaffer gesteurd, brag hij ze de ander dag omtrind 10 uur. Die kaffer die Sekwatie ons mede gegeven heb, liep de morgen alle terug; is ik en Pieta gereden om te zien wat van de kouijen worden zouw, kwam wij de kaffer tegen met de kouijen en twee jonge honden die van mjin de dag te voren is terug gelopen.

Sond. den 15de heb wij niet getrokken.

Maand. den 16de. Ben wij getrokken tot over, Ra, Gramanispoort, een halve schof slegs. Is ik en Carolus gereden om de weg verder te bezien, tot een trek-schof ver.

De morgen kwam de kaffer van Sekwati met die volk van Garmanie, die met ons gaan zouw.

---

[a]) Engelbg. teks: ons die plaas.

---

[1]) Legarimani of Legadimanie was 'n seun van Mampoero, wat deur 'n seun van Moche verdrijf werd en sig als hoofman van Magakala neergelaat het noord van Olifantsrivier, teenoor Sekokoens (of Sekwaties-) land. Die poort waarvan hier sprake is lê teenoor hom, en word deur die auteur naar hom genoem. Gedurende die maand van Tr. s'n aanwesigheid alhier het Legadimanie in oorlog verkeer met Magoep, van wie hij 'n gedugte pak ontvang het. Vgl. 23 Feb. *infra.*

[2]) Biltong te maak.

De avond kwam Diederijk en brag drie vliegen, zei hij, dat het van dezelfde is of presies zoo gelijk als die haar vee bij de Knopneusen doot gestoken heef. Jan zei, dat die vliegen doot is, dat hij niet reg zien ken, maar dat het voor hem is of die te groot van kop is en eits swarter. Zei Diederik dat dié een wijnig blouwer is en wat geelder aan de gat. Ik zei dat ik bij de Brakspruit gezien heb dat juis zoo gelijk als die ons osse en paarde gestoken heef bij de Knopneusen. Ik zei dat bij die onderschijd niet gesien ken worden of het de zelfde is, en of de clamaat dat meebring weet wij ook niet; maar dat die aard van veld en bossen een grote different is.

Dinsd. den 17de. Ben wij getrokken tot aan Nelsonsdrif [1]).

Blijf ouwe Albagh zijn wagen in de drif staan, heb ik tien osse voor gehaakt, en hem daar uitgesleept. Ouwe Botha zei, dat Albag niet hebben wouw dat hij zijn osse zouw voorhaaken, maar mijn vrouw zei dat Albagh hem gevraagt heb en dat

---

[1]) Die auteur noem herhaaldelik die name: Koot en Kobus; een daarvan was die van Jacobus Scheepers, 'n seuntje van die weduwee Scheepers. Die ander moet behoort 't aan Jacob Nelson, 'n Kaapse bastertje, wat hier ongeveer 15 jaar oud sal gewees het. Dis bekend hoe die Voortrekkers hul weinig gesteur het aan die vanne wat Basters hul toe-geeien het, omdat dit als 'n aanmatiging beskouw werd. Daarom is 't ook verklaarbaar, dat die naam van Nelson nergens anders genoem word nie. Nelson is later in Natal gehuwd met Selfie, 'n slavin van mej. Erasmus, Carl Trigardt s'n tweede vrouw, is naar Ohrigstad meegekom en het later weer in Soutpansberg gewoon, waar hij in 1887 dood is op ongeveer 65 jarige leeftijd. Die uitgewer het in 1917 nog sijn oue vrouw Selfie in lewe aangetref onder Soutpansberg, waar sij op seer hoge leeftijd, minstens 90 jaar, onder 'n basterstammetje in die lokasie van Sentimoela gewoon het

hij gezegt heb dat hij ossen krijgen kon als ze uit uitgespannen is. Kwam Albag, was Botha aan uitspannen, zei Botha dat hij hem niet helpen kon, dat hij zoo lam is. Botha nam dereck zijn geweer, is uit jagten gegaan.

Tussen de 14de en 15de October had wij de nagt, omtrind 11 of tussen 11 en 12 uur sware eclips in de maan. De maan was geheel swart.

Bij de beeste komt de drie swarte kouijen haar kalvers bij, en twee die in de gaten doot is; die kouij van Carolus, en de bul os van mijn gaat af, blijf de getal . . . . 447.

Woensd. den 18de. Ben wij getrokken tot voor de tweede poord, bij de Kaaijmans-gat, — heef de Krokodil of Kaaijman, een schaap en een bok van mijn gevangen.

Wij had die dag een zeer slegte weg, van hooge doorns [a]), dat wij bijna zonder kappen niet door kon. De Gramanies Captijn gaf ons volk, volgens order van Sekwatie, mee: twee om te lijen en twee bij die vee. De lijders nam de loop van voor de ossen eer wij de op de uitspanplaas was; en die bij de vee was, bij Pieta, laat de beeste vier schapen zoo te zeggen doot trappen waar hij bij stond. Heef Pieta hem onder zijn kierie gehad, ging de leste die avond van ons op éen na, die bij ouwe Albag was.

Tegen de avond is Carolus gereden om na pad te zien, zoo als die kaffer ons gezeg heb kon wij de andere dag weer bij Baloela komen, zouw wij de

[a]) Engelb. teks: hoop doorns.

anderen dag trekken. Carolus en ouwe Botha zei, dat in de pad een indweegs klippen in de weg was, maar dat kij het kon omgooijen met rijden, en hier en daar een tak te kappen is. Ik zei dat 't beter was dat wij eers morgen gaat zien, wand dat het mogelijk ken wesen dat wij waar zij niet gewees is, wel werk ken hebben dat wij meschien de avond zonder water moet blijven, en dan niet ingereg is of verder weet of wij de revier af ken komen, — wand die kaffers alle zeg dat de revier na onder vas tusschen de bergen loop — dan ken wij zien of wij niet de poord door ken komen.

Dond. den 19de. Is ik en Jan Pretorus gereden, om te zien hoe of de weg is, die langs de rivier afgaat. Een ind weegs gereden hebbende, is wij op een spitse koppie gegaan om te zien na de weg, die wij de dag trekken moet, zag wij dat de revier zoo vas tusschen de gebergte in loop, dat wij en geen week tijd kon zien om daar door te komen. Zei wij de een tegen de ander, dat wij aan de regter hand van Baloela moet gaan zien of wij geen water krijgen kan, en hoe de weg daar is gelegen. Ik zei dat de ouwe kaffer ons gezeg heb dat aan die kand een revier loop na Baloela. Wij sag een berg, zei ik, dat wij moes gaan zien of aan deze kand geen revier af loop. Is wij gereden zag wij van ver een revier — of het mog weesen —, toen wij daar kwam was het loopend water. Heef wij de paarden af gezaald en een wijnig uit geloopen, dat wij kon zien hoedanig 't langs de revier af geleek [1]).

---

[1]) Waarskijnlik die Manametsie of Mopatsie.

Wij sag de rivier af, maar kon niet goed zien of wij door kon; maar zag, dat de bergen los is, dat wij aan de eene of de andere kand pad mog vinden. Is wij terug gereden, kwam wij zoo als donker was bij de wagens. Wij zei, toen ons gevraag wierd na de weg en water, dat wij één nag zonder water slapen moet, maar dat wij een middag schof trekken zal, als die vee gesuipt heb. Dat wij alsdan de anderen dag niet zoo veel noot heb voor de vee, wand dat voor ons anders geen raad is te bedenken van hier tot daar te komen, of wij moet na regen wagten, dat ken meschien te lang duuren.

Ouwe Botha had de dag te voren een rooij bok ram geschoten, leij in de pad kort bij [a]) ons wagens, heb hij de bok toe gemaak, maar toen wij niet trekte, heef hij het met de osse laate halen. Ik en Jan heef die dag met ons rijden geen wild gezien, als twee klompies rooij bokken en vier renosters. Een grote leuwspoor stond de morgen dig aan mijn schapen, toen wij weg rijde zag wij het eers.

Vrijd. den 20ste. Heb wij ons vee eers tot middag gehouden en eers laat water suipen, toen wegesteurd. Wij zouw dan na rijden, overmits ons een nagt zonder water slapen moes. Kwam wij die avond laat bij die vee, bij de Klip nek. Ons vee kwam de leste omtrind 10 uur in de avond bij ons wagens; mijn beeste was de leste, kon Wellem en Anthonie en Sakana niet weg krijgen, is ik terug gegaan met een sweep; toen ik dig bij haar was, hoorde ik een schoot. Ik kon niet denken wat het beduide,

---

[a]) Engelbg. teks: komd bij.

stond ik een weinig te luisteren maar niets hoorde, riep ik aan Willem, en vraag wat het was. Zei dat de beeste niet loopen wil. Is ik met de sweep bij gekomen, zag ik dat zij in de haakdoorns was. Zei ik aan Willem dat wij aan de onderkant moet komen, en met klappen en schreuwen ging zij voord. Wij had die dag een zeer slegte weg te rijden.

Saterd. den 21ste. Ben wij getrokken tot aan de Wit-rivier [1]).

Tegen de avond met water suipen, versmoorde van mijn 12 schapen in een sloot, daar een wortel voor was waar zij tegen aan geloopen (zijn). Heef Pieta de wortel afgesneden, was de 12 doot.

Jan zijn Bossemans mijd is die dag agter gebleven, mees van luiheid.

Sond. den 22ste. Is wij stil gelegen. was die dag van Carolus een kouij in de modder gevallen, dog onbeschadig uit gekregen.

Maand. den 23ste. Is Carolus en Louw Albagh gegaan om pad te soeken langs de Witterivier af. Zij zouw een dag of vier uitblijven.

Sondag morgen, toen ik opstond, vraag ik aan Pieta of de wolf of leuw geen schaap weg heb. Zei dat hij niets zien ken met de gras. Ik zei, dat de schapen van nagt zoo sterk geschrik heb, dat ik niet twijfeld of dat was ongedierte, die onder de schapen was. Ik ging rond om te zien of ik niets merken kon; zag ik een partij aasvogels, had de leuw een kouij

---

[1]) Waarskijnlik die Manametsie of Mopatsie. Vgl. 19 Sept. *supra*.

en een schaap gevangen. Pieta zei dat hij de morgen voor hem en Koot van de kouij geloopen is: dat zij dagte dat het een wolf was ging wij na de spoor zien.

De Saterdag is twee van de magere kalvers van mijn en Pieta blijve staan, en de kouij die de leuw gevangen heef, en de sieke ribbok kaffers kouij gaat van de getal vier af, blijf de getal . . . . . 443.

Ouwe Botha is uit jagten gegaan maar niets gekregen.

Dinsd. den 24ste. Is Jan en ouwe Botha op de jag gegaan, heef Jan een rooije bok geschooten. Zei zij, dat zij niets gezien heb als een wilde bees, heb Jan gekwets, en twee renosters. De dag te voren was daar twee olivanten, heef zij ook niet gezien. Ik en ouwe Strijdom, heb de beeste vellen over mijn wagen getrokken.

Op een dag aan Baloelas-rivier zei Anthonie, dat die kaffers van Gramanie, onder malkander praat dat zij gehoord had, dat de witte menschen zoo veel is die komt, maar dat zij ziet dat het zoo wijnig is, en zoo veel vee heb, en zij heef zoo honger, of zij van sins was ons te pakken.

Sprak mijn vrouw, dat ik wel zouw gedaan hebben als ik mijn vee verkogt had en een wijnig gehouden had, wand om die vee wil zij op een doortrekkende mens aanval doen.

Ik zei, dat ik te lang zouw in de gang gebleven hebben als ik dat gedaan had. Maar dat ik het ook van mening was; dan had ik agterdog gemaak of die

mund hier wel gangbaar mag wesen. Ik zei dat ik het nu voor een geluk rekend, wand had ik wijnig meegebrag had ik meschien nu geen eten.

Daar op zei (mijn vrouw?) boertende: waar is ken afgaan, en waar niets is gaat het zoo hondvotsig toe.

Daar op zei Jan, of wij niet ziet hoe het met die gaat die wijnig mee gebragt heef.

Carolus zei aan mijn, dat schade die wij geleden had dat ik liever de vee daar moes verkogt hebben, en de geld in de wagen gepakt hebben, dat het minder gevaar en makkeliker zouw gewees hebben.

Ik zei, had ge mijn dan daar eits van kunne zeggen, wat ons wedervaern zouw, en als een ander mijn dat zeggen zouw die met de moeite van oppassen belas is, zouw ik dat toegeven, maar gij die de minste zorg daarvoor heb, en de wijnigste daar voor doet, kon maar stil swijgen, wand ik zal zien om klaar te raken, zonder dat gij u zal verseeren. Ik ken nu nog een arm geven, als hij mijn helpen wil. Maar, voegte ik er bij, daar is zoo veel dat gij gedaan en gelaten kon hebben, waarom dat niet gelaaten en gedaan? En gij behoef mijn niet te helpen oppassen, ik zal zien klaar te komen. Ik zei, dat het geen kind betaam een vader of moeder te contuluuren. Als hij mijn raden kon, kon hij mijn dat dáar gezegt hebben wat gebeuren zouw, alsnu is het te laat, en spreek geen woord meer.

Daarop was Carolus geaffronteerd en kwaad; hij snee aanstons een kreupele bok-ooij van hem de keel af, om van zijn eige kos te hebben; en zei in

vervolg aan zijn moeder, dat als de soldaten na huis gaat hij somaar mee gaat om daar te blijven.

Ik zei dat het lijkte of Carolus mijn plagen wil met zijn vertrek, maar als hij wis hoe wijnig ik daarom geef, hij het niet doen zouw. Ik zei, dat die meent dat hij stond moog toezien, dat hij niet vald: en dat men geen verdiensten hebben ken waar men behoorlijk van leven ken zonder moeite en zorg, zoodat mijn het de zelfde is of ik werk en oppas met trekken of met stil blijven, en goed bekend is dat sommige van ons daar niets vandaan gebrag heef, als wat hij aan zijn lighaam had, zelfs geen kost voor zijn vrouw en kinderen, als daar dan zoo gemakkelijk te leven was zonder oppassen, zulke dan niets had.

Ik sprak somtijds over de murmeréeren van de Kinderen Israëls, en zei, dat wij beter doen zouw als wij God voor zijn beschermende hand danken zouw, en ons gedagtes daarop stel: hoe het in ons land gegaan is met dié dáar gebleven is, die goede ingezetene was, en op les van de Goevernemint eten moes ontfangen, en wij nog de een de ander geven ken, ook nog altoos gespaard is voor de swaard.

Woensd. den 25ste. De middag kwam klijn Jan met de Bossemans mijd, na de wagen, zei dat hij haar onder een bos kreeg dat zij lij te slapen.

Met son onder gaan kwam Carolus en Louw, van de pad soeken. Wij was allemaal nuschierig om te weten hoe of zij het gevonden had, maar Carolus ging een, twee à drie stappen van ons vuur voorbij, en zei niets als: goede avond. Ik heb zitte wagten,

wat hij ons zeggen zouw, maar toen het donker was wis ik nog niets. Is ik na Louw gegaan. Zei Louw, dat wij de revier af ken komen, maar wij moet pat maken. En omtrind zes schoften voor ons vee is zij ver gewees, en was nog niet door al de bergen daar de revier door loop. De leste bergh die zij gezien heef, daar de rivier door loop, scheijn of het de leste wesen zal. Hij zei, dat die poord voor hem nouw gelijk. Ik vraag hem of zij geen weld gezien heb. Zei hij, dat zij een groote trop buffels gekregen heb, maar Carolus was bang om te schieten, hij had geen plek om weg te komen als de buffels op hen aan komd. Ik vraag of zij eits geschoten heef. Zei hij, dat Carolus twee gansen (en) een rooij bok ram geschoten heb, en een streepkruis koedoe gekwets, en een rooijbok ram ook gekwets [a]). Ik vraagte na de gras. Zei hij, dat de veld zoo mooij is waar zij om gedraaid is, en dat het nog altoos moijer word.

Donderd. den 26ste. Ben wij getrokken tot onder voor de Wit rivierspoord.

De nagt kwam de tijger nam een bok en een klijne weg, en beet hij de kop aan stukkend.

Vrijd. den 27ste. Is wij getrokken waar Witrivier en Baloela loop.

Is Jan, ouwe Botha Albag en zijn zoons gegaan om pad te maken. Carolus is mee gegaan, om te zien hoe de pad de beste langs kan gemaak worden.

Saterd. den 28ste. Ben wij getrokken tot voor

---

a) Die laaste sin ontbreek in die Engelbg. teks.

de derde drif. Had wij veel moeijte met mijn schapen door de water.

Sond. den 29ste. Is ik en Carolus gereden om te zien waar wij de Maandag de avond komen kon. Wij zag groot moeite met de driften.

Maand. den 30ste. Ben wij getrokken tot door de vijfde Drif.

Toen wij een drif door was, krijg wij de Bothas revier. Was ouwe Botha eers met zijn wagen in een modder gad, en toen aan een ruigte pol. Had wij wel omtrind anderhalf uur nodig om die wagen uit te krijgen. Vandaar, door de Santdrif, kon de osse bijna geen wagen door trekken. Digtebij had wij de Houd-drif, was vol losse klippen dog ging het goed door.

Pieta is van dag agtien jaar; heb hij die avond een partij hoenders laate slagte, had wij de avond een goede maal met eenige toespijsen van boonen, en zoovoort.

Op een morgen zei ouwe Albagh aan Carolus dat zij schapen die avond schrikte, ging hij zien wat het was, liep hij ouwe Botha op de lijf, had een schaap gevangen. Hij maakte aanstons een groote geschreuw, liet hij de schaap los. Ik zei dat ouwe Albag mijn ook gezeg heb, dat ouwe Henderik nog niet zijn dingetjes wil laat staan; maar ik heb niet gevraag, en hij niet gezeg, wat voor dingetjes het is. Ik zei aan Carolus dat ik Albag zoo min vertrouwd, als hij ouwe Botha; dat ik niet geloof als hij gelegentheid krijg hij zijn dingetjes laten zal.

Dins. den 31ste. Is wij getrokken tot door de zevende drif. Was ons osse die dag niet presint toen wij inspannen wouw.

NOVIMBER 1837.

Woensd. den 1ste. Ben wij getrokken tot door de Klip drif, was de tiende drif.

Donderd. den 2de. Ben wij getrokken tot door de Santpoort, had wij de 13de drif.

De avond zei Pieta, dat hij een vlieg gekregen heb en had die vlieg aan Jan gewesen, dat het van dezelfde is die haar vee dootgestoken had, gaf hij mijn die vlieg ook, vloog hij uit mijn hand. Maar ik (had) genoeg gezien, dat het van de zelfde is. Wij vraagte aan de andere wagters of zij niet gezien heb. Zei Jan zijn klijn Bosseman, dat hij een bij de wagen gekregen heb, wouw hij hem dootslaan vloog hij weg.

Vrijd. den 3de. Is ik en Jan Pretorius gereden om te zien of wij de berg door ken, overmits Carolus zeg, dat hij de rivier door de Berg kon zien, maar niet door de poord is gewees. Toen wij een drif door was, krijg wij vliegen aan ons paarden. Is wij gereden tot voor de poord daar Carolus is om gekeerd, maar zag dat de rivier daar niet door loop. Is wij verder afgereden, maar ziende, dat voor ons geen kans is om de rivier af te komen, is wij terug gekeerd. omtrind drie uur na middag.

Met afrijden krijg wij en trop buffels, heb Jan

een van gekwets en ik schoot na een bul die wij op de lijf rijd, maar onder door. Een eind gereden, krijg wij twee renosters maar niet na geschoten. Verder krijg wij een olivant, heb wij twee schoten gegeven om haar uit de weg te krijgen. Een draai verder krijg wij twee sekouijen, heb wij ook zoo gelaten. Toen wij terug kwam krijg wij vier troppe buffels, twee klompe olivanten. Die buffels, was zoo onnosel, dat zij dertig, veertig tree van ons af blijf staan. Ik zei, dat het te laat is om te schieten, dat ik hoop heb om uit de vliegen te komen. Wij heb de dag veel koedoes gekregen maar niet geschoten.

Wij kwam de avond omtrind 8 uur bij ons wagen en zei dat wij de revier niet af ken komen. Ik zei aan Carolus, had hij maar de poord ook door gegaan kon hij gezien hebben dat wij niet langs de rivier af kon komen en dat wij dan seker uit de vliegen was gebleven; dat wij nu voor al ons moeite niets heb alsdat wij in de vliegen is. Hij zei; dat hij geweten heb dat het zijn schuld wesen zal, dat wij in de vliegen is. Ik zeg: neen kind, zoo niet gemeend. Louw is mee gegaan omdat hij de vliegen ken en hij heb niets gezien, en omdat de veld hier goed is langs de revier (waren) wij alle haastig dat de vee gras krijgen zouw. Maar dat verander de saak, had wij geweten dat wij niet door de berg of langs de rivier af kon; maar op u woord, dat de rivier door de berg loop, is wij af getrokken. Nu is wij in de vliegen en ken de rivier niet af.

Saterd. 4de. Zei ik, dat wij een schof terug trek-

ken moet, overmits wij daar geen vliegen gezien heb. Zei Jan, dat ouwe Botha zeg, dat hij een lage plek gezien heb waar hij dink de berg over te komen, dat wij eers moet rijden om te zien of wij daar met de wagens over komen ken. Ik zei, dat wij liever een schof terugtrekken moet, dat het meschien, als wij weeten wil hoe het aan de andere kand gelegen is, 3 of vier dagen mee heen gaat, en dat wij bij of zo te zeggen in de vliegen is. Zei Jan, dat wij de vee na boven steuren ken. Ouwe Botha zei, als daar een pad over te maken is behoef wij niet weer de sware sant door te rijden. Daarop is ouwe Botha en Pieta gereden om na die nek te zien, of wij niet over ken.

Ik zat Wellem die dag bij de schapen, en Cornelis van juffrouw (S.) ook uit haar orders. Isaak en ouwe Strijdom was bij de beeste, de agter middag kwam ouwe Strijdom en zei, dat de beeste alle bij malkander was. De avond kwam Isaak met omtrind de helfte van de beeste, is hij en ouwe Strijdom gegaan, kwam zij de beeste tegen dat zij aan kommen was.

Die dag heb de roode kouij gekalf, komd bij de getal éen bij, — komd de getal op . . . . 444.

Sond. den 5de. De middag kwam Pieta, zei, dat zij geen pad kan krijgen waar een wagen op ken, en dat de mis op de bergh leg, dat zij aan de ander kand van de bergh niet zien ken. Is hij om gedraaid, en dat ouwe Botha zeg, dat hij kans ziet met de wagens op te komen als wij ze uit malkander maak. De avond kwam ouwe Botha, zei, dat hij aan deze kand drie paaijen gekregen heb, maar in de ander

kand geen een plek daar de vee of wagen af ken, het is éene krans. Maar hij had dan een nek gezien, waar de berg van de ander kant een hoek in geef, wil hij nog de andere dag eers gaan zien of wij daar niet over ken.

Ik zei aan Jan, dat ik aan Pieta hooren ken dat het vergeefs is dat wij hier na een pad soek, dat wij liever op trekken moet, dat wij na boven kijken ken of daar geen weg te vinden is. Zei Jan, dat ouwe Botha goede moet heb. Ik zei, dat ouwe Botha zelf twijfeld, want dat ik hem in u presint gevraag heb waar de nek na toe gaat: na de linker hand of regter, zei hij, dat hij het niet reg weet, maar hij dink na de regter hand, en dan ken wij bij de berg niet komen, wand hier komd geen ander kloof af van de berg als de krans poord daar geen bees of schaap door ken. Daar (maar?) zei Jan, waarom zouw hij het dan zeggen. Ik zei, dat ik het niet weet. Ik vraag aan Pieta, of daar nog een kloof opgaat, waar zij gewees is. Zei van nee. Zei ik, dat het dan de krans poort is, moet hij maar heen gaan kijken, zal hij het aanstonds zien. Jan zei, dat het meschien een van die kloven weesen ken daar zij op gegaan is. Ik zei als daar pad op gaat zouw zij dat gezien hebben. Zei Jan dat Pieta meschien niet goed op gelet hebben. Vraag ik Pieta; zei hij, dat (of) hij dan niet zal goed opgelet hebben. Ik zei, dat ik mijn schapen hier niet langer houden ken, of ik moet het publiek in de vliegen laat loopen, en dat het te vergeefs is dat wij hier na pad soek, wand als die nek na de regter hand loop is het de krans poord, en na de linker is het de grote krans kloof, zoo dat wij bij de berg niet ko-

men ken. Jan zei, dat hij goeden moet heb dat Pieta zeg dat hij daar niet wel op gelet heb. Ik zei, dat ik aan Pieta zijn reden hooren ken, dat wij hier geen weg vinden kan. Daarop zei Jan : waar om zeg hij dan dat hij daar niet zoo op gelet heb. Zei ik : omdat hij ouwe Botha niet voor de kop stooten wil, en ik hoor dat ouwe Botha zelf twijfeld. Zei Jan, dat hij aan mijn gezeg heb dat wij vergeten heb ouwe Botha te vragen, waar wij de nek bij komen mot, of aan wat kand. Zei ik, dat ik hem waaragtig gevraag heb waar gij bij zat, en dat hij aan mijn gezeg heb, dat hij het niet reg weet, en al had wij hem gevraag, waar de nek bij komen moet, wat kon hij ons dan meer gezeg hebben? Zei Jan, half kwaad zijnde, dat ik niet zoo waaragtig moet zeggen als hij met mijn spreek. Ik zei, dat hij mijn dat af vorder, wand als men hem eits of wat zeg al word hij overtuig, hij nog daartegen strij en appelleer; en als men dan u (uw) vragen, andwoord, word gij kwaad, en daar geef ik wijnig om. Ik zei dat hij met de bergen juis zoo gesproken heb, en zei hij tot drie maal toe gezien heb dat hij zoo ver mis had, en niet willen weeten, en dat ik altoos stil geswegen heb, maar nu het op mijn verderf aankomd, ken ik niet swijgen.

Toen Jan weg was, zei Pieta, waarom ik dog niet liever stil geswegen heb, dat nu door hem twis komd. Ik vraag : wat voor twis, — als Jan kwaad wesen wil, ken hij maar kwaad wesen.

Maand. den 6de. Is ik de morgen na ouwe Botha gegaan, vraag ik hem of hij na de nek gaan wil om

na pad te zien. Zei hij van ja, maar dat hij daar trekken zal, als wij het goed keurde; dat hij aanstons weer terug weesen ken; dat hij vroeg loopen wouw maar ouwe Albag wouw Louw niet mee geven. Gister avond zei hij, dat Louw kon mee gaan. Ik zei dat hij daar om gaan kon, dat, als hij komd tegen de avond, hulp nodig heb, ik hem helpen zal; maar dat ik niet gaarne zouw zien dat een man agter blijf. Is hij en Louw gegaan. Toen wij ingespannen was, was van Jan twee osse weg, heb ik eenige tijd gewagt, zei dat maar de wagens in de drif kon brengen, onder de wijl zijn osse wel kon komen. De eerste wagen van ouwe Strijdom ging gelukkig door; de tweede was Carolus zijn, had ouwe Strijdom de lijtouw, nam de draai te kord, viel de wagen op zijn tind. Daar was niets aan stukkend, als een leerboom had een kraak, en die tind — die zeer sleg was — ook verschijde bogen aan stukken. Carolus was kwaad, zei dat ouwe Strijdom te kord gedraid heef, maar ik zei, dat die tak in de pad lij, en hij niet anders loopen kon; ik was aan de kand daar die drai was, maar kon de osse niet weg krijgen; en (als) hij, Carolus, de agter os van ver weg gekeerd had die wagen voor bij gekomen (was), Hij wouw de wagen bijn ziel daar laate leggen. Ik zei dat het niet de eerste wagen is die om vald, dat ik tot vijf maal de ongeluk gehad heb, en de beste is weer reg te maken zonder zoo veel praten. Die tind saagte Carolus af, pakte wij de andere goederen weer op de wagen.

Is wij getrokken tot onse laatse schof [1]).

---

[1]) Terug dus, deur die rivier, om uit die vlieë te kom.

Eer wij klaar was met Carolus zijn wagen kwam ouwe Botha en Louw : was de nek boven een krans, daar men niet op kan.

Dinsd. den 7de. Is ik en Carolus gereden om te zien of wij geen pad krijgen kon, waar wij, als wij de wagens niet [a]), de vee maar over kon krijgen, wand wij had met malkander gesproken dat wij de wagen(s) zouw laate staan, en ons vrouw en kinder(s) en vee na de vord te bringen, als dan middelen in het werk stellen zal om de wagens te halen. Wij vond dan een midelrug daar wij, als wij braaf werken wil, een pad de berg op maken ken, en aan de ander kand af vond wij, na lang soeken, een weg daar nouwelijks een wagen door ken, hoewel niet al te gevaarlijk. Ik zei aan Carolus, dat wij hier omtrind geen ander weg vinden ken, wij prubeeren zal de pad te maken, als ons maats ons helpen wil.

Wij kwam de avond omtrind 8 uur bij ons wagens. Mijn maats kwam aanstonds na mijn om te horen hoe of ik het gevonden had. Ik zei het haar zoo als het was; zouw wij de andere dag aan de pad gaan.

Donderd. den 9de [b]) de morgen ging wij gesa-

---

[a]) Engelbg. teks : met.

[b]) Die vorige aantk. is van die 7e. Tussen dag en datum was eers geskrijf : den 8ste. Vgl. volgende aantk. Waarskijnlik is, dat die auteur hier 'n gebeure van die 9e. onder die 8e. neergeskrijf het, dit nie eerder bemerk het als toen hij daarmee klaar was, en toen net die juiste datum daarbowe geset. Hieruit blijk ook, dat die aanteke. nie dageliks bijgehou werd nie.

GENL. JOUBERT EN CAROLUS TRIGARDT.

Hierdie portret werd geneem in 1891 te Middelburg, (Trv.), toen Carl Trigardt dus in zijn tagtigste jaar was.

mentlijk aan het werk. De vrouwen en kinderen zouw ook helpen. Toen wij bij de eind van de pad komd, daar wij beginnen zouw, zei ik aan Jan Pretorus, dat wij zien moet hoe wij de pad maken zal. Is wij voor uit gegaan in de anderen ging aan het werk.

Toen ik en Jan de eerste hoogte op was om na pad te zien, hoe wij de beste door de bossen en klippen kon komen met de pad, zei Jan dat die werk voor ons te swaar wesen zal, dat hij dink dat wij die plaan [a]) zal moete veranderen. Ik stemde met hem toe, maar zei dat wij na de een en de ander kand, op een grote destantie geen weg vinden zal. Ik herinderde hem hoe ver wij van boven de rivier af en na onder is gewees, geen plek gevonden heb daar wij over ken als hier. Hij zei, dat wij de Honingnes poord moet gaan bezien, of wij die niet door ken na de bergh; hij wouw dan gaan. Ik zei, dat mij voed zeer is, maar om van de nodeloose loop af te komen. Zei hij, dat hij met ouwe Botha gaan zouw.

Is wij weer te rug gekeerd, zag wij weer de werk; zei hij, dat wij met ons mag veertien dagen nodig hebben zal om die pad klaar te maken. Ik zei van ja, dat ik dat gezeg heb, dat als wij werken wil wij als dan de weg klaar maken ken, maar niet zonder veel werk. Ons werksvolk was de eerste steijlte bij na uit, toen wij terug kwam. Zei ik aan Carolus,, dat wij maar na de wagen gaan zal dat die werk te zwaar weesen zal voor ons; — Jan, en ouwe Botha zal gaan om te zien of wij de

---

[a]) Engelbg. teks : plaas.

Bijenes poord niet door ken komen. Ik zei aan Jan toen hij gaan zou, dat hij niet verder gaan moet eer hij die Poord bezien heb, wand dat Pieta zeg, dat het zoo 'n afgrijselijk nouwte is met krans aan bijde kanten, en dat hij niet uit blijven mag; dat ik, als wij de poord niet door ken, met de paard rijden zal om na een ander weg te zien. Maar (hij) kwam de avond niet.

Ons vrouwen was onvergenoeg dat wij de werk staan liet, wand zij was verblijd te horen, dat wij een pad kon maken dat wij de wagens niet behoef te laten staan.

Donderdag middag zei Pieta, dat die poord zoo nouw is, dat daar niets door ken. Zei ik aan Albag en de Strijdoms, dat wij maar weer aan die pad gaan, en zal hem oop kappen; als wij geen andere weg vinden ken is wij verpligt die te maken.

Woensd. den 8ste. Ben wij opgetrokken tot onder de berg, had wij een sterke rivier water en gras voor ons vee, voor die tijd dat wij meende daar te blijven.

Vrijd. den 10de. Ben wij gegaan om de pad door te kappen. Omtrind middag kwam ouw Botha en Jan, had geen weg gevonden, en de poord had zij ook nog niet bezien; moes de andere dag bezien worden, en als wij die door ken heb wij niet nodig die klip en bos hoogte te maken. Ik zei dat Pieta zeg, dat daar niets door ken, als de water en de ongedierte weet hij niet. Ouwe Botha zei, dat wij ons hier zal doot werken, dat wij liever na een ander plaatsje

of klooffie moet keijken. Ik vraag waar wij die vinden zal; zoo ver als wij die rivier af komt ken wij bij de bergh niet komen, en hoe ver is ik en Jan de rivier af gewees. Als wij nu verder soeken moet als wij weet dat niet te vinden is, kan wij liever die pad maken: is wij aan die werk gebleven. Die avond had wij de bosse door gekapt.

Saterd. den 11de. Ben wij de morgen aan de klippen gegaan. De avond had wij de bos hoogte nabij gewonnen, ons werk volk was 18 in getal 17 manlijk en een klijne Bosmans mijd. van Juffrouw Pretorus. Mijn maats keurde goed, dat wij de Sondag de res van de bos hoogte zal maken, om dat wij als dan de helfte van de bergh op kan zonder veel pad te maken. Ik zei, dat ik niet graag zien zouw, dat Sondag gewerkt word, dat die eenne dag ons niet heljpen zal, als wij niet door komen moet; en dat het meer tot ons ongeluk wesen ken, om dat wij God daar mee vertorend.

Sond. den 12de. De avond miste wij een kouij, zei ik, dat de kouij Woensdag, toen wij na de bergh getrokken is nog niet weg was, dat wij die beeste tellen zal om te zien of daar niet meer mankeerd.

Maand. den 13de. Is wij weer aan de werk gegaan. Ik is gebleven om die beeste te tellen, mankeerde die kouij alleen aan de getal. Daar is bij gekomen, Maandag van Pieta : Koffij en de drie speen kouij van mijn haar kalvers, drie bij : 444
maak 447
Een van de zeven en veertig, die weg (is), de roode kaffer kouij . . . . 446.

Dinsd. den 14de komd twee kalvers bij de beeste getal: die scheefhoorn kouij van Pieta, en die schee(l) kouij van mijn — komt de getal . . 448.

De morgen zouw wij de bergh met de wagens beginnen. Ik zei dat wij die ossen eers moet late vreten, en dan eers éen wagen op bringen, en de agter middag drie; dan blijf nog drie staan, daar de vrouwen en kinderen mee komen ken als wij die vee op bring. De avond had wij vier wagens op de eerste hoogte. Jan Pretorus en ouwe Botha, had same gemaak, om haar wagens alleen uit te bringen [1]), zij spande voor ons in, zij had twintig osse in, zij zouw dan de eene wagen van Jan eers uit bringen tot omtrind de helfte van de bergh en de na middag ouwe Botha zijn. Ik zei, dat zij blij weesen mag als zij een tot bij de vontijn krijg. Wij ging met mijn pak wagen de eers op, kwam gelukkig boven, ook met twintig ossen.

Jan en ouwe Botha brag Jan zijn wagen tot omtrind de vontijn, was het te laat, om ouwe Botha zijn op te bringen. Wij had die berg aan brand gestoken met pad maken, verbrand die berg dat wij voor ons vee om zoo te zeggen geen gras had als bijna (boven) op de bergh.

Woensd. den 15de. De morgen laat wij de ossen vroeg uit jagen dat zij eers in de wij mag weesen als wij inspannen zouw. Jan en Botha span de morgen vroeg in haar twintig ossen; ik zei, dat wij wagten zal tot wij dink dat die ossen wat gevreten heef,

---

[1]) Tesame bestaat die trek uit 9 waëns. Vgl. 13 Desember.

dat wij als dan nog tijd genoeg heb. Jan en Botha kwam niet verder als onder de eerste stijlte, blijf die ossen staan. Ik zei aan de kinders, dat wij maar beginnen moet; wij spande van de beste ossen 16 in de wagens van (?) om dat wij die dag te voren met de drie wagens ook 16 ossen in gehad heef, in mijn wagen, die de swaarste was, 18. Toen wij bij Pretorus en Botha kwam, was bevrees dat wij bij de wagen niet voorbij zal kunnen komen, vraag ik aan Jan of die ossen niet vatten wil; zei hij, dat die osse van Botha te sleg is, dat hij voor zijne jammer had, die van Botha eers had agter gespannen zijn span voor, en nu zijne agter is, wil niet meer als zes van de agterste vatten. Ik zei dat ik hier een ingespanne span osse heb, dat wij die voor setten ken om te zien of dat niet gaan zal, maar die van haar was zoo steeks geslagen en gegooijt met klippen, dat die ook niets doen kon. Ik zei, dat ik gewellig zouw weesen om mijne, die in de wagens is, in te haken, maar dat ik vrees dat zij mijn wagen dan zal staan laten; dat het te veel is twee wagens voor éen span daar uit. Botha zei van ja; zei ik, dat wij op de eene kand een pad voorbij maken ken, is wij uit gereden, kwam omtrind zeven uur in de avond bij de eerste water, was mijn vrouw met die vee (daar), zij had aan genomen met de kinders de lammer schapen te jagen. Botha blijf de avond daar.

De morgen blijf daar twee klijne kalvers, zei Pieta aan ouwe Botha, dat hij zoo goed mag wesen die te halen tot bij zijn wagens, als die kouijen te rug komd als dan bij zijn wagen te houden, overmits het te laat wesen zal om het te halen. De avond liep

die kouijen af, die een kwam te rug en die een beijt de leuw bij ouwe Botha zijn wagen doot; hij heb een schoot na hem gedaan, dog wouw hij de kouij niet laaten, sleepte de aas weg was de morgen nog bij de aas niet ver van de wagen. De morgen steurde ik Isaak Strijdom, en Cornelis Schepers met die eene kouij om de kalvers te halen, kwam Diederik haar tegen, vertelde het aan haar was zij te angstig, kwam zij zoo terug. Is ik en Carolus de agtermiddag (gegaan) en de kouij gebrag. Botha gaf zijn Vrederik (Diederik?) om het te jagen. Botha zei, dat ik dog hem helpen mog dat hij daar uit komd. Ik zei dat mijn wagens nog niet boven is, maar als ik de mijne op heb, ik hem osse geven zal en de kinders bij. Zijn vrouw deed niets als huilen, zijn stiefdogter begon ook.

Donderd. den 16de zei ik, dat wij die osse zal laate rusten. Is Jan na die kaffers aan de ander kand van de berg, ik krijg hem tegen de berg, zei hij, dat hij wouw zien om een paar van de volk bij ons te krijgen. Zei (ik) om wat te doen, — dat die kaffer meschien, kwaad wesen ken; dat hij zien moes Anthonie bij haar te bringen om te hooren of hij haar kend. Zei hij, dat hij de Bosseman heb. Ik zei, dat wij niet weeten ken hoe of die kaffer ten opsigten van ons weesen ken. Zei hij, als zij ons maar die pad wouw helpen maken.

De avond brag hij twee, het was van de Captijn Marokkana [1]). Die dag zei men dat Jan gezeg

---

[1]) Baroka, hoof van 'n stammetje van gemengde ras, S.O. van die teenwoordige Leydsdorp. Vgl. Buhloka-rand. Die 13e Febr. (sie

heb, dat hij voor hem patattas en koorn, mielies halen wil, en zijn vrouw en kinders met zijn daar bij de kaffer te bringen tot wij een pad gemaakt heb, wand zij anders van honger sterven moet. Hij had nog genoeg vlees, om van honger te sterven.

Vrijd. den 17de; de morgen zij ik aan de kinders, dat zij de wagen haalen ken die nog op de hoogte staad. Kwam Jan bij mijn, zei dat die middel rug, daar ik en Carolus gedagt heb af te komen, waar hij doot loop, een krans heb daar niets af ken; maar dat hij een paatje gekregen heb daar wij ons vee mooij af krijgen ken, — waar wij die pad gekregen heb, aan de linkerhand. Hij zei dat wij de wagens daar ook ter nouwer noot af bringen ken, maar dat wij ons vee met ons vrouwen over bringen moet, in dan de pad maken, dat de gras daar zoo mooij is. Ik zei, als wij die kaffers vertrouwen ken was het een goeden stuk, dat ons vee met onweer hier niet houden zal; maar dat het voor ons een grote moeite wesen zal. Onder dat wij sprak kwam Jan zijn klijn Jan uit namen van zijn moeder vragen, of hij ouwe Botha van dag niet zal uit helpen. Na eenige tijd gewag te hebben, zei hij, dat hij die vee moet laten loopen en aan de volk zeggen, dat zij zien moet dat de vee niet uit malkander loop. Niet lang daarna kwam zijn vrouw vragen, of hij Botha niet van dag zal uit helpen. Haar beandwoord hij met stilswij-

---

aldaar) praat Tr. van : Marokkana of Soekororo, wat derhalve dieselfde persoon sal gewees het en kort tevore oorlog gevoer het met Legadimanie. Vgl. aantk. bij 14 Okt., bl. 223. Die lokasie van Sokororo is nou nog in die omgewing geleë, N. van Drakensberg en Olifantsrivier. Van hierdie stam het die trek veel kwaads beleef.

gen. Ik was verwondert dat Jan zoo wijnig belangen stelde in een zaak daar hij die ander in gebragt heb. Ik had swarigheid om uit te komen; zij sprak daar heel lig [a]) over, was mijn gedagten dat zij dag dat zij geen nood had, en met mijn meschien te veel moeite hebben souw.

Ik liet de wagens alle bij de vontijn bringen en de avond mijn vee. Botha had een stel gemaakt voor de leuw, kwam een wolf voor, zijn rug af. Die dag zei jufr. Schepers, dat juffrouw Botha aan haar vraag, of Jan aan mijn geen ossen gevraag heb, om haar wagen uit of haar man uit te helpen. Zei zij, dat zij het niet gehoord heb. Ik zei had Jan mijn gevraag zou ik hem zoo veel ossen kunnen gegeven hebben om bij de zijne te spannen, dat een goede span uit maakte.

Ons schapen en bokken vrekte tegen de berg, maakte wij te same, ons vee met de vrouwen over bringen, en de wagens te laten staan. Ik stelde swarigheid om dat wij de kaffer te veel gelegentheid geven moed, ons een kwade pard te kunnen speelen. De avond zei Carolus het aan mijn, dat zijn gevoelen ook zoo is. Jan zei die kaffers lijk voor hem beleef. Ik zei dat een schellem zoo juis moet wesen. Ik liet de kaffers roepen door Sakana zij was bij Jan, zijn wagen. Toen zij kwam, vraag ik haar wie haar hoof is of Captijn. Zij andwoorde: Marokkana. Ik vraagte haar waar zijn plaats is waar hij woond; zei zij, waar Jan bij gewees is. Ik vraagte haar, of de Captijn ons niet volk geven zal om ons

---

[a]) Engelenbg. teks: hullij.

te helpen de pad te maken. Zei zij, dat de meeste volk met Magramanie en een slag is gebleven; dat zij nu een wijnig is. Ik merkte, dat wij van haar niet veel hulp te wagten weesen moet, veranderde ik van taal, en vraag haar of zij voor ons de andere dag niet mielies, en koorn, boonen, ter ruil bringen kon. Zij zei van ja. Ik gaf haar eider een stuk vet, beloofde zij het vas;ik zei dat wij voor vellen en vet ruilen ken, de andwoord was : ja.

Saterd. den 18de. Komt bij de beeste getal, de bleek roije kouij, die de kalf niet hebben wil, die van Adonis, die schilder bonte kaffers kouij, en gaat af de koeskop gesneden bul, Maandag, van Pieta die de leuw heb doot gebeten gaat van twee van de 446

2

444

en komt 3 bij de getal 447

Sond. den 19de. Den morgen vraag ik aan mijn makkers, of wij aan de pad gaan zal of niet. Ik zei, dat ons vee aan vrekken gaat van de tors (dorst?) dat ik bedag heb hoe eer wij van de berg af komen ken hoe liever het voor ons vee wesen zal. Zij keurde het alle goed, wand van een eider was schapen en bokken doot en siek. Is wij aan het werk gegaan. Toen wij de vontijns hoogte omtrind de helfte had, roepte Willem ons van ver toe, kwam hij na ons loo-

pen. Wij dagte alle dat bij de vee onheil gebeurd was door de kaffers; wij steurde aanstonds ons vrouwen en kinderen na de wagens, — Carolus ging mee om bij de geweers te komen, kwam Willem zeggen, dat de leuw een os gevangen heb, dat het na de agter os van Carolus gelijkte. Wij steurde aanstons ons geweers halen, ging wij daarop af maar wij kon hem niet krijgen.

Onder tusschen kwam de wind op, en de bergh viel eensklaps onder mis. Eer het avond was had wij regen op de bergh. Wij had de vee de morgen op de bergh gesteurd, om de avond aldaar te blijven, om reden dat de weg te moejelijk was : de morgen op en de avond af te komen voor de vee. Carolus souw een stel maken; ik ging na Pieta om te zeggen, dat de vee af komen moet. De mis was zoo dik, dat wij bijna niet zien kon als bij nagt! Blijf de avond van ons beeste uit. Zoo als donker was ging het sterk aan regenen, en de wind waaijde sterk.

De morgen had ik dertig doode, Albag zei, dat hij vijftig had, Jan zes, jufr. Schepers had ook twee of drie en Botha ook wat. Een speen kalf was ook doot van mijn, gaat van de getal één . . . . 446.

De weer was de morgen nog even als de avond, zei ik dat ik de mijne na onder steuren zal; is ik en Pieta met de kinders de vee af gebrag, ouwe Strijdom is dog mee gewees, maar kan de avond daar niet blijven. Carolus kwam de avond ook; die dag had wij onder warm weer, maar de avond zo als donker was ging het aan regen, wij had geen veur aan brand, kon wij nouwelijks voor ons veur krijgen. Kwam de leuw nam twee schapen weg.

Maand. den 20ste. Is wij met de vee af gegaan, is een sieke merrie weg geraak.

Dinsd. den 21ste. Was de weer nog niet gestild in de berg; is ik, Carolus (en) Jan bij de vee gebleven. Heb wij twee geweers voor de leuw vas gemaak, waar hij de schapen gedoot heb, een lewendige bond wij daar vas, die wij dagte niet veel weerte was. De nagt hoorde wj de leeuw gestadig brullen, dogte wij dat hij schieten zouw, maar de morgen had hij niet bij de stel gewees.

Op de berg is 8 of 6 beeste gebleven, heb een kouij, — de roode wit uijer — gekalf komt een bij de getal 447

Woensd. den 22ste had wij helder weer. Zei wij, dat ons aan de pad werken zal. Is, ik, Carolus, Jan en zijn klijn (Jan) Albag (en) Cornelis opgegaan. Was Albag, Strijdom, Botha en twee van Albag zijn kinderen en Botha de morgen vroeg aan het werk. Ik zei aan Carolus, dat hij maar met Cornelis en Albag gaan moes, dat ik gaarne schrijven wouw. Is Jan met hem gegaan. Toen wij de morgen na de pad maken zouw gaan, zei ik aan Pieta dat hij de avond de geweers moet over haalen en een oude lammer ooij in de stel binden.

Toen Carolus weg was, een wijnig daar na; kwam tien of twaalf kaffers met mielies ter ruil. Een eider was verlegen, had wij een wijnig tijd nodig om alles te ruilen. Toen wij klaar was, zei ik dat, als zij helpen wil die dag aan de pad te maken, ik haar een bok, die daar juis was gebleven toen de vee af gegaan is, en siek van de taa [1]) scheen, geven zal, en nog een

die af geslagt was, en vet om het mee te koken. Zij was te vreden, ging derick voort. Zij vraagte mijn of zij een daar laten ken om te eeten voor haar klaar te maken. Ik zei van ja, ik bleef bij de wagens om dat al de mans als dan van de wagens was. Carolus Jan en Albag zei, dat zij (de kaffers) vlijtig werkte tot zij dagte ver genoeg te zijn. De avond kwam de weer op en het gaat aan regenen, is zij weg gegaan. De morgen kwam vijf met een bak mielies die zei, dat de andere na huis was, en zij zouw ook gaan. De weer was donker op de berg, zei ik, dat wij dog niet werken ken, dat het niets was.

Cornelia had Sakanna gesteurd om melk te halen voor haar klijn dogter, brag hij de leuwe vel meede; hij (de leeuw) had alle bij de geweers af gelopen, de eene schoot was eits te ver na agter en de anderen was zijn agter bouijd been af, lij hij niet ver van de stel, heef die kinders nog ses schoten op hem gedaan.

Die nagt heef de rode witlies veers van mijn gekalf, komd de getal op 448

Donderd. den 23ste. Ben Carolus, Jan, Albag, Botha, en drie van Albag zijn kinderen, ouwe Strijdom gegaan, om de pad tot op de bergh te maken. Was de Bergh de gansche dag onder mis, is zij niet gegaan. [a])

---

[a]) Naar die skrif te oordele is die laaste volsin nie tegelijk met die voorgaande geskrijf nie.

---

[1]) Daar staat: taa; blijkbaar dieselfde siekte als bedoel word in die aantk. van die 19e, en later ook „nintas" genoem word, wat veroorsaak word deur die bijte van die bosluis. Vgl. 9 Maart, bl. 328.

Vrijd. den 24ste. Is zij gegaan, en heef de pad gemaakt tot tegen de groen nek, de laatste hoogte.

Zei klijn Albag, dat Pieta heb laate weten dat als wij die berg over wesen wel met die ossen, het hoog tijd is, dat verscheije beeste en osse siek is. Diederick had een schaap gebrag met de pak os; vraag ik, hij zei, dat een bees van Pieta de swarte scheijterij heb, het welk de beginsel is van de siekte en geen vaster bewijs om het te geloven. Wij was allemaal neerslagtig voor die tijding, maakte alle overleggen, hoe wij kruijd en loot mee voeren zal. De een zei, zal van zijn wagen een kar maken, de ander zal het laaten staan. Ik zei, als wij de buik en leeren af gooijt en bring de stellen over, ken wij op gelijke grond van vier of ses (osse) of kouijen laate trekken, en nog wat op de stel pakken. Wij was in de grootste vergelegentheid van de wereld; en had de hoop bijna op gegeven. Maar mijn gedagten heb laate gaan, zei ik, ik hoop de Alle Magtige zal het ten beste schikken voor ons; wat hij doet is wel gedaan.

Saterd. den 25ste. Wij had de Vrijdag avond helder weer; had ik Pieta laate weeten de Saterdag morgen de vee op te brengen, om maar zoo ras wij ken te zien over te komen, al was het met een stel van een wagen om ons amenietie mee te voeren. De nagt val de berg op nu weer onder mis en regen, tot de morgen. Zei ik aan Jan, dat de weer te sleg is ons vee op te bringen, dat wij niets uit voeren ken, dat ik Pieta zal laate weeten : dat hij blijven moet. Is Carolus gegaan. Steurde hij Goestaf zijn geweer te haalen. Ik vraagte aanstons na de beeste zei Goestaf, dat Pieta

mijn laate weeten : dat het een leugen is dat hij mijn laate weeten heb dat de beeste siek is, dat hij aan de beeste niets zien ken omtrind die siekte. Ik was verheug dat het een leugen was, die zij verteld heb.

Goestaf zei dat een veers van Pieta gekalft heb, een roode, komdt bij de getal éen 449

Wij had de geheele dag troewel weer, de na middag was het een wijnig helder, de avond had de bergh weer een mis bank de geheele nagt door.

Sond. den 26ste. De morgen is Albag gegaan, Jan heef gesteurd om slag schapen te halen. Laat Carolus mijn weten, dat ik hem tog moet laate weeten wat of ik doen wel. Ik zei aan Albag dat als wij morgen (mooie) weer heb zal ik hem schrijven, als hij mij een geven ken, (om) die brief (te) bezorg. Hij presenteerd zijn Isaak aan.

Cornelia zei dat een van Carolus zijn veerssen gekalf heb, de roode witvlies, komd bij de getal bij 450

Maand. den 27ste. Heb wij twee wagens over de klip hoogte gebragt.

Was een kouij van Jan de morgen doot en verscheije beeste siek. Had de scheele roode kouij gekalf, komt één bij. 451

Dinsd. den 28ste. Hep wij de andere wagens over gebrag. Had wij regen tot omtrind de andere dag tegen negen uuren.

Woensd. den 29ste heef wij de Groen-hoogte, de pad verbeterd. Is Pieta en Dederick na de vee gere-

den overmits Wintvogel zei, dat een partij beeste weg was. De avond kwam zij en zei, dat daar niet aan mankeerd, als dat de tijger drie schapen van Jan doot gebeten heb; had hij gesteld wijgerde de geweer; — ook had hij een klijne kalf in de nek gebeten.

Donderd. den 30ste. Hep wij de wagens op de groen hoogte gebrag met veel moeite, wand de grond was nat geregend. Die morgen is een paard vrekt, aan een siekte die wij niet bekend is, — omtrind zoo als de beeste vrekt, aan een soort van bossiekte, in ons land.

DECIMBER 1837.

Vrijd. den 1ste. Is wij gegaan om na pad te zien, waar wij de beste ons wagens af ken krijgen. Wij ging dan eers na de pad die Jan Pretorius gezien had, maar vond dat die geheel onmogelijk was te maken om ooijt een stuk van een wagen over te bringen. Zei wij, dat wij zouw zien na die ik en Carolus van ver gezien had, maar ouwe Botha zei, dat daar een bank en grote klippen is, dat wij die ook niet af ken. Ik en Jan is gegaan om te zien of wij die wagens met stukken bij de Kaffers voet pad ken af krijgen. Hij zei dat, als wij die wagens daar door heb wij het weer in malkander steken ken, en alsdan in de weg is die wij af rijden ken. Ik zei dat het beswaarlik gaan zal al ons wagens bij stukken door te bringen, om dat men met lege handen beswaarlik daar door ken. Ook zei ik, hoedanig wij de buik en leeren daar door

krijgen zal, en al ons goederen; dat een klijne daar met zijn lege lighaam niet door ken. De avond zei Botha dat wij die wagen daar door bringen ken, dat twee man altoos een stel met twee wielen daar door ken bringen. Ik zei dat ik gedag heb dat twee man beswaarlik éen wiel door bringen ken. Maar, zei ik, wij moet niet met éen man spreken, wij zal morgen met de leste man gaan dat een eider het zien ken en dan horen wat wij doen zal, anders gaat het zoo: als die een zijn wagen door is, doet hij aan de anderen zoo veel als hij wil maar niet zoo veel als hij ken en doen moes, zoo als het met Botha gegaan is toen Jan met hem af gesproken had hun wagens alleen op de vontijn te bringen, moes ik met mijn ossen zoo te zeggen agt wagens op bringen, had Jan geen werk wand zijn wagen was boven, ouwe Botha blijf drie dagen onder de hoogte staan eer ik hem kon op helpen; en nu is het tijd dat wij vooraf ziet wat wij doen zal of ken.

Mijn vrouw, Juffrouw Schepers (en) Juffrouw Pretorus zei, dat zij een gelegentheid gevonden heb dat haar gedagten is, dat als wij werken wil daar een pad af ken gemaak worden. Zij zouw ons de anderen dag het aan wijsen, — was de berg onder mis, kon zij de plek niet vinden; vond ouwe Strijdom het. Ik, Jan, en ouwe Botha, is gegaan om te zien wat Botha van die kaffers pad zeggen zal. Wij zouw alle mee nemen, maar Botha zei, als wij met ons drie is, ken wij genoeg zien. Toen wij op de berg was zei Jan, dat wij de wagens, tot op die bank bringen ken en ging die pas af, dat was vaste klippen en stijl, en wijste waar die wagen kon blijven staan. Ik sweeg stil om te horen wat Botha zeggen zouw; tot zoo ver sprak hij

niets. Ging wij dan de kaffers voet pad af. Op de eerste bank blijf Botha staan. Ik ging agter Jan af, kwam Botha ons na. Toen wij omtrind daar was zei ik in presint van Jan, dat ik tot nog toe geen kans ziet om een agter wiel hier door te bringen. Toen wij door was wagte ik na Botha zijn antwoord, maar hij sprak niet. Daar ging een klomp spooren van bokken of schapen de berg af; zei Jan dat die kaffers van ons schapen gestolen heb; ging ik op de spoor omtrind een twintig stappen, zag ik dat Jan met Botha sprak, wouw ik weten wat Botha zei, maar toen ik bij haar kwam sweeg hij stil. Vraag ik Botha of hij kans ziet om al de wagens hier door te bringen, zonder groot gevaar. Zei dat hij geen wiel door krijgen zal, want dat een wiel hem hier baas is. Jan zei dat (hij) winste dat hij een krans kon krijgen om de wagens en goederen af te sakken. Ik zei, als die krans van boven (zo) was, dat men van boven bij kon komen kon wij het hier doen. Hij kijkte na boven, zei hij dat daar een groene streep af kom, dat wij moet gaan zien, ik stimde met hem, maar wis wel dat het niet mogelijk was, wij zouw dan gaan. Wij zouw dan eers eider eenige tabak roken. Toen wij gaan zouw, zei ik dat wij eerste na de houd bos kloof moet gaan, om te zien of wij die door ken, als wij meschien de krans niet bij komen ken van boven, en als wij bij de vrouwe haar pad af ken, of bij Strijdom zijn, anders is het soeken van boven voor niet. Ik had Jan gevraagt, of wij die bos kloof door ken; zei hij, dat hij een wolve paatje per geluk gevonden had! Anders (was) hij de kloof niet door gekomen. Ik vraagte of men daar geen vee door jagen ken. Zei hij, dat als men een bok

een riem om zijn hooren bind men die daar af bringen ken.

Toen wij bij de boskloof kwam, zei ik, dat wij hier moet kijken na pad, dat die twee kaffers ons gezegt heb dat wij ons beeste hier door jagen ken. Wij vond daar dat, als wij werken wouw, twee driften gemaak kon worden. Van daar is wij na de water val gegaan, daar hij de wolve paatje per geluk gevonden had; vond men dat een wage pad te maken was, zooals wij winsten kon, en als ons vee zon(der) maken door ken jagen.

Ik liet mijn gedagten gaan waar om de man dus liegen moes, wat hem daar toe vergte; maar vond niets daar hij het onnodig had, als dat hij een slapheid aan de andere doen wouw om de kaffers pad af te gaan, of waar hij met zij verkeerde sijnstima (sisteem) heen wil, ons van malkander te maken, dat hij baas over die bij hem zijnde ken wesen, (en) ik mijn niet ken verwennen te doen wat hij wil of goed keur. Hij wouw dan dat wij na de krans moet gaan. Ik zei, dat wij die middel rug op gaan zal, en ziet hoedanig die is; omdat Jan die ook zoodanig gemaakt heeft dat men die ook kwalijk af ken.

Saterd. den 2de de avond zei Carolus en Strijdom, dat die pad lig te maken is, dat men bijna de agter wielen niet behoef uit te trekken, en hoegenaamd geen schuinste in de pad komd.

Pieta is met de vee tot op de vontijn gekomen Isaak Strijdom, en Isaak Albag de Jonge, zouw de kouijen met de klijn kalvers jagen, 12 of 14 in getal, is een kalf wegeraak, is de kouij terug gelopen en de

andere dag was nog een kalf weg. De kouij en kalf heef zij de andere dag gevonden.

Bij de beeste getal komt de bonte veers van Pieta, haar kalf, die van mij die weg gewees is, haar kalf, bij, — maak . . . . 453.
de kouij van Carolus die vrekt is, gaat af, blijft de getal 452

Sond. den 3de. Is Pieta met de vee op de berg bij ons gekomen. Jan Pretorus zei, dat hij zijn wagen bij de kaffers voet pad af dragen zal. Ik, Botha, Strijdom (en)Albag souw voor ons een pad maken, daar wij de wagens de agter wielen zal uit halen en af sleepen met de handen of ossen.

Maand. den 4de. Is Jan vertrokken na de kaffers pad, en wij aan onse pad aan werken. Toen wij aan werken was zei Botha, dat Jan die drie osse die hij hem gegeven heb om te leeren en te drijven, genomen heb zonder hem het eens te zeggen, en zijn voortouw en juk die hij in zijn gebruik heb, ook. Hij zei of Jan zijn melk vaatje ook weg hebben zal. De avond had wij ons pad over de helfte klaar, en Jan was aan goed af bringen.

Anthonie en Sakkanna is de morgen de bergh af na de kaffers gegaan om haar te zeggen voor ons mielies ter ruil te bringen; hij kwam de avond zoo als donker wierd, zei dat zij de volgende dag komen zouw. Ik vraagte of hij niet gevraag heb waar om zij niets voor ons ter ruil bring, daar zij mijn beloof heb. Hij zei dat zij aanstons vraag of wij pad maak; zei hij van neen, zei zij dat zij als dan bringen zal,

maar dat zij bevrees is dat wij haar zal laten pad maken. Sakana is de kaffer voed pad uit gekomen, was het te laat, is hij bij Jan gebleven. Toen wij aan de pad werkte, en zeer moe was van grote klippen uit de pad te rollen, zat wij een pijp tabak te roken, zei ik, dat ik niet ontdekken ken wat de reden is dat Jan zijn wagen de bergh af dragen wil daar men het af slepen ken. Antwoord ouwe Albag, dat hij zeg, dat hij voor zijn ossen jammer is, dat zij de wagen weer om de boskloof trekken moet. Ik zei, dat ik gedagt heb dat hij bang is voor de bossiekte voor zijn beeste. Ik zei, dat ik mijn verbeel dat ik als een gek doen zouw als mijn ossen het slepen ken, als ik het dragen zouw; en als hij voor zijn ossen jammerte heb waarom moet ik dan mijn wagens ook dragen.

Dinsd. den 5de. Had wij de morgen sware mis op de berg, kon wij niet vroeg aan pad werken, was wij de avond nog niet klaar met de pad.

De morgen had Pieta, Willem (en) Diederick, Catrijn vas gehouden, en een pak slagen gegeven. Met dat sij nog besig was kwam Albach en zei aan mijn, dat ik komen moet om te zien. Is ik dereck gegaan en gevraagt, zei de kinders aan mijn dat Catrijn alle slegte dingen van haar spreek, dat zij met ware bewijs overtuijgde, hied zij het liegen. (Ik vraag) wat het was. Zij had gezegt dat die luisen die zij aan haar heb, zij het van Willem krijg, en Pieta en Diederick had haar de pruimbessies af genomen die zij voor ouwe Lena gepluk heb, en toen zij het aan Albag zei dat zij lieg, zei hij als zij zoo sleg niet was zij niet zoo spreken zouw. Zij had het bij

al de wagens rond verteld, en toen hied zij het liegen. Toen Albag haar de andwoord had gegeven, zei zij als dan haar eigeregtigheid zal doen, want dat het nu reets de tweede keer is dat zij soek haar eer te roven. Ik zei aan Albag, als het zoo is, laat haar dan zien dat zij met de kinders klaar komd, wand dat ik haar in u (tegenwoordigheid) gezeg heb, de eerste keer dat als de kinders aan haar eits zeg of doet dat niet betaamd, zij direck na de ouder van de kind moet gaan en aan die zeggen wat haar is weder varen. Toen zij omtrind haar loesing had, zei ik aan de kinders dat zij nu te vrede wesen moet. Ik zei aan Albagh, dat ik daar niets aan doen ken wand dat hij haar gestraf heb, en ik haar gezeg heb en zij wil niet luister na hem zoo min als na mijn, en de kinders zal op zoo een wijs haar naam sien en hooren schinden, word verbitterd en zouw op les een ongeluk begaan; wand die saksewaksie (satisfaktie) die zij van hen ontfang is meer om haar te sterken en haar ondeugentheid als om haar te tugten. Toen zei Albag dat zij het verdient heb, dat hij daar niet om geef, maar dat zij zoo brutaal zijn ketel om gelopen heef. Die kinders zei, dat hij Willem een stoot gegeven heb en toen is de ketel om gevallen. Ik zei aan Albag, dat hij alle harten bij zijne beproeven moet, dat hij over zijn ketel zoo affronteerd was, hoedanig zal die jongelingen niet weesen om haar karakter en haar naam van eer te behouden. Uw ketel, als gij het weer op teld en reg zit, is hij weer eerlijk, maar als zij het zoo laat is haar naam voor altoos geschonden. Hij gaf mijn in alles gelijk.

De agter middag in het veld kwam Pieta en Cor-

nelis met mijn schapen na de water, kwam Albag zijn schapen na aan haar, riep Lalie, dat Cornelis het keeren moet; keerde hij het in de plaats dat zij het doen moeste. Toen de schapen weer bijna onder malkander was, ging zij aan scellen en gruwelijk vloeken op Pieta en Cornelis, tot dat zij op les zei, dat het van speulsheid is dat zij met de schapen agter haar aan loop. Is Pieta naar haar gegaan, had zij een groote stuk houd in de handen en wouw hem slaan, heb hij haar een of twee slagen met zijn hand gegeven, en haar gezegt dat hij haar betalen zal als hij bij de wagen komd. De avond had hij en de anderen haar een loesing gegeven. Anthonie scheen ontevreden te zijn, en sprak tegen mijn vrouw, zij kon hem niet verstaan en zei aan Lourins in gebroken Engels, dat zij wagten moet tot ik komd. Toen ik van de werk kwam was het bij donker, heb ik haar en Albag laate roepen en haar gevraag wat zij aan mijn vrouw zeggen wouw. Zei Lourins, dat Anthonie wil zeggen, dat waarom de kinders niet wagt tot ik komd, en dat ik haar straffen moet. Ik zei, dat ik haar de voornaamste gezeg heb dat, als aan haar eits gedan word of gezegt, zij niet onbetamelijk doen moet maar aan de ouders te zeggen, dan kon ik haar assesteeren. Maar zij schel en vloekt de kinders uit zonder reden, ken ik de kinders niet beletten haar te verdedigen; en als zij bij Albag assetentie had gekregen had zij seker na hem gegaan. Ik zei, dat zij haar eige vader tot leugenaar maak, en voor een boef rond schindert, zelf zeg zij dat Albag na haar vrij, haar eige vader; en bij de Bossemans mijd van hem die bij Jan is houijd; dat met haar niets anders te doen staad als :

de roede is voor de rug van de dwaas. Toen ik haar alles onder haar verstand gebragt had. zei zij, dat bij haar regter de wet is, als een schinder rond gaat om alles aan malkander te schinder en hij krijg een pak slagen, en gaat klagen, de saak onder sogt word door de regter en het word waar bevonden, de schinder de punt van zijn tong afgesneden en hem dan laate lopen.

Woensd. den 6de. Was het weer mis op de bergen, kon wij niet heel vroeg aan de pad gaan. Toen ik nog niet op was hoorde mijn vrouw dat Lalie weer wat gesproken had dat niet en deugde; zei dat ik gaan moet om te horen. Ik ging na Albag en vraag wat er te doen was; zei hij, dat Lalie in zijn presint dat (wijl) hij haar berispe wouw over het geen gedaan en gesproken had, in gruwelijke scheldwoorden uitbarste, had hij haar een slag gegeven, maar dat wil niet helpen. Ik aan Albag, dat als zij niet te vreden is ik haar het zal doen betalen. Albag zei, dat hij het niet betalen ken. Ik zei, dat hier geen regbank is, ben wij verpligt om ver(der) moelijkheid voor te weesen en kwaad te straffven haar een behoorlijke lijf straf te geven; zei aan de kinders dat zij haar vashouden moet, heb ik haar met een riem een losse loesing gegeven, en haar gevraagt of zij tevreden wezen zal. Zij beloofde het voor een tweede maal weer, ik herindert haar, de belofte die zij gedaan had over juffrouw Schepers en Hendriena, dat zij nu beter doen moet, of dat wij verpligt wesen zal na de wet met sulke te handelen. Zij zei dan, dat zij haar stil gedragen zal.

De avond was wij met ons pad op hondert stappen na klaar.

Die dag had een rode kouij van mijn gekalf, en de kaffers kouij haar kalf is weg gewees, is gevonden; een swarte veers heb de ander morgen gekalf, komt bij de getal drie, komt de getal op 453

Donderd. den 7de. Heb wij ons pad klaar gekregen, en nam ons voor in twee dagen de wagens af te bringen. Jan had de 5de dag zijn wagen en goederen nog niet af.

Vrijd. den 8ste. Had wij de gehele dag sware mis op de bergh, dat wij met de wagens niets kon beginnen; de nagt had wij regen.

Saterd. den 9de was de regen en mis tot over middag; heb wij met mijn pakwagen probeerd af te gaan. Het ging beter als ik of wij gedagt heb; wij had de agter wielen uit getrokken en een tak onder de as laate slepen, dat de bouten niet vas ken haken of af breken ken. Daar is in de bergh een opdragende bult, daar wij de wielen souw insteken; het was tegen de avond, gunden wij ons die tijd niet, wou wij de wagen daar door late slepen, was het te swaar, kwam de wagen aan een grote onregeerbaare klip, heb wij de wagen laate staan, en de vier osse met de jukken laat uit klimmen. Het ging knap, maar tog boven mijn verwagting; ik had gedagt dat geen in-gespanne osse daar uitklimmen kon.

Bij de beeste getal komt de swarte kouij die Willem geleerd heb bij Rossetoe, haar kalf, de makke

rode, die Pieta aan Calidon geleerd heb haar kalf, komd de getal op 455

Sond. den 10de. Had wij de morgen helder weer en weste wind, niet sterk. Omtrind 11 uur, stak de weer in de weste kand op, en de wind kwam uit zuit oos, was ik op nieuws weer onweer te wagten.

De avond was een swarte veers siek, blijf in de veld legen, was de morgen doot, gaat van de getal éen af, blijf 454

De morgen zei ik aan Anthonie, dat hij en Sakanna gaan mog als zij het verkiest na de kaffers, en haar te zeggen voor ons mielies en tabak ter ruil te bringen, overmits wij niets meer had als vlees; en dat hij zien moet om haar met hem mee te bringen, en wat dat zij de eerste keer beloof het, tot twee maal toe, en niet gekomen. Mijn vrouw gaf voor de moeder van de Captijn een bokvel, en een schaap steerd aan Anthonie, dat zij haar volk met mielies steuren moed, dat zij het ruilen zal voor vellen en vet. Jan had de dag tevoren twee vellen gesteurd, heb hij bijna een knapsak vol gekregen. Toen Anthonie gaan zou zei Lourins, dat hij same gaan zouw en nam Sakanna mee.

Maand. den 11de. De morgen zouw wij de wagens af bringen was een gedeelte van ons ossen weg. Ik zei, dat het voor Willem te veel beeste is, waarom dat Botha niet een van zijn kinders meegesteurd heb; nu moet wij weer een dag versuimen. Ik liet Pieta en Diederick de wagen tot op de pad trekken, en toen heb wij de pakwagen af gebragt. Op de leste steijlte

nam wij de draai te kord, kwam de wiel aan een klip, maak wij de sleep, daar de agter wielen op leij, los, en remde een wiel. ging de osse aan lopen maar kwam gelukkig af tot onder. Het was te laat om nog een wagen af te bringen, nam wij voor de andere dag ons maatregels beter te nemen.

Dinsd. den 12de had wij de gehele dag onweer, dat wij niets doen kon. Heb ik de trop schapen af gesteurd met Pieta, en de lammerschapen houd ik daar, tot de weer een wijnig op klaren mag, maar het bleef tot de avond, kon ik die schapen niet late vreten dat het te donker van de mis was.

Woensd. den 13de. Heb ik de lammerschapen afgebragt, maar daar was een goede deel kapot, een grote dertig. Ik zei aan Pieta dat ik weer na de wagens gaan zal, overmits Jeremias en Annie alle bijde siek is aan de koors en Cornelia twee klijne kinders heb, alles alleen doen moet. Ik had Willem gezegt de beeste ook af te bringen. De paarden was nog van de vorige dag weg.

Jan had zijn wagen de ag(s)te dag nog niet met afdragen ten vollen af en gereet. Woensdag avond heb hij zijn schapen af tot bij zijn wagens. Ik agte het voor mijn geluk dat ik mijn van Jan Pretorus niet heb late bepraten mijn wagens af te dragen; ik had berekend dat hij zes dragers voor zijn wagen kon uit maken, en hij draag—ik wel min zeggen—zeven of agt dagen; en wij kon voor agt wagens tien dragers uit maken,—hoelang zou wij niet gedragen hebben, en die onweer, die wij tusschen die tijd gehad heef : wij

was in een maand tijd niet klaar gekomen met goede dagen, en met onweer was twee maanden gemoeijd.

Donderd. den 14de. Heef Willem de beeste onder bij Pieta gekregen; is Carolus na boven gekomen, had Willem de paarde gekregen, was twee paarden opsent, souw Willem de andere dag opsoeken.

De middag heb ik Goestaf na Pieta gesteurd, hem laate weeten, dat hij mijn de andere dag de osse steuren moet. Toen was met de onweer vier kalvers verlooren gegaan, door agteloosheid, twee van mijn, éen van Carolus en éen van Pieta.

Vrijd. den 15de. Heb Pieta de osse gesteurd, mankeerd vier aan de haar. Willem zei dat zij onder de beeste gebleven is met uitjagen; stelde ik mijn gerus. Botha steurde na Jan, om te zien of de zijne bij Jan mog weesen; was daar éen. Nu mankeerd drie : een van mijn, een van Carolus, een van Botha.

De middag heb wij Carolus zijn wagen af gebragt met veel moejelijkheid, wand wij moes de wielen tegen de berg insteken en weer uithalen, en de weg is zoo nouw dat men geen plaas ken krijgen om te staan, dat men de wielen uit of in krijgen ken. Het ging dan gelukkig met de wagen tot op de eerste bank, daar wij het wouw hebben. Wij had de dag mooije weer maar de avond begon de weer op te steken, de bergh viel onder mis, en het begon te regenen .

Jan had de morgen zijn wagen gereet, zouw het af bringen. Omtrind tien stappen van de plaas daar hij stond viel de wagen ondersten boven. Ik vraag waar Jan zijn wagen is, dat ik het niet ziet; nam ik

de keijker, zag ik dat de wagen lij, en hij en zijn vrouw met de Bossemans goed uitpakte. Hij had de wagen eer wij met de onse onder was, weer op de been en ingespannen. Maar hij had slegs drie hondert stappen gereden of de osse ging aan glijen op de gras, en vervolgens aan hollen, de lijder voor weg, de wagen over een klip, lij het voor een tweede keer. De eerste keer had niets gebroken als alleen de voorboog van zijn tind, maar de tweede keer was alleen zijn tind geheel aan stukkend. Hij maakte het ten eersten weer gereet zonder tind, is hij een endsweegs af gereden daar hij geen gevaar had. Wij had toen twee wagens op de eerste bank zonder ongeluk, met haar vragten.

Saterd. den 16de. Had wij de morgen zoo slegte weer, dat wij niets doen kon; had wij een wagen de takken bijgebrag, als de weer een wijnig opklaar het af te bringen. Toen wij sag dat de weer niet verandert tegen de avond, heb wij takken gekapt voor al de wagens zoo veel wij nodig hebben zal.

Pieta had klijn Gert van juffrouw Schepers gesteurd om mielies te halen, steurde ik Koot mee en laat aan Pieta weeten, dat hij mijn drie slag schapen steuren moet. Botha en Albag liet eider een komen.

Sond. den 17de. Heb Botha takken aangesleep; ik zei dat ik mijn ten eenemaal voorgenomen heb, Sondag niet te werken.

Maand. den 18de. Heb wij de takken aan de wagens gebonden, had wij de avond klaar.

Dinsd. den 19de heb wij mijn en Pieta zijn wagens af gebragt; het ging zover nog wel, maar mijn sleeptak met de swaarste goederen als kruijd, loot, Koegels, souijt, en eijserwerk, trekte aan een klipbank vast, dat wij het voor donker niet los kon krijgen; liet wij 't staan, dekte de kruid kist met vellen voor de regen en mij vrouw haar klere kist. De avond ging het aan regenen tot de andere dag, is ik gaan sien of de goederen niet beschadig mag wesen, was de kruid kist drie vingers in de water in de vel daar het op stond — was de vel om gebonden kon de water niet uitloopen. Ik maakte het ten eersten netjes toe, dat de regen het niet beschadig kon, maar was verpligt het de geheele dag daar te late blijven.

Woensd. den 20ste. Had wij de geheele dag regen, kon wij niets doen. De agter middag is Cornelia en Koot gegaan om mielies van de sleeptak te halen; heb zij ons kouijen meegebragt, maar vijf daar van was de morgen weg met de ossen, is na Pieta gelopen voor de regen.

Donderd. den 21ste. Had wij sware mis op de bergh, was het zoo nad dat wij verpligt was te wagten met de wagens tot middag, heb wij mijn sleeptak en Botha zijn wagen af gebrag, en juffrouw Schepers haare een endweegs tegen de berg laate staan, overmits het donker wierd.

Vrijd. den 22ste. Is wij met de ossen gegaan om jufr. Schepers haar wagens af te halen. Toen wij een eind weegs af was, brak de voortang van de oude wagen in de as af; heb wij de tind en leeren af gesleep,

dat zij haar goederen in bergen kon voor de onweer, en voor haar en haar kinderen. Wij liet haar helpen haar voornaamste goederen af bringen. Tot geluk was het over de helfte van de bergh, kon zij het spoedig af krijgen.

Op een dag dat wij op de berg na mooije weer wagte, kwam van de kaffers in zei, dat de Captijn Sakana souw laate roepen. Ik zei aan Louwrins dat als de Captijn het doet hij Sakana niet steuren moet, dat als hij wat te zeggen heb hij komen moet of een van zijn voornaamste uit zijn naam. Donderdag den 21ste kwam een van zijn grootste, sooveel als ambassadeur, en zei dat de Captijn alleen maar zeggen wouw, dat de volk bang of bevrees is voor onse komste; maar dat hij niet bevrees is, wand dat zijn volk bij ons komd. Ik was niet tegenwoordig toen hij kwam, kon ik Louwrins niets zeggen wat mijn gedagten was, maar nam mijn voor zoodraa als ik onder de berg was ik hem mijn gedagte te zeggen : dat van ons drie beeste of ossen apsint is, dat het meschien haar bevrees maak.

Saterd. den 23ste. Heb wij de leste wagens en goederen af gebrag; 't ging dan gelukkig. Jan is na ons gekomen met zijn vrouw, toen wij op ging om de leste wagens te halen is hij mee gegaan en heef geholpen, hoewel dat wij zijn hulp niet nodig had.

Toen Jan bij mijn was, dat wij zoowat gepraat had van regen en mooij weer, zei hij : begrijp, Kijser is weer apsint — — dat is zijn klijn Bosseman. — — Ik vraag wat de oorsaak is. Hij zei, hij en groot Wintvogel zouw scha(pen) oppassen, heb zij een grote

hamel geslagt of de keel af gesneden, en geen tijd gehad om daar van te braijen; heb zij de bors en steerd, ook een stuk van de bouijd afgesneden, en dig aan zijn wagen in een boom geborgen; merkte hij het de andere dag aan de roof vogels. Toen Kijser het zag, pakte hij hem onvermerk weg; is hij hem nagegaan maar kon hem niet krijgen; heb hij Wintvogel aan de oogbouijt gebonden en goed door gehaal. Hij zei dat hij hem een haal over zijn oog gegeven heb per ongeluk, dat die nog dik is en hem hinder! Ik kon hem daar geen andwoord op geven, maar dag bij mijn selven, als zij eten genoeg krijg dat ordentelijk is, zij zulks niet doen zal. Toen ik mijn gedagten verder liet gaan, herenderde (ik) mijn, dat hij de Bossemans van Albag genomen heb, dat een slegte behandeling de oorsaak wesen zouw, dat zijn ook door die van Albag schapeerd. En ziet nu, dat zij bij hem nog veel minder goed doen wel, en straffer behandelt word, wand in de lijf en op de lijf straf is ongepermeteerd. Albag zijn handel wijs met de Bossemans, kon ik niet goed keuren maar die van Jan — — tot verbetering — — nog minder, overmits hij ombarmartiger straf als Albagh.

Sond. den 24ste. Is de kinders van Botha (en) jufr. Schepers gegaan na de kaffers om mielies en meel te ruilen. Albag zijn bastaards ik ook gegaan, en Isaak Strijdom.

Maand. den 25ste. De morgen toen wij opstond, was Isaak Albag de Jonge, Kootje van jufr. Schepers, een zoon, Frederick, een zoon van Botha, apsint. Albag zei dat zijn Isaak zijn geweer en al zijn kruijd

heb mee genomen, ook koegels. Jufr. Schepers zei dat haar Kootje een geweer met bandelier en kruid horen had mee genomen. Van mijn was een geweer weg, die Carolus bij hem had, die mijn twee hondert Rrd. waard was, en mijn koste hondert zeven en dertig Rrd. — Van die twee soldaten had zij al haar kruid en loot weg genomen. Van Daniel Peffer had zij anderhalve rol tabak, een hemd, een onderbaatje, gare, naalden, naaij ring(en) een mes. Uit Carolus zijn bandelier was koegels. Isaak Strijdom zei, dat zij de avond hem ook mee hebben wou toen hij aan slaap was, maar hij wis niet dat zij loopen wouw. Botha liep aanstons na. Ik zei aan Carolus dat hij mee gaan kon om dat ik bevrees is dat zij Pieta de paarden zal ontsteelen. Hij had veel praatjes, dat die geweer weg was. Ik zei dat hij daar voor niet zoo veel over spreek, dat hij liever moet zien haar en handen te krijgen. Hij zouw dan de een de oor af snijden en dan zouw hij alle maal doot schieten. Ik zei dat ik maar zelfs gaan zal, dat ik ziet dat zij de paarden ook in handen krijg. Is ik gegaan, en Carolus ging dan mee. Ik nam Isaak Strijdom met mijn.

Toen wij bij Pieta kon sien zag wij de paarden, en Strijdom zei dat hij bij de paarde een zag, — is wij aanstonds af gegaan, blijf de paarde staan. Toen wij bij Pieta komd, zei ik hem in wijnig (woorden) hoe het was, en zei dat hij de paarden moet halen laaten. Ik zei aan Carolus, dat hij met Botha gaan moet en te zien haar voor te komen, maar hij scheen geen groote lus daar toe te hebben, en voerd in scheldwoorden uit, dat hij met zijn afgematte lighaam moet loopen, dat hij de leste doot schieten zal. Ik zei,

dat hij alsdan maar blijven moet, wand ik zag dat ouwe Botha hem bitter bedroefde over de vonnis die over zijn kind minder jarig uit gesproken word, en zei dat hij met Carolus geen tree mee gaat. Ik zei dat ik met hem gaan zal, dat Carolus maar blijven moet. Carolus zei dat hij de een de oor af snijden zal in dan dootschieten. Zei Botha dat als hij zijn kind doot schiet hij hem ook doot schiet. Ik zei aan Botha, dat wij gaan zal. Die ouwe man deet anders niets als weenen.

Toen wij omtrind een kward uur gegaan had, zei ik aan hem dat ik spoor ziet, die mijn voor komd of het haar spoor is. Wij nam de koers na de rivier, daar wij dag haar voor te wesen, maar een wijnig verder zag wij dat het haar spoor is die ik gezien had, en dat zij ons reets voor was. Is wij haar een Groot Eind weegs na gegaan, maar ziende dat onse poging te vergeefs is, zei Botha dat het voor hem scheen of wij haar niet bij komen zal, wand dat wij agter is in zij voor sterker weg gaat als wij op haar spoor, dat wij liever sien moet haar met paarden na te sitten. Ik stelde het in zijn keur, en wouw zoo veel bij dragen als ik kon, om alles weer te reg te helpen. Is wij gegaan presenteerde Carolus hem zijn paard aan. Ik zei dat hij voor Diederik de mijne krijgen ken, maar dat hij Albagh om de zijne vragen moed en, dan twee hebbende, zal het eenigsins gaan; want die van mijn ken mijn niet dragen, was het niet zouw ik zelfs met hen rijden. Ik vraag aan Albagh om zijn paard tot behulp van de ander, en zei dat het zijn belangen ook is, maar hij had aanstonds draijen : dat was dan Louw zijn en het was een vulletje. Ik zei : van in

haar vierde jaar. Toen presinteerde Pieta zijn merrie aan, zouw Botha dan rijden. Maar een wijnig daar over gepeijns hebbende, zei hij, dat hij swarigheit ziet van haar te vervolgen met de kind. Ik zei, dat als ik paarden heb ik haar, al was het alleen, narijden zal, en haar tot haar plig bringen of gevangen nemen zal. Hij zei, dat als hij zij gedagten gaan laat, als hij te paard komd dat de Baster hem voorsitten zal, en mogelijk hem doot schieten zal om de paarden. En te voet komt men haar niet voor. Ik zei, als men doen wil dat zij heel gemakkelijk te krijgen is, maar dat ik alleen maar bevrees is van huis te rijden of (te) gaan, voor andere toe vallen, als ik van huis is.

Tegen de avond is Carolus en Botha na ons wagens gegaan, ik is bij de vee gebleven en zouw de andere dag zien de vee over te laaten komen.

Dinsd. den 26ste. Had wij regen weer, kon ik de vee niet laate trekken; de avond had wij stadige regen.

Woensd. den 27ste. Had wij nog de zelfde weer.

Agter middag kwam Marie Albag zeggen, dat daar volk is die haar vader zijn helfte beeste in een kloof vas keerd. Ik vraag of zij zien kon wat voor volk dat het is. Zei dat hij een witte kros heb, en dat zij hem van na bij niet gezien heb. Ik zei aan Albag, dat hij Louw zijn geweer moet laate halen, dat ik na Pieta gaan zal en te paard komen. Hij zei dat ik met hen gaan moet, dat hij geen geweer heb. Ik zei dat hij Louw zijn geweer nemen moet, dat ik na de kinders gaan zal, en ging voort. Toen Pieta en Diederik daar

kwam, wij (wei) de beeste in de kloof. Na mijn gedagte was de mijd benouijd om de beeste te halen uit de bossen, heb zij dat verrigt. Ouwe Albag zei dat zijn gedagte is dat zijn Isaak die beeste daar in gejaagt heb. Hij stond en roep hem bij zijn naam, en zei dat hij maar komen moed, dat hij hem niet slaan zal. Dan vloek hij weer, en zei : wat voor schellem klijnjong hij is. Maar al wat hij deet was te vergeefs gearbijt.

Donderd. den 28ste was de weer nog niet helder. Zei ik aan Pieta, dat ik gaan zal om te zien hoe ver hij met de werk gekomen is, en zal dan de vee laate komen. Ik nam slag vee voor een dag, vijf of zes mee. Toen ik bij de wagens kwam had zij aan de wagens geen hand tot werken gezit; in de pad was een wijnig onnodige klippen uit gehaald. Ik zei dat wij gaan moet om de voortang uit de bos te halen en de lank wagen. Het was aanstons alles presint, liet de voorste uit malkander halen en de stuk houd beslaan voor de tang en de lankwagen.

Toen ik bij de wagens kwam vond ik de groot kaffer die de Captijn gesteurd had mijn te laten weten dat Sekwatie mijn heb laten afspoeneeren, en dat hij mijn beeste zal laten halen, dat zijn volk die wippen in de bergh van die volk van Sekwatie gekregen heb, en haar uit gehoord heb. Ik zei dat mijn gedagten heel anders is over die stuk, maar dat ik daar om zien zal wat gebeuren zal. Maar ik is van gedagten, dat hij bevrees is dat van mijn beeste weg is en dat aan hem zal gevraagt worden, beschuldig hij Se-

kwati vooruit. En mijn gedagten is, dat hij de beeste heb. Ik laat hem zeggen, dat ik mijn beeste halen zal bij wie het wesen mag. Ik zei aan Carolus, dat hij gaan mag met de kinders om de vee de andere dag te bringen.

Vrijd. den 29ste. Ben Pieta met de vee opgekomen tot bij de wagens. Toen zij bij de wagens de bergh af kwam,, kwam de drie gedesterteurde, met namen : Isaak Albagh de Jonge, Kootje Schepers, Frederick Botha bij Pieta en Diederick Besuidenhoud.

Toen zij bij de wagen kwam vraag wij haar na de reden waarom zij zulks gedaan heb. Zei dat zij wouw uitgaan na ons gewese land, maar toen zij drie dagen weg was begon Frederick berouw te krijgen; zei hij de vierde morgen dat hij om draaijen wil na zijn ouders, en had de geheele nagt niets (gedaan als) gehuild. Toen begos Albag mede lijden met hem te krijgen, en ging ook aan huilen, is zij om gekeerd na de wagens. Maar Koot wouw niet, maar ziende dat zij aan loopen ging is hij nagekomen. Zij had een rooij bok geschoten, en een wilde hoender. Wij vond alles wat zij weg genomen of gestolen had, als 36 koegels van Anthonie, en kruid makeerd ook van hem; een toom van ouwe Albag, twee osse riemmen van Carolus. Albag vraag mijn wat ik met zijn kind doen wil. Ik zei, terwijl zij zelfs gekomen ben, en de de goederen bijna alles weer gebragt heb, ik haar voor dit maal alles vergeven wil voor mijn pard. Zei jufr. Schepers, dat zij niet tevreden is vóordat haar zoon een loesing gehad heef, riep zij Carolus en een paar

anderen, liet hem vast houden, heef zij hem met twee stroppen een loesing gegeven; en Albag zijn zoon ook; toen Botha zijn zoon ook. Carolus heef Albag zijn zoon een slag met de vuijst gegeven boven zijn oog, dat hij een wond had. Vraag ik hem waarom hij zulks doet, zei hij, dat de Baster te trots is in zijn voor komst. Ik zei, dat hij het aan de ouders laten moed, dat een eider ouder zijn kind na zijn gevoelen straffen ken. Nadat zij haar loesing gehad had, vergeef wij het haar voor det maal allen.

Saterd. den 30ste. Had wij regen, kon wij niet veel doen. Wij had jufr. Schepers haar wagen weer bijna aan elkander, en de pad had wij ook veel aan gedaan met de regen weer.

Sond. den 31ste. Had wij nog regen en onweer; zei wij, dat ons vee tegen de berg niet aan leven blijven ken; heb wij de vee af gesteurd tot op de leste rif van de bergh. Ik zei dat wij de beeste tellen moet om te zien hoeveel aan de getal mankerd.

Telde ik en Carolus alles te samen, was de getal in generaal 490
gaat af : van Jufr. Schepersen : 21, Botha 7, twee van Jan, twee van Anthonie : alles te samen 32

Blijf de getal voor mijn en mijn kinders . 458
Daar moes wesen 466

dus komt op de getal ag te kord.

Aan de haar mis wij drie van Carolus, twee osse

en een veers, van mijn een os, van Pieta een veerskalf.

De Vrijdag avond was Pieta en Willem Strijdom hand gemeen; ik vraag wat de oorsaak was. Zei Pieta, dat Willem van hem aan Cornelia leugens verteld heb, en van Cornelia weer aan hem; dat het reets de tweede keer is dat hij dat doet, dat hij zouw gezegt hebben, dat hij aan mijn zeggen zal dat Willem na de beeste niet wil kijken, dat ik hem aan de wagewiel vasmaken moet, en hem een pak slagen geven; en hij had hem niets meer gezegt als dat hij de halve dag bij de kraal blijf, en dat daar reets beeste weg is en vier kalvers ver ongeluk is, dat als ik het hoor en ziet het mijn niet aangenaam wesen zal. Ik zei aan Willem, waarom hij niet aan mijn kon zeggen heb als hem eits weder vaard; dat hij aan anderen gaat vertellen, dat de praat zoo groot word, meer als alles waard is. En dat hij in het toekomende het niet weer doen moet, maar bij mijn te komen klagen. Hij zei dat Neeltje hem daar na gevraagt heb. Ik zei wat dat hij dan nodig had haar het te zeggen, of hij dan niet weet dat zij van een hoender stuitje gevreten heb, wand ik dag dat zij het zoo groot gemaakt had om dat zij stil sweeg toen Willem haar naam noemde. Kwam Carolus en wouw haar met een stok slaan, nam ik een juk scheij en zei dat hij prubeeren moet zijn handen aan haar te setten, nam hij zijn twee kinderen en zouw dan weg gaan. Is hij een endje van de wagens gegaan, tot wij aan slaap was, is hij weer gekomen.

Ouwe Strijdom komd bij mijn klagen, dat Carolus zijn kinders bij de vee geslagen heb. Isaak en Wil-

lem ook. Ik vraag aan Carolus waar om hij dat gedaan heb. Zei hij, dat hij Isaak een houw met een kierie voor zijn maars gegeven heb omdat hij Willem niet helpen wouw de Kouijen met kalvers onder de beeste uit jagen, en Willem heef hij twee houwen gegeven om dat hij hem van de melk kluijtjes niet geven wouw, en geef hem niet als van de jongste kalver kouij een dop melk. Ik zei : Carolus, ik heb u gezegt als gij gaat om de vee te halen, dat het weer eene rusie wesen zal. Hij zei, dat Pieta en allemaal hem daar zoo deerlijk voor de spot gehouden heb. Ik vraag Pieta; zei hij, dat Carolus de avond hem slaan wouw, en schopte al haar melk op de grond uit, dat zij de avond niets te eten had, — wand haar vlees is die dag uit haar scherrem uitgestolen — wouw hij niet slagten om de vlees mee te voeren, moes zij de avond zonder eten blijven.

JANNUARIJ 1838.

Maand. den 1ste. Ben Pieta met de vee af getrokken tot onder de leste rif; is ik hem nagegaan, om te zien waar een gelegen plaas te vinden is, met de vee te leggen, dat ik het de beste berijken ken van de wagens.

Tegen de avond kwam de gesant van de Captijn bij mijn, ik zei aan hem dat hij aan de Captijn zeggen moet dat ik moe ben, dat hij mijn een kalbas bier steuren moet, en dat hij de volgende morgen bij mijn komen moet, dat ik hem gaarne spreeken wil. Hij had geen ander bootschap als mijn de pad voor de vee aan

te wijsen. Toen hij gaan zouw, gaf ik hem een schape bouijt voor de Captijn. Hij kwam voor de avond weer terug, en zei dat de Captijn om exschuis vraag, dat hij geen bier heb, maar dat hij zal laten maken en de morgen bij mijn komen.

Dinsd. den 2de. De morgen kwam de Captijn en brag mijn een kalbas pap bier en zei, dat hij ander heb laten maken. Hij zei, dat hij met mijn gaan zouw tot waar ik verkies te blijven, dat ik de beste plaas verkiesen ken waar ik met mijn vee gaan wil.

De dag met trekken is drie schapen vrekt. Toen wij op de plaats kwam, daar ik die nagt blijven zouw, om de andere dag verder te zien na de beste gelegentheid, kwam een kaffer met een wijnig honing, wouw hij verruilen; het was te min en te sleg om daar eits voor te geven; nam de Captijn het van mijn te eeten. Tegen de avond is hij vertrokken, hij had een en twintig man met hem; hij beloofde de anderen dag weer bij mijn te komen.

Met son ondergaan was Louw Albag zijn schapen langs de rivier, hij was zelfs bij, vang de tijger een bok van mijn, die onder zijn schapen was om het te speenen. Hij liet mijn 't ten eersten weeten, ik ging en maakte een stel met de kop van de bok.

Woensd. den 3de. Ging Diederick na de stel, kwam mijn zeggen de geweer en de rus geslagen is, dat de kop van de bok weg is. Ook heb de tijger van de nagt twee schapen weg. Wij ging op de sleepsels en vond de schapen, maakte ik twee geweers vas.

De avond had wij zoo sterke regen tot omtrind 1 uur in de nag.

Donderd. den 4de kwam Diederick mijn zeggen, dat de tijger bij de stel niet gewees is, maar dat hij weer twee schapen weg heb. Wij ging de sleepsels na, was het een schaap in een bok; ging (ik) die dag met de schapen, maakte Diederick twee stellen. De avond had wij regen tot bijna de morgen.

Vrijd. den 5de de nagt is de tijger bij de stel gewees, wijgerde een geweer en de een was in de rus, zoo dat wij nog niets had.

Saterd. den 6de kwam Pieta met de osse, zei dat hij van Disndag alle dagen regen in de berg gehad heef, dat het te glat is om de wagen af te bringen, dat zij Carolus zijn wagen alleen af heb gebragt toen de regen kwam, dat hij de ossen heb mee gebragt. Ik steurde Willem met de pakos met een sak meel, hij souw na de os gaan soeken die de berg uit gestreken was, en Jan had hem gezien en beduit waar hij hem gezien had.

De avond had wij een regen dat alles onder water was, de regen deurde tot bijna dag.

Sond. 7de kwam Willem terug, zei dat de berg onder mis leg, dat hij na de os niet is gegaan. Ik zei, waarom hij niet gebleven is om na de mis, af als het niet regen, te soekken, dat de os verstrijken zal. Hij zei dat Mias [1]) soo siek is dat hij geen nag of dag rus

---

[1]) Verkorting van Jeremias, sijn jongste seun.

heb, dat zijn moeder gedeurig met hem sitten moet. Ik wouw direk gaan, maar het was te laat.

Maand. den 8ste zouw ik de morgen vroeg rijden was de paarden de avond uit gebleven. Carolus zei dat Koot de paarden gaan haalen zouw; hij kwam en zei, dat de paarden zei, dat de paarden bij de beeste was toen ik terug gekomen is van de jagt, dat ik haar ander zelfs gebragt zouw hebben. Diederick is de morgen vroeg gegaan met Koot, krijg zij de paarden onbeschadig. Ik nam Goestaf met mijn, en de Captijn had mij 'n wijnig honing gesteurd, nam ik voor Mias. Ik gaf orders wat Pieta doen moes bij alle gevallen. Toen ik klaar was om te rijden kwam de gesant, en zei dat de Captijn mijn een mant meel gesteurd had, en als ik vet heb moes ik hem een wijnig steuren. Ook moes hij de bier kalbas mee bringen als het leeg was. Ik zei dat ik op de ogenblik geen vet heb, maar dat orders geven zal aan hem te steuren zoodra als daar geslag word. Hij brag een pot die mijn vrouw mijn steurde, gaf ik hem een bol harde vet voor beloning.

Anthonie was met de vee mee gegaan met Pieta voor de regen in de berg; wij had een hud gemaakt van gras en boven beeste vellen over, was het voor de regen redelijk digt; maar de eerste avond had wij geen sloot om de hut gemaakt, kwam de water onder in dat wij nouwelijks zitten kon, wand het was te laag gebouijt om in te staan. Omtrind middernagt was de water weer uit ons hut gesak, kon wij nouwelijks leggen op de natte gras, die ons voor beddegoed diende. Ander dag zei ik aan Diederick, dat ik met

de vee gaan zal, dat hij de huis moet reg maken. De avond was een sloot om gemaak, kon wij die nag uit de water leggen.

Toen ik bij de wagens kwam, was Mias een wijnig gebeterd. Ik vroeg of na de os niet een is gaan soeken, zei men dat de mis nog op de berg leg; ook zei men dat de twee Spaanse rammen, ook alle bij en de leste opregte, weg is, maar dat de mis op de berg leg! Ik zei dat het dog geen regen is dat men de spoor wel zien ken, om het op te soeken. Ik vraag of van de andere schapen niet weg is; zei Cornelia van neen. Ik vraag of daar getal van is; zei zij van neen, maar dat zij haar door gezien heb, dat zij niet aan de haar mis. Ik zei dat het onseker is om te weten of daar niet aan mankeerd.

Dinsd. den 9de. Is ik de bergh uit gegaan om te zien of ik van de os of rammen niets vinden kon, maar vond niets als spooren van de dag of de nagt, van de os.

Ik vraag aan Isaak Strijdom,—(die) kwam uit namen van zijn vader een stuk vlees vragen, brag hij mijn de boodschap dat de rammen weg is,—of daar niet een was om in de weer na de schapen te zien. Zei hij, dat hij met Carolus gegaan is om tind stokken te kappen; en klijn Gert en Piet moes de schapen oppassen, die heef Carolus ook mee genomen en toen zij kwam was het te laat. Ik zei : u vader laat mijn vlees vragen, en daar gaat mijn os en rammen verloren. Ik zei aan Pieta, dat hij hem een stuk vlees geven moet.

Ik had de morgen gesteurd om de ossen bij Pieta

te halen; hij moes zelfs mee komen om de wagens af te bringen om dat het die dag helder weer was. De middag kwam de weer uit de weste kand weer op, maar trok ons voorbij. Tegen de avond kwam Pieta met de ossen.

Woensd. den 10de. Had wij de morgen sware mis aan de bergh, ik zei aan Pieta, dat wij maar vroeg beginnen moet met de wagens, dat wij tegen de avond meschien regen hebben zal. Toen wij vijf wagens af had, begon het te regenen, was de pad te glad om de twee leste af te bringen, blijf oue Albag en Strijdom staan. Omtrind vier uur namiddag kwam Anthonie van de vee, ik vraag hem of het nog alles wel was, zei hij van ja, als alleen dat de tijger de nagt een schaap van Albag doot gebeten heb, en dat die kalf die weg was ook nog apsent is.

Verder zei hij aan Lourins, dat daar Knopneusen gekomen is van Sakana, om na haar te soeken, dat de Goeverneur een hoge Knopneus die bij de vort woond gesteurd heb, om na haar te soeken bij Rossetoe, dat hij gehoord heb dat ik de twee soldaten vas gemaakt heb, en weer na de Kaap getrokken is. Dan weer gehoord zoud hebben dat zij doot is, en dat de groot Makwamba op de weg na Rossetoe was, bij Sakanna gehoord heb dat wij hier is, die vijf gesteurd heb om haar te zeggen dat Goeverneur orders gegeven heb waar zij de soldaten krijg zij met haar komen moet, dat ik een man met haar mee geven moet, tot bij de vort. Ik zei dat ik geen man missen ken, en dat ik hier niet zoolang blijven ken tot zij van de vord weer terug komd, wand dat als ik voort trekken

ken, ik onder die tijd bij de vord weesen ken als zij weer terug komd. Carolus en mijn vrouw zei, dat wij dan liever om keeren moet wand dat wij geen tolk heb bij de Makwambas, en de wege onbekend is. Ik zei, dat als ik een brief aan de Goeverneur steurd met die Knopneus, waar ik is, dat—hoewel de Goeverneur het niet lesen ken,—hij de dag en datum wel zien ken, veranderde zij van gedagten. Ik zei dat, als bij voorbeeld de Goeverneur haar dat tot ongehoorzaamheid wil rekenen, ik aanspreeklik blijf, en dat ik niet geloven ken dat de Goeverneur mijn of haar het kwalijk nemen zal. Was zij tevreden, en stimde het met mijn toe.

Ik merkte dat Anthonie na huis verlang, dat het de heele saak was. Hij zei dat wij die Makwambas met ons meenemen moet, dat zij een wijnig goederen ter ruil heb, als wij onder de berg is en alles reg heb om te trekken zij weer bij ons wesen ken. Ik zei van ja. Ook zei Anthonie, dat aan de vort veel Franse schepen gewees is, dat het vranse goederen is die zij heb. Mijn vrouw zei, dat zij nu geloven moet wat Rossetoe gezegt heb, dat hij gekomen is om ons te halen en de andere maak haar klaar om ons schapen en beeste te nemen. Lourins zei dat hij niet van ons wil gaan; waar wij sterf hij ook sterven wil. Hij sprak met Anthonie en veranderde van besluit, en zouw blijven.

Donderd. den 11de was het nog altoos regen; zei Pieta of hij niet met de lammerschapen de bergh af gaan zal. Ik zei van ja, en slagvee de andere dag opbringen. Ik zei dat als de ossen af is hij haar—als

het de andere dag mooi weer is—mee bringen moet. Anthonie zei dat hij met Pieta same gaat, wand dat de berg te veel regent. Louwrins had voor hem een hud van beeste vellen gemaakt voor de regen, zei dat hij in zijn wagen blijven zal.

Vrijd. den 12de was het de morgen regen weer in de berg.

Kwam Sakana met vier Knopneusen met een wijnig klerasigoederen ter ruil. Zij wouw niets als voor bulle tanden ruilen. Lourins zei dat ik haar vragen moes met ons meet te gaan als wij de berg af mag komen. Ik vraag haar hoof, die bij haar was, wat ik haar voor beloning geven moet als zij mijn vee help jagen en ander werk help doen. Zei hij dat ik hem een tand moet geven, en als ik de andere wat geven wil ken ik het doen als ik wel. Ik ruilde twee twee stukjes goed uit noodrif voor een tand: een stukkie grof wit linnen en een stukkie streep goed. Ik wouw kouijen tanden verruilen, maar zij wouw het niet doen; zei dat zij geen order heb.

Van die beeste getal gaat die een bul os af, en twee komd bij—de kwaje kouij van Pieta, en Boekenus haar kalvers,—komd de getal voor mijn op . 459
En 't generaal 491
gerekend twee en dertig voor vreemd.

De Knopneusen ging na Sekwatie, en een zei dat hij (bij) ons blijven zouw bij ons vee. Ik gaf daar geen antwoord op, wouw sien wat haar mening wesen mag.

Tegen de avond kwam ons slagvee en ossen, Pieta kwam met de draag-os, hij brag mijn een bamboes

sweep stok zoo mooij als ik in ons land wijnig gezien heb. Hij zei dat zij digte bij ons veekraal een bos van bamboes gevonden had, dat wij nu geen houd stokken van noden heb. [1])

De avond laat Jan mijn weeten dat hij gister de spoor van de os op de berg gevonden heb, dat bij de os spoor een jarige kalf spoor staad.

Saterd. den 13de. Heb wij de leste wagens de twee rif van de bergh af gebragt, en de overige van de dag de andere met de leste gebragt tot op de waterval.

Toen wij aan inspannen was zouw ik gaan om na de os te soeken kwam de klijne Bosmans mijd van Jan uit naamen van haar baas mijn zeggen, dat zijn twee Bossemans de avond te voren is gekomen die weg gelopen is, en zeg dat zij die os gezien heb. Had hij hem, Groot Wintvogel, gesteurd om hem te halen; is ik niet gegaan. Tegen de avond kwam zijn klijn Jan met een bootschap, dat Wintvogel gekomen is, en zeg dat de os de loop genomen heb toen hij bij hem komd, na de vontijn; en wouw hem niet late keren, maar dat hij weet waar de os zijn slaap plaas is, als ik de andere dag steuren wil met andere ossen hij Wintvogel mee geven zal. Ik zei van ja, als u vader het doen wil zouw mijn lief wesen, en dat ik seker steuren zal de morgen vroeg.

Sond. den 14de. Heb wij de wagens bij de wa-

---

[1]) Die trek is Drakenberg hier oor op die punt waar later die pad gemaak is tussen Ohrigstad en Schoemansdal: bij die s.g. Duiwelspreekstoel af. Bamboes is tevinde N. onder Drakensberg, o.a. op die plaas Sadowa 165.

terval door gebrag, en de drif gemaak omdat het niet veel werk was. Toen wij door was zei wij, dat wij nu sien moet wat weg wij nu zullen inslaan : die Jan gevonden heb, of die bij ons was. Bij Jan moet wij twee dagen trekken eer wij onder is en bij ons is de weg zeer hard maar een korte stijlte. Wij was in een lange bedinken daarover. Wij ging de weg bij ons bekeijken; de eerste was te moejelijk, eindelijk nam wij voor de Boskloof te maken. Ik had de Captijn laate weten, dat hij Maandag zijn volk (moet sturen) die hij mijn beloof heef te steuren; laat hij mijn weeten dat hij de volk Dinsdag steuren zal, is wij Maandag aan de werk gegaan. De morgen laat Jan mijn en Albag, Jufr. Schepers vragen om hem af te helpen, tot bij ons op de waterval. Ik laat hem weeten, dat Pieta na de vee is de morgen vroeg, en klijn Albag, Isaak Strijdom ook, dat ik niemand heb maar dat ik zelfs gaan (zal).

Maand. den 15de. Heb wij een eind van de pad gemaak, is Jan na ons gekomen. Heb ik Pieta met de ossen af gesteurd, en aan hem gezegt dat hij zien moet om de vee te verleggen, dat de gras nader is voor de vee.

Dinsd. den 16de. Is wij weer aan de werk gegaan, kwam de kaffers—omtrind dertig of veertig man,—heef wij haar de pad laate oopkappen en de losse klippen uit goeijen. Omtrind drie uur namiddag had wij klaar met kappen, zij zei dat zij na haar huisen gaan wil om wat te eeten. Ik zei van ja, en dat zij Donderdag weer komen zal. Dat kon ik niet

toestimmen, zij beloofde dan de andere dag weer te komen, maar ik sloeg daar wijnig geloof aan; ik beloofde haar voor haar te slagten, als de pad klaar is, dat ik met de wagens afkomen ken. Zij was dan tevreden en gaf goede beloften, maar ik zei dat ik geloof dat het al wesen zal wat wij krijg. Die kaffer die als hoof bij de werkvolk was, zei dat hij een partij beeste gezien heb, of die niet verloren is. Ik vraag aan (hem) waar hij het gezien heb; zei Lourins dat hij zeg, agter die pund van de krans digte bij waar wij aan de pad werk. Ik : dat het Jan zijn beeste wesen zal, en gaf daar verder geen agt op.

Woensd. den 17de. Heb wij niet gewag na de kaffers, is aan de pad gegaan. Omtrind een uur kwam een dogter van Albag, gen. Marie, zei dat de ossen de avond uit gebleven is toen Pieta na de vee gegaan is, dat zij een partij osse gekregen heb, en dat daar nog een klomp mankeerd. Ook heb zij kaffers spoor op de ossespoor gezien. Ik zei dat ik gaan zal en ziet waar de spoor na toe gaat, en zouw eers na de Captijn gaan om het hem te zeggen, en te vragen om volk die de osse opsoeken zal.

Zoo als ik een end weegs gegaan heb, kwam ik Pieta te paard tegen, zei hij, dat de kaffers zeven van de osse weg heb en een heef zij geslagt. Ik vraag wat voor osse, zei hij : Vriesland, die pakos, heb zij geslagt, en Robbert, Liefhebber, Wiegeland, van Jufr. Schepers, Blouwberg van ouwe Botha, en de kouij van Carolus met de kalf, mankeerd. Ik zei dat die kouij met de kalf terug gelopen is, na de wagens. Dan, zei hij, mankeerd nog vier ossen. Ik vraag aan

Botha en Carolus wat ons nu het beste te doen staad. Wij maakte geen lange beraming; kwam wij overeen dat wij verder ondersoek doen moet waar de andere ossen gebleven is, en dan na de Captijn gaan en te zien om het betaald te krijgen. Ik vraag aan Pieta, of hij kaffers gezien heb bij de kraalen. Hij zei, dat zij gevlugt is op de bergh, en dat bij de os ook geen was.

Ik nam Pieta, ouwe Botha, en Lourins ging mee.

Toen wij bij de eerste kraal kwam steurde ik een van die kaffers na de Captijns moeder, om haar Groot Kaffer te roepen, wand die kraal lij een weinig opzij de weg die ons na de kraalen daar de os was, gelijde. Toen wij omtrind de kraal over was, kwam wij twee of drie kaffers tegen, vraag ik na de Groot Kaffer. Zij zei dat hij na Pieta na de veekraal is, om te horen van de ossen en die os die doot is. Ik vond een kaffer over de kraal, zei ik, dat hij aan de Captijns moeder vragen moet, mij een wijnig bier te steuren, dat wij hier eenige tijd wagten zal. Toen wij een wijltje gewagt had kwam een mijd met een pot bier; ik zei aan Lourins, dat hij aan haar eers van de bier te drinken moet geven. Zij dronk met een gerus gemoed, heb wij eider een tuig genomen, is wij voort gegaan. Ik nam drie kaffers van die kaffers van die kraal mee, maar naderhand was een hele partij bij ons. Toen wij bij de os kwam zag ik dat het de pakos niet was maar Liefhebber. De vlees was bedorven, zei ik dat zij de vel en horens na Pieta bringen moet en de vlees na de Captijn en zijn moeder. Wij ging verder om te zien waar de andere osse beland was, maar vond geen sporen. Ik steurde

van de kaffers om van die kralen te roepen, kwam bij ons een die een sere bouijd heb, die niet weg vlugten kon, die zei dat hij gezien heb, dat zij drie ossen doot gemaakt heb : één met grote horens, en dat hij gezien heb dat die volk met de ossen in de tuijn die nagt geslapen heb. Onder die tijd kwam die kaffers die wij gesteurd had, en brag van de kraal twee stukke vlees van de os. Zei zij, dat de kaffers alle weg gevlugt is. In die tijd dat wij daar na die spoor zogte en keijkte, kwam twee kaffer van de gevlugte bij ons van die kand daar de vlees van (de) os lij. Vraag (ik) waar de vlees vandaan komdt die in haar huisen gevonden is; zei : dat twee klijn goed van haar die bij de tuin gewees is de vlees gebragt heb, en dat zij niet gevraagt heb waar zij daar aan gekomen is. Ik zei, dat zij de klijne voor den dag mot bringen. Zij zei dat dit gevlugt is; is de een gegaan om haar te halen, maar het wierd laat eer hij komd is wij na ons wagens gegaan. Toen wij (tegen) over de Captijns moeder was, zei ik, dat zij ons een pod bier moet bringen; toen wij een tuig gedronken had zouw wij gaan, was het bijna donker, zei Lourins dat hij niet uithouden zal met lopen, dat hij bij haar blijven zal en morgen met haar komen om de pad te maken. Ik nam twee om ons de weg te wijsen en voor te gaan dat wij de weg vinden kon. Wij liet haar ons geweers dragen omdat wij wel bewust is dat zij met de geweers niets uitvoeren ken. Zij gelijde ons goed, wand wij was overtuig dat wij zonder haar de weg niet goed zouw gevonden hebben.

Wij kwam laat bij ons wagens; zei ik, dat zij bij de wagen kon slapen, en gaf haar wat te eeten, is ik

slapen. Omtrind twee uur de nagt, val bij ons een buij regen, is zij vertrokken. Ik had Pieta van de kraal daar de os doot gemaakt was, af gesteurd te paard, na de vee, en hem gezegt de wagten goed te houden, in de nagt. Ik en Botha zei, terwijl dat wij niet met ons wagens bij ons vee is, ken wij met de spul niets beginnen; wij zal maar blouw, blouw laate blijven, tot ons wagens de berg af is, dan te zien wat wij doen ken om voor ons schade wat in de handen te krijgen.

Donderd. den 18de. Heb wij weer aan de pad gewerk. De groot kaffer kwam ons helpen, brag een kalbas bier, en zei dat hij de osse vellen en horens, bringen zouw (zo) gouw als hij kon.

Vrijd. den 19de. Heb ik aan de pad helpen maken tot na middag omtrind 3 uur, is ik met ouwe Strijdom, Goestaf en Jerimie na de vee gegaan. Willem kwam met drie ossen om de os op de berg, op te soeken, en zal ouwe Strijdom voor zijn pard beeste oppassen zoo lang als de pad gemaakt word, zal Willem voor zijn pard werken.

Saterd. den 20ste. De morgen heb Jan Wintvogel gesteurd, om de os op de berg op te soekken die agter gebleven is. Hij moes een rook maken boven in de wage pad, als hij de os gevonden had. Tegen de son ondergang zag wij de rook, is Willem met de osse gegaan, blijf de avond uit.

Ik was bij Pieta bij de vee, maar eer ik de vee weg laate gaan heb na de veld, steurde de Captijn van zijn volk na mijn, en laat mijn weten dat ik

Sakanna na hem steuren mag, dat hij mijn wat te zeggen heb. Ik zei aan die gezant, dat ik Sakana steuren zal, maar de Captijn moet met hem komen en zelfs met mijn spreken. Hij kwam aanstons, en zei dat van zijn volk spooren van omtrind honderd man gezien heb. Onder dat hij nog sprak, kwam zijn broeder, en zei dat die volk die nagt bij een klijne plaatse van zijn volk geslapen heb, en de morgen vroeg die weg ingeslagen heb, daar mijn vee alle dagen wij (wei), om de wagters te vermooren en al de vee weg te nemen. Ik vraag wat voor volk dat het is, zij zei, dat die Captijn na Masouw zijn kand uit woonde. Ik laat hem zeggen door Anthonie, dat hij aan die volk zeggen moet, dat zij maar komen moet en mijn vee voor zig nemen ken. Nog voegte hij er bij, dat ik bij de nagt ook oppassen moet, dat zij snags ook steelen zal. Ik nam mijn geweer, en Goestaf, Jerimie en Anthonie ging met zijn geweer ook met mijn. Ik zei aan Pieta en Diederick de dreigeminten; en dat wij niets gelooven zal maar zal op onse hoeden wesen. De avond plaaste ik de wag onder de buite kand van de beeste, daar ik dagte dat zij de beste gelegentheid had om in te komen.

Pieta en Anthonie had de eerste wag. Omtrind tien uur in de avond kwam zij bij de beeste, schoot Pieta en Anthonie, liep zij voort zoo hard als zij kon. Wij was aanstons alle op de been; zei Pieta, dat zijn gedagte is dat hij niet mis geschoten heef. Ik vraag hoeveel volk hij gezien had, Pieta zei twee, Anthonie zei hij had drie gezien.

Sond. den 21ste. Heb ik Pieta, met Goestaf en

Jerimie na de wagens gesteurd. De morgen kwam de groot kaffer met de osse vel en horens die zij van mijn gestolen heb, en brag de leuwe vel van Jan Pretorus meede. De morgen ging wij zien of wij niets op de spoor zien kon; krijg wij een schuldvel die zij weg gesmeeten heb toen Pieta de tweede schoot deet. Pieta kwam de namiddag vroeg weer terug.

Die nagt omtrind een uur had Pieta en Anthonie de wag, kwam de Caffers met haar drie, nam zij een bees uit de trop een hondert stappen ver, sprong de bees weer om. Pieta zei dat hij niet kon schieten of hij moes de bees same nemen, was hij bevrees dat de bees niet weer om komen zouw! Was hij geresolveer de bees met kaffer na te loopen, kwam de bees weer terug. Een kward uur daarna kwam zij weer, schoot Anthonie. Ik was aanstons gereet, maar zij was weg. Anthonie zei dat de kaffer driemaal gevallen heb en weer opgestaan heb. Wij (vonden) zijn assegaaij en knopkierie in de donker, maar kon niets meer vinden. Ik zei dat de kogel de assegaaij getroffen heb, meschien heb hij ook wat getroffen. Anthonie zei dat het niet mis is, dat de kaffer niet aanstons weg kon komen. De vuurlig van Anthonie zijn geweer had Pieta in de gezig geslagen, dat het hem belete de kaffer te kunnen zien.

Maand. den 22ste. Is ouwe Botha gekomen om de osse te halen dat de pad klaar is, het was te laat om de osse weg te steuren.

Dinsd. den 23ste. Heb ik Pieta met de osse gesteurd, ouwe Botha is daar gebleven, is Diederick ge-

gaan; ouwe Albag is gebleven, heb Louw gesteurd. Carolus zei, dat hij die dag nog vier wagens de kloof af gebrag heb.

Woensd. den 24ste. Heb zij de wagens af gebrag, tot op de leste hoogte zonder ongelukken.

Donderd. den 25ste. Ben zij met wagens gekomen tot bij ons vee, had zij een kettang van Pieta zijn wagen vergeten.

Het was juis twee maanden en tien dagen dat wij de bergh de eerste wagens had opgebragt, tot op de eerste hoogte: maar had de omweer ons niet belet had wij de helfte tijd niet nodig gehad om de pad te maken en de wagens op en af te bringen. [1]) Het was voor ons de blijste dag die wij gehad had in alle onse tegenspoed.

Vrijd. den 26ste heb Pieta en ouwe Strijdom gegaan om de twee leste wagens te halen onder de leste hoogte; de pakwagen en die van Strijdom, het was onbeschadig.

Saterd. den 27ste zouw wij ons wagens door de revier trekken, overmits de gras aan die kand (duskant) in de nabijheid af gewijd was van ons vee, en wij had veel te kalvateren aan ons wagens en trekgoed: om ons leste tog aan te vatten. Zoo als wij ons verbeelde zouw wij in een maand tijd zonder tegenspoed aan de vord kunnen wesen.

Sond. den 28ste. Heb wij de wagens door getrokken. Die dag liep van mijn trop een partij bok-

---

[1]) Die 9e Nov. is hul aangevang met padmake oor die berg.

ken en schapen onder die van Jan Pretorus; met na de wagens komen van de vee liep de bokken van de schapen, en (daar) de wagter niet veel deug bezat, dat een Bosseman was, laat het lopen. Daar was die dag tot geluk een swakke kalf agter gebleven op ons ouwe kraal, steurde ik Willem Strijdom, hij moes Isaak meenemen; die was luij genoeg, liep niet de halwe pad mee, kwam hij weer, zei dat Willem hem om gesteurd had. Willem kon de bokken in de donker niet de rivier door krijgen, laat hij het daar staan. Ik steurde Pieta aanstons met hen, Diederick ging mee. Toen zij daar kwam had de tijger een bok gevangen, de anderen was alle weg. De morgen vroeg is Pieta en Diederik gereden maar kon niets vinden. De Captijn kwam juis de morgen, zei ik het hem, steurde hij aanstonds volk uit; ik nam Goestaf en ging ook.

Maand. den 29ste. De avond had wij nog geen bok gevonden, ik had de spoor gevonden, maar kon het niet goed oordeelen, als de avond dat ik hoorde dat daar van vee niet gewees is, wand daar was volkspoor op, dag ik dat het de wagter was gewees die een hoek of pund van zijn schapen daar gekeerd had. Maar toen was ons gedagte allemaal, dat de kaffers het weg had.

Dinsd. den 30ste wouw ik de spoor verder vervolgen; omtrind agt uur in de morgen kwam vijf kaffers, met vijf en twintig bokken, laat de Captijn mijn weten dat het al is dat hij gekregen heb, maar of daar meer in de bossen is, weet hij niet. Ik was

verblijd dat ik wat weerom krijg. Ik gaf een slagschaap voor de Captijn.

De ses ossen die de kaffer(s) weg heb gaat van de getal, blijf de generale getal 484
Nu komd één bul bij 1
tot klijn Das gekalf heb, komd 8

Kalvers bij 493

De paarden raak de morgen dig bij de wagens op een ogenblik weg; steurde ik Gustaf, loop door verkeerde dinkbeelden verkeerd, kon hij de paarden niet krijgen, is ik met hem gegaan, had niets aan mijn voeten, heb ik Koot met hem gesteurd en klijn Albag is ook gegaan. Krijg zij de spoor te laat, kon zij de paarden niet vinden, blijf de paarden de avond uit. Ik zei dat het een geluk wesen sal, als wij de paarden weer krijg.

Woensd. den 31ste. De morgen is Pieta, Koot, Carolus, Klijn Albag (en) Frederick, van ouwe Botha, gegaan om de paarden op te soeken. Pieta en Koot zouw gaan om vooruit te soeken, en de anderen zouw de spoor vervolgen. Toen zij een kwartier omtrind van de wagens was, zei Carolus *se velle ca care,* — — zei hij de middag toen hij komd en geen paard gevonden had, — — is de andere zomaar voort gegaan kon hij haar niet weer vinden. Hij was overal gewees en ver, maar kon niets vinden. Ouwe Strijdom was die dag beeste wagter, met zijn Isaak, krijg hij de paarde, was de vul weg, sekerlijk door de tijger gevangen. Tegen de avond kwam Pieta met de andere, had zij niets als

de spoor zeer ver gezien, maar kon het op les niet verder krijgen, is zij om gekeerd.

Ouwe Botha zei de morgen, toen ik aan de voortang van mijn pak wagen gaan zouw, dat ik maar mijn ander werk maken ken, dat hij het maken zal; hij had ouwe Albag zijn tind in de maak, maar die was niet veel werk meer aan te maken. Ik dankte hem, en zei, dat ik nog veel te doen had. Ik heb aan mijn touw gegaan.

Tegen de middag kwam Masiepana met twee osse vellen die zij geslagt heb, die van Jufr. Schepers was onbruikbaar verrot. Ouwe Botha had de vorige vel voor zijn os genomen, wand zij brag de hoorns van zijn os, en de vel van mijn os, maar de vel was ingerold de haar na binnen, had ik na de vel niet gekeken, wand de hoorns was de bewijs, maar hij had het genoegsaam kunnen zien wand de zijne (was) blouw, en de mijne swart. Ik steurde hem zijn os zijn vel met mijn os zijn vel, brag hij een kouije tand, heb ik aan ouwe Botha gegeven, en met die twee brag zij ook een tand, die was voor Louwrins en Anthonie, dat zij met mijn spreken moet dat ik met haar niet vegten mag.

FEBRIARIJ 1838.

Donderd. 1ste. Hep Botha de tang van de wagen klaar gemaak, ik mijn touw-werk, Pieta zijn wagen reg gemaak, Jan voor Jufr. Schepers haar tind op haar wagen gemaakt. Carolus heef bij

Botha geholpen, ouwe Strijdom en zijn zoon Isaak pas de beeste op, Willem en Diederick de schapen.

De avond zei Willem en Diederick, dat zij een schaap gevonden heb van mijn, die de Bossemans van Jan de keel afgesneden heb, die dag toen zij de schapen onder malkander gemeng [a]) heb, wand daar was niet een ander bij die schapen; en juis waar zij die schapen en de draai van de revier bij malkander gekeerd heb, heb zij die schaap in de water gesmeten, meschien toen zij Pieta heb zien komen met de beeste; en van die dag is zij nog met haar vee aan die kand niet gewees. De schaap was de keel afgesneden en open gesneden en de ingewand uit gehaal en alles sorgvuldig in de water verborgen. Toen zij met de schapen dig bij ons wagen was, stond de Bosseman van Jan tusschen de schapen, en die schapen van Jan was bijna weer onder die anderen. Zei Willem waarom hij zijn schapen niet aan een kand keerd, stond Jan daar niet ver van daan, vaar hij uit of hij Willem zoo op de vel branden wouw. Ik zei dat hij groot genoeg is om hem te weeren, als zoo wat plaas zouw vinden.

Vrijd. den 2de. Heef wij ons werk zoo ver gebrag met repareren, dat wij meende Saterdag klaar te wesen om Maandag te kunnen vertrekken. Alleen was ons swarigheid, op wat wijs wij de Kaffer zouw betalen voor ons ossen, daar wij niets van haar in handen kon bekomen. De tijd om haar vee af te spuöneeren wouw wij ons niet gunnen, en om zonder haar eits aan te doen vond wij niet voor ons verplig.

---

[a]) Engelenburg teks: gemaak.

Wij nam ons voor op ons vertrek enige van haar in handen te krijgen en vas te houden tot wij betaald zouw worden. Ik was van voornemen de hoofden te fangen en te houden tot de betaling zal gebrag worden, maar Lourins en Anthonie zei dat wij liever de gemene (volk) vatten moet, wand de andere als dan bevrees zal wor(den) dat wij de Captijns vang en bij ons niet zal komen, om wat voor ons ter ruil te bringen, en wij zonder dat niet door trekken ken als met grote gebrek aan ons gewone toespijsen, en wat ons voor broot diende. Ik sweeg daar op stil, dagte te doen wat ik de beste kon om haar te voldoen voor ons gestolen vee.

Mijn vrouw vraag mijn of Jan weet, dat zijn Bossemans de schaap geslagt heb, of ik hem dat gezegt heb. Ik zei van neen, dat ik onrustig is daarvan te spreken dat de Bossemans schapperen zal, maar zal op mijn hoede wesen dat zij die gelegentheid niet weer krijg.

Saterd. den 3de was ouwe Strijdom met zijn Isaak beeste wagters. De avond was een kalf van mijn apsint. Willem zei dat het de scheele kouij haar kalf is. Isaak zei dat de kalf ziek is, maar niemand meer wis het.

Wij had de avond ons reparasies aan ons wagens klaar. Ik vraag aan ouwe Botha de avond, wat die tang van de wagen kost, die hij gemaakt heb. Zei hij, als ik hem maar een wijnig kruid en loot geeft. Ik zei dat ik dat niet te missen heb, daar op bleef hij stil, en ik zei ook niets meer.

Sond. den 4de. de avond vraag ik of die kalf niet gevonden heb, zij antwoorde van neen. Nu gaat van de getal die scheele kouij haar kalf af, blijf de getal 492

Maand. den 5de. De morgen zouw wij vertrekken. Wij had de Kaffers die dag besteld veel mielies en meel voor ons vertrek aan te bringen, en dan ons slag waar te nemen van haar zoo veel te vangen als wij kon om ons betaling van haar daarvoor te vragen. Maar daar kwam niet veel, en die kwam ging de een voor en de ander na weg. Op les kwam daar vier man en negen mijden of agt mijden, ontsnapt ons drie mans en een ouwe mijd liet wij met de bootschap gaan, dat als zij de betaling voor de osse bring wij de vrouwen en de man zal laate gaan. Toen wij klaar was is wij vertrokken tot door de Hoeksrivier bij een klijn laagte. [1])

Daar was van ons honden agter gebleven zouw Pieta en Carolus rijden om het te halen. Niet ver van ons wagens ontmoette zij een kaffer met zijn volle wapens, hij had haar zoo gouw niet gezien, of hij nam de vlug, joeg zij hom bij, maar hij wouw niet kom maar liep na de kand waar ons wagens was, maakte zij kwaad vermoede op hem gaf Carolus hem een schoot lopers van agter maar hij ging voort, en Pieta zijn geweer brand de pankruid tot drie maal af. Liet zij hem staan; toen zij een wijnig weg gereden was zag zij omtrind een twintig met haar wapens, had de koers reg na ons wagens; is zij weer na

---

[1]) Matau-spruit.

de wagens gereden en ons dat gezegt. Is ik, en Jan, Pieta (en) Louw Albag gereden, om te zien of wij haar niet atrappeeren kon, maar wij vond niets. De avond zei ik, dat wij drie te samen op de wag zal zitten in de voornagt, zoolang de maan schijnd, twee of een te slapen, en als de maan onder gaat moet alle maal wakker en gereet wesen.

Omtrind een uur val daar schoot in ons lager. Sakana maakte mijn wakker, vrieg wat het was. Zei Carolus dat hij na een kaffers geschoten heb, maar wij wier verder niets gewaar, als de wolf was gestadig om ons lager, maar de honden drijf hem altoos weg, kon wij horen.

Die dag is de koeskop kouij van Willem en Legger van mijn haar kalvers weg gebleven en Rooijbloet van Pieta heef bij gekalf, en omdat Legger haar kalf niet bij geschreven was, komd één bij, en een gaat af, blijf de getal . . . . 492.

Dinsd. den 6de. Ben wij getrokken tot aan de Drai rivier, [1]) de morgen is ik en Botha gereden met de kouijen om de kalvers op te soeken maar heb niets gevonden. Jan heb zij Bosseman gesteurd om zijn hond te halen, heb hij gebragt; hij zei dat hij zooveel kaffers spoor gezien heb, te terug gaat langs de weg die wij gereden heb.

Woensd. den 7de. Ben wij getrokken tot aan de Klipplaat rivier. [2])

Om streek van 3 uur kwam drie kaffers bij ons;

[1]) Misskien die Korongwe of Moeliemahlabie spruit.

[2]) Masoetie-spruit, (?) 'n sijstroom van die Korongwe. Die volgende dag is die trek weer aan Olifantsriv. op die punt ongeveer waar die Selatie spoorweg oorgaat.

ik was met Jan bij de water, dat wij ons gewassen had voor de warmte. Kwam Anthonie mijn roepen. Ik vraag haar, waar zij na toe ging; zei zij de vee gezien heb, is zij na mij gekomen, en voor mijn een wijnig honing gebragt. Waar zij woonde, zei dat zij in de veld woond aan de kand van Baloela. Ik vraag haar na de gelegentheid van de veld, zei een van haar dat, hij met mijn gaan zal tot aan Baloela, waar ik door ken gaan. Ik gaf hem een schaapvel en een stuk vlees. Hij wijste mijn waar hij de nagt zouw gaan slapen, en de andere morgen vroeg weer bij mijn komen, en zal voor mijn honing bringen. Ik zei aan mijn maats, dat mijn gedagte is dat zij na ons gesteurd is van die ons ossen gestolen heb, en dat wij die nagt goede wagten houden moet.

Donderd. den 8ste. Ben wij getrokken tot aan Baloela. De morgen zoo als wij klaar had met inspannen, kwam zij met haar drie en weer met een partij honing, en zei dat zij van Masiepana zijn volk gezien heb, dat zij bij haar geslapen heb die nagt. Hij had laate weten aan mijn, dat hij bij Baloela bij mijn komen zal, met een olivants tantje om de volk te lossen die ik gevangen heb, en dat hij alsdan met de kaffers zal gaan vegten die ons ossen geslagt heb. Ik zei van ja.

Toen wij omtrind een uur of twee van Baloela was, kalf de een kouij, heb wij de kalf op de wagen gereden, loop de kouij terug. Toen wij uitgespannen was, zei ik aan de kaffer, dat hij de kouij haalen moet, is hij gegaan. Toen de son onder was kwam hij en zei dat hij de kouij niet vinden kon. Ik had de avond de

voorwag, en liet de kinders slapen tot over middernagt, zouw haar wagten beginnen. Tegen de dag sat Carolus bij zijn wagen op de wagt, kwam de kaffers onder de schapen. Het was zoo een damp van stof, dat hij niet zien kon, hij gaf een harde schreuw na mijn; ik sprong de wagen uit, nam mijn geweer, vraagte waar de kaffers is. Zei hij : daar aan de andere kand, liep ik daar op af en Pieta was bij ouwe Strijdom zijn wagen op de wagt, kwam ook bij, hoorde hij een bok schreuwen en zag de bok, schoot daar over heen. Ik ging met Pieta om de schapen, liep de klijne honden op de spoor, maar wij zag niets. Carolus zei wat vijf kaffers, op hem toe gelopen heb, door de schapen. Ik vraag waar om hij niet geschoten heef; zei dat hij van de stof niet zien kon die de schapen met woelen door malkander maakte.

Vrijd. den 9de. De morgen heb ik Willem en Koot gesteurd om te zien waar de kouij beland is. Zij kwam en kon niets vinden, wij ging zien of wij geen spoor vinden kon, zag wij vier sleepsels waar zij schapen weggesleept had, tot de schoot van Pieta gevallen was, kon hij geen sleepsel verder zien, maar kaffers spoor. Ik zei dat wij een wijnig beter op ons hoede wesen moet op de wagt.

De morgen toen wij gaan zouw om te zien of wij de drif door kon komen, riep men ons terug, zei dat Masipana komd. Toen wij bij de wagens komd, zei men dat Anthonie en Louwrins na hem is gegaan om hem te halen. Zij kwam, en zei dat hij zeg dat hij bevrees is bij mijn te komen, dat hij twee klijne olivants tanden gebragt heb om de volk uit te ruilen,

en als dan zal hij gaan vegten met die volk die de osse geslagt heb. Ik zei aan Anthonie en Louwrins, dat zij aan Masipana zeggen moet, als hij niet zelfs met mijn komd spreken, hij maar gaan moet en niets meer. Toen zij weer op de plek kwam lij de olivants tanden daar maar hij was niet te vinden; is wij ingespannen en na de drif gereden, maar het was te laat om ons vee en wagens allemaal door te bringen. zei ik en Botha, dat wij liever wagten zal tot morgen vroeg.

Saterd. den 10de. De morgen ging ik na de drif, was de water een hand breet die nagt afgeloopen. Zei ik aan Pieta, dat hij inspannen moet, dat wij maar beginnen zal; was de paarden apsint. Is ik met Gustaf gegaan en de paarden gehaald, was de wagens ingespannen op éen na. Ik zei dat de water vermeerdert, was de water onpassabel; is wij die dag over gebleven. Kwam van die kaffers aan de overzij voor de drif, zei dat de Captijn haar gesteurd had om dat hij die nagt hooren schieten had.

Wij had de avond ons wagens in goede kring getrokken, en zouw de wag bij de schapen houden, toen wij de avond zat te eeten, zat Carolus op zijn wagen, kwam een Kaffer reg na de schapen, liep hij met zijn geweer door de schapen, wouw de kaffer vlugten, schoot hij maar de kaffer ging voort. Is wij met de honden na gegaan dog niets gevonden. Omtrind middernagt zag Willem twee kaffers voor een leuw aan, maakte Pieta wakker, ging het de schapen om, zag Carolus aan zijn kant de schapen schrikken, zag hij om was twee kaffers dertig tree

van de wagen, schoot hij met lopers, blijf een liggen, die een ging weg. Die gebleven is had zijn pijl en boog met gif, zijn bijl en knop kierie.

Pieta was die dag bij de beeste met Isaak, Strijdom en klijn Wintvogel. De na middag is ik ook na de beeste gegaan.

Van de beeste getal gaat de kouij gen. Wituijer af, blijf de getal 491

Ouwe Albag zei dat hij die dag een plek gevonden had daar die kaffers met hun drieën die nagt gezeten had bij een plek bloet, en van die plek af heef zij met haar twee één weg gelijd die zijn beenen zoo te zeggen meesleepte; men had de gedagten dat het de een is die Carolus de eerste geschoten heb, wand men kon de lopers horen slaan.

Sond. den 11de. De morgen was de water nog te sterk, dat wij niet door kon. Omtrind agt uur kwam dertien van dezelfde Kaffers Captijn voor de water, zei dat ik Sakkana door steuren mag, dat zij als dan door komen zal met een bootschap van haar Captijn. Ik zei dat Sakkanna door gaan moet, is zij met hem gekomen, zei die de hoof zouw zijn, dat zijn Captijn hem gesteurd had aan mijn te zeggen, dat hij aan al zijn volk gezegt heb als zij van mijn enig ding steeld en zij word doot geschoten zij haar zelfs doot maak, en dat ik een man na hem steuren mag, zal hij zelfs na mij komen. Ik vraagte aan Louwrins en Anthonie of zij het goed keurde, zei van ja, heb ik Sakkanna met haar mee gesteurd. Met dat het donker wierd kwam Sakanna met drie van zijn grootste kaffers, zei dat hij de ander dag komen zal, en brag

mijn een kalbas appel bier.[1]) Wij dronk die aanstons uit, wand mijn maats was juis bij mijn wagen; egter niet voor dat wij haar een proef eers liet uit drinken.

Maand. den 12de. Heef wij de geheele dag schapen door gejaagt, en had de avond niets door als een wijnig van Jan. Ik zei aan de Captijn dat hij mijn de andere morgen vroeg tien man steuren moet om mijn te helpen. Hij zei van ja, en dat ik geen vee door de water heb als alleen ons wagens, maar als hij volk mee steuren wil als die vee voor de drif komd, ik hem een schaap geven zal om te slagten. Hij zei dat hij arm is maar dat hij voor mijn een olivants tand gebragt heb en een kalbas bier. Toen hij gaan zouw vraag hij mijn een pot om in te koken, en liet drie volk daar om de schaap te halen. Ik gaf haar een schaap en vraagte hem nog tien man bij de andere, dat ik voor haar slagten zal als de vee door de water is. Hij zei ook van ja. De nagt omtrind twaalf uur hoorde wij schieten overkand bij de schapen; wij was aanstons alle op de been, riep ik haar toe, wat het was; andwoorde Pieta dat het leuwen was die een schaap gekwest heb maar niet weg gekregen.

Dinsd. den 13de de morgen vroeg zouw de volk komen om te helpen maar de son was hoog op was daar nog niet. Zei ik of hij ons meschien voppen wil, steurde ik Carolus daar, zoo als hij daar was kwam hij zelf met die volk, steurde twintig man door. Toen de eerste klomp schapen door was, zag ik dat

---

[1]) Maroela-bier.

meer volk daar niet te veel wesen zal. Zei ik aan hem, dat hij meer volk in de water steuren moet, dat geen schaap verongeluk, zal ik voor hem en zijn volk een os slagten. Hij zond aanstonds alle man bij, toen was het omtrind zestig man die hij bij zette. Het ging spoedig met ons door jagen, wij had voor middag al ons schapen door, als alleen twee: een van mijn en een van Jan of Albag, heb de loop genomen. Van Jan is drie vertrapt, was doot, anders was het gelukkig gegaan. Toen wij klaar had met doorjagen, vraag ik hem of hij die os mee nemen wil of hier slagten. Hij andwoorde: wat ik deet was wel gedaan. Liet ik de os halen en schoot het doot. Zei ik, dat hij nu maar ken laten slagten. Toen ik schieten zouw stond zij allen te kijken na de schoot, maar zoo als de schoot viel sloeg zij alle maal ondersten boven van schrik. De agtermiddag toen hij weggaan zouw, vrieg hij mijn om een bok ooij. Ik zei van ja; zei hij dat die ooij geen man heb, dat zij niet aantelen ken. Ik zei dat ik geen ram heb maar dat ik hem een bok geven zal die met lam is, was hij te vreden. Zijn oom had een stuk blouw bafta, à 7 elle, wouw Albag ruilen voor een schaap, wouw hij het niet doen, hij vraagte een bok. Zei Louwrins het aan Albag. Die ouwe Fransman wierd zoo boos, dat het niet veel scheelde, of hij had Lourins en de ouwe kaffer alle bij onder een jukscheij gekregen. Daar na kwam Lourins met die ouwe man bij mijn en vraag mijn het voor hem en Anthonie te ruilen, voor een bok. Ik vraag of hij geen schaap hebben wil, zei hij van neen, een bok. Ik zei aan de Captijn dat hij de andere morgen komen ken om de bokken te halen, hij zei van ja.

Toen hij gaan zouw vraagt ik hem hoe of zijn naam is; zei hij Marmanella Omsana. Ik zei dat ik al die Cappetijns haar namen op mijn Boek schrijf, om niet te vergeten en aan mijn Naatie te zeggen, wie van haar goed of sleg is. Aan de berg woon Marokkana of Soekororo. [1]) Zei hij, dat ik zijn naam niet zoo schrijven mag, wand dat die Captijn niet goed is die mijn osse geslagt heb. Ik moes zijn naam in de Boek lesen, was hij tevreden.

Van de Beeste getal gaat ouwe Bakker af, blijf de getal . . . . 490.

Woensd. den 14de. Kwam Marmanelle Omsana met zijn oom, om zijn bokken te halen. Ik vraag hem of mijn beeste in die veld vrekken zal; zei hij van neen. Ik zei dat ik hier van Dinsdag af vliegen gezien heb, en hier ook, dat het reets agt dagen is dat ik de vliegen ziet. Hij zei, dat over de Baloela ooijt geen (nooit enig?) volk met vee of anders gewoond heb, maar al loop de beeste door het is één veld, zijn beeste heef nooijt gevrekt. Ik vraagte hem: waar ik nu langs trek moet; zei dat hij mijn zijn groot kaffers mee geven zal, die zal ons gelijden. Is wij ingespannen en van de kaffers drif getrokken, tot omtrind een uur aan de ander kand aan Baloela; zei de kaffer dat wij hier slapen moet, wand dat wij de revier hier verlaten en de water te ver is om verder te rijden. Tegen de avond kwam Baloela af was de rivier veel hoger als hij gewees was toen wij niet door kon met ons vee.

---

[1]) Sekororo, van wie die lokasie vandaag nog aan die N.O. hange van Drakensberg geleë is. Vgl. aantk. bij 16 Nov. bl. 246.

Donderd. den 15de. Ben wij getrokken, tot aan de Bergen-rivier [1]) dig bij ons patwijser zijn plaats. Voor dat wij uitgespannen was, ging ik en Carolus met hem na de water, was de water te sterk om door te rijden, nog voor ons vee om het door te krijgen. Is wij omtrind een ½ mijl van de rivier uitgespannen, vraag hij mijn om na zijn kraal et gaan maar ik moes hem een man mee geven. Ik zei aan Sakanna, dat hij met het gaan moes. Tegen de avond kwam hij weer en brag mijn een kalbas bier. Hij zei de Captijn de andere dag komen zal met de volk die voor ons koren wat zij ter ruil heb te bringen. Onder alle zei hij dat hij een veel beter weg bedag heb voor ons na de vort, als de Mageetsie [2]) af, dat bosveld is, dat hij Mageetsie aan de linkerhand laate wil en hem boven doorgaan, waar de rivieren klijn is, en de veld kaal zonder dikke bossen. Nog zei hij dat, als ik hem goed betaal hij met mijn gaan zal tot bij wat voor Captijn van de Makwambas ik hebben wil; maar dat ik hem in voorraad betalen moes. Ik vond daar swarigheid in, dog op de zeggen der wijsen : dat daar twee kwade betalers is : die vooruit, en die nooijt betaald. Ik zei dat ik de andere dag met hem daar over spreken zal. Die namiddag is ik en Pieta gereden om langs de revier af een drift te soeken, maar de water was te sterk om een drif te kunnen zien.

Vrijd. den 16de. De morgen vroeg kwam de pat-

---

[1]) Omtate, vgl. 17e. en 20e., waar 't ook die Omta heet.

[2]) Makoetsie, wat uit die N. in Olifantsrivier vloei, of die Maétsie, 'n linker sijstroom van eersgenoemde, wat nabij Sekororo ontspring. Molik, — selfs seer waarskijnlik, — is ook, dat dit hier die Magwamba-naam is vir die Olifants (Baloela) rivier.

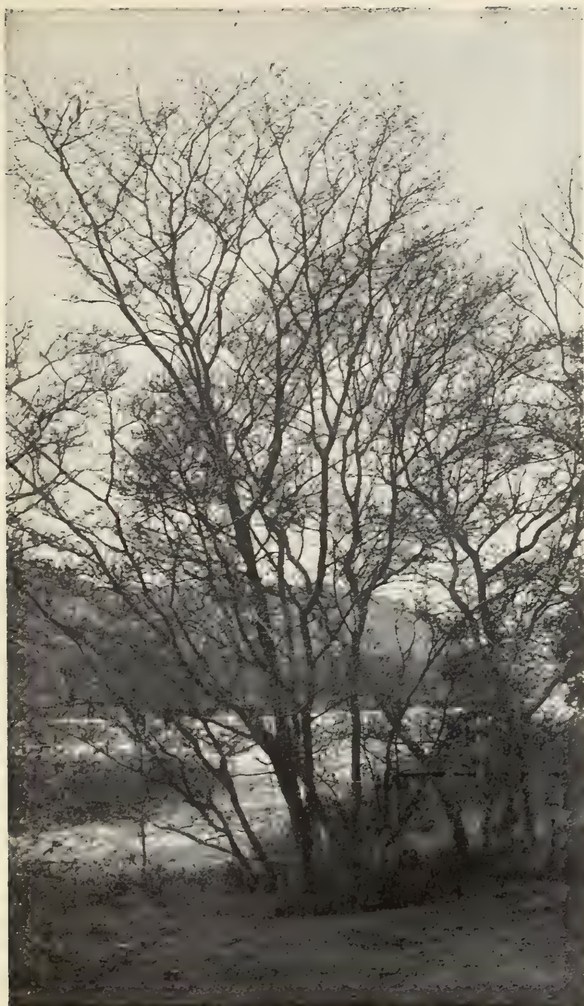

Foto Exton, Pietersburg.

KOORSBOME AAN DIE LIMPOPO.

wijser zijn vrouw met een matje voor mijn vrouw, en een kalbas bier voor mijn. Mijn vrouw gaf haar een bokkevel en een wijnig vet.

Toen de son moij op was, zei ik aan de kinders, dat zij na een bees moet zien die wij slagten ken. Zei Pieta mijn een, heb ik haar doot geschoten. Gaat van de getal af, blij de getal . . . . 489.

Een kouij van H. Potgieter [1]) bij Botha heef gekalf, blijf de getal . . . . 490.

Toen wij ons kalbas bier uit had, zei Botha, dat als een kaffer met hem gaan wil, hij de drif zal gaan bezien, en hoe ver het is. Zei ik dat aan ons patwijser, gaf hij een kaffer mee. De water was te sterk zodat hij aan de drift niet zien kon of het mooij is of niet.

Saterd. den 17de laat de Captijn met een man weten, dat hij komd, hij kwam een half uur daar na, brag mijn vijf kalbassies bier; de volk brag een wijnig mielies ook een wijnig (?) de meeste van de kalanderen uitgevreten. Wij ruilde het uit gebrek.

Ik vraagte hem wat de naam van de revier is daar wij voor leg, zei hij : de rivier hied Omtate, de berg : Omsana [2]); de grote berg hied : Rammakoote. [3]) Toen mijn schapen na de veld ging, heb ik hem een schaap gegeven om te slagten, steurde hij die na zijn

---

[1]) Waarskijnlik is, dat daar vee van genl. Potgieter met Trigardt meegekom is uit die Kolonie.

[2]) Msana-berg. Buffelskop? Op die *Oorlogskaart v. d. Z. Afr. Republiek* vind ik hier in die buurt die Manzanarivier.

[3]) Drakensberg.

plaas. Hij had vijf en sestig man bij hem, zonder geweer, als alleen enige had zijn kierie met een kop, andere een simpele kierie. De water was nog te sterk, en ons klein vee krijg zoo veel bosluisen dat wij het niet redden kon, begon wij te dugten dat wij sleg weg komen zal; men dag dat de tijd van bosluisen voorbij zouw gaan, vermeerdert het nog dagelijks. Terwijl de water nog te sterk was, dese morgen zei ik dat wij liever op ons plaas moet blijven, dat als dan de bosluisen dog niet zoo veel aan de schapen komd als op een nuwe plek. Jan zei : ook zoo is mijn gedagten over de Bosluisen, wand de meeste is hier juis aan de vee en veel af gevangen, en op een varse plek komd het op nuw weer aan. Blijf wij die dag nog over.

De middag kwam de Captijn met zijn raad, om te ackoordeeren met mijn over de volk die hij met mijn mee geven zouw om de weg te wijsen die de beste is na de vort. Hij had een lange raad eindelijk kwam hij met de padwijser over een, dat hij drie man zouw geven met de padwijser. Ik vraagte aan hem wat ik die volk geven moet, zei hij, dat hij niet zeggen ken, dat ik zeggen moet wat ik geven zal. Vraag ik aan de padwijser wat ik hem geven moet, zei hij : schapen en bokken ken ik geven, maar bees niet wand dat heb zij niet. Toen vraagte ik hem hoe ver dat hij meegaan zal. Zei hij, zoo ver als ik hebben wil. Zei ik aan Anthonie en Lourins, dat hij zeggen moet tot bij wat voor Captijn zij het beste verkies dat zij bekend is; zei Lourins en Anthonie dat hij gaan moet tot bij de Captijn Masonkkana, een Maquambas Captijn, die zij kende van de vort. Vraag ik hem

hoeveel dagen hij te voed gaat van hier tot bij die Captijn; zei hij vier dagen. Presinteerde ik hem vier schapen aan voor zijn porsie, zei hij dat ik aan de andere volk niets hoef te geven. Zei ik, als zij vellen en vet hebben wil, zij vragen ken zal ik haar geven, was zij ook te vreden. Toen wij verackoordeert was, zei hij dat ik hem drie ooijen en een klijne ram geven mag. Zei ik, dat ik hem dien ram toe geven zal. De avond heb ik hem die schapen gegeven. Ik kon van mijn eerste lot niet [a]) aanstons vinden, gaf Carolus een van hem. De Captijn vraag mijn of hij de nagt bij mijn lager slapen kon, zei ik oja, ik zal hem vlees te eten geven en melk als hij daar mee te vreden is, zei hij van ja.

Sond. den 18de. De morgen zei wij onder malkander, dat de water een wijnig gesakt is, dat het beste voor ons is na de drif te trekken, dat wij als dan Maandag vroeg beginnen kan met ons vee door te bringen. Toen wij voor de drift kwam en uit gespannen had, ging wij zien hoe de water was, wouw wij die dag nog de vee en wagens door bringen, maar met beeste zag wij dat het te laat deuren zouw om al de schapen door te bringen. Heb wij de beeste weer te rug laate halen, en de avond gebleven. De Captijn is met ons mee gegaan tot bij de drif, wouw hij de avond naar huis gaan, wouw de volk 't niet hebben, wand zij wouw regen hebben, haar mielies verdroog en het zouw niet regen voordat wij de revier door ge-

---

[a]) Engelenburg teks: lit uit. Bedoel werd waarskijnlik: eerste (beste) lot skape.

trokken is. Moes hij blijven tot wij door de rivier was, de andere dag. Hij liet hem gezeggen.

Maand. den 19de. Heb wij de vee en wagens gelukkig door gebragt, was het te laat om verder te trekken, is wij voor de drif gebleven. Toen de vee en wagens door was, liet hij mijn zeggen, dat hij na huis gaat. Ik zei van ja, dat wij nu klaar heb, gaf ik hem een schaap en aan zijn volk ook een. Hij had vijftig man met hem.

Dinsd. den 20ste. De morgen kwam een Captijns zoon met een mooije olivants tand voor mijn, en zei dat zijn vader doot is, dat zijn moeder het voor mijn steurd. Hij was verseld met de raat volk van de Captijn; zei hij, dat zijn moeder met mijn zelfs zal spreken als ik omtrind haar plaats komd. Ik zei dat het goed is, dat ik verblijd is als ik goede menschen op de weg aan tref, en gaf hem een schaap voor hem en zijn volk te slagten.

Van de rivier Omta is wij getrokken tot aan de rivier Mabeti [1]) aan de overzij lij een plaats. [2])

Woensd. den 21ste. Ben wij getrokken tot over de hoek van (de) bergh, langs een klijne riviertje dat staan water had. Ik zei aan de padwijser waar die water voor die vee is. Hij wierd verbaas en liep de rivier af kwam hij zeggen, dat voor ons en voor de vee een wijnig verder ook water is; hij steurde een kaffer na de mijd die daar Captijn is, om voor hem eeten te halen en die kaffer moes roepen als hij in

---

[1]) Brakspruit.

[2]) Kafferstad.

de donker komd. Toen agt of negen uur in de avond was riep hij, ik steurde Anthonie om hem in te halen, was zij met haar vijf. Ik vraag waarom zij zoo veel in de nagt bij ons lager komd. Zei : dat zij voor ons padwijser eeten brag. Ik zei dat aan de padwijser, dat hij haar zeggen moet dat zij derek weer na haar huis gaan moet, dat hier voor haar geen plaas is om te slapen in ons lager. Hij was bevrees om het zoo te zeggen; zei hij, dat zij weer na huis gaan moet en aan haar meesteresse, haar Captijn zeggen, dat zij geen regen moet maken, ik geen regen hebben wil, dat ik daar om kwaad is, wand het b(eg)on effen te druppen. Is zij weer weg gegaan. Ik zei aan haar, dat zij aan de juffrouw zeggen moet, dat zij de morgen vroeg bij mij komen moet, dat ik haar spreken wil.

Donderd. den 22ste. De morgen vroeg kwam zij met vier of vijf van haar volk, liet haar vragen wat wat zij mijn te zeggen heb, dat haar zoon mijn gezegt heb dat zij met mijn zelfs spreken zal. Zij ging met haar raad een weinig van ons en de andere af zitten, en houd met haar een lange raad. Zij zei aan mijn, dat bij haar een kaffer is die haar uit haar regering schoppen wil, ik moet die dootslaan. Ik vraag haar waar hij vandaan komd, zei dat van dat de Bloot kaffers haar verreweerd heb, is hij bij haar gekomen en haar om plaats gevraagt in haar veld, heb hij eers bij gezeg, dat haar volk haar doot slaan wil, heb zij hen toegelaten die volk aan kand te maken, en nu wil hij Captijn wesen in haar plek, en zeg dat zij een vrouw is dat zij geen Captijn wesen

ken, hij zal 't wesen. Ik liet haar zeggen, dat ik die Caffer zelfs vragen zal, en als het zoo is als zij zeg, zal ik haar versoek toestaan; maar zij moet haar volk bij bringen die hem overtuigen ken met de waarheid, wand dat ik niet voor de onregvaardige strijen wil. Ik liet haar zeggen dat ik, als ik bij haar plaas komd, haar een schaap geven zal om te slagten. Ik laat haar vragen hoe haar naam is, zei de groot kaffer van ons : Mosalie. En die tegenpartij van haar hied Magoepie.

Toen wij daar kwam, zei men, dat wij geen water die avond halen kon; is wij daar gebleven en zouw de saak ondersoeken. Ik vraag waar de Captijn is, zei de volk van haar, dat hij olivantstanden laate halen heb om dan daarmee te komen, het welk een vaste gebruik is bij haar als de Captijn komd, hij wat meebringen moet, anders is het geen vredekoms. Hij zouw dan die dag komen, maar de avond was hij nog niet daar. Zij steurde die dag verschijde geschenken van mielies, bier enz. Ik nam het alles aan, en gaf haar de avond een goede slag schaap.

Vrijdag den 23ste. De morgen was de veld zo nat dat wij niet vroeg trekken kon; heeft 't gedeurt tot omtrind 11 uur, was zij ontevreden dat wij niet wagten wouw tot dat wij het reg gemaakt heb. Zei ik dat zij zoo lang geweten heb dat wij komd, en waarom zij dat niet (rechtmaakte, dat) ik niet langer als ander half dag wagten moes, men dink dat ik lang genoeg gewagt heb. Toen wij ingespannen was, zei de padwijser dat de Captijn daar was, liet (ik) hem roepen. Zei hij aan mijn, dat Captijn kwaad is dat

hij hoor dat die mijd hebben wil dat ik hem dooden moet. Ik vraag hem wie hier Captijn in die Contrij is. Zei zijn twee grootste, die bij hem was, dat toen de Blootkaffers haar verjaagt heb, zij na de Maquambos gevlugt is, en zijn vader na de gebergte; en toen de oorlog voorbij was, zij weer naar haar plaats is gekomen. En met de slag in de maand Septimber van Magramanie, zijn vader gebleven is; hij nu in zijn vaders plaats is gekomen, en zij in haar plaas is gekomen. En met de slag in de maand Seppongelijk heb. De padwijsers zei, dat hij die avond waar wij uitspan zal hij bij ons komen. Ik zei dat hij niet bevrees hoef te wesen, dat hij vrij en gerus komen ken. Is wij getrokken tot aan de rivier Donsee. [1]) Ons padwijser zei, dat de Captijn zeg, dat als ik weg is hij die vrouw die regeer met al haar volk dootslaan zal. Ik zei, dat hij het niet doen moet, dat ik het regmaken zal. als hij komd. Toen wij uit gespannen was, zei de padwijser, dat de vrouw aan mijn heb laten (weten) dat ik aan die Captijn zeggen moet, dat hij haar geen kwaad doen moet dat zij mijn een olivants tand steuren zal. Ik zei van ja. Toen wij ingespannen was kwam zij, haar zoon, haar tegen partij, eider met een grote zestig of zeventig man, brag een goede olivants tand die omtrind zes voeten lang was maar niet heel dik. Eerst kwam haar raad, en zei dat die Captijn die olivants tand aan haar heb gegeven aan (mij) te geven, dat ik hem geen kwaad doen moet. Ik andwoord van Ja, maar ik moes hem zeggen, dat hij als ik weg is, haar ook geen

---

[1]) Amanzie-Ntonde of Manzimtonto.

kwaad doenen moet. Daar op liet ik hem met zijn raat persoonen roepen, om agter de waarheid te komen. Liet hem vragen wie hier de hoogste Captijn is. Andwoord hij : dat de vrouw de hoogste is. Lied ik hem zeggen, wat ik gehoord had, en of hij beloven en na komen wil, dat hij die vrouw en haar regering gerus en ongestoord laten zal, zelfs haar opvolgers na haar, wand zij was van een hoge ouderdom, — na gissing een hoge zeventig jaaren. Hij beloofde alles zonder eits tegen te hebben dat hij gedaan had of doen zouw.

De ouwe vrouw vraagte mijn een brief, als van mijn natie na mijn komd, ik haar carakter aan die bekend mag maken, dat haar geen kwaad mogte gebeuren. Daar op versogte hij mijn ook in de brief zijn goede karakter te stellen, dat hij ook gerus kan wesen als van mijn Natie na mijn komd.

Ik zei dat het te laat is om het klaar te maken, wand het was reets al schemer, dat ik het morgen zal maken in aan die man geven die mijn gelij tot haar leste volk. Daarop is zij bij (beide) met haar volk vertrokken, ik gaf haar een slag schaap. De jonge Captijn had een oom van hem bij; ik lied die zeggen, dat ik hoor dat zijn broerskind geen goed van mening is, dat hij na hem zien moet dat hij op geen verkeerde wegen gaat, wat regt is altoos in zijn oogen houd, wand dat zijn ongeluk en zijn volks verderf haas geboren zal worden, en hij mag zijn exempel aan Magramanie nemen, en aan Rammabooij. De ouwe man beloofde het mijn het met de monde alles na te komen, en zijn wakend oog op hem te houden.

Saterd. den 24ste. De morgen was ons trektuig te nad om te trekken, ging ik hooren van mijn maats wat zij daarvan zei, ik wij die dag overgebleven.

De morgen blijf een sieke kouij van mijn in de lager leggen, heb ik die door de kaffers laat af slagten voor haar. Gaat van de getal een af, blijft de getal . . . . 489.

Agter middag kwam Jan zijn klijn Bosseman zeggen, dat de leuw een bok gevangen heef; wij ging aanstons daar op af te voed, om dat het digt bij de wagens was; was hij met een bok door de water, de water was te sterk met de geweer goed door te komen, deet Jan, ouwe Strijdom, en ik eider een schoot na hem, liet hij met de leste schoot de bok vallen, maar hij ging voort. Wij blijf daar eenige tijd zitten, deet ik en Jan weer eider een schoot maar ook mis. De avond, met dat wij zat te eeten, schrikte Albag zijn schapen, had hij twee dootgebeten. De avond toen de beeste in de lager was, zag wij verschijde osse en beeste die siek was omtrind zoo als die beeste aan de Soutpan is gewees. Begon wij te dugten dat wij sleg weg komen zal, wand die siekte ons tot twe à driemaal veel schade heef aangedaan.

Sond. den 25ste. De morgen steurde ik een kaffer om bessies te plukken. Omtrind hondert vijftig stappen van ons wagens kwam hij een leuw op de lijf die hem dreigte; kwam hij het zeggen, dat de leuw gezien had, en voor hem gevlug heef. Ik is en Jan daar op af gereden met de honden nam hij de vlug, heef wij hem nagereden, heb Jan hem geschoten.

Maand. den 26ste. Ben wij getrokken tot aan de rivier Matamhaale. [1]) Wij had die dag hooge gras en sleg voor vee, maar aan de rivier was het veel beter. Toen wij uit gespannen had, zag wij een leuw aan de over zij van de rivier eers voor een wildbok aan, hij liep een rug over, zag wij dat het een leuw was.

Dinsd. den 27ste. De morgen met breken van de dag hoorde wij de schapen schrikken, liep Willem, die de wag had, zag hij aan de honden dat het een leuw is. Ik riep aanstons na de wag, was Willem aldaar, hoor ik hem klappen met de sweep. Ik zat voor op de wagen, kwam de beeste aan na mijn wagens, was de leuw bij Jan had hij drie schapen doot gebeten in twee gekwets. Ik was nog voor op de wagen, hoorde ik een bok wurgen, met een de schapen schrikken; ik nam mijn geweer en liep op de schrik van de schapen, nam hij de vlug, had hij een bok en een schaap doot gebeeten. Ik kijkte waar de schapen eers geschrikt had, vond ik nog twee schapen doot. Toen was het bijna lig, schrik de schapen aan de ander kand, had wij geen vermoede dat het een leuw kon wesen, maar toen het heel dag was, zag wij dat hij daar drie doot gebeten had en twee gekwets. Carolus zag haar waar zij na toe ging. Toen de son op was nam ik, Jan en Pieta de paarden en rijd met de honden na omtrind de koers, had de honden de spoor, niet ver had de honden de leuw en een nouwe bos sloot, hitste wij de honden aan, kwam zij agter

---

[1]) Ook Motamharie; eigenlik: Moatlamohale, tans Sandrivier, 'n sijstroom van die Sabie.

de honden uit, zag wij dat het een wijffie was. Wij stond klaar als zij uit zouw komen, maar wij was te gouw de bos in; en de hoge gras belette ons haar te kunnen schieten. Wij hitste de honden altoos aan, ging zij de sloot onder door, zag Jan haar eers, wijgerde zij ngeweer en ik schoot haar de been onder de bouijt af, hinkte zij de bos weer in. Heb Jan, en Pieta haar eider een schoot gegeven, was zij doot.

Toen wij bij de wagen kwam zag wij de Captijn aankomen met omtrind hondert twintig of dertig man. Hij brag mijn een olivants tand, mielies, bonen, water lemoenen. Ik vraagte na zijn naam, zei ons padwijser, Seuwhoe. [1]) Ik zei hem, dat de leuw de nag zoo veel kwaad gedaan had. Zei hij dat het twee leuwe is die daar houd, maar wij had maar een gezien.

Van daar ben wij getrokken tot aan een klijne rivierje die in de Matamhaale loop. omtrind over de leste kaffers.

Woensd. 28ste. zoo als wij de morgen klaar was om in te spannen, zei ons padwijser, dat die Captijn agt van zijn volk gegeven had tot na de Maquambas, dat die volk nu terug gaat. die met hem mee gekomen is. Ik zei van ja, en gaf de Captijn een schaap die hij slagten kon. Ons padwijser ging met de volk voor de wagens uit als na gewoonte; maar toen ik de eerste hoogte over was, vraag ik waar hij

---

[1]) Eerw. Hoffmann is van oordeel, dat hier bedoel word 'n Magwambа-hoofman van enige betekenis, meer algemeen bekend als Subije, of Subye, wat later opgetrek het tot vlak onder Drakensberg waar Olifantsrivier deurstroom, (Mabien's lokasie).

was, wand ik zag de nuwe volk alleen voor de wagen. Zei men dat hij komd; toen wij op de uitspan plaas was, vraag ik waar Masonkwana is, — dat was de naam van ons padwijser, — had gene hem gezien. Ik zei dat hij ons gevopt heb, maar ons twee soldaten wouw het niet en de eerste geloven. Maar toen wij uitgespannen was zag zij dat hij alle zijne goederen had af gesteurd met zijn volk, zelfs zijn geweers, [1] was mijn vermoede maar al (te) waar gegrond. Wij heef die dag niet ver getrokken wand ons vee was zoo veel van kreupel door de bosluisen. Wij was aan een klijn rivierje dat sleg water had voor ons vee. — Toen herinderde mijn dat ik gezeg heb, dat toen hij zei, dat ik hem vooruit betalen moes, dat daar twee kwade betaalders is : die voor uit betaald, en die nooijt betaald. Tegen de avond zei men dat een kaffer komd met een tand die hij aan Carolus zouw verruilen. Die zegsman was vier in getal, en zij kwam om met ons te gaan tot bij Maslankkana, de eerste Maquambas Captijn. Ik zei niet ja en ook niet neen, maar dag te zien wat het worden zouw.

MAART 1838.

Donderd. den 1ste. Met breken van de dag begon het te regenen uit zuitoos. Toen de zon omtrind anderhalf uur op was, kwam een kaffer met de gezegte tand, had nog een man bij hem. Vraag hij aan Louwrins en Anthonie om voor die tand een van de

[1]) Nml. sijn wapenrusting : asgaaie ens.

mijden te ruilen. Zij had met hem eene lange gesprek daarover, eindelijk kwam zij na (mijn) en zei mijn dat. Ik zei dat hij de betaling voor die osse halen moet, ken hij al de volk krijgen maar voor die tand ken ik niets geven. Ging die kaffer hem met zijn makkers wegpakken, krijg Louwrins de grootste om de lijf, en na veel roejen krijg hij hem op de grond, liep Anthonie (en) Sakana toe, gaf hem slagen met de vuijst. Sakana sloeg hem met een koper ring die hij in zijn arm had een gad agter in zijn kop. Ging ik daar op af, en zei dat zij het niet doen moes. Eij sprak van beeste, zouw hij het gaan wijsen waar het was; zei hij, dat het die Captijn zijn beeste is, daar wij van daan kwam. Wij hoorde van de andere kaffer, dat hij en zijn makkers van over Baloela kaffers is, kon wij lig dinken dat het van Masiepana zijn volk is. Nam Pieta, Diederick (en) Willem eider een paard en haar na om haar gevangen te nemen maar kon haar niet vinden. De oude zei aan mijn, dat hij geen vrouw heef, dat hij verkies met mijn mee te gaan. Ik : van ja; gaf Lourins een riem om hem in bewaring te houden. Hij was dan tevreden, maar ik kon hem niet los laten wand anders was zijn belofte maar voorniet, en ik wouw zijn versoek zeer graag doen geworden dog voor mijn verlies hem ook te houden tot tijd en wijlen de betaling voor de osse komd. en als dan de gehele boel te laten gaan. — Wij had de gehele dag regen, dat wij niet trekken kon, is wij die dag gebleven.

Vrijd. den 2de. Ben wij getrokken tot aan de

Sant drif, een klein rivier die uit de vlakke veld spruit, en af loop na de Matamhale. Wij zag die dag kameele en andere wild spoor. De veld was niet te veel bossen voor vee, maar een wijnig suur, en de heuvels hoge gras, maar niet zoo als dig bij de berg en de laagtes had de meeste gedeelte water en vlijagtig. De nagt omtrind een uur had oude Strijdom met zijn zoon Isaak de wagt, streek de beeste uit, wierd juffrouw Schepers het gewaar, steurde zij haar zoon Cornelis om het terug te keren. Eer hij bij de voorste was, — die omtrind twee hondert stappen van de lager af was, — schrikte de beeste om, hoorde hij een bees brullen die de leeuw gevang had. Hij maakte aanstonds gewag, maar te vergeefs, — de honden liep toe, maar kwam spoediger terug als zij daar heen is gegaan.

Saterd. den 3de. zoo als het schemer dag was, zag Jufr. Schepers twee leuwen van de aas aflopen. Toen de son op was, nam ik, Jan, Carolus, Pieta, (en) Louw Albagh, de paarden en honden, maar kon de leuwen niet vinden, want wij had maar twee grote honden en een jonge hond, kon wij de honden de bos — daar wij meende dat de leuwen in was — niet inkrijgen.

De morgen zoo als de son op kwam, kwam Anthonie met de groot kaffer die ons, voor lijdsman diende, zei dat wij trekken moet, dat de water zoo ver is dat wij het anders niet halen ken, en de eerste water te na leg voor een trekschof. Ik zei dat die gras te nat is om de klijn vee door te jagen, en als het zoo ver is dat ik dan liever bij de eerste water

blijf, wand dat ik als ik zoo trekken moet, niet ver komen zal met de klijn vee, die zoo kreupel is en swak lammers. Toen ingespannen was zei ik aan Pieta, dat hij zeggen moed, dat die vier mijden die op de pak wagens zit de ruggens op [1]) moet afklimmen en loopen; als het gelijk is ken zij weer op de wagen zitten, wand dat de wagen te swaar is met de beeste vlees die daar op is. Nam Lourins en Anthonie haar twee mijden en ging op Albagh zijn wagen zitten. Toen wij op de eerste rug of hoogte was, kwam een kaffer van de beeste en zei dat een bees doot is. Riep ik Lourins maar hij was agter bij Albag, heef Carolus die kaffer met zeggen en wijsen gezeg, dat hij de os afslagten moet en de vlees vlees zig te nemen, de vel en de horens voor hem de andere dag, voor hem na te bringen.

Toen wij bij de eerste rivier kwam, vraag ik aan de kaffers of de andere water ver is. Zei hij, dat wij nu halfpad is, dat die valij zoo ver leg als wij gekomen ben. Ik zei, dat die schof ver genoeg is voor ons vee, ben wij daar uitgespannen. Vraag (ik) hem, hoe of die rivier bij haar hied. Antwoord hij : Koemoerie.

Sond. den 4de. De morgen met dat de dag brak liep een kouij de lager uit; zoo als zij dertig tree van de (lager) was na de ander ind van zijn wag, hoorde hij de gerug; liep Carolus, Pieta, (en) ouwe Strijdom toe, wijgerde Carolus en Strijdom haar geweers. Schoot Willem (en) Pieta, en Strijdom zijn geweer ging ook los. Liet hij (de leuw) de kouij loo-

---

[1]) Hier gaat die trek oor die Lebombo berge.

pen, had haar de neus en in de strod gebeten. Tegelijk was de leuwen rondom ons lager, maar kon geen schade meer doen. Wij had een slegte plek om de Sondag te blijven, zei wij de een aan de ander, dat wij liever trekken moet, dat de kaffer zeg dat waar wij die dag uitspannen zal een gelege plek is voor ons vee en voor de leuwen. Wij had die dag Bosveld en zuuragtig, dog niet zoo als wij gehad heef van de hoek van de Berg.

Ben wij getrokken tot aan de rivier. Ommasloesloetoe, had wij staan water, een wijnig brak.

Van de beeste getal gaat drie af: twee die de leuw gevang heeft, een os van Carolus gn: Vrijman; en twee komd bij: de veers van Carolus haar kalf en de rode vetpens veers haar kalf, blijf de getal 488

Wij had verschije beeste die de allegemeene siekte had, maar niet zoo veel als wij uit de Souijtpan gehad heef.

Maand. de 5de. Ben wij getrokken tot aan de rivier Loäsie; wij had de dag Bosveld, maar de gras was soeter, wild zag wij ook, maar niet veel. Aan ons regterhand liep een groote rivier. Ik vraagte aan de kaffer hoe zij die rivier noemd; zei hij, dat de rivier hied: Motamhari, dat die rivier aan de regter hand van de vord in de see loop, dat wij die niet behoef door te gaan.

Dinsd. 6de. Ben wij getrokken tot aan de rivier Liepopa [1]) Toen wij na de Loasie trekken zouw, zei

---

1) Nie te verwar met Limpopo nie; eig. Lepopo, 'n sijstroom van

ons padwijser dat hij verstaan had dat in die weg die wij trek, vang gaten is, dat hij voor uitgaan wil om te zien waar wij voorbij komen ken. Ik zei van ja, en dat hij na de Maquambas Captijn gaan moet en hem vragen om volk die ons om de gaten bringen ken zonder schade. De morgen kwam de volk, brag mijn vijftien waterlemoenen, drie manten boonen die onder de grond draag, een renosterhoorn; zei die daar baas is op die plaats, dat hij geen tanden heb, dat het al is die hij geven kon. Ik zei dat ik te vreden (ben) met hem, als hij maar zorg dat van zijn volk mijn niet besteeld, wand dat ik niet goed is als ik dieven of schelmen doot schieten moet. dat ik zeer graag met vrede trekken wil. Hij beloofte dat doenen zal wat hij ken, en zal mijn een goede weg wijsen, en volk meegeven tot de naaste Captijn.

Toen wij omtrind de halve schof getrokken had, riep zij agter : stil houden. Mijn wagen was voorwagen die dag, ik vraag wat het was; zei men, dat Alba gzijn een voor wiel al de spaken af is tot op de naaf. Toen ik dagte dat zij aan kalvatere was, kwam Albag en vraag, of wij uit spannen zal, dat daar overal water is. Ik zei dat het hier te ruig van bossen is voor ons vee, dat hij de maat van zijn naaf de linkte nemen ken, en zijn osse met de ander wagen late mee gaan, ken hij een wiel van de uitspanplaas te rug bringen; dat de kaffer zeg het is niet ver daar wij gaat uitspannen. Toen uitgespannen was, was Carolus zijn wiel de beste, heef hij zijn wagen gehaald.

---

die Komatie. Dat die Motamharie regs van die fort in see val (vgl. 5 Maart, en die aantk. bij 26 Febr.) het die inboorlinge misgehad.

Woensd. den 7de. Had wij regen weer de namiddag. Botha was de morgen vroeg aan de wiel gegaan, had hem de avond bijna klaar. Carolus heef voor hem twee jukken gemaakt. Ik en Gustaf heb jukscheijen gemaakt. Jan heb ook een paar scheijen gemaakt. Pieta en Isaak Strijdom heef beeste op gepassen.

De avond vraag ons padwijser voor de regen bij de Maquambas in haar huis te gaan slapen. Ik zei van ja, (en vroeg) ook wanneer zij na huis gaat. Andwoorde zij : als wij van hier vertrek, zij zouw dan de andere dag weer komen.

Donderd. den 8ste. Had wij troewel weer maar geen regen. Had Botha de wiel vroeg klaar, op de band op trekken na. De avond had hij de band op, maar hij had een kraak. Vraag Albag mijn om een beeste vel om daar een lap om te sitten. Ik gaf hem een.

Ons pad wijsers was van die avond af weg, is niet weer gekomen.

Vrijd. den 9de. Ben wij getrokken tot aan de ri(vier) Outombee. Die dag is vijf schapen van mijn vrekt, aan een soort van Nintas, en van Jan, en Albag ook. Carolus had die dag zijn osse door malkander geslagen, was een jonge os uit juk, wouw hij en Pieta die inspannen, ging de os aan stooten. Ik ging, dat het zoo lang deurde, ook er na toe; heb zij hem met een makke os bij gebrag en ingespannen. Carolus ging dispuraat tekeer met vloeken op die agter wagens, dat niemand hem is komen helpen. Ik zei,

als hij zoo kwaad is en die osse zoo gruwelijk slaat en doorbring, zal geen mens u komen helpen. Hij had een os de neus aan stukkend geslagen, en de andere met de mes gesneden. Ik zei dat hij die osse doorbring, dat hij niet meer heb, en ik ook niet meer heb die gesont is.

Toen wij voor die drif kwam is ik doorgegaan, om te zien hoe of die pad is, raak een os van mijn wagen overtouw, werk Pieta om het reg te maken, was Carolus weer aan praten, zei Pieta dat hij voor nimmedal op de ander menschen vloek, dat hij die osse zelf omklaar geslagen heb; kwam hij woedent, wouw hij aan die os ook helpen. Ik zei als hij zoo kwaad is moet hij maar liever opzij gaan, wand dat ik de os niet zoo behandelen wil als de zijne. Met zijn weggaan stamp hij Pieta met zijn vuijs na zijn gezigt. Ik zei dat hij maken moet dat hij wegkomd, wouw hij nog verder weer op ander slaan, heb ik hem een stamp weerom gegeven. Hij sprak van oude dingen, en dat hij Pieta wel krijgen zal over die stamp die ik hem gegeven heb. Ik vraag of hij dan alleen gepermiteerd is te slaan en te doen wat hij wil; en als over die kinders die in mijn hoeden staad heerschappij voeren wil, moet hij wagten tot ik doot is; dat ik nooijt toelaten zal dat hij buiten reden een van haar mishandelt. Ik vraag hem wat Piet gedaan heef, dat hij mijn het zeggen moet, als het niet goet is zal ik hem zelfs daarover slaan en mag niet toelaten dat hij als barbaar zijn woede op hem koel.

Saterd. den 10de. Ben wij getrokken tot (tegen)

over de Captijn Halowaan, die eerste drif die wij dr(aa)ijen zouw, nam Pieta zijn osse de draaij te kort, kwam zijn voorwiel aan een boom, brak de disselboom voor die tang af. Wij stak aanstons diezelfde weer in de wagen en reed voort. Toen uitgespannen was kwam die Captijn met dertig man; hij brag mijn twee potten bier, zei dat hij zeer arm is dat hij van bier leef. Ik gaf hem een kreupele schaap, en vraag hem na de beste pad, die na de vort lijd. Zei hij, dat hij mijn van zijn volk zal mee geven tot bij de ander Captijn. Ik zei dat het goed is, dat ik van alle Captijns die goed was volk gehad heef. Met dat het schemer begon te worden ging hij na zijn huis; was Anthonie en Lourins [nog bij de wagen, zei de Masoot [1]) van Carolus, dat hij agter gaan wouw na] [a]) water, zei wij dat wij maar na de water rijden zal en steuren, en zien wat aan hem mankeerd; wand hij had niet laate weten dat wij het wis. Toen uitgespannen was, steurde ik Pieta en Gustaf terug, was hij besig om zijn wiel de band te wiggen, kwam hij met zon ondergang bij ons.

Pieta zei dat hij veel vliegen gezien heb aan de paarden; dat verdubbelde onze vrees, wand ons beeste en osse was bijna alle siek, en begon agter te blijven met jagen. Ik vraag de Maquambas die bij ons was, of hier in hunne tijd beeste of vee gewees is. Zei zij van ja. Ik vraag of zij mijn miskralen kon aantonen; zij wijste mijn dig bij ons wagen; ging ik meteen er na toe. Ik zag dat het een oude kraal moet gewees hebben.

---

[1]) Mosoetoe.

[a]) Tans nie meer te lese nie.

Carolus en Botha ging uit om te zien of zij geen wild zag, kwam zij en zei dat zij ook zoo grote kralen gezien heb, daar zij lang op moet gewoond hebben· Was wij verstomd dat, als de vliegen die vee doot, die vee zoolang hier kunnen gewees hebben. Wij nam ons voor zoo spoedig voor te trekken als wij met ons sieke vee kon. Wij had die gehele schof klipruggen gehad, daar wij over is getrokken, en bossen maar niet ruig en ook niet veel hoge bomen. De gras was droog en losse veld; aan de rivier was het een wijnig beter, de gras was soet en niet zoo hoog als de andere rivieren.

Donderd. den 15de. Ben wij getrokken tot aan de rivier Wiensaana. De naaste Captijn was Clensana. Had wij die dag sekouijen, heb wij agt geschoten. De Captijn zouw ons volk meegeven maar zij is niet ver gegaan of zij was alle weg, op twee na die voor de wagen uitging om de weg te wijsen, — het was de andere dag. — Ik schoot twee sekouijen, Carolus een, Pieta een, Jan een, Botha een, een lij in twijfel tussen Jan en Albach de jonge.

Vrijd. den 16de. Ben wij getrokken tot bij een groot kaffer, met name Clewaan. Daar was veel sekouijen, wouw ik voor hem een schieten maar mijn geweer was niet schoon gemaakt ging niet viks los, trof ik de sekoe niet goed, en Carolus schoot een vier schoten in de kop, maar niet doot, ook zoo dat wij niet een kreeg. Daar had van Carolus een os blijve staan, met name Vluijt, en van mijn die grote swarte kaffers kouij. Die os gaf wij hem voor zijn volk, die hij

ons mee geven zouw, om ons vee te helpen jagen. Toen wij bij de uitspanplaas was, was een grote partij olivanten dig bij ons wagens, en nam de koers reg na de wagens toe. Ik, ouwe Strijdom (en) Pieta was voor door de drif, nam ons geweers schoot ik een, met de eerste schoot, die bleef een vier hondert tree van daar staan, en de andere ging voort. Ik reed met Pieta en twee Knopneusen om te sien of sij doot was, toen uitgespannen was, maar zij was nog op die plek maar niet doot. Heb wij haar late staan.

Saterd. den 17de. Ben wij getrokken tot aan de olivants drif, aan de zelfde rivier Wienssaana, waar wij de olivanten gekregen heb. Heb Botha een rooij bok geschoten, en Pieta een kwagga.

Sond. den 18de. zei wij onder malkander, dat de beste voor ons is, maar sagjes voort te trekken, wand ons vee word alle dagen swakker; dat wij zoo na aan de vort komen mag dat wij het berijken ken, als wij niet verder komen ken. Is wij getrokken tot aan de sekoewater, heb ik twee sekouijen geschoten en Carolus een voor de Captijn, zei ons groote man, die ons de weg aan wijsen zouw. Pieta schoot een wilde bees om mager vlees.

Die dag is twee kalvers agter gebleven : éen van Carolus en een van mijn. Nu gaat van de beeste getal af vier : de os Fluit van Carolus en de grote swarte kaffers kouij, blijf de getal van beeste 486.

Maand. den 19de. Ben wij getrokken tot (te-

gen) over de captijn Macolaan [1]) dezelfde rivier Wienssaana.

Blijf die dag drie beeste staan: de bul van mijn een kouij, en de bruin geelbeek kouij van Pieta, de klijne kaffers kouij, gaat van de getal vijf af: die twee kalvers en de drie beeste; blijf de getal . . . . 482.

Die rivier af had wij bosagtig veld, maar langs de rivier groote kale plekken; de gras is niet suur en scheen gezont, maar het was braaf droog. Toen wij uitgespannen was kwam de groot kaffer mijn zeggen wat hij na de Captijn gaan wilde. Ik zei van ja, en dat hij ons bier steuren mag. Is Lourins met hem gegaan.

Dinsd. den 20ste. Ben wij getrokken tot (tegen) over de Kraal van de captijn Macodelana, [2]) daar zijn zoon nu de regering had na zijn doot. Lourins kwam de morgen toen wij besig was met inspannen. Hij zei, dat het verder is als hij gedagt had, die groot kaf[fer zei] dat de Captijn die avond bij ons komen zal, en zal voor mijn een olivants tand bringen. Tegen de avond kwam hij met een grote partij volk; zei hij, dat hij mijn volk geven zal tot bij de vort. Hij versogte mijn de andere dag morgen voor hem een sekoe te schieten die niet ver van zijn plaas was; ik bloofde 't hem. Zei dat hij na huis gaan wil,

---

[1]) 'n Bekende Knopneus (Magwamba) stamhoof; Makolowane, wat vandag nog dieselfde naam (stamnaam) draag. Dieselfde stam, of 'n deel daarvan het later in die Republiek gewoon, ewe noord van Komatiepoort.

[2]) Later ook „Contolaan": Ngodolane.

zei (ik) van ja. Ik gaf hem twee schapen voor zijn geschink, was een koeje tand.

Die dag is een bees van mijn blijven staan, blijf de getal . . . . 481.

Hij brag mijn een pot bier, en met Lourins steurde hij mijn een kalbas met bier, ik nam 't aan.

Woensdag den 21ste. Ben wij getrokken tot onder aan de rivier Wienssaana. Die dag met water suipen van de schapen naam een Maquamba een schaap, zag Willem het, liet hij (de) schaap los, wijs Willem het aan die bij hem van die volk was, om die vee te helpen jagen. Die andere zei dat hij hem doot schieten moes, maar hij nam de vlug. De morgen is ik en Pieta gereden om te zien voor de Captijn seekoeijen te schieten, schoot ik een, en Pieta twee. Zei ik dat het genoeg was. Een jonge os die Cornelis in spannen wouw (is) weg gebleven; twee volk is terug gegaan maar kwam de avond niet.

Donderd. 22ste. Ben wij getrokken tot aan de rivier Comati. [1]) Zei de Knopneusen, dat de rivier vol was; hij had water maar niet veel, maar door de grote van de rivier kon wij hem beswaarlijk door. Toen wij uit gespanne was, zei die volk van Makoedelana, die ons de vee zouw helpen door bringen,

---

[1]) Komatie of Krokodilrivier, N. van L. Marques. Die rivier is sedert die vroegste tije bekend gewees onder 'n grote verskeidenheid van name wat verband hou met die Magwamba en Soeloe-tale, terwijl die Engelse hom ook 'n eie naam gegee het: Oemkomagazie, Komatie, Oemkomanzie, Oemkomagatie, Oelwandhle, Manice, Manissa of Manhissa, ens. en "King George river"! Vgl. *Cape Monthly Magazine*, 1872, bl. 115.

dat ik voor haar een sekouij schieten mog, dat zij blijven zal tot wij door is. Mijn spek was juis op, is ik, Pieta, Strijdom (en) Carnelis — ik nam met Pieta en Gustaf paarden, de andere te voet — (gegaan) schoot ik twee, Pieta éen maar niet gekregen. Wij na mvan een de spek en liet de vlijs en de andere voor haar.

Toen wij dicht voor de Comatie was, bleef twee beeste die siek was in de modder; steurde ik Anthonie met Knopneusen om het uit te halen, maar het kon niet meer gaan. Gaat van de getal drie af, met die ossie die agter gebleven is, blijf de getal 481.

Vrijd. den 23ste de morgen jaag wij de beeste de rivier door; Lourins had gezeg dat de water niet diep was, ging de beeste te laag aan de over(zij) uit, versuip drie van de sieke, en een vang de krokodil, twee bijt hij dat die kwalik lopen kon. De avond moes wij de beeste weer door bringen. Nu gaat van de beeste getal Joeman en Witbal van Pieta, Regter van Carolus, Romane van mijn, is vier blijf de getal . . . . 479.

Saterd. 24ste zouw wij de schapen door jagen; de avond had wij mijne nog niet allemaal door. Ik zei dat wij maar door bringen moet zoo veel als wij eenigsins ken; zei Jan en Albag, dat zei niemand heb die bij haar schapen slapen ken aan de overzij, dat zij het de andere dag vroeg zal door bringen. Toen ik dat hoorde, zei ik, of wij versekerd is als wij de schapen door bring de andere dag, wij de wagens ook door krijgen zal.

Sond. den 25ste. Wij wouw geen tijd verliesen, heb wij de schapen alle door gebragt, is van Al(bag), zoo als hij zeg wel een twintig verdronken, en van mijn zal ook wel zoo veel doot wesen, met sieke die niet door swemmen kon. Van Jan is ook wat gebleven.

Maand. den 26ste. De morgen vroeg heb wij ingespannen, is wij na de drif gereden die aan de bove kand was, en niet zoo diep voor de wagens. Het ging beswaarlijk, maar egter gelukkig, als alleen Bota kon niet doorkomen, heb Jan tien van zijn osse voorgehaakt. De vrouwen en kinderen kwam met de Knopneusen haar boot door, zij had ('n boot) die zij van de bas van boomen maakte, en van blokken die zij uit holde. Ik had nog een en een halve vaatje kruid, liet ik ook daarop setten. Toen wij door was, gaf Carolus haar een os die in de water blijve staan is voor haar moeite. Zij moes hem de vel in een hoorn bringen.

Wij had ons vee besteld na de drift te komen, is wij een eind afgereden maar toen wij zag dat het zononder was en het begon te regenen, zei ik, dat wij maar uitspannen zal, is ik weer na de schapen gereden. Ik kwam daar donker, en 't begon te regenen, had ik met de kinders niets te eeten. Willem zei dat de vogels de schaap die ik geslag heb, die dag opgevreten heb, door toedoen van Sakana. Nu bleef die schapen van Jan en Albag twee nagten zonder haar. Ik had de voor wag, toen mijn wag omtrind om was, begon de regen zoo sterk dat ik de kinders niet onder de matje kon uit late gaan met haar geweers, blijf wij de geheele nagt in de re-

gen. Het was de derde nagt die ik door bringen moes zoo als Philip Raats zeg: uitgenomen de bastaard mijd.

Van de beestegetal gaat, wat agter gebleven is nog af, Witsenbergh van Carolus, en Duiker. Moes daar wesen — met Jufr. Schepers en Botha zijn en haar beeste en ossen . . . . 477.

de kreupele veers die de krokodil gebeten heb, gaat af blij . . . . 476.

de Kreupele ossie van Carolus, gaat af, blijf
de getal . . . . 475.
Pieta en Carolus tel . . . . 459.
Mankeerd aan de getal . . . . 18.

Nu gaat van de 459
twee af: de kreupele veers en de kreupele ossie
van Carolus, blijf . . . . 457.

Twee mis wij aan de haar: een os van gen: Rooijland, en Tiegerbergh van Pieta.

Ik zei aan de groot kaffer dat hij zouw volk steuren om te zien dat die beeste meschien die nagt met de onweer en regen verstreken is; die hij steurde kwam, en zei dat die beeste niet te vinden is. Vraag hij mijn dat hij mag terug gaan na zijn huis; ik zei dat hij blijven zal tot die beeste voor den dag komd, of dat ik hem vas maken zal. Maar Antonie en Louwrins zei, dat zij het niet goedkeurde, omdat de vort met die volk handel, en zij mag meschien van de vort soldaten, die gesteurd word

om te handelen daar over de kop inslaan; maar dat ik het aan de Goeverneur van de vort bekendmaken moet, dat zij dink dat ik het betaald krijgen zal. Ik zei aan de groot kaffer, dat ik de beeste de morgen tellen zal, en hem zeggen hoeveel mankeerd, ken hij het aan de captijn zeggen, ken hij uitvinden waar die beeste beland is. Hij zouw dan wagten, maar hij (zou) bij de kraal slapen.

Dinsd. den 27ste. Ben wij voor de regen weer stil gebleven, ik zouw de beeste op gaan soeken maar was niet gerus voor de rivier, als die af komd dat ik niet door zal komen, wand de volk zei dat zij de water te wagten is. Moes ik het zoo laten, dat tegen mijn zin sterk woelde. Egter moes ik mijn bedwingen, maar nam mijn voor vroeg of laat die Captijn als ik geen beter assestinsie van hem ontfang, waar te nemen.

Woensd. den 28ste. Ben wij getrokken tot aan de Makonijwe valij, heb Carolus een (makouw) geschoten. De morgen vraag ik na ons groot kaffer, maar hij kwam niet voor den dag en de beeste was ik kwijt. De Captijns naam daar wij ons bevind, was Contolaan. [1])

Donderd. den 29ste. Had wij de gehele dag zo te zeggen regen, heb wij niet getrokken. Daar verlies Albag zijn laaste paard, en een van mijn swager van Aard, die ik bij mijn had, en een kouij van Jan Pretorus. Die siekte vermeerdert dagelijks met de beeste, dat wij de hoop bijna op gaf.

---

[1]) Vgl. aantk. bij 20 Maart, bl. 333.

Makouwe Falij Den 30ste Maart 1838.

De Captijn Contolaan mag men vertrouwen, hij heef ons goed en trouw behandelt, beloof aan alle nakomende de zelfde te doen. Zijn veld leg aan deze kand van de rivier Comati. Hij heef mijn versog zijn goed carakter te geven, opdat hij het bij gevolg aan alle andere kunnen tonen. Hij heb ons ook de beste weg door late bringen. Ik ben uw Dienstwillige vriend en Dienaar

L. Trigardt.

Vrijd. den 30ste. Ben wij getrokken tot aan Slawaana; de Captijns naam is Masaasie. Wij had die dag sware bosveld en santgrond, zoodat wij trekken moes tot donker eer wij water bekomen kon. Die dag is negen sieke beeste doot en staan gebleven. Die beeste gaf ik de vlees aan die volk die mt ons gekomen was, en de velle en horens moes zij voor mijn bij de Captijn bringen gaf ik hem een vel en horens van een witte os.

APRIL 1838.

[a]) niets als eenige stukke vee gegeven voor eeten en hij was met mijn ten volle te vreden. Hij heb mijn

---

[a]) Hier moet die aantekeninge van vier dae uitgeskeur wees. Dit is gebeur naar alle waarskijnlikheid sonder opset, deur namelik later 'n bladsij uit die boek te verwijder — misskien vir 'n brief, — wat deel uitgemaak het van hierdie.

drie van zijn volk mee gegeven tot na de vort, maar of zij zoo ver gaan zal weet ik niet.

Ik ben Uw Dw. vriend en Dienaar

L. Trigardt.

De Adres was:

Aan de vrienden
die na mijn komen mog.

Woensd. den 4de. Ben wij getrokken tot aan de eerste Falij, daar was veel sekouijen heb Carolus, Botha en Pieta eider een geschoten. Ik heb een gekwets, Jan heb ook twee of drie gekwets. Toen wij bij de water was kwam Keijster de klijn Bosseman van Jan, zeggen, dat Ragel overleden is, aan de Koorsiekte. Heb Jan haar begraven. Toen wij aan schieten was, was daar veel schoten gevallen voor dat ik de gelegenheid (had) een schoot te doen, en zij had niet een doot geschoten. Schoot ik een sekouij; men dag dat hij doot was maar de schoot was een wijnig te laag. Zei ik uit boerte, dat zij zooveel met de water naijers blaf, en schiet niet een doot. Was Jan zoo veel geaffronterd, dat het niet veel scheelde of wij had met hem moeten twisten; ik had niemand genoemd, niemand geblameerd, maar hij was toornig dat zijn geweer verslegt word. Carolus zei, dat hij niet een sekouij geschoten heb zoo lang als wij bij malkander is, als die geweer goed is moes hij van zoo lange tijd en veel schoten een geschoten hebben. Ook zei hij, (Jan) dat ik altijd een ander zijn ding sleg maak, en mijne is altijd beter. Ik zei dat hij zijn ding voor in zijn broek heb. Zei hij dat het mijn niet raak, al had hij ook twee voor in zijn broek.

Donderd. den 5de. Ben wij getrokken tot bij de groot valijen in Siriti, heef een bees blijven staan. Toen wij uitgespannen was, kwam van Marandijn [1]) zes volk om te zeggen dat hij de andere dag komen zal, dat hij die dag te veel regen gehad heef. Ik gaf haar een schaap te slagten, zij zouw mijn de andere dag de weg aan wijsen. Carolus schoot die dag een krokodil, Pieta een makouij en Jan ook een.

Vrijd. den 6de. Ben wij getrokken tot aan de twee valijen, zouw wij voor Marandijn sekouij schieten, viel het ongelukkig uit dat wij met de wind en ongelegentheid niet een kon doot schieten; een sprong uit de een falij en liep na de ander, Pieta schoot hem door de nek, ouwe Strijdom schoot hem geheel mis, mijn geweer was juis af geschoten, en was vuijl, kon ik de kogel niet gouw af krijgen schoot Jan, toen hij in de water ging. Anthonie schoot met lopers, de kaffers steekte al gedurig aan de agter beenen, maar alles kon niet helpen de sekouij ging de valij in, was vrij. Uit rijen kwam de kaffer Howie bij ons, wouw Anthonie gaan maar hij zei dat 't te ver is; zei hij dat hij de andere dag gaan zouw.

Saterdag den 7de. Ben wij getrokken tot op de grins van Makouijen en Siriti. Is vier beeste blijve leggen, en die vorige dag drie: de wit pens os en een kouij.

---

[1]) Maragouin (op s'n Engels) vgl. *Cape Monthly Magazine*, Mei, 1872, bl. 115.

Marondijn vraag mijn om zijn karakter, gaf ik hem de navolgende :

Sieriende, den 7de Maar 1838. Maronthijn is bij de Fort voor een goed man bekend, en heef mijn ook goed behandelt, beloof aan alle witte menschen dezelf te doen.

De Captijn Madoekombe sturd mijn met zijn groot kaffer drie Kalbasse honing en een mant rijs, soet en suiker riet, een helepartij; laat mijn ook vragen om een briffet (brevet) als daar na mijn menschen komd, dat zij hem geen kwaad mag doen. Ik gaf hem drie schapen en zei dat ik het doen zal. Daar op gaf ik hem de na volgende brief. Ik vraag aan Lourins of hij die brief ken, en hoe hij bij de Fort bekend is.

Makouijer den 7de April 1838. De Captijn Moedoekoemba is bij de vort voor een goed man bekend, versoek mijn aan alle witte menschen te zeggen, dat zij hem geen kwaad mag doen als zij in zijn land kom. Hij beloof aan alle witte menschen goed te doen hij heef mijn goed behandelt.

L. Trigardt.

De adres was aan
Alle witte menschen,
die hier komen mag.

Toen uitgespannen was is Anthonie en Carolus gegaan na die man die gekomen is na ons van de Goeverneur, en zou de andere dag weer komen. Ho-

wie brag voor Anthonie een vlesje rom van zijn vader.

Sond. de 8ste. Heb wij na Carolus gewagt [1]). omtrind vier uur na middag, kwam hij met St. Maria en Anthonie. Zei dat de Goeverneur geen soldaten steuren wouw, heef hij hem aangepresenteerd na mijn te komen, en met mijn na de Fort te gaan. Zei dat de Goeverneur kwaad was dat Anthonie of Lourins niet zelfs gekomen is, dat zij weet dat hij geen man heef die mijn brief lesen ken. Ik verschoonde mijn, met dat ik niet op mijn kon nemen een te steuren, en had geen man die ik mee kon geven of ik zouw moeten blijven liggen, presenteerde hij mijn een brief te schrijven aan de Goeverneur uit mijn naam, nadat Anthonie en Lourins hem ons tegen spoed had gezegt.

Hij brag een kalbas rom van omtrind tien bottels, die de Goeverneur mijn steurde, en een mediesijn bottel suiker voor de sieke; heef mijn vrouw aan de zieke gedeelt. De avond gaf hij mijn tot presint een hemd van gestreepte, goede stof, een onder baatje van swart vruweel en een witte over broek. Aan Carolus had hij gegeven een hemd, een witte boven baatje en een broek van witte stof. Ik gaf hem de avond Pieta zijn wagen tot slaapstee, en aan zijn volk gaf ik een schaap ten eeten.

Maand. den 9de. Ben wij getrokken tot bij de kraal of plaas van de kaffer Comanie. Heef die dag

---

[1]) Carolus was inmiddels blijkbaar vooruit gestuur, wat misskien vermeld was op die ontbrekende bladsije na 30 Maart.

zes beeste blijven staan. Toen wij uitgespannen was kwam Comanie, brag mijn twee manten patatas, een mant rijs en een pot bier, die ik aan Lourins (gaf). Ik zei dat hij wagten moet, dat (ik) hem vlees te eeten geven zal als mijn schapen komd.

Wij sag de schuit van St. Maria langs de rivier op seijlen, zei hij, dat hij orders gegeven had voor hem rijst (te) ruilen bij de Kraalen aan de bove kand.

Daar was die dag zes beeste blijve staan. Zei aan die mijn de provisie gebrag had, dat hij de vlees nemen ken, en vellen en horens voor mijn.

Dinsd. den 10de. Ben wij getrokken tot aan Maratkwijn. Is die dag twee beeste en Carolus zijn paard blijve leggen. Ik vraag aan St. Maria, of ik mijn sware goederen niet met de boot zouw kunnen gaan na de Fort. Zei van ja, wand ons osse was zoo swak, dat wij nouwelijks over die weg kon komen door de swaarte van de weg : wand wij had gedeurig sware sant en tuinen door te rijden. Ik had aan Anthonie en Lourins eider een paar kouijen tanden gegeven, set sij ook af.

Woensd. den 11de. De morgen zat wij ons goederen af, ik en Carolus had twintig tanden : veertien bulle en zeven kouij tanden. De morgen kwam drie grote mannen, brag mijn veel provisie en honing, gaf ik haar een kouij, en aan een twee schapen. Die sprak gebroken Engels, hij was ten vollen te vreden met zijn ontfangs. De avont te voren had een mijn vier hoenders en rijs, suikerriet gebrag met haar tweeën, die gaf ik een vette kouij die niet gaan

kon. Woensdag ben wij getrokken tot omtrind Mabota; blijf die dag ses beeste staan, heb ik door de groot man van die kraal of plaas laate af slagten en de vellen en horens aan mijn te bringen voor de flees. Hij brag mijn drie hoenders, een pot bier, soetriet, en suiker riet, die zij Kanatoos noemde. De avond liet St. Maria mijn zeggen, dat hij de morgen vroeg met Anthonie, na de Fort rijden wil, als ik hem paarden geven ken, dat hij de andere dag weer bij mijn wesen zal, dat hij alleen de Goeverneur van onse koms verwittigen wil, en waar hij ons plaasen zal.

Donderd. den 12de. De morgen toen de haan kraaijde liet St. Maria mijn wekken, zei dat hij gaan wouw na de Fort met Anthonie te voet. Ik zei dat hij Pieta de paarde moet late opsalen en liever te paard rijden, is hij en Anthonie gereden en zouw dezelfde dag weer bij ons komen, ons te zeggen waar de goeverneur ons plasen zal. Hij had ons een falij besteld, daar wij de dag moet uitspannen, dat hij daar bij ons kom zal. Maar toen wij bij Mabota kwam, hoorde wij dat de water aan de bestelde falij uit gedroogt was; is wij uit gespannen bij de fontijn Salati dat de leste water was na de Fort. Ik zei aan Lourins dat hij een man steuren moet om St. Maria dat te doen weten. Zei hij van ja, maar hij had grote verlangen zelfs te gaan. Zei ik dat hij zelfs gaan kon, en daar zelfs kennis van te geven aan St. Maria. Toen ik uitgespanne was kwam Jik van Masakana en zei dat zijn Captijn mijn een olivants tand steurd zoo als de andere Captijns gedaan heb,

dat hij niet minder wesen wil, en als ik aan de Fort is, zal hij bij mijn komen en met mijn spreken. Ik zei van ja, dat ik het liever ziet als dat hij hier bij mijn komt, dat ik alle dagen veel moejelijkheid heb, ik gaf Jik een schaap voor hem en die bij hem was; brag hij mijn een olivants tand uit namen van zijn captijn, moes ik hem geven drie schapen en, een bees, om de captijn zijn hart lekker te maken. Ik gaf het hem is hij weggegaan.

Vrijd. den 13de omtrind 8 uur kwam St. Maria, en zei dat wij gaan moet. Was de beeste in het veld, heb wij ze late halen en ingespannen. Kon wij niet zoo veel ossen die trekken kon krijgen. Zei ik dat wij de wagen van Strijdom en mijn pakwagen zal laten staan, hoewel dat ik het niet nodig had mijn wagen agter te laten, wouw ik mijn ossen van Botha en jufrw. Schepers niet nemen, dat zij agter zouw blijven.

Omtrind drie uur namiddag kwam wij aan de fort. Wij deet verschijde schoten met ons geweers, maar wierd niet beantwoord.

Toen wij de werf inkwam, was de Comedant met de soldaten bij de voorste wagens; dat was mijn en Pieta zijne was de eerste, wijs zij ons een plaas aan daar wij de wagen alle trekken moes. Wij trok ze alle daar, volgens bevel van de Goeverneur. Toen uitgespannen was, liet de Goeverneur mijn met alle die met mijn was, te zeggen mans en vrouwen, roepen. Ik zei dat de vrouwen niet komen kon, dat zij begeer een wijnig te mogen wagten. Kwam de bootschap van ja, dat wij mans ten eersten komen moes.

Ik was vuil van met de werken met ossen en wagen, maar trok haastig een hemd aan, die ik presint gekregen had van St. Maria, en een paar sokkies, en een paar schoenen, die hij St. Maria gesteurd had te verkopen, had ik genomen. Trok ik aan, ging wij gesamentlijk, — te zeggen ik, Jan Pretorus, Hendrik Botha, Carolus, Isaak Albag, en Pieta ging mede.

Toen wij binnen was en aan de Goeverneur onse groete af gelegt had, die zijn ambt waardig was, laat hij mijn zeggen door Lourins en Anthonie, dat ik hem de waarheid zeggen moet, wat de reden is dat ik daar van ons land is weggegaan.

Ik zei aan zijne edelheid : 1ste, dat de grins van twee Colonies door de Swarte Natie is verrinuweerd geworden. 2de dat de Goevernement alle slaven op vrije voeten steld. 3de dat de Goevernemint de Africaander tot soldaat vraag. Daarop heb ik gezeg, dat ik na de Portugeese kuste gaan zal.

De Goeverneur zei, dat hij dat aan de Goeverneur van Mosenbiek raporteeren moet. — Hetwelk de hoof plaas is, van de Oos kus aan Africa, toebehoorende aan de Kroon van Portugal.

Ik zei hem, dat met mijn negen wagens meer is mede gekomen, zoo als ik hem in mijn brieven geschreven heb, en dat ik verstaan heef dat die menschen alle vermoord is : negen en veertig in getal behalven dienstboden.

Daarop zei de Goeverneur, dat hij ons plaas geven zal waar wij wonen ken na onse verkiesing. Daarmede had wij gedaan. Ik op, en maak mijn komplement, ging na mijn wagen.

Nouwelijks was ik daar of de Goeverneur laat mijn roepen! Ik ging ten eersten, vond mijn makkers nog bij de Goeverneur in huis. Na mijn complemint gemaakt te hebben, vraag ik wat zijn edelheid mijn te belasten heb.

De goeverneur antwoorde mijn, dat het de gebruik hier in de Fort is dat alle geweers bij de comedant in de huis staan moet. Ik merkte aanstons dat op ons enige argwaan gesteld is geworden. Zei ik, dat als het de orders van zijne edelheid is, hij het doen ken; dat ik niets tegen zijn majesteids orders hebben of doen wil. De Goeverneur had mijn drie geweers toe gelijd, bij zijn orders dat hij aan mijn zijde, die ik houden kon. Ik zei dat, als het zijn orders is ik geen begeer, en liet de leste halen. Hij nam het dan in zijn huis.

De avond liet hij ons alle roepen, mans, vrouwen en kinderen. Was wij alle bij hem in huis, hij zijn vrouw en alle offisiers, scheen verblijd te zijn van onse gelukkige doortog en aankoms bij hem. Ons wierd onthaald met koek (en) tee te drinken.

Gedeurende dat wij daar was, kon ik niet te huis krijgen wat de schielijke verandering was, van onse aankoms omtrind ons geweers. Toen wij bij ons wagens was, sprak wij daar over. Zei ik, dat ik met de Goeverneur spreken zal, en na mijn gefoelen de geweers bij ons krijgen zal. Toen wij bij ons wagens was, kwam St. Maria en versogt ons mans bij hem te komen. Is ik, Jan, Botha, Carolus gegaan, zei St. Maria, dat de goeverneur zijn verlangen is, dat een man met hem spreken moet, dat hij als dan alles zal te regten maken, — — dat zei hij door Lourins en

Anthonie. — — Zei Pretorus, dat niemand voor hem spreken hoef, dat hij voor hem zelfs spreken zal! Ik zei en Botha, dat hij alsdan voor ons alle spreken mag; zei Pretorus : ik spreek voor niemand, en niemand hoef voor mijn te spreken. Ik zei, dat het volgens St. Maria, Lourins, en Anthonie zeg, de Goeverneur zijn verlangen en wins is. Zei Pretorus, dat hem niemand geroepen heef, hij is baas van zijn zelven. Ik zei, dat hier niet een is die zeg, dat een over hem baas wesen moet, maar alleen dat het de Goeverneur zijn wins en verlangen is met éen te spreken.

Daarop zei Carolus, dat het de Africaander zijn ongeluk is, als hij wat beginnen wil, dat alle maal haar eige baas wesen wil; dat door die weg alles verkeerd komd.

Botha wouw Pretorus ook te regten helpen, maar hij blijf bij zijn verkeerde gedagten. Wouw ik Pretorus dat onder zijn verstand bringen, dat hij daaromtrind geen goed gevoelen had; maar hij bijtte mij zoo hard (toe), dat ik verpligt was hem zijn verkeerdheid rond uit te zeggen, en dat hij niet dinken moet dat hij met zijn swagers te doen heb, en dat hij aanstonds met zijn geweer dreig. Vraag hij wie hij gedreigt heb. Zei ik : Anthonie wouw gij ook schieten dat hij bars! Maar dat ik ziet, dat hij een liefhebber is van baklijen, dat hij met Carolus moet baklijen, dat hij ook graag baklijd, en ik is vijf en vijftig jaar oud geworden en nooijt baklijd; hij ken dinken dat als hij uitdeelt hij meschien zooveel ontfangen ken als hij uitdeelt. Daar viel veel praatjes, zei ik aan Carolus dat hij stil swijgen moet, en

ging in een ander vertrek. Is Pretorius na de wagens gegaan.

Ons hospes had zoo mooij ingenomen, dat hij de andere dag niet wis wanneer wij vertrokken is!

Saterd. den 14de verstond ik door Lourins en Anthonie, dat Pretorus na mijn de dag te voren met de Goeverneur had gesproken, dat hij mijn niet kende maar dat zijn vader hem met mijn mee gesteurd heb om kruid en koegels te kopen, en dat hij dan komen moet om zijn vader te halen. Zei ik, dat ik weer na de Goeverneur gaan zal om mijn geweers, wand toen kon ik lig raijen waar de knoop lij. Ik vraagte aan zijne edelheid, wat ik met mijn kinderen die agter dat vee gaat doen zal zonder geweer, en de Maquambas gaat met haar geweer in de veld, als daar meschien vijand komd?

Zei zijne edelheid, dat die in de veld bij de vee gaat, met geweers gaan mag; maar de avond weer bij de Komedant in huis te bringen!

Dat verwonderde mijn zeer; dag op de Hottentots in oude tijden in ons land.

Daar op vraag ik aan zijne edelheid als het komt te gebeuren, dat de vijhand en de nagt komd, mijn geweer bij de Komedant in huis staad, moet ik het daar halen? Als ik komd is mijn vrouw en kinderen meschien vermoord; zoodoende ken ik mijn vrouw en kinderen volgens mijn eet en plig niet beschermen.

De Goeverneur was een man van goed gevoelen stimde met mijn mee, zelfs zijn gemaal die een menslievend juffer was, zei dat het haar gevoelen ook

was. De goeverneur zei, dat het de waarheid is al wat ik zei, maar dat hij de stim niet alleen voerde; dat de Goeverneur die gesteurd heb om ons te halen overleden is eer wij hier was en dat nu alle de offesiers met hem de stim voer, te weten: de Komedant, en twee comesaressen; dat hij de grootste comesaris zal late kommen, en horen wat of hij zeg.

Toen hij komd, was hij een klijne, magere, en heel blouw van coleur, man. Hij had met hem een lange gesprek daarover, maar hij kon hem niet zoo ver krijgen. Zijn vrouw kon niet swijgen, wierd de klijn swartje kwaad, is hij weggegaan, en zei, dat hij alsdan niets zeggen kan. De goeverneur zei aan mijn, dat hij het het niet anders maken ken; maar dat hij mijn drie geweers permiteeren zal. Carolus zei dat het hem leet doet, dat hij zijn geweer presenier maak, en hem niet; dat hij veel liever gezien had, dat hij hem bij zijn geweer genomen had, ging hij weg en ging aan huilen.

Ik zei aan zijne ed., dat ik veel liever gezien had dat zijne ed. mijn in de bos gelaten had, kon ik mijn geweers bij mijn hebben in cas van aanranding, en gerus sterven als de vijhand mijn overwind. En dat ik alsdan liever weer in de bos gaat.

De goeverneur zei dat het alles de waarheid is wat ik zeg, en dat hij nu alle de stimhebbende mannen bij hem zal late komen en daarover spreken.

Ik dankte hem en boog mijn, en ging uit. De goeverneur zei nog, dat hij als dan mijn zal late roepen waar ik hem ook voor dankte. De Goeverneur was comedant in de Goeverneurs levenstijd.

Toen de Commesaressen en Comedant bij hem

was, had zij een lange raad met malkander. Eindelijk liet hij mijn roepen met Lourins en Anthonie. De Goeverneur zei, dat alles regt gemaak is, dat wij al ons geweers bij ons krijgen ken, dat ik aan (al) de andere halen ken bij de Comedant.

Ik dankte hem voor zijne goedheid; is ik gegaan, was Pretorus en Albagh niet te vinden. Is ik met Carolus en Pieta gegaan en de geweers gehaald. En mijn kruid, die ik nog had, had ik de Goeverneur versogt in bewaring te nemen, moes de Commedant in mijn presint wegen en een brieve geven, bij alle tijden aan mijn uit te geven tot mijn gebruik. De vaatjes weegte te samen zes en negentig en ½ lb.

Ik liet alle geweers na de wagens bringen. Toen Jan zijne zag; vraag hij waarom de Goeverneur nu al ons geweers gegeven heef. Carolus zei dat een eider voor hem zelfs spreken moet: waar hij nu gewees is, dat hij niet gesproken heef voor hem. Maar Pretorus gaf geen andwoord.

Toen de vee de avond kwam, zei Pieta, dat hier geen water is voor ons vee, had wij van voren aan weer moeite, maar de wagters zei, dat de beeste water gehad heef. Zei Pieta van neen, is hij en Anthonie gereden, maar kon geen water vinden. Zei Anthonie, dat aan de andere kand water is, dat hij de andere dag vroeg met mijn rijden zal en te zien na de water.

Sond. den 15de. Is ik en Anthonie gereden na de water te zien; wij vond veel zijvering maar niet dat de vee suipen kon. Piet laat de vee onder die tijd gaan waar ik hem gezeg had dat water is, kwam hij

bij de tuin van de heer Denijs, was de meeste water, maar, Botha, (en) Jan ging met Pieta, liet zij de beeste drinken, kwam de heer de Nijs, sprak over zijn rijs, de kaffers was bij, die de rijs kende, verstond Piet en Botha niet wat die heer sprak, en kende geen groejent rijs; maar Pieta merkte, dat hij geen goed sprak, ging de beeste keeren. Zei en wijs hij met en sprak in gebroken Engels, dat hij zal vijt (fight: vechten) en dreigte na de beeste. Pieta zei dat aan mijn, dat de beeste niet veel schade gedaan had voor die dreigement. Is ik na de heer Denijs gegaan, en presenteerde hem de schade te betalen en verschoonde mijn, dat wij geen groejent rijs kende, maar dat ik hem de schade betalen zal. De heer verschoonde hem, en zei dat hij niet hebben wil dat hij het niet zoo gemeend had.

De goeverneur zei, dat het niet mooij is dat mijn kinders agter de vee in de veld gaat, dat ik de Captijn vragen moet van zijn volk te huuren, en ik moet eider man twee vaam donker [1]) — kos éen rds. — geven voor een maand. Hij zei dat hij de Captijn gezegt heb volk te vragen en bij mijn te bringen, die het doen wel. Ik zei dat ik vijf man nodig heb.

De avond, dat ik bij St. Maria sat te praten, kwam de heer Denijs ons bezoeken, en sprak veel over die geval van de beeste in zijn rijs tot zijn verschoning, dat het van de vijn rijs is die hij uit Sevolen (Sofala?) gehaald had, en zoo sware timpees (tempeest) gehad had, die 14 dagen gedeurd had, dat zij geen nag of dag bekennen kon, juis op de beste grond

---

[1]) Negosie. Vgl. 20 April, bl. 357 *infra*.

gezaaijd had om in die aard te komen. Ik zei dat mijn het al zoo veel leet doet, dat ik hoop ook van die aard te krijgen, zei dat ik hebben zal.

Maand. den 16de. Heb ik de andere dam laate maken van de Captijn die de Goeverneur gezegt heb, die ik vragen moet en met hem verackoordeert was voor sieke beeste. Heb ik hem voor eider dag twee beeste gegeven die blijve staan is. Hij had die dag vrouwe en mans in de werk, maar ik kreeg wijnig water.

Dinsd. den 17de. Is mijn vrouw, Goestaf, Jerimi, Annie, en ouwe Daniel tegelijk siek geworden, aan de koors.

Ik vraag aan de Goeverneur of hij goed mag vinden dat ik mijn vee een gedeelte uit leg bij de naaste water, dat het voor mijn zooveel moeite geef; zij had de nagt een tuin van een sarsant vertrapt. Zei hij van ja; heb ik van de beste beeste twee hondert agt en sestig weggesteurd. De man wouw niets hebben voor de schade; zei ik, dat ik hem een of twee schapen geven zal. Hij zei : als ik wil. Ik zei dat ons beeste bij malkander loop, dat ik voor mijn pard dat uit genegentheid geef om zijn schade niet te pretendeeren.

Dinsdag heb ik de pakwagen late komen. Toen de wagen stil gehouden wierd, dat ik belasten zouw waar het staan moet, liep Albag na de wagen, en zei aan de Bosseman, dat hij na zijn wagen komen moet; —wand (de) Bosseman was siek, was altoos op de pakwagen met trekken.

Toen uitgespannen was, vraag Albag Wintvogel: waarso, Cornelis? Zei dat hij hem na Jan zijn huis heb zien lopen. Albag zei: dan ik Kaat haal. Hij ging onvermerk en vond hem niet daar, kwam hij, was Wintvogel bij zijn wagen. Een poosie tijd daarna, liet Jan hem roepen na hem. Albag en Jan had strijd, en veel lawaij wierd van weerskanten gemaakt. Ging Albag na de Goeverneur, en klaag over Jan. De Goeverneur zei, dat Lourins en Anthonie mijn versoeken mag aan Pretorus te zeggen, dat hij de Bosseman aan Albag geven moet, want hij had de saak van Lourins en Anthonie gehoord. Zei Lourins, dat ik het niet doen zal, omdat Jan, als ik hem iets zeg, dat ik zie dat verkeerd is, altoos rusie maken en baklijen wil. Liet de Goeverneur mijn en Carolus roepen. De Goeverneur zei, dat ik hem de waarheid zeggen moet: wie de Bosseman toekomd Jan of de Vransman. Ik zei: de Vransman, wand hij heb hem meegebrag. Zei de Goeverneur aan Jan, dat hij de Bosseman aan [a])

Woensd. den 18de. Heb ik de schapen weg gesteurd met Pieta en Kootje van Jufr. Schepers. Nadat ik de Captijn gevraag had of het met zijn toestimming is, dat zijn volk meegaat met de vee, hij had niets tegen zelfs de volk. Ik houijd de kreupele en sieke, was hondert agt en veertig, en eenige voor slag schapen. Die volk daar was verblijd, dat hij daar komd, presenteerde hem huis en kralen voor hem te maken.

---

[a]) Bij oorslaan van 'n bladsij werd hierdie sin nie voltooi nie.

De middag was mijn vrouw zoo sleg siek dat wij bijna alle hoop op gaf. Kwam de goeverneurs vrouw, die veel kennis van de siekte heb, en brag haar zoo ver, dat zij weer bij haar kennis kwam.

Toen de schapen weg was, had ik de kinders gezegt, de Sarsant een schaap te geven; zei Carolus, dat hij een ontfangen had.

Donderd. den 19de. Is Pieta weer gekomen, zei dat de wolf daar plaag.

De middag dat mijn vrouw een wijnig beter was, en weer bij haar volle kennis, maakte ik de lijs (op) van de zielen, die met mijn gekomen is,—daar de Goeverneur mijn om gevraagt heb. Ik schreef het als volg :

Lijs van alle zielen, die met mijn aan de Fort Lourinse Marquis, is gekomen :

Getal der gehuide personen	5
Weduwenaar	2
Weduwe	1
Jongelingen boven de 16 jaar	8
Beneden	14
Dogters boven de 16	4
Beneden	7
Is de getal Christen	46 [1])

met de vier Bastaard kinders van Albagh.

[1]) Lees : 41.

Mantatees boven de 16 jaar	1
Bossemans boven de 16	3
Beneden	3
Getal der zielen	53 [2])

Fort Lourins Marquis den 19de April 1838.

L. TRIGARDT.

Twee Mantatees mijden is schappeerd, is niet opgegeven, nadat wij eenige dagen aan de vord was gekomen. Wij steurde van de naaste Captijn volk, na zij versekerde ons dat zij niet wegkomen zal.

Vrijd. den 20ste. Was mijn vrouw en alle sieke redelijk. Ik had zeven die lij met Willem Strijdom, en Jan de stiefkind van ouwe Strijdom.

De morgen toen ik opstond was ouwe Daniel op, en zat koffij te drinken. Vraag ik hem, hoe of hij is. Zei hij : redelijk, en zei dat ik verblijd was dat te zien, dat alle sieke redelijk is. Maar omtrind drie uur namiddag was de ouwe zoo zwak van de koors, dat hij buiten kennis was, en bleef zoo de gehele nagt. De siekte vervatte bij alle sieke.

De middag is Lourins met de schuitmannen gekomen om met mijn te ackoordeeren, wat ik voor de houd geven zal zoo groot als St. Maria zijn huis. Ik liet hem met haar ackoordeeren voor Donker, dat is Negotie goederen.

Saterd. den 21ste. Met hane kraaij is ouwe Da-

[2]) Lees : 48.

niel overleden, in den ouderdom van 78 jaar, 2 maanden, en 7 dagen. Ik liet de Goeverneur zeggen dat hij overleden is, en waar ik de lijk ter aarden bestellen mog. Ik liet hem begraven, en betaalde zijn begrafenis. Ik kon niet doen wat ik wouw, wand mijn vrouw was zoo sleg die morgen, dat wij niet dagte dat zij de avond zien zouw. De Goeverneurs vrouw kwam en zei, of ik goed vond dat zij haar in haar huis nam. Ik zei van ja. Vraag ik aan mijn vrouw, maar door zinneloosheid kon ik niets van haar krijgen. Zei de Jufr., dat wij haar maar bringen moet, dat zij de camer berijd heb voor haar. Heb wij haar weggebrag. Zij bleef buiten kennis tot de morgen, (toen) kwam Pretorus zijn vrouw bij haar, vraag zij bij wie zij in huis is! En wanneer zij hier gekomen is. Zei Jufr. Pretorus haar hoe het was. Zij was zeer verwondert. Ik ging de morgen vroeg zien hoe zij de nagt had doorgebrag, wand ik heb geen tijding gekregen, kon ik niet sleg dinken, wand de jufr. had mijn beloof als zij de minste slegter word te late weten, en het was tegen mijn over. Zij was bij haar volle kennis, hoewel seer swak, maar ik hoopte dat zij met Gods hulp weer herstellen zouw, en dankte God voor zijn barmhartigheid, hoewel dat ik niet versekert kon zijn van haar herstelling.

Ouwe Botha lij ook reets twee dagen aan de zelfde siekte. Nadat ik met mijn vrouw gesproken had en Gods wonderwerken beschouijd had, en onse togten en siektens, zei ik, dat ik na ouwe Botha gaan wil om te zien hoe hij gesteld is. Ik vond hem zeer swak, dog een wijnig beter als hij is gewees.

Sond. den 22ste. De morgen was alle sieke een wijnig beter.

Zat ik bij mijn vrouw op haar kamer; liet de Goeverneur mijn roepen met hem de vroegstuk mede te eten. Kwam de kaf(fer) van Maboeta met eenige geschenke voor de Goeverneur, en brag de bootschap, dat de Goeverneur de beeste die van hem bij hem is, ken laate halen. Ik vraag aan Anthonie, wat voor beeste dat het is. Hij zei dat voor een reeks van jaaren Saboesa oorlog had, en de Goeverneur indertijd gevraag had volk bij te sitten; had zij een grote partij beeste genomen tot buit, waarvan de Goeverneur een deel toekwam. De volk kon die beeste niet wegnemen doordat zij bevrees was voor aanval, liet het staan tot zij te huis of aan de vort gekomen zouw wesen en meer volk kon meebringen; maar toen zij kwam om de beeste wouw hij het niet afgeven, of zij moes vegten; is die volk zoo na de Fort gegaan. Nu had hij van ons komste gehoord! Dat wij zooveelle naties is doorgekomen met zooveel vee, en de sterkste Natie verslagen heb! Is hij bevrees dat de Goeverneur met ons op hem komen zal, en hem alles af nemen!

Maand. den 23ste. Is ouwe Strijdom van de vee gekomen, zei dat het nog alles wel was, als alleen een kouij is doot.

De middag kwam Lourins met de schuiten, die de houijd voor mijn huis gaan kap heef, hij zei dat zij niet al de houd gebrag had, maar alles is gekapt, zij zal de andere bij parte wijs bringen. Wij had die dag een goede mark, wand wij had zes doode en

sieke beeste voor houd, mielies, eijeren; en andere eetwaaren. Voor een half el van de grofste linnen of bafta, ruild men vier hoenders.

De sieke was die dag een wijnig beter, als alleen Gustaf had hevig de koors, en mijn vrouw zei dat zij zoo dorstig was. Zei de juffrouw dat zij haar medizijn ingegeven had, en dat die de dors wek, en dat veel water drinken de koors bringen zal.

Oude Strijdom zei, dat hij en Pieta verstaan heb door een Knopneus dat die twee mijden gevang is die hier uit de Fort schappeerd is.

Dinsd. den 24ste. Is oude Strijdom weer na de vee gegaan, heb ik met hem gesteurd 46 sieke beeste.

De morgen was alle sieke redelijk, zelfs mijn vrouw die de swakste was. Ik dankte de Almagtige voor zijn genade aan ons bewesen, en hoopte dat ons sieke herstellen mog worden.

De middag kwam Lourins mijn zeggen, dat die Knopneus een wijnig eeten verlang, op de weg die de houd voor de huis halen moet. Ik (gaf) hem beeste vlees, dat hij genoeg had, en zei dat hij lange houten bringen moet, zoo als die van St. Maria zijn huis; hij zei van ja.

Woensd. den 25ste. De morgen was mijn vrouw zoo onvergenoeg, dat zij geen water krijgen ken zooveel als zij verlang; zij wouw dan vertrekken. Ik herindert haar hoe swak zij gewees is, en door hulp van de juffrouw, die naas God haar behoudenis was, haar zoover gebrag heef dat zij bijna de sterkste is van de sieke, dat zij de swakste was, en voor doot bij de Juffr. in huis gebragt is.—Ik zei, dat ik

mijn over de heer en juffr. bejammert, dat (als hij ?) van haar sprak de tranen hem over de wangen rolde, en zijn vrouw die zeer onvergenoeg schene, of zij eits van de onvergenoegen van mijn vrouw bemerkt heb. Ik zei aan de heer en juffr., dat het niets als de dors (is) die haar onsteltenis maak, maar dat ik haar gezegt heb dat de juffr. haar met haar soep medecamenten heb ingegeven, die veel water drinken belet, hoewel zij versekerd is, dat het zeer veel dors verwekken zal, en daarom haar de water zoo te zeggen toemeet. Zij liet haar dog bewegen, vraag zij een hoen geroosterd. De juffr. gaf aanstons de kok daar kennis van, en zei, dat hij een jonge duif nemen moet. Toen het klaar was, brag de juffr. het, met gerooster broot, zij het (at) alles met goede aptijd. Een wijnig daarna was zij weer omtrind vergenoeg.

De heer en juffrouw was al zoo verblijd als ik zelfs. De Goeverneur versogt mijn, met hem de vroegstuk te eeten. Ik nam het met plasier aan. Omtrind tien uur kwam Pieta van de vee, en zei dat het nog alles wel was. Tegen de avond kwam een Corpraal bij de Goeverneur raporteeren, dat Catarina, een dogter van Albag overleden is. Een wijnig daarna kwam Albag zelfs, vraag waar hij de lijk ter aarde bestellen zal. Ik dag dat het te schielijk was om daarvoor te sorgen; maar toen Albag weg was, hoorde ik dat hij rom had.

Donderd. den 26ste. De morgen was alle sieken redelijk, als alleen een dogter van Albagh was nog buiten haar kennis. De middag kwam Cornelis van

de veekraal, zei dat zijn broer Kootje en ouwe Strijdom siek is. Ik steurde aanstons Pieta met Cornelis te paard, om te zien of zij haar niet na de Fort ken krijgen.

Die nagt is ouwe Jong schappeerd, heb ik de morgen kennis van gegeven aan de Goeverneur, en de Knopneus gen: Gablie na gesteurd.

Vrijd. den 27ste. Is Pieta met Kootje gekomen van de vee, is Cornelis daar gebleven, heb hij de schapen voor de klerasie goederen meegebrag, die hij van de Comedant van de Fort gehandelt heef, alsmede voor de schoenen die ik en hij gekogt heb, op den 13de April 1838—de zelfde dag dat wij aan de Fort gekomen is.

Ouwe Botha was zoo sleg ziek dat wij bijna de hoop opgaf; de geheele dag door. De avond toen wij slapen zouw is Carolus na hem gaan zien, was hij niet beter.

Saterd. den 28ste. De morgen liet de Goeverneur mijn zeggen, dat de Knopneusen zeg, dat bij haar kralen een partij olivanten staad, of ik het gaan schieten wil. Ik zei van ja. Zijne hoogheid zei als het mog wesen dat wij een doot schiet, moet wij hem laate roepen, hij wel het gaarne zien. Ik zei dat alle dagen geen vangdagen is, hoewel jagdagen.

Is ik, Pieta, Carolus, en Anthonie gegaan. De olivanten stond in een digte vijne bos, een wijnig te ver. Maak de Knopneusen een alarrim met haar trommel en vluiten, kwam zij omtrind onder schoot. Daar was een die de grootste tanden had, zei ik, dat

ik die schieten zal, maar hij was tusschen de ander, kon ik (niet) goed schieten, maar wagte na die dat hij goed staan mog,—viel in de bos een schoot van de Knopneusen, ging die olivanten aan loopen kon ik niet schieten van de boom, daar wij op stond, die gins en weer swaaijde, schoot Carolus, Pieta, Anthonie en meer soldaten, maar de olivanten ging met de schoten weg. Deet ik ook een schoot van ver. Aan de ander kand was ook Knopneusen keerde haar, kwam zij weer terug, schoot wij uit de boom, maar geen die wij zien kon die swaar gekwets was, ging zij weer voorbij. Voor de derde keer kwam zij weer, maar ging ons een wijnig te ver voorbij, kwam zij reg na de Knopneusen die op een gemeen boompje zat schoot een van de boom ging zij die voorbij. Was een ander boomptje, zat twee op, liep de grote bul de boompie omver en stoote een de hele been open en de andere is ontkomen, zeg zij, maar mijn gedagten is dat hij doot is. De Knopneusen wierd schuw, kon zij de olivanten niet weer om krijgen, is wij weer terug gegaan zonder een doot te schieten.

Ik ging na zijne hoogheid en zei hem hoe 't was gebeurd, en de ongeluk van de neger—zooals zij die Natie noemden.

Zijne hoogheid vraag mijn een paarde, dat hij de middag een kuijertje buiten de Fort doen wouw. Pieta liet de paarde halen, maar 't was te laat na zijn zin; zei zijn hoogheid, dat hij wagten zal tot de andere dag. Ik zei van ja, en gaf orders de paarde voor zijne hoogheid als dan in gereetheid te houden.

Mijn vrouw was de gehele dag door zeer swak, dog zonder koors of pijn; en ouwe Botha was buiten

kennis van de vorige nagt tot de avond, dat wij de twee nagtwaake (deet).

Sond. 29ste omtrind 8 uur liet Jan mijn roepen, dat ouwe Botha dat afleggen zouw! Is ik ging dadelijk zien hoe of hij gesteld was, maar o wee, toen ik hem zag, zag ik duidelijk dat de doot met grote schreden nader. Ik vond de heer Denijs en nog een vriend, die met mijn daar was gekomen, van de zelfde gevoelen. Nadat ik een weinig daar gewees was, is ik weer gegaan, om te zien hoedanig mijn lieve vrouw gesteld was, wand de Jufr. had haar op kruijen gestoof voor de geswel die zij aan haar gehele lighaam had. Ik vond haar zeer swak, dog zonder pijn. Zij zei aan mijn, dat zij zoo dronken in haar hoof is, en op haar maag zoo beswaard is, en dat zij voor haar slegte hoop heb. Ik kon mijn droefheid niet verbergen. Zei ik aan haar, dat zij haar exempel aan de anderen nemen moet, die zoo lang zoo swak gewees is, en dog door Gods goedheid weer hersteld is geworden; en hoemeer zij haar gemoed met wanhoopen beswaar, haar herstellingen veragterd.

Jerimias was de vorige dag opgestaan, kwam haar besoeken voor de tweede keer. — Omtrind middag kwam de bootschap van Jan, dat ouwe Botha een verwisseling gedaan heb, na de eeuwigheid. Ik kon niet van mijn sieke af, is ik niet gegaan.

Ik zei aan Pieta, dat hij na de vee rijden moet om te zien hoe ouwe Strijdom gesteld is; en als het mogte zijn dat hij sleg is, hem te bringen met zijn wagen.

De agter middag zei Jan, dat het de beste wee-

sen zal, de lijk ter aarden te bestellen. Wij had soldaten om ons te help, heb wij hem weggebrag. Toen wij een end weegs was met de lijk, liet de Goeverneur mijn roepen. Ik dag dat het van wegens mijn vrouw was, is ik omgekeerd. Met mijn terug koms vraag jufr. Botha mijn, of ik de goedheid hebben wil haar overleden man zijn ouderdom, en wanneer hij overleden is, behoorlijk op te schrijven; gaf zij mijn een briefje daar zijn ouderdom op stond, aldus :—

1799 is geboren Pieter Johannis Hendrick Botha, den 15de Maart op een Vrijdag [1])

De avond was mijn vrouw zoo swak dat zij geen (?) eilhoofdig was, ik bleef bij haar tot omtrind 11 uur in de avond, wouw zij slapen, zei zij, dat zij slapen wouw. Ik zei dat ik als dan na Goestaf gaan zal, en als het mogte weesen dat zij swakker word ik de Jufr. zeggen zal, mijn te laten roepen.

Maand. den 30ste. Om 8 uur kwam Pieta van de vee, zei de schapen en bokken vrek of de schapen gijle siekten heb. Ik had de Captijn laate roepen om te ackoordeeren voor de kralen te maken, maar was nog niet gekomen. Hij vraagte mij na de welstand van zijn moeder. Ik zei dat zij veel beter is als zij gister en eergister gewees is; maar Goestaf is wijnig of niets beter.

De morgen versogte de Goeverneur mijn bij hem te eeten. Na dat wij gegeten had, is ik na mijn ka-

---

[1]) Botha sou derhalwe nouweliks 39 jaar oud gewees 't, wat mens laat denk, dat die jaartal misskien foutief neergeskrijf werd, terwijl Botha seker ouer moes gewees 't, en die auteur nooit anders van hom praat als van 'n bejaarde man.

mer gegaan, kwam zijne hoogheid bij mijn; vraag mijn om de merrie van Pieta te kopen, wat ik vragen zouw. Ik zei, dat het Pieta zijn merrie is, dat hij zeggen ken wat hij hebben wil. Zei Pieta : veertig rds. Zei zijne hoogheid, dat ik het op een lappie papier met zijverletter maken mog. Ik deet het, toen zijne hoogheid het zag, maak hij dertig onder, en zei dat hij soveel geven wil. Ik zei, dat als hij te missen heb mijn een klijne jonge laten mag die omtrind 13 of 14 jaar oud is, voor Pieta, met hem te gaan dat hij zoo alleen is bij de kraal. En als zijne hoogheid aan Pieta twee slavies geven wil voor die merrie, al is die een een wijnig klijnder, ken zijne hoogheid haar krijgen. Hij zei van ja, dat hij nu een zal late komen, en als hier een schip komd van Mosambiek, zal hij de ander ook geven. Ik zei : hoogheid, gelieve alsdan de grootste nu te late komen; zei zijne hoogheid van ja.

Omtrind 3 uur ging ik na mijn lieve vrouw; zei de jufr. dat ik haar weer een keer door de vertrek saggies bij haar armen lijen mog, dat zij een wijnig haar lighaam tot beweging bring. Toen ik met haar in de voor vertrek was, liet ik haar een wijnig sitten, liet de jufr. haar mond open maak, zei zij dat zij haar tong schoonmaken moet, dat zij groot gevaar ziet als dat niet gedaan word. Ik brag haar weer op haar kamer en met veel mooij praten van mijn liet zij de jufr. het toe. Ik bleef bij haar tot sononder, om te sien of zij de koude koors weer tegens die tijd dat de son ondergaat krijgen zouw, maar zij was bevrijd; en de tijd wat zij alle avonden het krijg was voorbij. Zei de jufr. dat zij Goestaf

ook schoonmaken moet, had hij als na gewoonte de koude en daarna de heete koors. De jufr. had hem de mond schoon gemaakt, ging zij een stukkie broot voor Goestaf halen om hem te eeten te geven. Met dat zij weg ging kwam jufr. Schepers mijn roepen dat mijn vrouw zoo sleg siek op de ogenblik geworden is. Ik liep met allerijl na haar kamer, vond haar sprakeloos! Ik rigte haar op, kwam zij een wijnig tot haar zelven. De jufr. brag mediezijnen die haar weer bij haar kennis brag. Zei de jufr., dat ik en de kinders gerus slapen moet, dat haar gedagten is dat zij morgen sterker wesen zal als nu, en wouw niet hebben dat als zij haar verkiesing zeggen moet, dat wij bij haar de nagt waken zouw, dat zij zelfs de nagt waken zal.

„De droefheid overweldig mijn zoodanig, dat ik niet dagte de andere dag nog te leven.

MEIJ 1838.

Dinsd. den 1ste. De morgen toen de haan kraaij stond ik op, om te zien of ik niet eits te horen kon komen hoe mijn lieve vrouw gesteld mag wesen, maar dat was alles stil in de huis; ging ik weer leggen. Maar kon niet slapen, is ik weer op gestaan met de tweede hane kraaij, was het nog niet dag; heb ik met ongedult de tijd af gewagt dat de jufr. haar deur open mog maken. Ik steurde Carolus om aan te kloppen en na zijn moeder haar toestand te vernemen. Hij kwam terug, en zei dat zijn moeder redelik

is maar zeer swak. Ik ging ten eersten na haar kamer, en zei haar Goede morgen. Zij sprak zoo sag dat ik bijna niet verstaan kon wat zij zei! Ik vraag haar, of mijn lieve vrouwe mijn kende; zij antwoorde, of zij mijn dan niet kennen zouw. Maar zoo belemmert dat ik bijna niet verstaan kon wat zij sprak.

Toen zag ik dat mijn gevoelen maar al te waar gegrond was! Dat ik haar niet weer met gezontheid zien zouw! Van die ogenblik nam de droefheid zodanig de overhand op mijn, dat ik niet wis wat ik deet of spreken zouw. De Kinders weende met mijn, het welk mijn nog meer en meer mijn beswaarde gemoed bedroefde. Ik nam afschijd van haar voor dit leven, maar dagte haar in de huis des hemelschen Vaders weer te zien, en klaagte bij Hem niet, maar bid dat hij mijn tot hulp mag komen. De wille des Heeren moet geschieden, en alle ons moeite en sorg was te vergeefs.

Omtrind elf uur nam de Allemachtige God haar weg! Met vaste vertrouwen in . . . . . . [a]) ik ben! Dat mijn waarde en teer beminde lijf een salige verwisseling gedaan heb. Egter ken ik mijn niet troosten. De droefheid overstelp mijn zodanig, dat ik bijna buiten mijn kennis raakte. De heer en jufr. trooste mijn, maar voor mijn is geen troos op aarde.

Ik had Carolus een kis laate maken vóor haar doot, toen ik zag dat daar voor haar wijnig hoop was. De avond was het klaar. Jan Pretorus had de volk late versoeken hem te helpen. Mijn Liefste en

---

[a]) Onleesbaar.

Dierbaar pand wierd van mijn voor Eewig genomen.[1])

1838, Aougust den 10de, had ik een stille verjaarsdag, dog zal daaraan gedenken.[a]) [2])

L. T.

---

[a]) Hierdie aantekening kom voor op 'n ope plekkie, onderaan sijn „Onze Vader", op die 38e. bl. van die Eerste Dagboek.

[1]) Met hierdie smartelike uitroep breek Trigardt sijn dagverhaal af, midde op 'n bladsij.

[2]) Dit is, sover ons weet, die enigste en laaste aantékening wat Trigardt gemaak het na die dood van sijn vrouw. Hij was hier 56 jaar oud. Vgl. sijn eie verkl. op 13 April, bl. 349. Einde 1838, 'n maand of ses vóordat, in Junie 1839, die oorlewende van sijn Trek uit Natal afgehaal werd, is ook hij oorleë. Sie Inl.

BIJLAE.

Bijlae I.

TOEPASSING OP ONSE VADER. [1])

Aller genadigste Koning Frederik Willem den 1ste, Koning der Nederlande, ...
Geëerbiedig vorst en Koning . . . .
Geliefde Koning Een eer zult gij hebben . . . . . .
Zoo gij de bedrukte belastingen af schaf . . . . . .
Wij winschen dat u de beloften weld voldoen . . . .
Waarvoor den Hemel u zal zegen . . . .
Wij winschen vervolgens uwe getrouwe onder daanen te blijven, ...
als onse bedrukkinge verligt zullen zijn . . . . . .
Dan zult gij in den Hemel behaaglijk zijn . . . . .
Goede vorst, verlooren handel en scheepvaard . . . .
Laat ons niet met bedruktheid eete . . . .
Neemt onse ootmoedige gebeeden niet Kwalijk . . . .
Verlig onse lot en bevordert ons handel opdat wij betaalen kunnen . . . .
vergeef het volk alle geknevel en lasten . . . .
Maak Scheepvaart en Handel vrij, dan kunnen wij gedult hebben met . . . .
Geëerbiedig Koning, wij bidden u . . . .
Jaagt Controleurs, Specteurs en alle andere onnuttige gespuis uit 't land . . . .
Dat volk past ons niet . . . .
Verhoord ons heden, zoo bekomt u Koning . . . . . .
Dan zult gij dankzegginge hebben en geëerbiedig worden . . . .
O vorst en Koning, wij hoop en vertrouwen dat onse gebeden verhoord word. . . . .

Novimber 15de, aan Souijt Pans Berg, 1836.

---

[1]) Hierdie stuk kom tweemaal voor in die Eerste Dagboek, nml. op die 38e—39e, en die 40e—41e, ble. Bowestaande is waarskijnlik die oudste van die twee kopië, ofskoon daar geen eigelike onderskeid is. nie, behalwe dat hierdie 'n datum dra en die ander nie.

. . . onse Vader
. . . Die daar zijt
. . . In den Hemel
. . . word u Naam geheiligt.
. . . tot ons Komen
. . . uwe Koning rijk

. . . uwe wille geschiede
. . . gelijk in den Hemel
. . . als ook op Aarde
. . . geef ons heden
. . . ons dagelijks broot
. . . en vergeef ons

. . . onse schulden
. . . gelijk wij ook vergeven

. . . onse Schuldenaaren
. . . Lijd ons niet in versoeking

. . . verlost ons van den Boosen
. . . want u is het Koninkrijk
. . . de Kragt en Heerlijkheid.

. . . tot in Euwigheid

. . . Amen.

BIJLAE II.

CARL TRIECHARDS ZUG NACH DER LAGOABAI. [1])

......Es ist mit vielen Schwierigkeiten verbunden, etwas Sicheres uber die Erlebnisse dieser Bauern in den Wusteneien Afrikas zu erfahren; sie selber wünschten verborgen zu blieben und malten die Schrecknisse, die sie zu erleben hatten, häufig absichtlich mit den grellsten Farben, um namentlich Engländer von jenen Gegenden fern zu halten. Triechards Zug ist indessen fur die Geschichte dieser Gegenden, die unser Missionsinteresse besonders jetzt so lebhaft beschäftigen, nicht ohne Bedeutung da ich ganz jüngst aus gutter Quelle in Natal dieselbe genaur erfahren habe, so will ich das im vorigen Jahre Mitgetheilte vervollständigen und berichtigen.

Carel Triechard [2]) war ein wohlhabender Bauer im Osten des Caplandes. Er zerfiel, wie damals viele Capbauern, mit der englischen Regierung wegen der Sclavenfrage und fasste den Gedanken zuerst, die

---

[1]) *Berliner Missionsberichte*, No. 13, 1859, bl. 203. Waarskijnlik is hierdie dokument van die hand van eerw. Merensky, en werd 't opgestel, soos aan die slot blijk, in Natal, naar meedelinge van 'n vrouw, wat die trek meegemaak had.

[2]) Bedoel word natuurlik Louis Trigardt. Toen hierdie meedeling opgeskrijf werd was Carl egter uit Mozambiek in Natal teruggekeer van sijn reise, en die voornaamste oorlewende van die Trek, sodat die vergissing allesins begrijpelik is, vooral als mens daarbij bedenk, hoe dit nog verskeie jare later eers vir die *Missionsberichte* persklaar gemaak werd. Cachet vergis hom op dieselfde wijse; vgl. „*Worstelstrijd*", bl. 97.

Colonie zu verlassen, um den verhassten Engländern aus dem Bereiche zu kommen. Es war im Jahre 1833. Ein par Jahre zuvor hatte sich in der Capstadt eine Gesellschaft zur Entdeckung des inneren Südafrikas gebildet, welche unter anderen auch ihre Aufmerksamkeit auf das Natalland gerichtet hatte, von dem man damals nur ganz unklare Berichte hatte. Ein gewisser dr. Smith hatte im Interesse der Gesellschaft an der Küste entlang eine Reise in dies Land unternommen, und die Nachrichten welche er zuruck brachte, waren auch zu den Ohren Triechards gekommen und so lockend, dass er sich entschloss, das Land einzunehmen [1]). Er wollte nicht allein gehen und suchte andere mit der englischen Regierung unzufriedene Bauern seiner Gegend zum Mitziehen zu bewegen, was ihm nur zu leicht gelang. Man könnte sich aber über den Weg nicht einigen, den man einzuschlagen hatte. Einige wollten an der Küste lang ziehen, wie dr. Smith gethan, andere wollten mehr im Innern die geeignete Strasse suchen. Darüber entzweiten sie sich und es folgte nun jede Partei ihrem Kopfe. Die ersten brachen Anfangs 1834 von Uitenhagen mit 14 Wagen auf; an deren Spitze standen: Piet Uijs, Cobus Uijs, Hans de

---

[1]) Begin 1834 werd, op initiatief van Retief en Maritz in verskillende rigtings kommissies uitgestuur, om die land te ondersoek, en die Uijs-kommissie (Vgl. Vs. 21 Jan. 1916) naar Natal, is bij Trigardt virbij. Dat hij dus getrek 't ingevolge die berigte van dr. Smith, is heelmaal uitgesluit; en net so onwaarskijnlik is 't dat hij ooit Natal-toe wou gaan, terwijl hij wis hoe aan Pt. Natal sig reeds Engelse genestel had. Trigardt s'n trekplan het meer ooreenkoms gehad met dié van Potgieter. Vgl. die verslag van Willem Jurgen Pretorius, Bird's *Annals of Natal,* dl. 1, bl. 230. Wat in die teks verder volg, in verband met Uijs, bevestig dit.

Lange, Stephanus Maritz und Gert Rudolph. Carel Triechard fuhr schon früher los, schon 1833. Sein ganzer Zug bestand aus 90 Köpfen. Sie hatten aber noch bedeuttende Heerde Vieh bei sich, was sie es nicht wagen Konnten, in *einem* Haufen zu ziehen und trennten sich deshalb in zwei Haufen; den ersten von 40 Köpfen führte ein Bauer Namens Rendsburg, den zweiten, 50 Köpfe stark, hatte Triechard unter seine Befehl. Beide Züge trennten sich jedoch nicht weiter von einander als eine Tagereise.

Sie gingen über den Oranjefluss, den Caledon, einen Nebenfluss des Oranje, in dem jetzigen Lande der Bassuto hinauf und setzten über den oberen Vaalfluss. Sie hatte unterwegs keine sichere Kunde von der Lage des Natallandes erhalten können und erführen erst jenzeits des Vaal von den Betschuanen, dass sie viel zu weit nördlich gefahren seien und dass sie es jetzt näher nach der Lagoabai als nach der Natalbai. Es was diese nachricht Trichardt so unlieb gerade nicht; er wollte nur ausser Bereich der Engländer seien, und die Natalbai war bereits, wenn auch nicht von den Engländern in Besitz genommen, so doch besucht und die Besitznahme schien nicht lange auf sich warten zu lassen. Er entschloss sich also, nach der Lagoabai zu fahren; mit den sclavenhaltenden Portugiesen dort hoffte er, besser fertig werden zu können, als mit den Engländern. Die Betschuanen sagten ihm zwar, all seine Ochsen und Pferde würden unterwegs von der Tsetsefliege gestochen werden und dann sterben müssen; dass achtete der Bauern aber nicht und zog weiter.

Links liess er Moselekazzi mit den Matabelen liegen; rechts wäre er gern das Gebirge hinunter gewesen, doch nirgends wolle sich eine Kloof finden, die er hätte passiren können, um in das Tiefland in Osten hinabzusteigen. So drang der Zug immer weiter nach Norden vor durch die grossen und zahlreichen Betschuanenstämme, die samft und unkriegerisch wie sie sind, die Fremdlinge ruhig ziehen liessen. Es ging sehr langsam voran. Wenn keine Seife mehr da war, und die Ochsenriemen aufgebraucht, so lag der Zug eine Monat still, und (man) kochte Seife und bereitete Riemen. Das Feld in diesem Betschuanenlande wimmelte von grossen und kleinen Wilde und von den langgeschäfteten Flinten der Bauern hallten die Thalzüge zum ernsten Male seit Erschaffung der Welt wieder. Was sollten Triechardt und seine Gefährten eilen? Zuletzt wird einem auch solch Leben lieb. So hatten sie in der Wilde der Betschuanen fast 4 Jahre lang geschweift, als sie endlich am Soutpansberge, nicht fern vom Limpopo, dem Landesheerstrome, Halt machten. Hier an einer jener ungeheuren Saltzpfannen des südlichen Afrikas fanden sie, das sie nicht die ersten Capbauern waren, welche in dieses ferne land vorgedrungen waren. Sie trafen dort die kinder eines Bauern, der sich mit einer freien schwarzen Frau in der Colonie ververheiratet und sich dann in diese Gegend zurückgezogen hatte. Die Kinder hatte das Holländische verlernt und redeten nur das Setchuana, sie erzählten aber, das ihr Vater am gelben fieber gestorben sei. Trichardt hatte also am Soutpansberg die Grenze des Landes des Todes überschritten, und sollte es bald

wahrnehmen. Schon hier erlangen einige seiner Gefährten dem gelben Fieber, dem Würgengel für die Europäer im östlichen, wie westlichen Mittelafrika.

Am Soutpansberg stiezen auch nog andere Bauern zu Triechard. Es war im Jahr 1838 und die grosse Bauernauswanderung aus der Capcolonie hatte ihren anfang genommen. Ein Haufe dieser Leute hatte sich in der Nähe von Moselekazzi gelagert, und einige Boten ausgeschick, welche das Land im Nordosten auskundschaften sollten. Diese waren es welche auf Triechard stiessen, mit ihm eins wurden, sich und ihre Gefährten von ihm nach der Lagoabai führen zu lassen und dann zu den Ihrigen zurückkehrten. Sie fanden nur Leichen und Aschenhaufen; Moselekazzi hatte unterdessen seinen bekannten mörderischen Ueberfall ausgeführt.

Für Triechardt war dieser Umstand sehr fatal. Der Besuch der Bauern hatte ihn etliche Tage aufgehalten, wahrend Rendsburg mit dem ersten Haufen nicht davon wuszte und getrost weiterzog. Die beiden Bauernführer wurden so getrennt und haben sich nie wieder gesehen. Nordöstlich vom Soutpansberg ist in dem Gebirge eine tiefe Kloof; est ist wahrscheinlich, das dürch sie die Limpopo sich bahn in das Tiefland macht, wie unsere Karte es andeutet, aber gewiss ist est nicht. [1]) Durch diese Kloof war

---

[1]) Met die „kloof" werd deur die betreffende deponent waarskijnlik bedoel dieselfde „weg bij Masjaoe om", namelik die Spelonke af, wat Trigardt in twee strijd gebreng het toen hij in Aug. 1837 uit Soutpansberg sou vertrek. Vgl. Dagboek 22 Aug. 1837, bl. 169.

Rendsburg gezogen, und Triechard zog ihm nach. [1]) Als der letztere das Gebirge hinunter war, sah er bei zwei Eingebornen einen Spiegel und ein Fernrohr, was er als das Eigenthum seines Gefährten Rendsburg erkannte. Auf Erkundigung erfuhr er, das man das von Leuten jenseits des Limpopo habe. Man hörte auch etwas von weisen Männern, welche über den Limpopo gezogen, dort von den Eingebornen umzüngelt und sammt und sonders erschlagen sein; ihre Wagen seien verbrannt worden.

Triechard ahnte nichts Gutes; er war jetzt aus dem Lande der gutmüthigen Betschuanen in das Land der wilden und mordlustigen Kafferstämme gestiegen. Der Stamm, welcher jenseit des Limpopo wohnte, hiess die Mathleka, ein grosses Volk; man hat sie später „die Knopfnasen" genannt, weil sie sich die Haut von der Stirn bis zur Nasenspitze aufschlitzen, wodurch ihre Nasen mit einer Reihe Narbenknöpfen versehen werden; — — die Portugiesen machen es mit allen ihren Sclaven so. Triechard entschloss sich, Rendsburg zu suchen. Er liess seinen Trupp am linken Ufer des Limpopo Halt machen und sattelte seine Stute, das einzige Pferd, was ihm noch geblieben war; die übrigen hatte die Tsetse schon hingerafft; zwei Mann auf Packochsen

---

[1]) Met hierdie trek van Trigardt agter Van Rensburg aan word m.i. bedoel die verkenningstog waarvan Carel Trigardt in sijn herinneringe gewaag, als ondernome in oorleg met genl. Potgieter, — wat toen bij Tr. was, en inmiddels self tot aan die Limpopo noordwaarts is — deur Louis en Carolus Trigardt, Bronkhorst Robbertse en Swanepoel. En van *hierdie tog* is m.i. die allereerste aantekeninge van Trigardt s'n Dagboek, namelik van die laaste twee weke van die tog: 31 Julie tot 16 Aug. 1836. Vgl. Eerste Dagboek.

sollten ihm folgen. Der Limpopo ist dort zwar sehr breit, flieszt aber, wie die meisten Flüsse in diesem Tieflande, sehr seicht. So gelangten sie hinüber, erreichten nach einigen Tagereisen den Häuptling der Mathleka, der sie sehr freundlich aufnahm und ihnen eine Hütte zum Schlafen gab, und brachten heraus, dass Rensburg bei ihnen gewesen sei. Als einer der Bauern am folgenden Morgen ganz früh aufstand, sah er das Feld um die Hütte her voll Kaffern. Die Bauern mögen etwas vom Kafferschen verstanden haben, denn er hörte den Häuptling sagen :

„Wir müssen diese drei auch todtschlagen, sonst werden sie gehen und mehr holen und sich rächen."

Als die Bauern aus die Hütte kamen, wurden sie gefragt, ob sie weiter reiten oder ob sie lieber umkehren wolten, denn Rendsburg könnten sie doch nicht mehr einholen, der sei schon zu weit.

„Ja“, sagte Triechard, „wir müssen ihn suchen, und auch haben, aber heute nicht; wir wollen jetzt zurückkehren und die Wagen und das Vieh holen; hier bei dir wollen wir es stehen lassen und dann den Mann suchen."

„Wann werdet ihr hier eintreffen?" fragte der Häuptling.

„Uebermorgen", war die Antwort. Der kluge Bauernführer hatte den beutgierigen Kaffer überlistet; er erhielt Wegweiser zu seinen Wagen, aber wer nicht wiederkam, war Triechard. Schnell kehrte er durch die Kloof nach dem Soutpansberg zurück, und war gerettet.

Foto Caney, Johbg., 1898.

CAROLUS TRIGARDT.

Am Soutpansberg erfuhren sie, dass weiter nach Süden noch eine Kloof im Gebirge sei, durch welche man und zwar noch näher nach der Legoabai gelangen könne. Ich vermuthe, dass es die ist, durch welche sich ein anderer grosser Fluss des Hochlandes Bahn zum Meere macht, der Lepelule, der in Mogaritse, dem Lande des höchst interessanten Basutostammes der Peri, flieszt. Diese Kloof fanden sie den auch mit Hülfe eines Kaffers, der im Dienste der Portugiesen an der Lagoabai in dieser Gegend Handel trieb. Durch diesen Mann schickte Triechard einen Brief an den portugiesischen Commandanten von Lorenzo Marques, den aber an der Lagoabai kein Mensch lesen konnte, da er holländisch geschrieben war. Doch sandte der Portugiese auf Vorstellung des Kafferhändlers zwei seiner Soldaten aus, um nach den weiszen Männern zu sehen und ihnen den Weg nach der Bai zu zeigen.

Die waren herzlich froh, als ihnen die Soldaten entgegen kamen. Die Tsetse und das gelbe Fieber hatten bereits fürchterlich unter ihnen aufgeräumt. Von dem Vieh waren viele Tausend gevallen; in den letsten 18 Monaten raffte das Fieber nahe an 30 Personen hin; die Lebenden sahen mehr Leichen als lebenden Wesen ähnlich.

Triegard scheint fest davon überzeugt gewesen zu sein, dass für sie in diesem Lande kein Blieben sei; er hatte von der Ansiedlung der Bauern in Natallande gehört, schrieb heimlich einen Brief an dieselben der auch richtig durch einen Kaffer besorgt wurde. In diesem Brief bat er um ein Schiff nach Lagoabai, was ihn mit den Seinigen aufnemhen

möchte [1]). Er erreichte die Bai nicht mehr [2]), kein einziger Mann blieb von dem ganzen Zuge am Leben : nur 22 Frauen und Kinder erreichten die portugiessische Niederlassung, wo sie freundlich aufgenommen wurden, und für das übergebliebene weinige Vieh sich ihre Nothdurft verschaffen. Bald traf das Schiff von Natal ein, und brachte den kümmerlichen Rest dieses Bauernzuges in Sicherheit.

So hat vor einem Vierteljahr eine Frau in Natal erzählt, welche selber diesen Zug mitgemacht hat und unter den Geretteten gewesen ist.

---

[1]) Op geen ander wijse is m.i. sijn werkeloosheid in Lourenco Marques te verklare gedurende meer dan 'n jaar. Hij was nie die man daarnaar om daar te gaan stilsit, en sijn mense te sien sterf; — maar hij het derhalwe gewag op hulp uit Natal.

[2]) Dit is, natuurlik, foutief, en moet m.i. op dieselfde wijse verklaar word als die ander afwijkinge; sie aantk. 2 bl. 373 van hierdie Bijlaë. Aan hierdie meedeling is waarskijnlik ook te wijte, dat op 'n kaart van die ,,Wanderzüge der Buren'' — die enigste van die aard wat mij bekend is — in Paul Langhans s'n *Deutscher Kolonial Atlas* (Gotha, 1897) nr. 18, Trigardt s'n dood gestel word op 'n punt ergens aan Olifantsrivier.

BIJLAE III.

BRONKHORST S'N VERSLAG VAN POTGIETER S'N REIS NAAR DIE NOORDE. [1])

Op die 24e. Mei (1836) verlaat ik Sandrivier, tesame met die burgers Roelof Janse, Lourens Janse van Vuuren, Carl Cilliers en Abraham Swanepoel,

---

[1]) Hierdie lesing van Bronkhorst s'n Verhaal vertaal ik van die engelse kopie bij Moodie, *History of the Battles, etc., in Southern Africa,* dl. 1 bl. 518-23. In die pers,—o.a. in *De Vriend,* (Bloemfontein), 28 Maart 1904, en in *De Transvaler* (Johannesburg) 31 Desember 1903, en elders,—is verskeie vertalings te vinde, maar deur voortdurende herdruk erg gehaspel en onvertrouwbaar. Die engelse lesing is ook tevinde in Chase en Bird hul dokumente-versamelinge, en is naar alle waarskijnlikheid 'n vertaling wat destijds (nml. in die late veertiger jare, toen die auteur reeds te Pretoria gewoon het) gemaak werd vir die engelse pers uit die *Zuidafrikaan* of 'n ander kaapse tijdskrif, wat ik 't tothiertoe, nieteënstaande die welwillende en seer gewaardeerde hulp van dr. Theal e.a., nog nie kon terugvind nie. Bowenstaande stuk is hier derhalwe 'n vertaling van 'n vertaling; en, ofskoon woordelik *nie* vertrouwbaar nie, meen ik dat 't oor die algemeen en bij ontstentenis van die oorspronkelike, kan aanvaarde worde als aanvullende getuienis en nádere verklaring van Trigardt s'n eerste aantékeninge. Die twee stukke is wederkérig verklarend van mekaar, en onmisbaar vir 'n goeie begrip van die gebeurtenisse bij die twee trekke, en wat later gevolg het.

'n Dogter van die auteur, wijle Maria Jacoba Minnaar, gebore Bronkhorst, het mij nopens die stuk van haar vader als volg meegedeel : „Mijn vader, Johannes Gerhardus Stephanus Bronkhorst, het 'n joernaal gehou, en dié het hij later opgestuur, naar die Kaap, om gedruk te worde. Ik weet nie waar dit tevinde is nie,—in die argiewe of bij 'n drukker, maar dit is dáar." Dr. Theal, die in sijn *History of South Africa,* (1834-54) en elders gebruikmaak van die inhoud, het moeite gedaan om die origineel terug te vinde, maar tevergeefs. In die *Zuidafrikaan* van 7 Okt. 1836 is inmiddels 'n verslag tevinde, aanvullend van Bronkhorst s'n verhaal, wat opgestel werd deur Stephanus Erasmus.

tegelijk met 'n ander geselskap bestaande uit (genl.) H. Potgieter, J. Roberts, Adrian de Lange, Daniel Opperman, H. Nieuwenhuizen en Christian Liebenberg.

Van Sandrivier af reis ons twaalf skofte [1]) oor 'n grasvlakte, totdat ons bij 'n rand aankom (5 Junie). Hier krij ons die wáre suikerriet aan groeie, en gee die naam van dié rand: Suikerbosrand. Brandhout was skaars.

Dáarvandaan reis ons vier skofte verder, en kom aan Olifantsrivier, (9 Junie). Hier was volstrek geen brandhout nie, maar oorvloed van water en gras. Die gras was suur, maar goed vir weie. Twee skofte vandaar kom ons te Rhenosterpoort, aan die Randberg [2]), (11 Junie). Hier is die land ongelijk, met soet en suur gras en dorenbome. Daarvandaan reis ons twee en 'n halwe skof deur grasland, en bereik 'n skurwe vlakte, bedek met alle soorte gras, totdat ons in dertien skofte in Soutpansberg kom, waar ons 'n Soutpan krij (24 Junie). Aan die Rhenosterrivier krij ons die eerste nasie, die Mantatese. In Soutpansberg kom ons die burger Louis Trechard teë, met sijn geselskap, almaal wel.

Ons is verder op ons reis, en twee skofte van Trechard af, krij ons bome, waarvan ik die blare nie kan beskrijf nie, omdat hul aan bloeie is en seer jong

---

[1]) 'n Skof is gelijk aan 'n dagreis, en in hierdie geval, waar lig gereis werd, staat 't gelijk met naastenbij 2 uur te perd, miskien iets meer, of twaalf mijl. Duidelikheidshalwe werd op hierdie berekening hier en daar die datums in ronde hakies deur mij bijgevoeg, en dié is te vergelijke met die datums in die Eerste Dagboek.

[2]) Waarskijnlik die latere Strijdpoort. Die Randberg is Drakensberg, wat hier ook die Wolkberge genoem word.

was. Hulle spruit uit die grond met 'n dikke stam, soos 'n eike-boom. Die stam van die boom het baje wortels, wat ondertoe loop, en hulle om die stam slaan, of hul daaraan gebind is, totdat hul weer in die grond wortel. Die bome draag geen vrugte nie, en die bas is wit. Onderstel word, dat elke tak 'n stam gee, reguit of krom, net soos 't groei.

Omtrent drie skofte verder krij ons 'n ander soort boom met 'n vrug gelijk 'n kokosnoot, die buitenste waarvan ook so lijk. Die vrug is hol van binne, en die kos kan mens nie onderskei van krem-à-tart, in aansien en kleur, bas en hout, lijk 't baje op die spekboom. Die boom is groot, ons het één gemeet, en vind dat hij dertien vame in omvang was, en twintig voet hoog tot die kruin. Van 'n ander boom sien ons die inboorlinge die takke afkap, dan loop daar 'n vloeistof uit wat hul tot kos berei; dis 'n groot boom, ongeveer soos 'n eik met groene bas, soos die van 'n perskeboom; die blad laat sig deur mij nie beskrijf nie, aangesien dit geen ooreenkoms het met enige wat ik ken, maar dit het iets van die geelhoutboom. Die vrug is soos 'n kers; ons het 't nie geproef nie, want dit was onrijp. Die inboorlinge kook buffel-velle tot lijm, meng dit met die vloeistof, en dan word 't soos dikmelk, wat hul gebruik; hul maak daar ook 'n soort van bier van. Ons het ook 'n boom gevind, baje soos 'n abrikoos-boom, waarvan die vrug veel ooreenkoms het met 'n lins, die pit en peul het dieselfde aanblik maar is groter; die pit is sag, het die ware terpentijn reuk, en is olieagtig. Ook moet ik vermelde, dat ons die piesang boom aangetref het, anderhalwe skof van Trechard af, langs die rivier, en op sommige plekke

in menigte. Dit is die regte banaan. Ook het ons 'n grote bos met bamboes gekrij, wat daar welig en in menigte groei; dit was 'n half uur te perd in omtrek.

Nege skofte van Trechard af bereik ons 'n lopende rivierwater, omtrent twee voet diep en 1780 tree breed. Die oevers van die rivier is begroei met bome wat ik nie kan beskrijf nie, pragtige bome en groot, waarvan die onderste deel van die stam glad is tot waar die takke uitkom; onder die koelte van so'n boom kan mens ses of sewe waans uitspan; dit het 'n kleine groene blad, en die vrug het enige ooreenkoms met 'n akker, maar was toen nie rijp nie.

Nog 'n skof daarvandaan is ons oor nog 'n grote rivier [1]) en krij daar bome van dieselfde aard. Vandaar is ons ses skofte verder, en aangekom bij die Knopneuse, wat met uitsondering van één, die laaste kaffers kaptein is. Hul wijs ons 'n stad aan, ongeveer ses skofte daarvandaan. Ons het ook gepraat met die kaffers van die inwoners van die stad, wat daarheen gekom het om olifantstande te ruil vir krale, linne en ander ware; en hulle het ons meegedeel, dat daar skepe wag op die olifants-tande. Die kaffers van die stad praat Portugees. Hulle het gese, dat in die stad ons nadering bekend was. Die volk was blij oor ons aankoms, en het ons veel eer bewijs, val op hul knieë, klap in hul hande terwijl hul ons saluéer en ons 'n éwige vrede aanbied.

Daarvandaan is ons teruggekeer, terwijl ons perde en osse beginne gedaan raak. Die kaffers het

---

[1]) Die Noeanetzie.

ons vér vergesel, en ons 'n pad gewijs, wat baje nader was als dié waarmee ons gekom het. Dit is 'n weerlose en vredeliewende volk, wat altijd vlug voor hulle aanvallers. Baje vergaan van gebrek; hulle beweer, dat hul beroof werd van hul vee deur Moselekatse.

Ons het daar ook teegekom twee seuns van Coenraad Buis, Doris en Karel [1]), — hulle het hul ammunisie van dáardie stad gekrij. Die kaffers het ons Hollanders genoem, in hulle taal : Magoas.

Bowestaande is naar die beste van mijn kennis, 'n paar biesonderhede van die land waar ons deur gereis het. Die klimaat is wel 'n beetje warm, en weinig verskil tussen winter en somer; groente groei ooral vanself en welig. Ons was daar in die maand Julie, en het allerlei soorte vrugte sien groei en in bloeisel, en van die tuine het ons patates, mielies en allerlei groentes gekrij. Daar is oorvloed van water om die land te besproei, en mens kan amper sê : nie genoeg land vir die menigte fonteine nie. Daar sou 'n grote stad gebouw kon worde als daar bewoners was, en elke erf sou sijn eie water kon hê. Alles bied die mooiste vooruitsigte aan vir 'n nedersetting. Hout is volop, die landerij gronde groot en uitgebreid, sodat daar duisende gesinne sou kon bestaan, terwijl die land ook geskik is vir die veeteel.

Onder die Mantatese het ons verder 'n grote hoeveelheid ijser aangetref wat hul self smelt; die ijser

---

[1]) Bedoel word Gabriël de Buys. Soos uit die vervolg duidelik blijk, werd die verslag opgestel lang na Bronkhorst s'n terugkeer, en die land word beskouw uit 'n heelmaal ánder oord, daarom moet nie aangeneem word, dat hul die Buyse noord van die Limpopo gesien het nie. Bedoel word : aan Soutpansberg.

is van goeie hoedanigheid en met staal vermeng. Hul het ons 'n kleine rand aan die suide gewijs, waar hul dit smelt, en smee en asgaaie daarvan maak, en dan aan die Knopneus-kaffers verruil vir krale en ander ware.

Die volk het ons ook 'n mijn gewijs, waar hul goud uithaal en ringe daarvan vervaardig, wat ik gesien het. Ons het van die erts met ons saamgebreng. Di mijn is net teenoor Louis Trechard s'n laer, op Soutpansberg.

Bij die eerste stam wat ons teegekom het [1]), het ons ook goeie tin aangetref, wat hul uithaal aan die Randberg, en ringe van maak, terwijl hulle dit „wit ijser" noem.

Aan Olifantsrivier het ons banke gesien van 'n soort delfstof wat lijk soos blare, met die kleur van silwer. Dit is taai en hard om van mekaar te krij; maar ik het nie gesien dat daar iets uit gesmelt of gesmee kan worde. [2])

Wijders is daar alle soorte wild. Van Suikerbosrand af het ons olifante gesien oorals langs ons pad. Aan die Vaal- en Olifantsriviere het ons grote aantalle rhenosters gesien, buffels, seekoeie en swart-wit-pens bokke, kringatte en blesbokke, die grootte van 'n hartebees. Verder streepkruis koedoes en gemsbokke, ook rooibokke en ander bekende wild in grote menigte.

---

[1]) Die eerste stam was die Bapedie aan Olifantsrivier, maar miskien ook die baster Matabele van Zebedela (Papo) of van Makapaan en Mapela. In dieselfde Randberg bij Makapaanspoort word vandaag die bekende rijke tinmijne van Potgietersrust bewerk.

[2]) Dit is asbest of steenvlas, waarvan onlangs 'n rijke mijn aan Olifantsrivier in bewerking geneem werd.

Ons is teruggekeer naar ons laer, en het 't bereik op die 2e. September, maar het 't in 'n treurige staat aangetref.

Toen ons die derde skof duskant (suid) van Trechard was, het ons vijf man, namelik C. Liebenberg, R. Jansen, A. de Lange, D. Opperman en A. Swanepoel vooruit gestuur, om verse pak- en trekdiere te krij. Toen hulle bij die eerste kampement kom, vind hul daar 'n wa in die rivier. D. Opperman rij toen soheen, onderwijl die ander afsael; en toen hij daar kom, siet hij twee waens aan mekaar vasgemaak. Hij keer toen terug met die meedeling, dat ons laer 'n bloedige skouwspel aanbied. Hul rij toen almaal saam soheen, en vind meneer Liebenberg sr., en die vrouw van H. Liebenberg daar dood lê; buitendien was daar verskeie ander lijke, wat hul nie kon herken nie. Hul keer bij ons terug dieselfde agtermiddag, met hierdie berig.

Vijf van ons rij toen soheen, en bevind dat die dooie was, B. Liebenberg sr., Johannes du Toit en sijn vrouw, H. Liebenberg jr. en sijn vriuw, S. Liebenberg en 'n mannelike kind, McDonald, 'n skoolmeester en 'n seun van C. Liebenberg. Ons kon daar toen niks doen nie; vervolg toen maar die spoor naar ons kamp, en bereik dit die derde dag, waar ons die oorlewende en 'n deel van ons vee krij.

Die toestand hier was net so treurig. Mijn seun, G. Bronkhorst en 'n seun van Christian Liebenberg, genaamd Barend, was vermis, en nog nie teruggevind nie. Die seun van Christian Harmse vind ons gedood, en ons verneem ook toen hoe die treurige ramp gebeur is. Hulle (die Matabele) is aangevang met Ste-

phanus Erasmus te vermoor, die tesame met agt ander vooruit was om te skiet. Vier van hulle is vrijgekom, namelik Stephanus en zijn seun, en Pieter Bekker en sijn seun, terwijl twee seuns van Erasmus, Johannes Claasen en Karel Kruger vermis word. Die kaffers het al hul waens en goed geneem, en aangeval sonder die minste aanleiding. Erasmus het die eerste berig gebreng, dat die kaffers aan moorde was.

Tien van ons (hulle) rij toen voorwaarts, naar hulle toe, en vraag om vrede, maar die kaffers drijf hulle terug naar die laer. Die vermoorde mense was afsonderlik, en nie in die groot laer nie. 'n Klomp kaffers het hul van die hoofmag afgeskei en hulle vermoor, terwijl die ander deel die laer aanval. Daar was maar 35 man in die kamp, wat teen die kaffers geveg het. Hulle slaag daarin om die kaffers te verslaan, en verskeie dood te skiet.

Daarvandaan is ons vier skofte terug geval, duskant (suid) van Vaalrivier, waar die kaffers ons die tweede keer aangeval het. Die Mantatese het ons drie dae tevore gesê, dat die kaffers van Matzelikatze ons agtervolg; sommige van hulle is gaan spioen, maar het die kaffers nie ontdek nie. Die volgende dag trek 35 man uit die kamp, die kaffers, —wat ongeveer 9,000 in aantal was,—tegemoet, ongeveer 'n uur te perd van die laer af. Deur 'n tolk vraag ons om vrede, en wijs hul ons ontblote hoofhaar, als teken, dat ons geen oorlog met hulle wil maak nie, en dat hulle moet teruggaan. Hulle skreeuw egter van nee, en val ons dadelik aan, terwijl ons al vegtende terugval op die laer, waar 'n vredesvlag uitgesteek werd.

Ons is vóor die vijand bij die laer gekom, en had nauweliks die tijd om ons geweers skoon te maak. Hulle was ons laer genader binnen die 500 tree; dáar maak hulle halt, slag twee van ons osse, en eet die vlees rouw op. Wreedaardiglik en met 'n groot geraas bestorm hul toen ons laer. Hul kon daar ewenwel nie binnedring nie, terwijl die waens in 'n kring getrek was, en die openinge tussenin met doren-struikte dig gemaak was. Van tussen die wawiele en oor die wa-tente was ons verplig om hulle te skiet, om te belet dat hulle die laer binnedring.

Met groot verlies aan hulle kant het ons die vijand verslaan en oorwin, terwijl aan óns kant twee dood en twaalf gewond was. Oor die 1,000 asgaaie het ons binne in die laer opgetil. Ons dooie was Nikolaas Potgieter en Piet Botha.

Dit het plaasgevind op die 29e. Oktober 1836, en ons verlies aan grootvee was 6,000, en 41,000 skape en bokke. Ons perde het ons behou, wijl die binne in die laer was.

Drie dae later het ons die vijand opgevolg, om te probeer of ons nie van ons vee kon terugneem nie; maar al wat ons gekrij het was doodgemaak en afgeslag, omtrent 1,000 stuks, en ons was verplig om so onbevredig terug te keer.

Wat ik hier verhaal het is die waarheid, en ik is bereid om, desvereis, dit onder eede te bevestig.

J. G. S. BRONKHORST.

BLADWIJSER VIR PERSOONSNAME.

BLADWIJSER VIR PLAASNAME.

